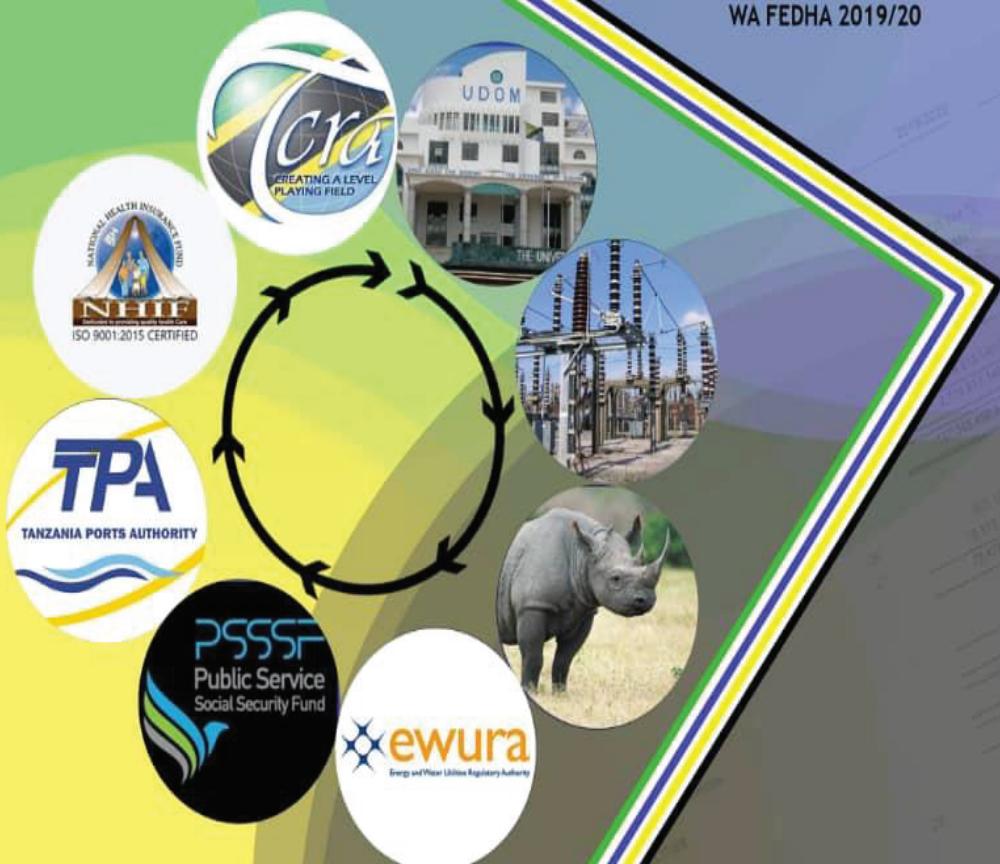

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI

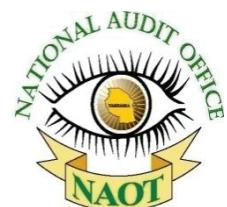
RIPOTI YA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA
HESABU ZA SERIKALI KWA MWAKA
WA FEDHA 2019/20

Mashirika na
Taasisi za UMMA
Machi 2021

JAMHURI YA MUUNGANO WA
TANZANIA
OFISI YA TAIFA YA UKAGUZI

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi, S.L.P. 950,
41104 Tambukareli Dodoma. Simu ya Upepo: "Ukaguzi", Simu: +255(026)2161200,
Tarakilishi: +255(026)2117527, Baruapepe: ocag@nao.go.tz, tovuti: www.nao.go.tz

Unapojibu tafadhali taja:

Kumb. Na. FA.27/249/01/2019/20

28 Machi 2021

Mh. Samia Suluhu Hassan,
Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,
Ikulu,
S.L.P. 1102,
1 Barabara ya Julius Nyerere,
Chamwino,
40400 DODOMA.

**YAH: KUWASILISHA RIPOTI YA MWAKA YA MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU
WA HESABU ZA SERIKALI KUHUSU UKAGUZI WA MASHIRIKA YA UMMA
KWA MWAKA WA FEDHA 2019/20**

Kwa mujibu wa Ibara ya 143(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (na mabadiliko ya mwaka 2005) na kama ilivyoinishwa katika Kifungu cha 34 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008, ninawasilisha kwako Ripoti ya Mwaka ya Ukaguzi wa Mashirika na Taasisi Mbalimbali za Umma kwa Mwaka wa Fedha 2019/20 kwa ajili ya kuiwasilisha Bungeni kwa mujibu wa sheria.

Nawasilisha,

Charles E. Kichere

MDHIBITI NA MKAGUZI MKUU WA HESABU ZA SERIKALI

**Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali,
Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi,
Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.**

Majukumu ya kisheria ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali yameainishwa katika Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (kama ilivyorekebishwa) na kufafanuliwa na Sheria ya Ukaguzi ya Umma Na. 11 ya Mwaka 2008 (kama ilivyorekebishwa) na kufafanuliwa na Kanuni za Ukaguzi wa Umma za Mwaka 2009.

Dira ya Ofisi

Kuwa Taasisi ya Hali ya Juu katika Ukaguzi wa Sekta ya Umma.

Dhamira ya Ofisi

Kutoa huduma za ukaguzi wa sekta ya umma zenyenye ubora wa hali ya juu zinazoimarisha utendaji, uwajibikaji, na uwazi katika usimamizi wa rasilimali za umma.

Misingi Yetu

Katika kutoa huduma zenyenye ubora, Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inaongozwa na misingi ifuatayo:

Kutopendelea: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi inayotoa huduma kwa wateja wake kwa haki bila upendeleo.

Ubora: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi ya kitaalamu inayotoa huduma bora za ukaguzi wa hesabu kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya ukaguzi.

Uadilifu: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi inazingatia na kudumisha maadili ya kazi ya kiwango cha juu na kuheshimu sheria.

Kujali Watu: Tunajali mahitaji ya wadau kwa kujenga utamaduni mzuri wa kujali wateja na kuwa na watumishi wenye uwezo na kuongezatija.

Ubunifu: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni taasisi bunifu ambayo wakati wote inaimarisha na kukaribisha mawazo mapya ya kimaendeleo toka ndani na nje ya taasisi.

Matumizi bora ya

Rasilimali za Umma: Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi ni Taasisi inayozingatia matumizi bora ya rasilimali zilizokabidhiwa kwake.

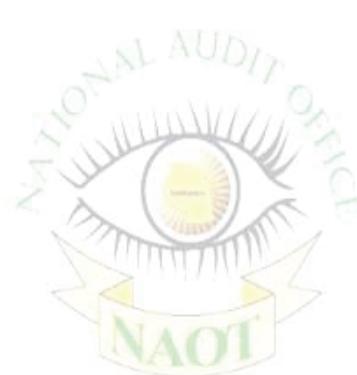
Tunatimiza haya kwa kufanya yafuatayo:

- Kuchangia matumizi bora ya fedha za umma kwa kuhakikisha kwamba wakaguliwa wetu wanawajibika kutunza rasilimali walizokabidhiwa;
- Kusaidia kuimarisha ubora wa utoaji wa huduma kwa kuchangia ubunifu kwa matumizi bora ya rasilimali za umma;
- Kutoa ushauri wa kitaalamu kwa wadau wetu kuhusu mapungufu katika uendeshaji wa shughuli zao;
- Kuwahusisha wadau wetu katika mfumo wa ukaguzi; na
- Kuwapa wakaguzi nyenzo za kufanya kazi ambazo zitaimarisha uhuru wa Ofisi ya ukaguzi.

YALIYOMO

Orodha Ya Majedwali	vi
Orodha ya Vielelezo	viii
MUHTASARI.....	xi
SURA YA KWANZA.....	1
UTANGULIZI NA TAARIFA ZA JUMLA.....	1
SURA YA PILI	6
AINA ZA HATI ZA UKAGUZI ZILIZOTOLEWA.....	6
SURA YA TATU.....	10
MUHTASARI WA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA MIAKA ILIYOPITA.....	10
SURA YA NNE	12
TATHMINI YA HALI YA KIFEDHA KWA MASHIRIKA YA UMMA	12
SURA YA TANO	23
USIMAMIZI WA MAPATO KATIKA TAASISI ZA UMMA.....	23
SURA YA SITA	38
USIMAMIZI WA MATUMIZI KATIKA MASHIRIKA YA UMMA.....	38
SURA YA SABA	48
UTAWALA BORA KATIKA MASHIRIKA YA UMMA.....	48
SURA YA NANE.....	58
UWEKEZAJI KATIKA MASHIRIKA YA UMMA.....	58
SURA YA TISA	86
USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MIKATABA	86
SURA YA KUMI	104
MWENENDO WA BENKI ZINAZOMILIKIWA NA SERIKALI NA MIFUKO YA JAMII	104
SURA YA KUMI NA MOJA.....	133
UTENDAJI WA MAMLAKA ZA MAJI.....	133
SURA YA KUMI NA MBILI	145
TATHMINI YA TAASISI ZA ELIMU YA JUU.....	145
SURA YA KUMI NA TATU	154
MATOKEO YA UKAGUZI MAALUMU NA KAGUZI ZA KIUCHUNGUZI	154
SURA YA KUMI NA NNE.....	165
UFANISI KATIKA SEKTA YA MADINI, MAFUTA NAGESI	165
SURA YA KUMI NA TANO.....	184

MAPITIO YA MAZAO NA BODI ZA MAZAO	184
SURA YA KUMI NA SITA	193
UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KATIKA SEKTA YA AFYA.....	193
SURA YA KUMI NA SABA	205
MAPATIO KATIKA SEKTA YA UTALII TANZANIA	205
SURA YA KUMI NA NANE	221
UFANISI WA MAMLAKA ZA UDHIBITI KATIKA KUTEKELEZA MAJUKUMU YAO	221
SURA YA KUMI NA TISA	233
UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KATIKA KUBORESHA UTOAJI WA HUDUMA KATIKA MAZINGIRA YA KIBIASHARA	233
SURA YA ISHIRINI.....	246
UZINGATIAJI WA SHERIA NA MIONGOZO.....	246

Orodha ya Majedwali

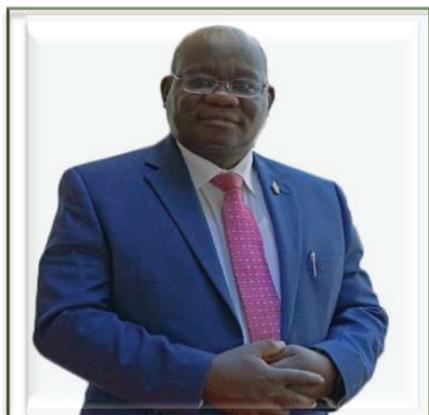
Jedwali Na. 1: Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi	8
Jedwali Na. 2: Taasisi Ambazo Hazijawasilisha Hesabu Zake Kutokana na Sababu Mbalimbali	9
Jedwali Na. 3:Tathmini ya Hali ya Utekelezaji wa Mapendekezo kwa Miaka Iliyopita	11
Jedwali Na. 4: Mashirika ya Umma Yaliyopata Hasara au Nakisi Mfululizo.....	13
Jedwali Na. 5: Mashirika Yanayotegemea Mikopo Kujiendesha	17
Jedwali Na. 6: Mashirika ya Umma Yenye Mtaji Hasi	18
Jedwali Na. 7: Mashirika ya Umma Yenye Kiasi Kikubwa cha Madeni ya Muda Mfupi Kuliko Mali za Muda Mfupi	20
Jedwali Na.8: Kiasi cha Ruzuku ya Fedha za Maendeleo Ambacho Hakikutolewa kwa Mashirika ya Umma.....	25
Jedwali Na. 9: Taasisi na Mashirika Yaliyokusanya Mapato Bila Kupitia Mfumo wa GePG.....	30
Jedwali Na. 10: Hundu za Benki Zilizokaa Zaidi ya Miezi 6 hadi tarehe 30 Juni 2020	31
Jedwali Na. 11: Malipo ya Awali ya Muda Mrefu	34
Jedwali Na. 12: Madai sugu yaliyo katika Mashirika ya Umma	37
Jedwali Na. 13:Mikopo na Karadha isiyorejeshwa na Watumishi Walioacha Kazi..	41
Jedwali Na. 14: Miamala Inayokosa Viambatisho vya Kutosheleza	45
Jedwali Na. 15: Taasisi Zenye Vikao Vingi vya Bodii.....	50
Jedwali Na. 16: Taasisi zisizokuwa na Miongozo ya Bodii.....	51
Jedwali Na. 17: Watumishi Waandamizi Wanaotumikia MWAUWASA bila Mikataba Halali	51
Jedwali Na. 18: Watumishi wa Umma Wanaokaimu kwa Zaidi ya Miezi Sita	52
Jedwali Na. 19: Upungufu wa Watumishi katika Taasisi za Umma	54
Jedwali Na. 20: Watumishi Waliohama Serikalini Bila Kulipa gharama za mafunzo	56
Jedwali Na. 21: Taasisi zenye mapungufu kwenye vitengo vya Ukaguzi wa Ndani	57
Jedwali Na. 22: Idadi ya Vikao Na Washiriki (Wajumbe/Wawakilishi) wa Vikao vya Bodii	62
Jedwali Na. 23: Mifano ya Kucheleva kwa Kukamilika kwa Ukaguzi wa Maombi ya Vibali vya Mazingira.....	66
Jedwali Na. 24: Kushuka kwa idadi ya miradi inayosajiliwa na TIC	69
Jedwali Na. 25: Kampuni Tanzu Zilizopata Hasara Mfululizo	72
Jedwali Na. 26: Utekelezaji wa Malengo Yaliyopangwa Kwenye Mpango Kazi wa Kampuni.....	77
Jedwali Na. 27: Utekelezwaji wa Malengo Yaliyopangwa Kwenye Mpango Kazi wa Kampuni.....	77
Jedwali Na. 28: Uwekezaji wa NDC na Hasara ya Uwekezaji.....	78
Jedwali Na. 29: Mikataba Iliyacheleva Kusainiwa.....	82
Jedwali Na. 30: Kushuka kwa Mapato ya Pango.....	83
Jedwali Na. 31: Orodha ya Mikataba Isiyosainiwa na Isiyoonesha Muda wa Kuwasilishwa Bidhaa	93

Jedwali Na. 32: Miradi iliyo tekelezwa Bila Tathmini za Athari za Mazingira	94
Jedwali Na. 33: Orodha ya Taasisi zisizofuata Matumizi Sahihi ya njia za Manunuzi	96
Jedwali Na. 34: Zabuni zilizotolewa juu ya Kiwango cha Darasa la CRB	100
Jedwali Na. 35: Kumalizika kwa Muda Wa Dhamana za Benki Pasipo kukamilika kwa Mikataba.....	101
Jedwali Na. 36: Uwiano wa Mapato na Gharama za Uendeshaji	105
Jedwali Na. 37: Kuongezeka kwa Madeni Chechefu Baada ya Benki Kuungana ..	106
Jedwali Na. 38: Utoshelevu wa Mtaji wa Benki za Serikali	107
Jedwali Na. 39: Mikopo iliyofutwa kwa miaka 2018 na 2019	108
Jedwali Na. 40: Makato Makubwa ya Tozo ya Usajili wa Mkopo	111
Jedwali Na. 41: Makato madogo ya tozo ya usajiri wa mkopo	111
Jedwali Na. 42: Miamala ya Simu Iliyo chelewa Kurekodiwa Kwenye Mfumo wa Benki.....	112
Jedwali Na. 43: Tofauti kati ya mfumo wa benki na mitandao ya simu (MNOs) .	112
Jedwali Na. 44: Umiliki wa Benki Zilizounganishwa na Benki ya Posta	118
Jedwali Na. 45: Uwiano wa Gharama za Uendeshaji na Mapato	121
Jedwali Na. 46: Kucheleva Kupeleka Makato ya Kisheria Kwenye TRA, PSSSF na WCF	126
Jedwali Na. 47: Faida Ndogo Itokanayo na Uwekezaji wa Majengo	132
Jedwali Na. 48: Miundombinu ya Majitaka.....	136
Jedwali Na. 49: Kiasi cha Bajeti Kilichotolewa Mwaka 2019/20 kwa Mamlaka za Maji	142
Jedwali Na. 50: Michango Kutokana na Mapato ya Ndani	144
Jedwali Na. 51: Madai yaliyo cheleweshwa	195
Jedwali Na. 52: Madeni Yaliyopo Katika Makampuni Binafsi ya Bima ya Afya na NHIF.....	196
Jedwali Na. 53: Muhtasari wa Fedha Zilizopo Kwenye Akaunti za Wateja Zilizokaa kwa Zaidi ya Mwaka Mmoja.....	202
Jedwali Na. 54: Muhtasari wa Idadi ya Dawa Ambazo Hazikukidhi Mahitaji ya Wateja.....	203
Jedwali Na. 55: Fedha Zilizotumiwa na NCAA na TANAPA Kutangaza Utalii Mwaka 2019/20	218
Jedwali Na. 56: Athari za UVIKO Kwenye Idadi ya Watalii	219
Jedwali Na. 57: Athari za UVIKO kwenye Mapato ya Utalii	219
Jedwali Na. 58: Fedha Zilizopokelewa na Mamlaka za Udhibiti Kulinganisha na Bajeti ya Mwaka 2019/20	226
Jedwali Na. 59: Muda wa meli kukaa bandarini.....	234
Jedwali Na. 60: Mapato Yatokanayo na Usimamizi wa Mkongo wa taifa kwa mwaka 2019/20	238
Jedwali Na. 61: Bidhaa na Huduma Mpya Zilizopendekezwa Lakini Hazikuanzishwa	240
Jedwali Na. 62: Kuzalisha Umeme Chini ya Kiwango	241
Jedwali Na. 63: Muhtasari wa kesi zinazokabili Taasisi za Umma	248
Jedwali Na. 64: Muhtasari wa Mashirika ya Umma Ambayo Hayakuwasilisha Marejesho ya Kodi	255

Orodha ya Vielezo

Kielelezo Na. 1: Bajeti Dhidi ya Mapato Katika Mwaka 2019/20	59
Kielelezo Na. 2: Upungufu wa Wafanyakazi	60
Kielelezo Na. 3: Mwenendo wa Uwekezaji wa Mitaji Mipyä Katika Kipindi cha Miaka Mitano	68
Kielelezo Na. 4: Asilimia ya Wateja wa Miamala ya Simu Katika Kampuni za Simu75	75
Kielelezo Na. 5: Mapato Madogo Yatokanayo na Mikopo kwa Serikali	120
Kielelezo Na. 6: Asilimia ya michango ya wanachama ambayo hajjawasilishwa kwa zaidi ya mwaka mmoja katika jumla ya michango yote inayodaiwa	124
Kielelezo Na. 7: Mwenendo wa Upotevu wa Maji.....	135
Kielelezo Na. 8: Jumla ya wadaiwa wa mamlaka za maji.....	137
Kielelezo Na. 9: Mwendendo wa Udhili wa Wanafunzi-MWEKA	148
Kielelezo Na. 10: Bajeti iliyopitishwa na Bajeti Halisi kwa Miaka 5	150
Kielelezo Na. 11: Mwenendo wa Udhili wa Wanafunzi wa Shahada.....	151
Kielelezo Na. 12: Uwiano wa Walimu wa Elimu ya Ufundu: Waliosajiliwa na Wasiosajiliwa.....	152
Kielelezo Na. 13: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Biashara kwa Miaka Mitatu	185
Kielelezo Na. 14: Ongezeko la Madeni kwa Wazabuni wa Pembejeo za Kilimo cha Pamba	187
Kielelezo Na. 15: Madai yaliyokataliwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya.....	194
Kielelezo Na. 16: Muhtasari wa Mwenendo wa Deni la Serikali kwa Kipindi cha Miaka Mitano (5)	197
Kielelezo Na. 17: Muhtasari wa Asilimia za dawa na vifaatiba vilivyoisha muda wake	200
Kielelezo Na. 18: Mwenendo wa Utoaji wa Bajeti kwa Kipindi cha miaka 5 Iliyopita	204
Kielelezo Na. 19: Mwenendo wa Idadi ya Watalii NCAA na TANAPA.....	205
Kielelezo Na. 20: Mwenendo wa Pato la Utalii NCAA na TANAPA.....	205
Kielelezo Na. 21: Mwenendo wa watalii waliokuja nchini kwa ajili ya Starehe, Burudani na Likizo kufanya utalii wa wanyamapori -TANAPA	216
Kielelezo Na. 22: Posho za Watumishi Ambazo Hazikukatwa Kodi ya Mapato	257

SHUKRANI

Ninatoa pole kwa Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kufuatia kifo cha ghafla cha Rais Dk. John Pombe Joseph Magufuli. Dk. Magufuli alikuwa mzalendo na mwanamajumui ambaye alijitoa kwa taifa hili; alikuwa kiongozi shupavu kwa muda wake. Kwa kupitia msaada wake, Ofisi yangu imeweza kufanikisha majukumu yake ya kikatiba na kutekeleza dhima yake ya kuwa taasisi inayotoa huduma za ukaguzi wa sekta ya umma zenyenye ubora wa hali ya juu zinazoimarisha utendaji, uwajibikaji na uwazi katika usimamizi wa rasilimali za umma. Mungu ailaze roho ya marehemu mahali pema.

Napenda kuchukua fursa hii katika nyakati hizi ngumu kutoa pongezi zangu za dhati kwako kwa kuapishwa kuwa Rais wa kwanza mwanamke wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania.

Ofisi yangu inakuahidi ushirikiano ili kuhakikisha rasilimali za taifa zinatumika vizuri na kwa manufaa ya taifa.

Aidha, ninapenda kutoa shukrani zangu za dhati kwa Mheshimiwa Spika na Naibu Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, na Waheshimiwa Wenyeviti na Wajumbe wa Kamati za Bunge za Kudumu za Hesabu za Serikali kwa ushirikiano wao mkubwa. Ninathamini sana ushirikiano huu muhimu na ninaimani kubwa kuwa ushirikiano huu utaendelea kudumu kwani ni wa muhimu katika kutekeleza jukumu hili la kikatiba katika kulitumikia taifa na watu wake.

Ninapenda pia kutoa shukrani zangu za dhati kwa Msajili wa Hazina, Bodi za Wakurugenzi, Maofisa Masuuli, Menejimenti na watumishi wa taasisi zote nilizozikagua, makampuni binafsi ya ukaguzi na wadau wote kwa ushirikiano na msaada wao wakati wa ukaguzi.

Mwisho ninapenda kutoa shukrani kwa Menejimenti na watumishi wote wa Ofisi yangu kwa moyo wao wa kujitoa kufanya kazi, na hasa katika mwaka huu uliogubikwa na changamoto mbalimbali. Ni kwa kujitoa huku na kuzingatia malengo ndiko kulikofanikisha taarifa hii kukamilika kwa wakati na kwa mujibu wa sheria.

DIBAJI

Ripoti ya Ukaguzi wa Mashirika na Taasisi za Umma kwa Mwaka wa Fedha 2019/2020 inawasilisha mambo muhimu yanayohusu hesabu za fedha na udhibiti katika utendaji wa Mashirika na Taasisi za Umma pamoja na ufanisi katika utekelezaji wa mikakati ya taasisi na mashirika hayo kwa mujibu wa sheria husika.

Aidha, ripoti hii imeainisha mapitio yangu katika usimamizi wa mapato na matumizi pamoja na kuelezea kwa ufupi taarifa za kaguzi maalumu unaohusu mashirika ya umma ambazo niliombwa na wadau mbalimbali kuzifanya katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2019/2020. Aidha, imeainisha mapitio ya utekelezaji wa matakwa ya sheria kama vile Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016) na Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016), pamoja na utekelezaji wa matakwa ya Sheria ya Kodi na Mifuko ya Jamii.

Vilevile, ripoti hii immeanisha mapitio yangu katika ufanisi na utekelezaji wa mikakati katika Mamlaka za Udhibiti, Mamlaka za Maji na Usafi wa Mazingira pamoja na Taasisi za Elimu ya Juu. Pia nimeanisha utendaji na kutoa mapendekezo katika kutekeleza mikakati katika sekta ya utalii, benki na Taasisi za Kifedha za Serikali, uwekezaji unaofanywa na mashirika ya umma, pamoja na sekta za madini, gesi na mafuta.

MUHTASARI

Aina na Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi

Katika kipindi cha Mwaka wa Fedha 2019/20, nilikagua na kukamilisha kaguzi za mashirika 165 na kutoa maoni yangu ya ukaguzi. Mashirika 162 yalipata hati inayoridhisha na mashirika matatu (3) yalipata hati yenye shaka.

Muhtasari wa Mapendekezo ya Kaguzi Zilizopita

Kati ya mapendekezo 116 niliyoyatoa katika ripoti yangu kwa mwaka 2018/19, ni mpendekezo 25 tu (asilimia 21) ndiyo yametekelezwa; mapendekezo 36 (asilimia 31) yapo katika hatua mbalimbali za utekelezaji; mapendekezo 52 (asilimia 45) hayakutakelezwa; na mapendekezo 3(asilimia 3) yamepitwa na wakati. Kati ya mapendekezo 52 ambayo hayakutekelezwa, mapendekezo 25 (asilimia 48) hayakuwa na majibu ya Serikali yanayoonesha mwenendo wa utekelezaji.

Tathmini ya Hali ya Kifedha kwa Mashirika ya Umma

Niliangalia uwezo wa kifedha wa Mashirika ya Umma na kubaini kuwa, mashirika 28 yalikuwa yakinata hasara au yalikuwa na upungufu wa mapato ikilinganishwa na matumizi. Hali hii imesababishwa zaidi na kushindwa kwa mashirika haya kutekeleza mikakati yake, ukosefu wa vyanzo vipyta vya mapato pamoja na kutokuwa na udhibiti mzuri wa mapato na matumizi. Pia, nilibaini kuwa, mashirika tisa (9) yalikuwa na mitaji hasi, wakati mashirika saba (7) yalikuwa na kiasi kikubwa cha mikopo kuliko mitaji. Kutokana na hali ngumu ya kifedha katika mashirika haya, ni dhahiri kuwa hayataweza kujiendesha bila msaada wa Serikali. Hivyo, kuna hatari kwa mashirika haya kushindwa kutekeleza majukumu yake.

Usimamizi wa Mapato katika Mashirika ya Umma

Mapitio yangu katika usimamizi wa mapato katika Mashirika ya Umma yalibaini kuwa mashirika 59 yalikuwa na wastani wa asilimia 72 ya makusanyo ya mapato ya ndani ikilinganishwa na malengo ya kukusanya shilingi bilioni 3,620.38; na mashirika 64 yalipata wastani wa asilimia 60 ya ruzuku kutoka Serikalini ikilinganishwa na matarajio ya kupata ruzuku ya shilingi bilioni 1,353.32.

Pia, nilibini mashirika 66 yalikuwa na madai ya muda mrefu ya jumla ya shilingi bilioni 1,010.90. Kati ya madai haya, madai ya shilingi bilioni 207.41 yalikuwa yanadaiwa kutoka mashirika au taasisi mbalimbali za umma. Pia, nilibaini malipo ya awali ya shilingi bilioni 1.3 yaliyofanywa na Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI), Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA), na Chuo Kikuu cha Dodoma (UDOM) kwa wazabuni mbalimbali bila kupata huduma yoyote kwa zaidi ya mwaka. Pia, nilibaini kuwa Wizara na Tume mbalimbali zilizohama katika majengo ya Shirika la Nyumba la Taifa ziliacha jumla ya deni la shilingi bilioni 4.26. Aidha, nilibaini madai ambayo hayana vielelezo katika Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika (COASCO), Bohari Kuu ya Dawa (MSD), Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL), na Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Mpanda.

kuhusu usimamizi wa fedha taslimu, nilibaini kuwa Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) ulikuwa na idadi ya hundi 581 zenye jumla ya shilingi milioni 583.59 zilizokaa zaidi ya miezi sita bila kuwafikia wanufaika waliopata ajali au magonjwa mbali mbali wakiwa kazini. Pia, nilibaini akaunti za benki 21 katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam zikiwa hazijajumuishwa katika taarifa ya fedha zikiwa na jumla ya bakaa ya shilingi bilioni 1.5 na zilitumika kufanya miamala mbalimbali. Vilevile, nilibaini ubadhilifu na wizi wa Shilingi bilioni 3.93 katika mamlaka ya bandari Tanzania ultiotokea katika bandari za Mwanza na Kigoma.

Usimimizi wa Matumizi Katika Mashirika ya Umma

Nimeendelea kubaini mapungufu katika usimamizi wa matumizi katika Mashirika ya Umma kama ambavyo iliripotiwa miaka ya nyuma. Mapungufu hayo ni usimamizi usioridhisha wa masurufu na mikopo iliyotolewa kwa watumishi shilingi bilioni 9.40 na milioni 618.87 mtawalia; kutozingatiwa kwa sheria na kanuni katika kuwalipa watumishi posho na mafao mengine kama malipo ya saa za ziada, matibabu, na makato ya mifuko ya hifadhi ya jamii; kiasi kikubwa cha shilingi bilioni 4.95 kilicholipwa bila viambatanisho wakati malipo mengine yalikuwa malipo yasiyo na tija kwa mashirika yaliyofanya malipo hayo.

Utawala Bora katika Mashirika ya Umma

Nimekagua masuala ya Utawala Bora katika Mashirika ya Umma na kubaini Mashirika 30 yasiyokuwa na bodi za wakurugenzi. Kati ya hayo, 20 (asilimia

67) hayakuwa na bodi kwa muda wa chini ya mwaka mmoja; tisa (9) (asilimia 30) hayakuwa na bodi kwa zaidi ya mwaka mmoja; na moja(1) (asilimia tatu) halina bodi kwa miaka miwili. Ukiachia kukosekana kwa bodi katika taasisi hizi, pia mashirika matano (5) yanaongozwa na makaimu wakurugenzi wakuu, kitendo ambacho kinaongeza hatari ya ucheleweshaji wa maamuzi kwenye taasisi hizo kutokana na kukosa mamlaka ya kutoa maamuzi. Pia, nimebaini mashirika saba (7) yenye vikao vingi nya bodi kuanzia tisa (9) hadi 12 sawa na wastani wa kikao kimoja kila mwezi kitendo ambacho kinazorotesha ufanisi wa menejimenti katika kutekeleza majukumu yake ya kila siku na maazimio ya bodi kwani menejimenti zinatumia muda mwingi na gharama kubwa katika kuandaa vikao nya bodi.

Uwekezaji katika Mashirika ya Umma

Mapitio yangu katika mashirika ya umma yenye jukumu la kuchochea, kuwezesha na kuratibu biashara, teknolojia, uwekezaji, na viwanda yalibaini kuwa mashirika haya yana upungufu wa rasilimali watu na fedha. Mashirika hayo ni Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuza Nje ya Nchi (EPZA), Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO), Shirika la Maendeleo na Utafiti wa Viwanda (TIRDO), Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CARMATEC), Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania (COSTECH), Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE) pamoja na Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO).

Pia, nilibaini kupungua kwa uwekezaji wa Mitaji katika Kanda Maalumu za Uwekezaji kwa kipindi cha miaka mitano (5) iliyopita kuanzia mwaka 2015/16 hadi 2019/20. Kwa mfano, kiasi cha mtaji kilichowekezwa katika kanda katika mwaka wa fedha 2019/20 kilikuwa ni dola za Marekani Milioni 59.86 wakati mwaka 2015/16 kilikuwa dola za Marekani Milioni 500, hivyo kiasi cha uwekezaji wa mitaji kilishuka kwa asilimia 88. Aidha, nilibaini kupungua kwa idadi ya miradi ya uwekezaji iliyoasajiliwa katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) kwa asilimia 48 katika kipindi cha miaka mitano (5) ambapo mwaka 2015/16 idadi ya miradi ilikuwa 420 wakati mwaka 2019/20 ilikuwa 219. Pia, kiasi cha uwekezaji pamoja na fursa za ajira zilizotengenezwa zilipungua.

Aidha, nilibaini kuwa Serikali ilichelewa kutoa kibali cha ujenzi wa kiwanda cha Vifaatiba Simiyu na kufufua Kiwanda cha Chai Mponde Tanga kufikia siku 538 na 455 mtawalia tangu viombwe.

Zaidi, nilibaini kulikuwa na makampuni Tanzu yanayomilikiwa na mashirika ya umma yaliyopata hasara mfululizo kwa zaidi ya mwaka mmoja kwa sababu ya kuwa na kiasi kidogo cha wateja pamoja na kutofanya kazi kikamilifu. Makampuni tanzu hayo ni Kampuni ya Mkulazi, Kituo cha Uwekezaji cha APC, Kampuni ya Uwekezaji ya NHC na PPF, Kampuni ya TTCL Pesa, Kampuni ya Kiwanda cha Bidhaa za ngozi cha Kimataifa cha Kilimanjaro na Kampuni ya Tanzania Biotech Products (TBPL). kuendelea kupata hasara kulipunguza kiasi cha mtaji kilichowekwa na kampuni mama.

Usimamizi wa Manunuvi na Mkataba

Katika mapitio ya manunuvi ya mashirika ya umma, nilibaini mapungufu mbalimbali yakiwemo mashirika yasiyofuata matumizi sahihi ya njia za manunuvi ambayo ni Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine (SUA), Tume ya Sayansi na Teknolojia Tanzania (COSTECH), Kampuni ya MCB, na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida (SUWASA). Utekelezaji wa miradi bila kufanya tathmini za athari za mazingira katika Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM), Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL), na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga (SHUWASA). Pia, nimebaini ucheleweshaji wa ukamilishaji wa miradi katika Bodi ya Korosho Tanzania (CBT), Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI), Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM), Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya (MUST), Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA), na Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF). Pia, nilibaini ucheleweshwaji wa utekelezaji wa mikataba kwa kipindi cha kati ya miezi tisa (9) hadi miaka nane (8) katika Mashirika 10 ya Umma.

Mwenendo wa Benki Zinazomilikiwa na Serikali na Mifuko ya Jamii

Serikali inaendelea kuunganisha benki zake kama njia ya kuimarisha na kuongeza ufanisi kwenye usimamizi wa fedha, na kupunguza gharama za uendeshaji. Mwaka huu wa fedha Serikali imeunganisha Benki ya Biashara ya TIB (TIB Corporate) ambayo ilikuwa benki tanzu ya Benki ya Maendeleo ya TIB na kuwa sehemu ya Benki ya Posta Tanzania (TPB). Licha ya malengo mazuri ya Serikali, nimebaini mapungufu kwenye usimamizi wa

mikopo, ongezeko la mikopo chechefu, uwiano mdogo wa utoshelevu wa mtaji, changamoto ya ukwasi kwenye Benki ya Maendeleo ya TIB, na uwiano usioridhisha wa gharama za uendeshaji na mapato zaidi kwa asilimia 55 inayohitajika na Benki Kuu ya Tanzania.

Kwa upande wa mifuko ya jamii, nimebaini kulikuwa na mapato madogo kwenye uwekezaji wa majengo na mikopo iliyokopeshwa kwenye taasisi za Serikali; madai ya muda mrefu ya michango ya wanachama ambayo yanababishi fedha hizo zisipelekwe kwenye uwekezaji ili kuweza kupata mapato zaidi kwa ajili ya kulipa mafao kwa wanachama; na kuongezeka kwa gharama za uendeshaji ambazo zinaathiri afya ya mfuko kifedha.

Utendaji wa Mamlaka za Maji

Mapendekezo niliyoyatoa katika ripoti zangu za nyuma kuhusu upotevu wa maji na wigo mdogo wa mitandao ya majitaka hayajatekelezwa kikamilifu. Matatizo haya yamebainika kuendelea na kujirudia ambapo nilibaini mamlaka 21 za maji zilipoteza maji ya kiasi cha shilingi bilioni 157.59 katika mwaka 2019/20. Katika upotevu huo, kiasi cha shilingi bilioni 74.29 (asilimia 47) kipo juu ya kiwango cha upotevu kinachokubalika na mamlaka ya usimamizi.

Aidha, nilibaini mapungufu katika usimamizi wa miradi ya maji, ambapo miradi sita (6) yenye thamani ya shilingi bilioni 18.24 ilitelekezwa. Pia, nilibaini changamoto ambazo bado hazijapatiwa ufumbuzi zilizotokana na kuunganishwa kwa Mamlaka za Maji; na kumekuwa na kasi ndogo na kiwango kisichoridhisha cha ukusanyaji wa madeni ambapo jumla ya shilingi bilioni 148.07 zilikuwa hazijakusanya hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020.

Tathmini ya Taasisi za Elimu ya Juu

Katika tathmini ya taasisi za elimu ya juu, nilibaini maboresho na mapungufu katika utendaji kwa taasisi hizo ikijumuisha; Hali isiyoridhisha ya miundombinu ya vyuo inayohitaji maboresho; Idadi kubwa ya walimu wa elimu ya ufundi ambao hawajasajiliwa; Kutofanya mapitio na kuhuisha mitaala 40 kati ya 80 ya Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundis Stadi (VETA) kwa kipindi kirefu; Kutofanya kazi kwa Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Julius K. Nyerere (MJNUT) kwa muda mrefu kwasababu ya kutokidhi taratibu na vigezo vya usajili. Nilibaini pia kuwa ujenzi wa miradi 36 ya elimu kuanzia mwaka 2018/19 iliyofadhiliwa na

Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA) yenye jumla ya shilingi bilioni 4.3 haijakamilika na fedha zote zilizotengwa zilishatumika.

Matokeo ya Kaguzi Maalumu

Katika mwaka huu wa fedha, nilifanya kaguzi maalumu katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), ambapo nilibaini upotevu wa mapato wa dola za Marekani 979,126.59; na ubadhirifu wa fedha za kiasi cha shilingi bilioni 3.56 na uftuaji wa madai bila kufuata taratibu na kanuni za fedha yenye thamani ya shilingi bilioni 1.96. Pia, nilibaini hasara ya shilingi milioni 655.58 iliyotokana na kuchagua wazabuni wasiostahili. Vilevile, nilibaini hasara iliyotokana na kutomalizika kwa utekelezaji wa mkataba wa dola za Marekani 2.26. Aidha, nilibaini upotevu wa mapato dola za Marekani 979,126.59 kwa kutoa msamaha usiostahili kwa Kampuni ya Saruji ya Mbeya.

Ufanisi katika Tasnia ya Uchimbaji Madini, Mafuta na Gesi

Nilipitia Sheria na Kanuni zinazoongoza sekta ya madini, mafuta na gesi pamoja na mipango- mkakati ya taasisi muhimu zinazojihusisha na sekta hiyo. Nilibaini kuwa Mfuko wa Mafuta na Gesi ulioanzishwa haujaweza kufanya kazi kama ilivyotarajiwa kutokana na uchangiaji hafifu hata baada ya miaka mitatu kupita tangu kuanzishwa kwake. Nilibaini pia kuwa miongozo na kanuni za kuongoza Mfuko huo hazikuwa zimeandaliwa. Nilibaini pia Shirika la Maendeleo ya Petroli (TPDC) halikutekeleza miradi ya mafuta na gesi katika mkondo wa chini kwa kipindi chote cha mpango-mkakati yake. Nilipitia pia utendaji wa masoko ya madini ambayo yalianzishwa na kubaini maeneo yanayohitaji maboresho ikiwa pamoja na changamoto katika kutoza mrahaba kutoka kwa wauzaji wa madini; kutokuwepo kwa usalama wa kutosha katika masoko hayo kama vile kutokuwepo kwa kamera za usalama (CCTV) na mashine za uchunguzi (scanning machines); na kutokuanzishwa kwa maghala ya madini na vito.

Mapitio ya Mazao na Bodi za Mazao

Pamoja na juhudi za Serikali kukifanya kilimo kiwe cha kisasa, bado nimeendelea kubaini kupungua katika uzalishaji wa baadhi ya mazao ya biashara katika kipindi cha mwaka 2019/20 kama sukari, kahawa, chai, mkonge na tumbaku. Nilibaini pia kuwepo kwa changamoto zinazozikabili Bodi za Mazao za Pamba na Korosho katika kulipa madeni. Vivyo hivyo, kulikuwa na madeni ya wazabuni wa pembejeo za kilimo yaliyosababishwa

na kutorejeshwa kwa fedha kutoka kwa wakulima waliokopeshwa pembejeo za kilimo. Madeni haya yamekuwa yakiongezeka mwaka hadi mwaka. Vilevile, wakulima wa miwa walishindwa kulipa mkopo uliotolewa na Benki ya Azania kutokana na kuuza miwa kwa bei ya chini ya ile waliyoahidiwa.

Ufanisi wa Taasisi za Umma katika Sekta ya Afya

Nilibaini hospitali za Serikali hazifuati miongozo inayotolewa na Mfuko wa Bima ya Afya (NHIF) hivyo kusababisha madai yenyeye thamani ya shilingi bilioni 1.83 dhidi ya NHIF kukataliwa. Aidha, makampuni binafsi ya bima na NHIF hayakulipa madai ya bima ya hospitali za Serikali ya shilingi bilioni 2.89 na milioni 564 mtawalia kwa kipindi cha muda mrefu.

Aidha, katika Bohari Kuu ya Dawa, deni la Serikali limeongezeka kutoka shilingi bilioni 143.82 mwaka 2015/16 hadi kufikia shilingi bilioni 256.92 kwa mwaka 2019/20. Pia, Serikali haikutoa fedha kulingana na bajeti iliyopangwa ya shilingi bilioni 200 kwa Bohari kuu ya Dawa hivyo ilishindwa kukidhi mahitaji ya wateja kwa asilimia 99.45 kutokana na ukosefu wa fedha.

Aidha, nilibaini dawa na vifaatiba vilivyopokelewa kwa idadi ya 1,200 vikiwa vimebakisha muda wa kuharibika ulio chini ya asilimia 80 ya muda wa uhai wake. Aidha, nilibaini kuwepo kwa amana ya shilingi bilioni 12.15 ambayo imekaa muda mrefu bila kununulia dawa na vifaatiba vinavyohitajika.

Vilevile, kulikuwa na ongezeko la dawa na vifaatiba vya misaada vilivyoisha muda wake yenyeye thamani ya shilingi bilioni 2.31 sawa na asilimia 5 ambayo ni zaidi ya kiwango kilichowekwa cha asilimia 2. Niligundua pia mashine ya matibabu ya Kansa yenyeye thamani ya shilingi milioni 400 haikuwa imenunuliwa wala kuwasilishwa katika Hospitali ya Rufaa ya Mbeya zaidi ya mwaka ukizingatia kuwa fedha za kununulia mashine hiyo zilishatolewa na Serikali. Pia, nilibaini mashine ya kutengeneza barakoa (masks) iliyanunuliwa na MSD ikitengeneza barakoa chini ya uwezo wake.

Mapitio katika Sekta ya Utalii Nchini

Juhudi za Serikali na sekta binafsi katika kutangaza na kukuza utalii zimeleta matokeo chanya ikiwa ni pamoja na kuongezeka kwa idadi ya

watalii na kukua kwa pato la utalii kabla ya mlipuko wa Ugonjwa wa Virusi vya Korona (UVICO) mwezi Machi 2020. Hata hivyo, sekta ya utalii nchini imejikita na inategemea zaidi utalii wa wanyamapori ambao hata hivyo una uwekezaji mdogo na kuacha fursa katika aina nyingine za utalii kama vile utalii wa utamaduni na utalii wa fukwe. Hakuna tafiti zilizofanyika kubaini ni kwa kiwango gani kila juhudini inayofanywa katika kutangaza na kukuza utalii inachangia ukuaji wa sekta ya utalii, ili kuongeza ufanisi katika kupanga, kugawa na kutumia rasilimali. Pia, hakuna uratibu mzuri baina ya wadau wa sekta ya utalii katika kupanga na kutumia rasilimali ili kuitangaza kwa ufanisi Tanzania kuwa kivutio bora cha utalii Afrika na duniani kwa ujumla.

Shauku ya kukuza utalii na maendeleo ya watu waishio ndani na pembezoni mwa maeneo ya vivutio vya utalii imekuwa kubwa kuliko hatua na mikakati ya kuhifadhi vivutio hivyo. Hali hii inahatarisha uwepo wa vivutio hivyo kwa siku zijazo na ustawi wa utalii katika vivutio hivyo. Vivutio vya utalii (wanyamapori) katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCA) na Mapango ya Amboni viko hatarini kutoweka katika muda mfupi ujao kama hatua za kuhifadhi hazitachukuliwa kunusuru hali ya uharibifu wa mazingira inayoendelea. Magugu vamizi yameota na kutapakaa sehemu kubwa ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro hasa maeneo muhimu ya malisho ya wanyamapori hali inayohatarisha uwezo wa ikolojia ya eneo hilo katika kuwezesha wanyamapori kuendelea kuishi katika eneo hilo. Katika kudhibiti magugu vamizi na athari zake, juhudini za pamoja za wadau zinahitajika na ipo haja ya jambo hili kuwa la kitaifa.

Ufanisi wa Mamlaka za Udhibiti katika Kutekeleza Majukumu Yake

Licha ya mamlaka za udhibiti kupewa majukumu muhimu, nilibaini kuwa mamlaka nyingi hazijulikani ndani ya jamii kwa kuwa jamii hazitambui uwepo na wajibu wake kutokana na ufanisi mdogo wa mbinu zinazotumiwa kujitangaza. Aidha, baadhi ya mamlaka za udhibiti hazina rasilimali za kutosha na uwezo wa kutekeleza majukumu yake ya kisheria kwa ukamilifu. Vilevile, mamlaka zingine zinakabiliwa na changamoto ya kuwepo kwa ombwe la kisheria katika kutimiza majukumu ziliyopewa ambapo ipo haja ya Serikali kuongeza kasi ya mchakato wa kupitisha rasimu za mapendekezo ya mabadiliko ya sheria, kanuni na sera za mamlaka hizo. Pia, nilibaini mapungufu katika uhuishaji wa michakato ya udhibiti baina ya Mamlaka za Udhibiti kama vile Shirika la Uwakala wa Meli (TASAC) dhidi ya Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) katika utoaji wa

leseni za huduma za bandari na majini; na Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini (LATRA) dhidi ya Shirika la Reli Tanzania (TRC) na TAZARA katika utoaji wa leseni za huduma za usafiri wa ardhini.

Ufanisi wa Taasisi za Umma Kwenye Kuboresha Utoaji wa Huduma katika Mazingira Ya Kibiashara

Katika kupitia ufanisi wa taasisi za umma kwenye kuboresha utoaji wa huduma katika mazingira ya kibiashara nimebaini mapungufu kadhaa. Mapungufu hayo yanahusisha uhaba wa fedha; Kuchelewa kutekeleza miradi ya kimkakati; Uwekezaji mdogo kwenye teknolojia ya habari na mawasiliano (TEHAMA); Muda mrefu wa meli kukaa bandarini; na kusuasua katika ukusanyaji wa madai kutoka kwa wateja wao kiasi ambacho kingeweza kuongeza uwezo wa kifedha na kusaidia kuwekeza kwenye miradi ya faida.

Uzingatiaji wa Sheria na Miongozo Mingine

Katika tathmini niliyoifanya juu ya uzingatiaji wa sheria na miongozo, nilibaini Mashirika ya Umma yalichelewa kuwasilisha au hayakuwasilisha makato ya kisheria ya watumishi wao kwa kipindi cha hadi siku 140. Pia, nilibaini mashtaka mbalimbali dhidi ya taasisi na mashirika ya umma yenye thamani ya shilingi bilioni 3,450.77. Aidha, nilibaini Taasisi na mashirika ya umma ziliwasilisha taarifa za fedha zenye makosa makubwa.

Pia, nilifanya tathmini kwenye uzingatiaji wa sheria za kodi na kubaini kuwa mapato yaliyopokelewa bila kutoa Stakabadhi za Kieletroniki yalikuwa shilingi milioni 1,965.88 na malipo yaliyofanyika bila kupewa Stakabadhi za Kieletroniki yalikuwa shilingi milioni 6,502.01. Aidha, nilibaini taasisi na mashirika ya umma hayakulipa kodi kiasi cha shilingi milioni 33,704.96. Pia, nilibaini mashirika ya umma ama hayakuwasilisha au yalichelewa kuwasilisha marejesho ya kodi kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA); na niligundua kuwa kodi ya ongezeko la thamani ya shilingi milioni 70.23 ilitozwa kwenye zana za kilimo zenye msamaha wa kodi.

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI NA TAARIFA ZA JUMLA

1.0 Uanzishaji wa Ofisi ya Ukaguzi Kisheria

Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ilianzishwa kwa mujibu wa Ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977 (Na mabadiliko 2005). Ibara ya 143(5) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania pamoja na Kifungu cha 34 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na.11 ya Mwaka 2008 kinampa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali mamlaka ya kukagua mashirika na taasisi mbalimbali za umma angalau mara moja kwa mwaka wa fedha. Pia, katika ripoti ya kila mwaka, Kifungu cha 48(3) cha Sheria ya Manunuzi ya Umma Na. 7 ya Mwaka 2011 (kama ilivyorekebishwa Mwaka 2016) kinamtaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kuangalia iwapo mashirika na taasisi mbalimbali za umma zimezingatia sheria ya manunuzi.

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ana mamlaka ya kufanya ukaguzi wa hesabu na ukaguzi wa thamani ya fedha au kaguzi zingine katika mashirika na taasisi mbalimbali za umma kama ilivyoainishwa kwenye Vifungu Na. 26, 27, 28 na 29 vya Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008. Kifungu cha 12 cha Sheria hiyo kinampa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutoa mapendekezo kwa nia ya:

- Kuzuia au kupunguza matumizi ya fedha za umma yasiyokuwa na tija;
- Kuongeza makusanyo ya maduhuli ya umma;
- Kuzuia hasara inayoweza kutokea kwa uzembe, wizi, kukosa uaminifu, udanganyifu, au rushwa kuhusiana na fedha na rasilimali za umma; na
- Kukuza uchumi na kuongeza tija na ufanisi katika matumizi ya rasilimali za umma.

Mashirika na taasisi mbalimbali za umma nchini zinaandaa taarifa za hesabu kwa kufuata msingi usio wa fedha taslimu wa Viwango

vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu. Hivyo, zinalazimika kufuata Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu katika Taasisi za Umma (IPSASs) au Viwango vya Kimataifa vya Uandaaji wa Hesabu (IFRSs). Uandaaji na uwasilishaji wa hesabu kwa ajili ya ukaguzi ni matakwa ya sheria. Miongozo zaidi ya kisheria inayotumika kuandaa hesabu ni pamoja na Sheria ya Makampuni ya Mwaka 2002 au sheria yoyote iliyopitishwa na Bunge ya kuanzishwa kwa mashirika na taasisi mbalimbali za umma na Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na. 11 ya Mwaka 2008.

Msajili wa Hazina na bodi za wakurugenzi wana kazi na jukumu la kusimamia vyema uendeshaji wa shughuli za mashirika na taasisi mbalimbali za umma kama ilivyoelezwa kwenye Sheria Namba 418 ya Msajili wa Hazina na Kifungu cha 6 cha Sheria ya Mashirika ya Umma Na. 16 ya Mwaka 1992 kuhusiana na kazi za mashirika.

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali anatakiwa kuwasilisha ripoti za mwaka za ukaguzi kwa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kama ilivyoelekezwa katika Ibara ya 143(4) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977. Kwa mujibu wa Kanuni ya 88 ya Kanuni za Ukaguzi wa Umma, ripoti hizo zinatakiwa kuwasilishwa kwa Rais ifikapo tarehe 31 Machi ya kila mwaka. Baada ya kupokea ripoti hizo, Rais atawataka wahusika kuwasilisha ripoti hizo Bungeni ndani ya siku saba tangu kuanza kwa kikao cha kwanza cha Bunge.

Kama waziri hatachukua hatua zozote za kuwasilisha taarifa hizo Bungeni, Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali atawasilisha nakala za ripoti hizo kwa Spika wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye atawasilisha ripoti hiyo Bungeni. Ripoti ya Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya mashirika na taasisi mbalimbali za umma itajadiliwa kwanza na Kamati ya Bunge ya Kudumu ya Hesabu za Serikali (PAC) kwa niaba ya Bunge na kuandaa ripoti ambayo itawasilishwa Bungeni.

1.1 Wigo wa Ukaguzi na Viwango vyatukio

Sehemu hii inahusu wigo na madhumuni ya ukaguzi na viwango vyatukio ukaguzi vilivyotumika.

1.1.1 Wigo na Madhumuni ya Ukaguzi

Madhumuni ya kufanya ukaguzi ni kumuwezesha Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kutimiza jukumu la kutoa maoni huru kuhusu hesabu za mashirika na taasisi mbalimbali za umma ili kuona iwapo zimeandaliwa kwa kuzingatia viwango vyatukio kimataifa vyatukio uandaaji wa hesabu. Ukaguzi huu ni wa hesabu za vipindi vinavyoishia tarehe 31 Desemba 2019 na tarehe 30 Juni 2020. Kwa kawaida, ukaguzi wa benki ni wa hesabu zinazoishia tarehe 31 Desemba wakati ukaguzi wa mashirika ya umma na taasisi mbalimbali unahusu hesabu zinazoishia tarehe 30 Juni.

Wigo wa ukaguzi wangu unajumuisha tathmini ya ufanisi wa mifumo ya kihasibu na udhibiti wa ndani katika shughuli za taasisi husika. Pia, unahusisha ukaguzi na uhakiki wa hesabu, ripoti za utekelezaji, na taratibu zingine za kikaguzi ambazo ni muhimu katika kukamilisha ukaguzi. Ukaguzi huu ulifanyika kwa kuzingatia viashiria vyatukio vihatarishi na kiwango cha juu cha thamani kisichohimilika.

Matokeo ya ukaguzi yanatokana na kiwango ambacho kumbukumbu, nyaraka, na taarifa zilizoombwaa kwa madhumuni ya ukaguzi ziliwasilishwa kwangu.

1.1.2 Viwango vyatukio Vilivyotumika

Ofisi ya Taifa ya Ukaguzi wa Hesabu za Serikali ni mwanachama wa Shirikisho la Ofisi za Taifa za Ukaguzi Duniani (INTOSAI), na Shirikisho la Ofisi za Taifa za Ukaguzi kwa Nchi za Afrika Zinazoongea Kiingereza (AFROSAI-E). Hivyo, Ofisi inatumia Viwango vyatukio Kimataifa vyatukio Ukaguzi vyatukio Shirikisho la Taasisi za Taifa za Ukaguzi Duniani (ISSAI) vinavyotolewa na “INTOSAI” na Viwango vyatukio Kimataifa vyatukio Ukaguzi wa Hesabu (ISA) vilivyowekwa na Shirikisho la Kimataifa la Wahasibu (IFAC).

1.2 Majukumu ya Bodi za Wakurugenzi na Watendaji Wakuu wa Mashirika na Taasisi zingine za Umma

Bodi za wakurugenzi na menejimenti za mashirika na taasisi mbalimbali za umma zina jukumu la kutayarisha kwa usahihi hesabu kama inavyotakiwa na Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu katika Taasisi za Umma (IPSAS) au Viwango vya Kimataifa vya Utayarishaji wa Hesabu (IFRS).

Majukumu hayo yanajumuisha:

- a) Kuhakikisha taarifa za hesabu zinaandalowiwa kwa kiwango cha kimataifa, ikiwa pamoja na kubuni, kutekeleza, na kudumisha mifumo thabiti ya ndani itakayowezesha kuandaa hesabu zilizo huru, zisizo na makosa, wala mapungufu yatokanayo na udanganyifu;
- b) Kuchagua na kutumia sera sahihi za uandaaji wa hesabu; na
- c) Kufanya makadirio ya hesabu yanayoendana na mazingira halisi.

Kiwango cha Kimataifa cha Uhasibu Na. 1 (IAS 1) na Kiwango cha Kimataifa cha Utayarishaji wa Hesabu za Taasisi za Umma Na. 1 (IPSAS 1) vinaainisha aina za hesabu zinazotakiwa kuandaliwa na taasisi hizi.

1.3 Mpangilio na Uteuzi wa Makampuni Binafsi kwa Kazi ya Ukaguzi

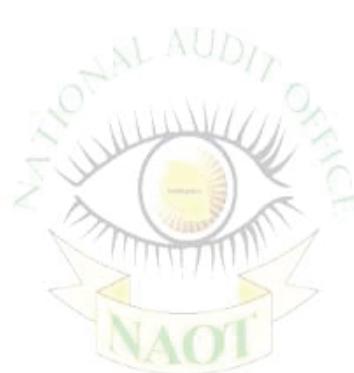
Ili Ofisi yangu iweze kutimiza kwa ufanisi majukumu ya ukaguzi katika mashirika na taasisi mbalimbali za umma nchini, Divisheni ya Ukaguzi wa Mashirika ya Umma imegawanywa katika vitengo vitatu ambavyo ni Ukaguzi wa Taasisi za Fedha, Ukaguzi wa Taasisi za Elimu ya Juu, na Ukaguzi wa Taasisi za Usimamizi.

Pia, kaguzi za baadhi ya mashirika na taasisi mbalimbali za umma zimekaguliwa na makampuni binafsi ya ukaguzi kwa niaba yangu. Hii ni kwa mujibu wa Kifungu cha 33 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma, ambacho kinampa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ya kumteua mtu au kampuni ye yote iliyosajiliwa chini ya Sheria ya Wakaguzi wa Hesabu na Wahasibu Na. 33 ya Mwaka 1972 (kama ilivyorekebishwa mwaka 1995) kufanya ukaguzi

kwenye mashirika na taasisi mbalimbali za umma kwa niaba yake. Kaguzi zilizofanywa na makampuni binafsi zilihakikiwa ubora wa kazi zake na Ofisi yangu.

Katika mwaka unaoishia tarehe 31 Desemba 2019 na tarehe 30 Juni 2020, Ofisi yangu ilifanikiwa kufanya kazi na makampuni binafsi 77 yaliyofanya kazi za ukaguzi kwa niaba yangu. Wakaguzi walioteuliwa walitakiwa kufuata sheria kama inavyotakiwa; pia hawakutakiwa kutoa siri za mashirika wanayoyakagua.

Hata hivyo, wajibu wa kutoa hati za ukaguzi unabaki kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.

SURA YA PILI

AINA ZA HATI ZA UKAGUZI ZILIZOTOLEWA

2.0 Utangulizi

Kwa mujibu wa Viwango vya Kimataifa vya Ukaguzi Na. 1200 (ISSAI 1200), lengo la kufanya ukaguzi wa hesabu ni kumuwezesha mkaguzi kutoa hati huru ya ukaguzi inayoeleza iwapo hesabu zinaonesha hali halisi ya kifedha ya shirika na iwapo hesabu zimeandaliwa kwa kufuata viwango na mfumo unaokubalika. Ukaguzi wa hesabu unafanyika ili kumpa uhakika mtumiaji wa hesabu husika kwamba hesabu hizo zimeandaliwa kwa kuzingatia viwango vinavyokubalika. Hili linafikiwa kwa kupanga na kutekeleza ukaguzi utakaomuwezesha mkaguzi kupata uhakika kwamba hesabu kwa ujumla wake hazina kasoro kubwa zinazotokana na makosa ya kiutendaji au kughushi.

2.1 Aina za Hati za Kaguzi Zilizotolewa¹

Kuna aina mbili za hati za ukaguzi zinazoweza kutolewa, ambazo ni hati inayoridhisha na hati isiyoridhisha kama zinavyofafanuliwa hapa chini.

2.1.1 Hati Inayoridhisha

Hati hii hutolewa wakati mkaguzi anaporidhika kuwa hesabu zimetayarishwa kwa usahihi na kwa kuzingatia viwango vya kimataifa vya uhasibu au viwango vingine vya utoaji wa taarifa za fedha vinavyokubalika.

2.1.2 Hati Isiyoridhisha

Hati hii imegawanyika katika aina tatu, ambazo ni hati yenye shaka, hati isiyoridhisha, na hati mbaya kama inavyofafanuliwa zaidi hapa chini.

¹ Mwaka huu wa fedha 2019/20 majina ya hati mbili za ukaguzi yamebadilika. Kwa miaka iliyopita;

- “Adverse Opinion” iliitwa “Hati isiyoridhisha” na sasa imekuwa “Hati mbaya”
- “Disclaimer of Opinion” iliitwa “hati mbaya” - na sasa imekuwa “Kushindwa kutoa maoni” Mabadiliko haya yametokea kwa kuzingatia kuwa majina mapya yanaakisi zaidi maana halisi ya hati zilizotolewa.

i. Hati Yenye Shaka

Aina hii ya hati hutolewa pale (a) ninapokuwa nimepata vielelezo vya kutosha kuhitimisha ukaguzi na kuona athari lakini si za kimsingi katika usahihi wa taarifa za fedha; au (b) ninapokuwa nimeshindwa kupata uthibitisho wa kutosha kumwezesha kuhitimisha ukaguzi lakini athari zinazotokana na kukosa uthibitisho kwa ujumla wake si za kimsingi katika usahihi wa taarifa za fedha.

ii. Hati Mbaya

Hati hii hutolewa pale ninapoona kuwa taarifa za fedha kwa kiasi kikubwa zina makosa; na zikiangaliwa kwa ujumla wake zinakuwa hazikufuata viwango vinavyokubalika vya uandaaji wa taarifa za fedha.

iii. Kushindwa kutoa Maoni

Hati hii hutolewa pale ninaposhindwa kupata uthibitisho wa kutosha kuhusu taarifa za fedha zilizoandaliwa kwa ajili ya ukaguzi. Hali hii inaathiri taarifa za fedha kiasi cha kushindwa kutoa maoni ya ukaguzi kuhusiana na taarifa hizo.

2.1.3 Aya za Msisitizo wa Jambo kwenye Ripoti za Mkaguzi

Kama nitaona kuna umuhimu wa kuwaarifu watumiaji wa taarifa za fedha kuhusu suala ambalo limeoneshwu au kuainishwa kwenye taarifa za fedha, na ambalo limeonekana kuwa muhimu na la msingi kwa ajili ya kuleta uelewa wa taarifa hizo kwa ajili ya kufanya maamuzi yenye tija, nitaweka Aya za Msisitizo. Aya hii itawekwa pale tu ambapo nimepata vielelezo vya kutosha kuwa taarifa za fedha hazijakosewa kwa kiasi kikubwa; na inapaswa itokane na suala ambalo limeoneshwu au kuainishwa kwenye taarifa za hesabu.

2.1.4 Aya ya Mambo Mengine ya Ukaguzi

Aya ya Mambo Mengine ya Ukaguzi inatoa maelezo ya ziada ambayo kwa maoni ya mkaguzi ni muhimu kwa watumiaji wa taarifa za fedha kuyafahamu mambo hayo kwa kipindi hicho cha mwaka wa

fedha. Kuwasilisha aya ya mambo mengine ya ukaguzi huongeza thamani na uwazi kwenye taarifa za ukaguzi.

2.2 Uwasilishaji wa Mambo Muhimu ya Ukaguzi

Katika kipindi cha mwaka 2019/20, kulikuwa na jumla ya hati za ukaguzi 165. Kati ya hizo, hati zinazoridhisha ni 162; hati zisizoridhisha ni 3; na hapakuwa na hati yoyote mbaya au yenye shaka kama inavyoainishwa katika **Kiambatisho Na I** cha ripoti hii.

2.3 Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi

Uchambuzi wa mwelekeo wa hati za ukaguzi zilizotolewa kwa Mashirika ya Umma kwa kipindi cha miaka mitano kuanzia 2015/16 hadi 2019/20 ni kama inavyooneshwa katika **Jedwali Na. 1**.

Jedwali Na. 1: Mwelekeo wa Hati za Ukaguzi

Aina ya Hati ya Ukaguzi	Ukaguzi Ripoti Kuu ya Mwaka				
Mwaka wa Fedha	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
Inayoridhisha	108	101	121	147	162
Yenye Shaka	4	4	1	0	3
Mbaya	0	0	0	1	0
Kushindwa Kutoa Maoni	0	0	0	0	0
Jumla	112	115	122	148	165

Chanzo: Uchambuzi wa taarifa za fedha zilizokaguliwa

2.4 Uwasilishaji wa Hesabu kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali

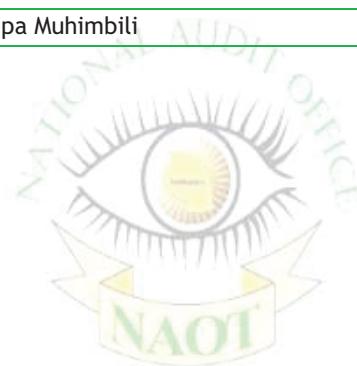
Kifungu Na. 31 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya Mwaka 2008 kinataka Mashirika ya Umma kuwasilisha hesabu kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ndani ya miezi mitatu baada ya mwisho wa mwaka wa fedha husika.

Baada ya hesabu kupokelewa kwa mujibu wa Kifungu kilichotajwa hapo juu, Kifungu Na. 32(4) cha Sheria hiyo kinamtaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kufanya ukaguzi wa hesabu zilizowasilishwa ndani ya miezi sita au kwa kipindi zaidi kama itakavyoamuliwa na Bunge.

Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 1 Machi 2021, ripoti 11 za hesabu za ukaguzi wa Mashirika ya Umma hazikuwasilishwa kwangu kama inavyoanishwa katika **Jedwali Na. 2**.

Jedwali Na. 2: Taasisi Ambazo Hazijawasilisha Hesabu Zake Kutokana na Sababu Mbalimbali

Na	Shirika
1	Hospitali ya Taifa ya Muhimbili
2	Kampuni ya Mbolea Tanzania
3	Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya
4	Mfuko wa UTT AMIS/PID
5	Shirika la Magazeti Tanzania
6	Shirika la Posta Tanzania
7	Shirika la Reli la Tanzania
8	Shirika la Simu Tanzania
9	Shirika la Umeme Tanzania
10	Soko la Bidhaa Tanzania
11	Taasisi ya Mifupa Muhimbili

SURA YA TATU

MUHTASARI WA UTEKELEZAJI WA MAPENDEKEZO YA MIAKA ILIYOPITA

3.0 Utangulizi

Sura hii inatoa muhtasari wa utekelezaji wa mapendekezo ya ripoti za ukaguzi za miaka iliyopita na hatua mbalimbali zilizochukuliwa na maofisa masuuli katika utekelezaji wa mapendekezo yangu kama ilivyoainishwa kwenye kifungu Na. 40(4) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Namba 11 ya Mwaka 2008. Pia, sura inatoa muhtasari wa utekelezaji wa mapendekezo ya ripoti za ukaguzi zilizotolewa kwa menejimenti, bodi za wakurugenzi, au mabaraza katika kila Shirika la Umma.

Mwezi Aprili, 2020 nilipokea majibu ya Serikali kuhusu ripoti ya mwaka uliopita kutoka kwa Mlipaji Mkuu wa Serikali. Ninapenda kutambua juhudini zilizofanywa na Mlipaji Mkuu wa Serikali katika kujibu na kuandaa mpango wa utekelezaji wa mapendokezo yaliyotolewa kwa Mashirika ya Umma kama inavyoainishwa katika **Kiambatisho Na. II**.

3.1 Tathmini ya Hali ya Utekelezaji wa Mapendekezo kwa Kipindi Kilichopita Katika Ripoti ya Mwaka

Kati ya mapendekezo 116 ya ripoti zangu za miaka iliyopita, mapendekezo 25 (asilimia 21) yametekelzwa; mapendekezo 36 (asilimia 31) yapo kwenye hatua za utekelezaji; mapendekezo 52 (asilimia 45) hayajatekelezwa; na mapendekezo 3 (asiliamia 3) yamepitwa na wakati. Kati ya mapendekezo 52 ambayo hayajatekelzwa na Serikali, mapendekezo 25 (asilimia 48) hayana majibu ya Serikali. Tathmini ya majibu imeonesha kuwa, mapendekezo mengi bado hayajatekelezwa. Maelezo ya tathmini ya utekelezaji wa mapendekezo na mwaka husika ni kama inavyoainishwa kwenye **Kiambatisho Na II** na **Jedwali Na. 3**

Jedwali Na. 3:Tathmini ya Hali ya Utekelezaji wa Mapendekezo kwa Miaka Iliyopita

Mwaka wa Fedha	Yametek elezwa	Yanayotekel zwa	Hayajatek elezwa	Yamepitwa na wakati	Jumla
2016/17	20	25	13	3	61
2017/18	16	26	20	1	63
2018/19	25	36	52	3	116

Kuchelewa kutekelezwa kwa mapendekezo kunasababisha kujirudia kwa mapungufu yaliyoainishwa, hivyo kunaweza kusababisha ubadhirifu, uzorotaji wa utendaji na ufanisi wa huduma zitolewazo na taasisi za umma.

Hivyo, ninasisitiza kuwa Serikali, kupitia Mlipaji Mkuu, iwhahimiza maofisa masuuli kutekeleza mapendekezo yaliyotolewa ili kupunguza hatari za ubadhirifu na kuboresha ufanisi katika utoaji wa huduma kwenye Mashirika ya Umma na Taasisi zingine.

SURA YA NNE

TATHMINI YA HALI YA KIFEDHA KWA MASHIRIKA YA UMMA

4.0 Utangulizi

Mashirika ya Umma yamegawanyika katika aina mbili, ambazo ni Mashirika ya Umma ya Biashara (CPSE) na Mashirika ya Umma ya Huduma (NCPSE). Mashirika ya Umma ya Biashara ni yale yenye uwezo wa kuingia mikataba yenye; yamepewa mamlaka ya kujiendesha na kufanya biashara; na yanauza na kununua vitu kwa uwazi ili kupata faida. Pia, mashirika haya hayategemei ruzuku ya Serikali ili kujiendesha, ingawa yanamilikiwa na Serikali.

Mashirika ya umma ya huduma ni yale ambayo wajibu wake mkuu ni kutoa huduma kwa jamii; vyanzo vyake vya mapato ni pamoja na kodi, ruzuku kutoka Serikalini na kwa wahisani mbalimbali, mikopo, na tozo.

Nimepitia mwenendo wa kifedha wa Mashirika ya Umma ili kuangalia ukwasi na hali ya uendelevu wa kufanya biashara pamoja na kutoa huduma kwa siku zijazo. Uchambuzi katika sura hii haukuhusisha mwenendo wa kifedha wa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii, benki zinazomilikiwa na Serikali na taasisi zinazohusika na masoko ya mitaji. Uchambuzi wa taasisi hizo umetolewa kwa kina katika Sura ya 10 ya ripoti hii.

4.1 Mashirika yenye Mwenendo Usioridhisha wa Kifedha

Niliangalia uwezo wa kifedha wa Mashirika ya Umma 165 na nilibaini kuwa mashirika 28 yalikuwa yanapata hasara au yana nakisi kwenye vitabu; Mashirika nane (8) yalikuwa na kiasi kikubwa cha mikopo kuliko mtaji wake; na Mashirika tisa (9) yalikuwa na mtaji hasi. Kufuatia hali ngumu ya kifedha inayoyakabili mashirika haya, ni dhahiri kuwa hayataweza kujiendesha bila msaada wa Serikali. Hivyo, kuna hatari kwa mashirika haya kushindwa kutoa huduma. Taarifa za mashirika haya ni kama ifuatavyo:

4.1.1 Mashirika ya Umma Yaliyopata Hasara au Nakisi Mfululizo

Mapitio yangu yilibaini kuwa, kati ya Mashirika ya Umma 28 yaliyopata hasara au kuwa na nakisi zaidi ya mwaka mmoja, mashirika matatu (3) yalikuwa ni mashirika ya umma ya biashara. Hasara au nakisi hii, kwa kiasi kikubwa, ilisababishwa na upungufu wa ruzuku kutoka Serikalini na ukosefu wa vyanzo toshelevu vya mapato. Pia, hasara au nakisi ilisababishwa na kutofanya vizuri kwa uwekezaji na kutokuwa na usimamizi mzuri wa matumizi na mapato katika hayo. Hasara iliyopatikana au nakisi iliyojitokeza katika mashirika haya ndani ya kipindi cha miaka mitatu ni kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 4.**

Jedwali Na. 4: Mashirika ya Umma Yaliyopata Hasara au Nakisi Mfululizo

Na	Jina la Taasisi	Aina ya Shirika	2019/20 (Sh milioni)	2018/19 (Sh milioni)	2017/18 (Sh milioni)
1	Kampuni ya Ndege Tanzania	Biashara (CPSE)	60,247.00	23,274.00	
2	Chuo Kikuu cha Dodoma	Huduma (NCPSE)	35,650.15	23,433.24	
3	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	Huduma (NCPSE)	7,626.99	20,316.98	1,951.30
4	Shirika la Maendeleo la Taifa	Biashara (CPSE)	5,275.57	4,920.28	
5	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mbeya	Huduma (NCPSE)	4,477.97	2,562.18	
6	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania	Huduma (NCPSE)	4,227.39	4,376.75	2,803.05
7	Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu	Huduma (NCPSE)	3,930.15	24,940.09	
8	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	Huduma (NCPSE)	3,242.57	4,861.99	
9	Mamlaka ya Kanda Maalumu ya Kuzalisha Bidhaa za Nje	Huduma (NCPSE)	2,208.00	470.49	664.46
10	Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania	Huduma (NCPSE)	1,034.71	290.34	
11	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha	Biashara (CPSE)	949.31	428.54	
12	Makumbusho ya Taifa Tanzania	Huduma (NCPSE)	861.96	320.99	
13	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachingwea	Huduma (NCPSE)	675.63	376.13	414.93
14	Chuo cha Ustawi wa Jamii	Huduma (NCPSE)	543.06	482.76	
15	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	Huduma (NCPSE)	375.00	113.00	
16	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu wa Mitambo Tanzania	Huduma (NCPSE)	354.02	293.14	

Na	Jina la Taasisi	Aina ya Shirika	2019/20 (Sh milioni)	2018/19 (Sh milioni)	2017/18 (Sh milioni)
17	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	Huduma (NCPSE)	297.00	489.00	
18	Baraza la Taifa la Blashara Tanzania	Huduma (NCPSE)	293.81	229.65	297.56
19	Bodi ya Chai Tanzania	Huduma (NCPSE)	109.22	169.24	
20	Mamlaka ya Rufaa za Manunuzi ya Umma	Huduma (NCPSE)	63.76	93.74	
21	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Lindi	Huduma (NCPSE)	40.64	403.3	93.01
22	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini (LATRA CCC)	Huduma (NCPSE)	38.24	60.23	
23	Bodi ya Tumbaku Tanzania	Huduma (NCPSE)	33.67	147.17	
24	Baraza la Kiswahili la Taifa	Huduma (NCPSE)	21.63	44.51	77.42
25	Bodi ya Pareto Tanzania	Huduma (NCPSE)	20.38	15.91	
26	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	Huduma (NCPSE)	14.46	68.15	
27	Bodi ya Maziwa Tanzania	Huduma (NCPSE)	7.67	53.91	
28	Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi	Huduma (NCPSE)	4.11	17.23	

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha Zilizokaguliwa za Miaka ya 2018/19 na 2019/20

Kwa mfano, mapitio yangu katika Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA), nilibaini kuwa Mamlaka ilipata nakisi kwa miaka mitano (5) mfululizo kuanzia mwaka wa fedha 2015/2016 hadi mwaka wa fedha 2019/20. Aidha, katika mwaka wa fedha 2019/20, nakisi iliongezeka kwa shilingi milioni 1,737.51 sawa na ongezeko la asilimia 369 kutoka mwaka wa fedha uliopita (2018/19). Ongezeko hili la nakisi lilsababishwa na kupungua kwa ruzuku ya bajeti kutoka Serikalini kiasi cha shilingi bilioni 4.5 ikiwa sawa na upungufu wa wastani wa asilimia 80 kutoka mwaka wa fedha uliopita (2018/19).

Mtiririko huu wa nakisi unaashiria kuwa mamlaka inajientesha kwa kutegemea madeni. Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2019/20, kiasi cha madeni ya muda mfupi kiliongezeka kwa shilingi bilioni 1.7 sawa na ongezeko la asilimia 47.73 kutoka mwaka wa fedha uliopita (2018/19). Kuendelea kupata hasara kunapunguza mtaji wa Mamlaka (EPZA).

Pia, katika Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA) nilibaini kuwa hadi kufikia mwishoni wa mwaka wa fedha 2019/20, Serikali ilikuwa imeidhinisha kupitia Tamko la Serikali jumla ya kanda maalumu 23 za uwekezaji, ambapo asilimia 57 ya maeneo ya kanda hizo yanamilikiwa na Serikali kupitia Mamlaka, huku sehemu iliyobaki ikimilikiwa na taasisi binafsi. Hata hivyo, ni kanda sita (6) tu kati ya hizo ndizo zimeendelezwa na zinafanya kazi; kanda 14 zipo katika hatua mbalimbali za uendelezaji; na kanda zilizobaki (3) hazijaendelezwa. Hivyo, bila kukamilisha kanda hizi, Mamlaka itaendelea kupata hasara kutokana na kuwa na vyanzo vichache vyaa mapato.

Pia, katika Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu (HESLB), mapitio yangu yalibaini kuwa katika mwaka wa fedha 2019/20, kwa kiasi kikubwa, nakisi ilisababishwa na riba na tozo ya adhabu kutoka Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) kiasi cha shilingi bilioni 8.03 na shilingi bilioni 14.30 mtawalia.

Hivyo, kuna umuhimu wa kulipa mapema mikopo iliyoiva kuepusha kuongezeka kwa riba na tozo ya adhabu.

Aidha, Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA) imekuwa ikipata nakisi kwa miaka mitatu (3) mfululizo kuanzia mwaka wa fedha 2017/18 hadi mwaka wa fedha 2019/20. Kwa kiasi kikubwa, nakisi hii ilisababishwa na mwenendo usioridhisha wa Kampuni yake Tanzu ya APC. Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2019/20 Bodi ilipata gawio la hasara kiasi cha shilingi bilioni 2.74 kutoka katika Kampuni Tanzu ya APC.

Katika Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) nilibaini kuwa kwa kiasi kikubwa hasara ilisababishwa na kutofanya vizuri kwa Kampuni yake Tanzu ya Tanzania Biotech na uwekezaji wake mwingine. Aidha, Shirika limekuwa likipata gawio la hasara kutoka katika uwekezaji wake (**Rejea Aya ya 8.2.3 (iv) ya Ripoti hii**).

Kutofanya vizuri kwa uwekezaji kunapunguza mtaji wa mashirika haya kutokana na hasara inayopatikana.

Katika Makumbusho ya Taifa, ingawa jumla ya mapato yaliongezeka kwa asilimia 3 katika mwaka wa fedha 2019/20 na kufikia shilingi bilioni 3.56 kutoka shilingi bilioni 3.46 mwaka wa fedha uliopita.

Vilevile katika mwaka 2019/20 nilibaini kuwa matumizi yaliongezeka kwa asilimia 17 hadi kufikia shilingi bilioni 4.43 kutoka shilingi bilioni 3.78 mwaka wa fedha uliopita. Hivyo, katika mwaka wa fedha 2019/20, nakisi pia iliongezeka kwa asilimia 168.54% na kufikia shilingi milioni 861.96 kutoka shilingi milioni 320.99 mwaka wa fedha uliopita. Aidha, nilibaini kuwa, ongezeko hili la nakisi, pamoja na mambo mengine lilisababishwa na mapungufu katika usimamizi wa matumizi. Kwa mfano, nilibaini hati za malipo zenyenye thamani ya shilingi milioni 8.17 ambazo ziliidhinishwa na wafanyakazi wasio na mamlaka ya kuidhinisha hati hizo amba ni Mkuu na Msaidizi wake katika Idara ya Utawala badala ya Mkurugenzi Mkuu. Hivyo, bila kuweka mikakati ya kupunguza matumizi pamoja na kuimarisha udhibiti katika matumizi, Makumbusho ya Taifa yataendela kupata nakisi.

Katika kampuni ya ndege Tanzania (ATCL) nilibaini kuwa, ingawa mapato yanayotokana na kusafirisha abiria na mizigo kwa ndege yaliongezeka kwa asilimia 41 hadi kufikia shilingi bilioni 157.60 katika mwaka wa fedha 2019/20 kutoka shilingi bilioni 111.67 mwaka wa fedha uliopita, matumizi yaliyohusiana moja kwa moja na usafirishaji wa abiria na mizigo yaliongezeka kwa asilimia 45 hadi kufikia shilingi bilioni 193.44 katika mwaka wa fedha 2019/20 kutoka shilingi bilioni 133.64 mwaka wa fedha uliopita.

Aidha, mapitio yangu yalibaini kuwa kuongezeka kwa hasara kumesababishwa, pamoja na mambo mengine, na gharama za moja kwa moja zinazohusiana na usafirishaji wa abiria na mizigo kuwa kubwa kuliko mapato. Pia, nilibaini kuwa hasara ilichangiwa na kutokuwa na usimamizi mzuri wa matumizi ya utawala. Kwa mfano, nilibaini kuwa kiasi cha shilingi bilioni 1.53 kililipwa kama stahiki kwa wafanyakazi wa Kampuni. Hata hivyo, baadhi ya stahiki hizo kama vile malipo ya likizo na malipo ya usafiri kwa wafanyakazi ambazo hazijabainishwa katika mwongozo wa wafanyakazi wa mwaka 2008.

Hivyo, ni maoni yangu kuwa bila kudhibiti gharama za uendeshaji pamoja na za kibiashara, Kampuni itaendelea kupata hasara.

Ninapendekeza mashirika tajwa hapo juu (a) Yaongeze ufanisi katika kutekeleza majukumu yao pamoja na kuandaa mikakati

ya kupunguza matumizi; na (b) Yaandae mikakati ya kuhakikisha uwekezaji uliofanywa unaleta tija.

4.1.2 Mashirika Yanayotegemea Mikopo Kujiendesha

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa uwiano kati ya madeni na mitaji (jumla ya madeni/mtaji) upo juu ya asilimia 100 katika mashirika saba (7) kati ya mashirika ya umma 165 niliyoyapitia . Hali hii inaonesha kuwa mashirika haya yanategemea mikopo ili kuendesha shughuli mbalimbali. Aidha, mashirika haya yana hatari ya kushindwa kulipa mikopo hiyo. Pamoja na mambo mengine, madeni kuwa makubwa kuliko mtaji kunasababishwa na ongezeko la mikopo na riba kutokana na kuchelewa kulipa mikopo. Mashirika yanayotegemea mikopo kujiendesha nimeyaainisha katika Jedwali Na. 5.

Jedwali Na. 5: Mashirika Yanayotegemea Mikopo Kujiendesha

Na	Jina la Shirika	Aina ya Shirika	Deni (Sh. milioni)	Mtaji (Sh. milioni)	Uwiano wa Deni na Mtaji %
1	Chuo kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere	Huduma (NCPSE)	397.64	31.28	1271
2	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba	Huduma (NCPSE)	57,680.09	5,437.45	1061
3	Shirika la Taifa la Madini	Biasara (CPSE)	82,352.00	11,947.00	689
4	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	Huduma (NCPSE)	223,298.78	43,459.52	514
5	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma/Ujiji	Huduma (NCPSE)	5,212.56	2,471.92	211
6	Bodi ya Korosho Tanzania	Huduma (NCPSE)	22,740.17	14,637.57	155
7	Bohari Kuu ya Dawa	Huduma (NCPSE)	382,034.00	268,180.00	142

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa za mwaka 2019/20

Ninapendekeza mashirika haya (a) Yapisie upya muundo wa mitaji yao pamoja na kulipa mikopo kwa wakati ili kupunguza ongezeko la mkopo kutokana na ongezeko la riba ya mkopo; na (b) Yaombe msaada kutoka Serikalini ili kulipa madeni yote yaliyoiva.

4.1.3 Mashirika ya Umma Yenye Mtaji Hasi

Katika Mwaka wa Fedha 2019/20 nilibaini kuwa Mashirika tisa (9) kati ya 165 niliyoyakagua yalikuwa na mtaji hasi kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 6.** Hivyo, mashirika haya yana kiasi kikubwa cha mikopo kuliko mali.

Hali hii inatia shaka juu ya uwezo wa mashirika hayo kuendelea kutoa huduma katika siku zijazo. Mitaji hasi, kwa kiasi kikubwa, ilisababishwa na mfululizo wa hasara au nakisi kwa mashirika husika pamoja na kiasi kikubwa cha madeni.

Jedwali Na. 6: Mashirika ya Umma Yenye Mtaji Hasi

Na	Jina la Shirika	Aina ya Shirika	Jumla ya Mali (Sh. milioni)	Jumla ya Madeni (Sh. milioni)	Mtaji (Sh.milioni)
1	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania	Biashara (CPSE)	3,187,745	3,519,826	(332,081)
2	Kampuni ya Ndege Tanzania	Biashara (CPSE)	256,260	472,853	(216,591)
3	Kampuni ya Stamigold	Biashara (CPSE)	49,129	66,071	(16,942)
4	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	Huduma (NCPSE)	19,595	29,921	(10,326)
5	Bodi ya Maziwa Tanzania	Huduma (NCPSE)	75	174	(99)
6	Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi	Huduma (NCPSE)	256	333	(77)
7	Bodi ya Udhibiti wa Stakabadhi Ghalani	Huduma (NCPSE)	591	665	(74)
8	Bodi ya Katani Tanzania	Huduma (NCPSE)	866	916	(50)
9	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini	Huduma (NCPSE)	37	65	(29)

Chanzo: Uchambuzi wa taarifa za fedha zilizokaguliwa za 2019/20

Aidha, ukaguzi wangu katika Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania ulibaini kuwa hali hii ilisababishwa na kiasi cha mkopo uliokopwa na Serikali kutoka Benki ya Exim ya China kwa ajili ya

ujenzi wa bomba la gesi kutoka Mtwara na Songsongo hadi Dar es Salaam, pamoja na mitambo ya kuchakata gesi. Hadi kufikia mwishoni mwa mwaka wa fedha 2019/20 kiasi cha mkopo kilikuwa shilingi trilioni 3.23.

Menejimenti ya Shirika ilinifahamisha kuwa tayari imepeleka maombi Serikalini kupitia Ofisi ya Msajili wa Hazina kuomba mkopo huo uwe sehemu ya mtaji wa Serikali badala ya deni. Hivyo, Ofisi ya Msajili wa Hazina iliunda timu kwa ajili ya kuandaa muhtasari wa kwenda Baraza la Mawaziri kufuatia ombi hilo.

Kuna umuhimu kwa mashirika tajwa hapo juu kulipa mikopo iliyovia ili kuepuka kuongezeka kwa riba na tozo za adhabu.

Hivyo, ninapendekeza Serikali ifanye mapitio ya namna ya uendeshaji wa mashirika haya na kuyaongezea mitaji ili yaweze kumudu gharama za uendeshaji.

4.2 Mashirika ya Umma ambayo Hayana Uwezo wa Kulipa Madeni ya Muda Mfupi

Katika Mwaka wa Fedha 2019/20 nilibaini kuwa kati ya mashirika 38 yaliyokuwa na kiasi kikubwa cha madeni ya muda mfupi kuliko mali zao za muda mfupi, mashirika nane (8) yalikuwa ya kibiashara.

Uwiano kati ya mali za muda mfupi na madeni ya muda mfupi (jumla ya mali za muda mfupi/jumla ya madeni ya muda mfupi) ulikuwa kati ya 0.01:1 na 0.99:1 kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 77**. Uwiano huu unaonesha kwamba mashirika haya yatashindwa kulipa madeni yake ya muda mfupi katika kipindi cha miezi 12 ijayo. Hali hii, inasababishwa na ongezeko la mikopo na riba kutokana na kuchelewa kulipa mikopo hiyo kutokana na hali duni ya kifedha.

Jedwali Na. 7: Mashirika ya Umma Yenye Kiasi Kikubwa cha Madeni ya Muda Mfupi Kuliko Mali za Muda Mfupi

Na	Jina la Shirika	Aina ya Taasisi	Mali za Muda Mfupi (Sh milioni)-A	Madeni ya Muda Mfupi(Sh milioni)-B	Mtaji (Sh. (millioni)	Uwiano (A/B)
1	Mamlaka ya wa ya Udhibiti Manunuzi Umma	Huduma (NCPSE)	5,083.57	5,130.44	(46.87)	0.99
2	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	Huduma (NCPSE)	2,825.45	2,901.33	(75.89)	0.97
3	Taasisi ya Hifadhi ya Bahari na Maeneo Tengefu	Huduma (NCPSE)	751.68	799.58	(47.91)	0.94
4	Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi	Huduma (NCPSE)	158.25	173.66	(15.41)	0.91
5	Kampuni ya Huduma za Meli	Biashara (CPSE)	6,476.00	7,297	(821.01)	0.89
6	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania	Biashara (CPSE)	812,994	958,771	(145,777.00)	0.85
7	Kampuni ya Ranchi za Taifa	Biashara (CPSE)	11,860.47	14,909.57	(3,049.10)	0.8
8	Shirika la Masoko la Kariakoo	Biashara (CPSE)	829.55	1,068.25	(238.70)	0.78
9	Kituo cha Chakula na Lishe Tanzania	Huduma (NCPSE)	1,088.46	1,443.06	(354.59)	0.75
10	Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania	Huduma (NCPSE)	25,895.29	34,379.44	(8,484.16)	0.75
11	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	Huduma (NCPSE)	164,254.54	221,798.72	(57,544.18)	0.74
12	Chuo cha Ustawi wa Jamii	Huduma (NCPSE)	929.91	1,256.88	(326.97)	0.74
13	Makumbusho ya Taifa Tanzania	Huduma (NCPSE)	687.37	937.34	(249.97)	0.73
14	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kahama Shinyanga	Huduma (NCPSE)	3,261.43	4,788.30	(1,526.88)	0.68
15	Taasisi ya Utafiti ya Uvumi Tanzania	Huduma (NCPSE)	979.59	1,436.88	(457.29)	0.68
16	Shirika la Maendeleo la Taifa	Biashara (CPSE)	40,270.93	60,394.77	(20,123.84)	0.67
17	Bodi ya Udhibiti wa Stakabadhi Ghalani	Huduma (NCPSE)	428.95	665.04	(236.09)	0.65
18	Chuo Kikuu cha Sayansi na Technolojia Mbeya	Huduma (NCPSE)	3,250.00	4,964	(1,713.88)	0.65

Na	Jina la Shirika	Aina ya Taasisi	Mali za Muda Mfupi (Sh milioni)-A	Madeni ya Muda Mfupi(Sh milioni)-B	Mtaji (Sh. (milioni)	Uwiano (A/B)
19	Taasisi ya Teknolojia Dar es salaam	Huduma (NCPSE)	3,117	4,895	(1,777.72)	0.64
20	Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania	Huduma (NCPSE)	1,112.36	1,772.22	(659.86)	0.63
21	Bodi ya Katani Tanzania	Huduma (NCPSE)	542.05	909.14	(367.10)	0.6
22	Taasisi Uhandisi Usanifu Mitambo Tanzania	Huduma (NCPSE)	816.47	1,353.22	(536.75)	0.6
23	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma/Ujiji	Huduma (NCPSE)	2,029.00	3,598	(1,568.65)	0.56
24	Bodi ya Chai Tanzania	Huduma (NCPSE)	314.83	576.88	(262.04)	0.55
25	Shirika la Posta Tanzania	Biashara (CPSE)	28,823.47	53,708.37	(24,884.90)	0.54
26	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini (LATRA CCC)	Huduma (NCPSE)	34.82	65	(30.27)	0.53
27	Chuo kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere	Huduma (NCPSE)	208.26	397.64	(189.39)	0.52
28	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania	Huduma (NCPSE)	609.33	1,430.09	(820.76)	0.43
29	Bodi ya Pamba Tanzania	Huduma (NCPSE)	1,486	3,672	(2,186.42)	0.4
30	Shirika la Taifa la Madini	Biashara (CPSE)	15,062.00	47,325.00	(32,263.00)	0.32
31	Bodi ya Maziwa Tanzania	Huduma (NCPSE)	49.07	173.63	(124.55)	0.28
32	Kampuni ya Stamigold	Biashara (CPSE)	11,631.77	43,378.73	(31,746.96)	0.27
33	Baraza la Sanaa la Taifa	Huduma (NCPSE)	67.87	326.75	(259.00)	0.21
34	Kampuni ya Ndege Tanzania	Biashara (CPSE)	65,882.58	312,548.28	(246,665.7 1	0.21
35	Bodi Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	Huduma (NCPSE)	3,641	23,342	(19,700.90)	0.16
36	Bodi ya Utalii Tanzania	Huduma (NCPSE)	290.92	2,007.16	(1,716.23)	0.14
37	Baraza la Taifa la Biashara	Huduma (NCPSE)	13.65	1,085.59	(1,071.94)	0.01

Na	Jina la Shirika	Aina ya Taasisi	Mali za Muda Mfupi (Sh milioni)-A	Madeni ya Muda Mfupi(Sh milioni)-B	Mtaji (Sh. (milioni)	Uwiano (A/B)
38	Bodi ya Pareto Tanzania	Huduma (NCPSE)	20.15	1,560.77	(1,540.62)	0.01

Pia, ukaguzi wangu katika Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam (DAWASA) ulibaini kuwa kuwepo kwa kiasi kikubwa cha madeni ya muda mfupi kuliko mali za muda mfupi, pamoja na mambo mengine, kulisababishwa na kuchelewa kwa Mamlaka kulipa madai ya wakandarasi kiasi cha shilingi bilioni 24.68 na kusababisha riba ya madai hayo kufikia shilingi bilioni 4.12 hadi tarehe 30 Juni 2020. Kuchelewa kulipa madai haya si tu kunasababisha kuongezeka kwa riba bali kunapelekea wazabuni kushindwa kufanya biashara na Mamlaka kwa kutokuwa na imani nayo.

Aidha, katika Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO), nilibaini kuwa mnamo mwezi Mei 2011, Kampuni ilichukua mkopo wa kiasi cha fedha kinachozidi salio la akaunti ya benki (Bank Overdraft) wenye riba ya asilimia 16 kutoka Benki ya Maendeleo ya TIB. Hata hivyo, riba ya mkopo iliongezeka hadi kufikia asilimia 22 katika mwaka wa fedha 2015/16 kutokana na kuchelewa kulipa mkopo huo. Pia, nilibaini kuwa kiasi cha mkopo kimekuwa kikiongezeka kila mwaka kutokana na kuongezeka kwa riba. Kwa mfano, kiasi cha mkopo kiliongezeka hadi kufikia shilingi bilioni 6.05 mwaka 2019/20 kutoka shilingi bilioni 4.95 mwaka 2018/19.

Hivyo, kuna umuhimu wa kulipa mikopo iliyoiva ili kuepusha kuongezeka kwa riba na tozo ya adhabu.

Ninapendekeza mashirika tajwa hapo juu (a) Yaweke mikakati ya kulipa madeni kwa wakati ili kuepuwa ongezeko la riba ambalo linaathiri ukwasi wao; (b) Na yafanye makubaliano mapya na wadai wao ambayo yataendana na mtiririko wao wa kifedha ili kuepuwa riba na tozo za adhabu.

SURA YA TANO

USIMAMIZI WA MAPATO KATIKA TAASISI ZA UMMA

5.0 Utangulizi

Usimamizi wa mapato ni eneo muhimu katika mashirika ya umma kwani unasaidia uwepo wa fedha kwa taasisi ili kuweza kutimiza majukumu yake kwa wakati. Pia, huchangia katika utendaji wa kifedha wa mashirika ya umma na hivyo kuwa wenye kuridhisha na kuweza kupata faida au kuwa na ziada ya kifedha, hivyo kuweza kutekeleza malengo yaliyopangwa katika bajeti yake.

Malengo ya Mashirika yanaweza kufikiwa ikiwa kuna usimamizi mzuri wa ukusanyaji wa mapato na mapato hayo yanatumika katika shughuli za kimkakati.

Kwa kuwa rasilimali fedha huwa haitoshelezi, hivyo, mashirika ya umma yanapaswa kuwa na usimamizi mzuri wa mapato yake pamoja na kuweka njia bora za upatikanaji wa rasilimali fedha na usimamizi mzuri wa bajeti iliyopangwa.

Sura hii inaanisha maeneo yenyе mapungufu katika usimamizi wa mapato. Pia, inaonesha uwiano uliofikiwa katika kukusanya mapato kutoka vyanzo vya ndani ikilinganishwa na makisio katika mashirika ya umma. Vilevile, inaonesha ruzuku kutoka Serikalini dhidi ya bajeti zilizoidhinishwa, na madai ya muda mrefu kwa wateja na taasisi za Serikali ambayo yanakosesha mashirika hayo kuwa na fedha kwa ajili ya shughuli mbalimbali zikiwemo za maendeleo .

5.1 Ruzuku ya Serikali na Vyanzo vya Ndani vya Mapato

5.1.1 Ukusanyaji Hafifu wa Mapato ya Shilingi Bilioni 1,003.31 kutoka Vyanzo vya Ndani

Bajeti ni nyenzo elekezi ambayo inasaidia mgawanyo wa rasilimali fedha katika kufikia shabaha na malengo yaliyopangwa. Katika mwaka wa Fedha wa 2019/20, kati ya shilingi bilioni 3,620.38 zilizopangwa kukusanywa na mashirika 59 ya umma kutoka katika vyanzo vyake vya ndani, nilibaini kuwa mashirika hayo yaliweza

kukusanya shilingi bilioni 2,617.06 sawa na asilimia 72 ya bajeti iliyoidhinishwa (**Rejea Kiambatisho Na. III**).

Aidha, Mashirika na Taasisi zilizoathirika sana na ukusanyaji hafifu wa mapato na kushindwa kufikia kiwango cha asilimia 50 ya matarajio ni pamoja na Chuo kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere, Mfuko wa Maendeleo ya Pamba, Kampuni ya Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi cha Kilimanjaro, Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini, Shirika la Maendeleo na Utafiti wa Viwanda, Shirika la Maendeleo la Taifa, Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania, Bodi ya Maziwa Tanzania, Shirika la Miliki Bunifu, na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Kigoma/Ujiji.

Ukusanyaji hafifu wa mapato unaathiri utendaji wa mashirika haya kwani unasababisha uwepo wa upungufu wa rasilimali fedha. Hivyo, hali hii inaweza kupelekea mashirika haya kushindwa kutimiza malengo katika kipindi husika.

Ninapendekeza Mashirika ya Umma yahakikishe kuwa yanapanga bajeti zenye kuzingatia mapato na mahitaji halisi na kuboresha ukusanyaji wa mapato yatakayowezesha utekelezaji wa bajeti.

5.1.2 Utoaji Hafifu wa Ruzuku ya Shilingi Bilioni 547.49

Tathmini ya ruzuku ya fedha kwa Mashirika ya Umma yanayotegemea ruzuku ya Serikali ilibaini kuwa ruzuku ilitolewa chini ya bajeti iliyopangwa. Katika mwaka 2019/20 nilibaini uwepo wa upungufu mkubwa kati ya bajeti iliyoidhinishwa na kiasi cha fedha kilichotolewa na Serikali katika mashirika 64 yaliyotegemea kupata shilingi bilioni 1,353.32 kutoka Serikalini kulingana na bajeti iliyoidhinishwa. Nilibaini kuwa Serikali ilitoa shilingi bilioni 805.83 tu sawa na asilimia 60 ya bajeti iliyoidhinishwa.

Utoaji hafifu wa fedha umesababisha ukosefu wa rasilimali fedha kwa mashirika haya katika kutekeleza majukumu yake. **Kiambatisho Na. IV** kinaonesha kiasi kilichoidhinishwa dhidi ya kiasi kilichotolewa na Serikali pamoja na kiasi ambacho hakikutolewa.

Mashirika na taasisi zilizoathirika na nakisi ya asilimia 50 au zaidi ya fedha kutoka Serikalini ni pamoja na Shirika la Maendeleo la Taifa,

Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Rukwa/Sumbawanga, Mamlaka ya Kanda Maalumu ya Kuzalisha Bidhaa za Nje, Kampuni ya Ndege Tanzania, Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania, Bodi ya Leseni za Ghala Tanzania, Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere, Shirika la Mawasiliano Tanzania. Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Moshi, Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari, Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori, Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundistadi, Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo, Bodi ya Utalii Tanzania, Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini, Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Mtwara na Chuo Kikuu cha Mkawa.

Pia, nilibaini kuwa, sehemu kubwa ya fedha ambayo haikutolewa na Serikali inahusiana na miradi ya maendeleo. **Jedwali Na. 8** linaonesha baadhi ya mashirika ambayo hayakupata fedha za maendeleo au yaliyopata kiasi kidogo ikilinganishwa na bajeti.

Jedwali Na.8: Kiasi cha Ruzuku ya Fedha za Maendeleo Ambacho Hakikutolewa kwa Mashirika ya Umma

Na	Jina la Taasisi	Bajeti iliyopang wa (Sh. milioni)	Kiasi kilichotolewa (Sh.milioni)	Nakisi ya bajeti (Sh.million)	Asilimia ya nakisi ya bajeti (%)
1	Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori	6,800		6,800	100
2	Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda	4,000		4,000	100
3	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania	500		500	100
4	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini	2,000	-	2,000	100
5	Bodi ya Udhibiti Stakabadhi Ghalani	1,000		1,000	100
6	Taasisi ya Hifadhi ya Bahari na Maeneo Tengefu	200		200	100
7	Shirika la Maendeleo la Taifa	17,675		17,675	100
8	Chuo Kikuu Kishiriki cha Elimu Mkwawa	1,000		1,000	100
9	Shirika la Mawasiliano Tanzania	3,500	0	3,500	100
10	Chuo kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Nyerere	1,000	16	984	98
11	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundistadi	50,400	8,766	41,634	83

Na	Jina la Taasisi	Bajeti iliyopang wa (Sh. milioni)	Kiasi kilichotolewa (Sh.milioni)	Nakisi ya bajeti (Sh.milion)	Asilimia ya nakisi ya bajeti (%)
12	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Moshi	871	283	588	68
13	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo	11,106	4,585	6,521	59
14	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwara	9,615	4,673	4,943	51
15	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	117,947	70,387	47,559	40
16	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma/Ujiji	500	300	200	40
Jumla		228,114	89,010	139,104	61

Utoaji hafifu wa bajeti ulisababisha kutotekelezwa kwa kazi zilizopangwa kwa mashirika yaliyoadhirika na uhaba wa fedha, na hivyo, kushindwa kutekeleza malengo ya mwaka. Kwa mfano, kotoendelezwa kwa asilimia 77 ya maeneo ya viwanda ya Shirika la Maendeleo ya Taifa; Taasisi ya Uhndisi na Usanifu Mitambo Tanzania ilishindwa kuboresha na kukarabati karakana pamoja na mifumo mingine ya kufanya kazi; Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Julius Nyerere kilishindwa kukarabati miundombinu ya Kampasi ya Oswald Mang'ombe kwa ajili ya kufundishia; Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda ilishindwa kuanzisha maabara ya mafuta na gesi pamoja na kushindwa kupata kibali cha mazingira kwa ajili ya maabara, pia TIRDO ilishindwa kununua mitambo ya kuchakata ngozi ili iweze kufungwa katika kiwanda cha ngozi; na Kushindwa kwa Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundti Stadi kukamilisha ujenzi na kuboresha vituo vya kufundishia.

Ninapendekeza kuwa Serikali iboreshe ufanisi wa utendaji kazi wa taasisi na Mashirika ya Umma tajwa kwa kutoa fedha za kutosha kulingana na bajeti zilizoidhinishwa.

5.2 Kutofufuata Viwango vya Malipo Vilivyoidhinishwa Katika Utoaji wa Huduma

Katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), nilibaini kuwa, Mkurugenzi Mkuu aliagiza mabadiliko ya tozo/ushuru uliotozwa kwa meli katika Bandari ya Mwanza South bila ushauri wa Kamati ya

kupitia Ushuru na bila idhini ya Bodi ya Wakurugenzi. Aidha, hii ni kinyume na Kifungu cha 71 cha Sheria ya Bandari ya mwaka 2004 ambacho kinaitaka Mamlaka kuandaa Kitabu cha viwango vya tozo. Na kinyume na Kanuni ya 3.2.1 ya Kanuni za Fedha za TPA za mwaka 2018 ambayo inamuhitaji Mkurugenzi Mkuu kushauriwa juu ya masuala ya ushuru na Kamati ya Kupitia Ushuru.

Hivyo, ushuru wa kutumia miundombinu ya bandari (Wharfage), tozo za kushusha na kupakia mizigo kwenye meli (Stevedoring) na tozo za kutoa mizigo kutoka kwenye gati hadi kwa mteja (shorehandling) kwa pamoja zilitozwa dola za marekani 8 badala ya 10; Pia, tozo za maegesho ya meli katika eneo la bandari (Dockage/buoyage) ilitozwa dola za marekani 10 badala ya 15 kwa uingizaji na usafirishaji wa bidhaa nje. Hii ilikuwa kinyume na tozo za bandari zilizopangwa kutumika katika bandari zilizopo katika maziwa zilizotolewa Januari, 2018.

Nina shaka juu ya upotezaji wa mapato kwa sababu viwango vinavyotozwa pamoja na uingiliaji wa udhibiti wa ndani katika kupanga viwango vya ushuru.

Ninapendekeza TPA ihakikishe kuwa kamati ya kupitia tozo inatekeleza majukumu yake ya ufuatilajji wa viwango vya tozo na kuwa viwango hivyo vinaidhinishwa na Bodi ya Wakurugenzi kabla ya mabadiliko kutekelezwa.

Katika Bodi ya Usanifu wa Majenzi na Upimaji (**AQSRB**), nilibaini kuwa katika Mwaka wa fedha wa 2019/20 AQSRB ilitoza kiasi pungufu shilingi milioni 21.02 katika kusajili miradi 14 yenye thamani ya shilingi bilioni 143 kinyume na tozo zilizoidhinishwa kwa ajili ya usajili wa miradi.

Ninapendekeza kuwa AQSRB itumie tozo zilizoidhinishwa kwa ajili ya usajili wa miradi.

Katika Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam (**DAWASA**), nilibaini kuwa katika Mwaka wa Fedha wa 2019/20 DAWASA ilikuwa na ankara za maji zenye madai zaidi ya kiwango halisi kwa jumla ya shilingi milioni 466.43 kwa wateja 14 kutokana na kuwazidishia wateja hao mita za ujazo 280,476 zaidi ya matumizi yao halisi ya maji. Hivyo, wateja hao walitozwa mita za

ujazo 281,739 badala ya 1,263 walizotumia kulingana na taarifa halisi za usomaji wa mita za maji. Tozo iliyozidi ilifanya mapato na madai ya DAWASA kuongezeka isivyostahili na inaweza kuharibu taswira ya DAWASA.

Ninapendekeza kuwa DAWASA ihakikishe (a) Inasahihisha ankara zilizozidishwa na kuwarejeshea wateja fedha walizolipa kwa ankara zilizozidishwa; na (b) Inafanya ulinganifu wa mara kwa mara kati ya taarifa za usomaji wa mita na ankara za maji.

5.3 Udmaifu katika Usimamizi na Udhibiti wa Mapato ya Kodi za Pango

Taasisi na Mashirika ya Umma hupangisha baadhi ya majengo kwa ajili ya kupata mapato yatokanayo na kodi za pango. Sehemu hii inaelezea udhaifu uliobainika katika usimamizi na ukusanyaji wa mapato ya kodi za pango; Aidha, sehemu hii haijumuishi mifuko ya jamii na taasisi zenye dhamana ya ujenzi, kuuza na upangishaji nyumba zilizotolewa taarifa katika Sura ya 10.

Chuo cha Taifa cha Sukari (NSI), kina nyumba 123 za makazi za kupangisha zilizo katika muundo na ukubwa tofauti ambazo ziliingiza mapato ya kodi ya pango ya shilingi milioni 111.24 kwa mwaka 2019/20. Hata hivyo, nilibaini kuwa, hakukuwa na mikataba ya upangishaji kati ya NSI na wapangaji 123. Na makusanyo ya mapato yalifanyika bila kutoa ankara za madai, bila kutumia Mfumo wa Kielektroniki wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali (GePG), na hakukuwa na viwango vya kodi vilivyoainishwa kwa kila aina ya nyumba. Hali hii inaweza kusababisha ubadhirifu wa mapato ya pango.

Ninapendekeza NSI iingie mikataba na wapangaji, itoe hati za madai na namba za kulipia (Control Number) kwa malipo yanayotakiwa, na iweke viwango vya kodi pamoja na kuimarisha udhibiti wa makusanyo ya kodi ya pango.

Katika Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC), nilibaini usimamizi duni wa mapato ya ukodishaji wa pango; Soko lilitarajia kukusanya shilingi milioni 597.54 kwa mwaka kwa wapangaji 963 kulingana na taarifa za kitengo cha biashara kwa kiasi cha shilingi 1,700 kwa mpangaji mmoja kwa siku moja. Hata hivyo, Soko lilikusanya shilingi

milioni 285.22 na shilingi milioni 312.32 hazikukusanya kwasababu ya kutofanya ulinganifu wa mapato kila siku . Hii inaashiria kuwa KMC inapoteza mapato kutokana na usimamizi dhaifu wa wapangaji.

Ninapendekeza kuwa KMC ipitie upya na kuimarisha zoezi la ukusanyaji ushuru wa pango.

Katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), nilibaini kuwa TPA haijakusanya mapato ya kukodisha ardhi ya Dola za Marekani milioni 2.09 na shilingi milioni 745.79 kutoka kwa Mamlaka ya Ukanda Maalumu wa Uwekezaji na Mauzo Nje ya Nchi (EPZA) na Kampuni ya TANCOAL mtawaliwa.

TPA ilikodisha ardhi (Katika Ukanda wa Bandari Huru ya Mtwara) kwa EPZA mwaka 2014, kwa kipindi cha miaka 33 ambapo ada ya kukodisha ya miaka kumi ya dola milioni 3.6 ilitakiwa kulipwa kabla. EPZA ililipa Dola za Kimarekani milioni 1.51 tu na Dola za Marekani milioni 2.09 hazijalipwa. Pia, TPA ilikodisha Ardhi (Bandari za Ndumbi) kwa Kampuni ya TANCOAL mwaka 2012. TANCOAL ilitakiwa kulipa kodi kabla ya kila robo mwaka, hata hivyo, hadi mwaka 2019/20, TANCOAL haikuwa imelipa kiasi cha shilingi milioni 745.79 ambazo zimelimbikizwa tokea mwaka 2012.

Ninapendekeza TPA ifuatilie kwa karibu EPZA na TANCOAL ili kuhakikisha kuwa madai hayo ya kodi yanakusanywa.

5.4 Kukosekana kwa Usahihi wa Mapato ya Utafiti na Ushauri katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam

Katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, nilibaini kuwa mapato yatokanayo na kazi za ushauri na utafiti yaliyoonyeshwa katika taarifa za fedha yanatofautiana na taarifa zilizo katika mfumo wa usajili wa kazi kwa shilingi bilioni 16.92. Mfumo wa kusajili kazi za ushauri na utafiti ulionesha mapato ya shilingi bilioni 33.03 wakati mfumo wa fedha (Vote Book) ulionesha shilingi bilioni 16.11.

Pia, nilibaini mikataba ya miradi minne (4) ya utafiti na minne (4) ya ushauri ambayo kiasi cha fedha kilichosajiliwa katika mfumo kinatofautiana na kiasi halisi kilicho katika mikataba. Katika hali hii siwezi kuthibitisha usahihi wa mapato yatokanayo na ushauri

pamoja na utafiti. Tofauti hii inaweza kuwa imesababishwa na kutofanyika kwa usuluhishi na ulinganifu wa taarifa kati ya mifumo miwili husika.

Ninapendekeza Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kihakikishe mapato yatokanayo na miradi ya utafiti na ushauri yanahakikiwa na kufanyiwa usuluhishi na ulinganifu kati ya mfumo wa kusajili kazi za ushauri/utafiti na mfumo wa fedha.

5.5 Makusanyo ya Mapato Nje ya Mfumo wa Kielektroniki wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali (GePG) Shilingi Bilioni 7.23

Kifungu cha 6A (1) cha Sheria ya Fedha za Umma, 2001 kama kilivyo fanyiwa marekebisho kupitia Kifungu cha 44 cha Sheria ya Fedha kinataka fedha za umma kukusanya kupitia katika mfumo wa GePG na ofisa masuuli kuhakikisha fedha zote zinakusanya kupitia katika mfumo.

Hata hivyo, nilibaini taasisi zilizoorodheshwa kwenye Jedwali Na. 9 kuwa hazikukusanya mapato yanayofikia shilingi bilioni 7.12 kupitia mfumo wa GePG kinyume na matakwa ya sheria.

Jedwali Na. 9: Taasisi na Mashirika Yaliyokusanya Mapato Bila Kupitia Mfumo wa GePG

Na	Taasisi/Shirika	Kiasi (Sh.milioni)
1	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa	6,251.23
2	Chuo cha Teknolojia Dar es Salaam	731.73
3	Shirika la Posta Tanzania	114.51
4	Chuo cha Taifa cha Sukari	111.24
5	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	16.79
6	Bodi ya Kahawa Tanzania	5.28
Jumla		7,230.78

Chanzo: Taarifa za Makusanyo ya Mapato

Ninapendekeza kuwa taasisi na mashirika yaliyobainishwa yahakikishe mapato yote yanakusanya kupitia GePG.

5.6 Usimamizi wa Fedha

Usimamizi wa fedha na akaunti za benki unajumuisha kufuata taratibu za udhibiti na ukusanyaji fedha na usuluhishi wa akaunti za benki. Nilikagua eneo hili na kubaini yafuatayo:

5.6.1 Udhaifu Uliobainika katika Usimamizi wa Fedha

Kuna udhaifu katika usimamizi wa fedha na akaunti za benki katika taasisi na mashirika yafuatayo: Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi-Muhimbili (MUHAS), Chuo cha Teknolojia Dar es Salaam (DIT), Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI) na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) ambapo nilibaini usuluhishi wa taarifa za benki ulikuwa haufanyiki kama inavyopaswa pamoja na kuwa na idadi kubwa ya hundi zilizopitiliza muda (zaidi ya miezi sita) kabla ya kuwafikia walengwa zenyetumia jumla ya shilingi milioni 1,066.59 kama zilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 10.** Hii inaashiria kuwa hakukufanyika mawasiliano ya kutosha na wenyewe hundi hizo.

Udhaifu katika usuluhishi wa taarifa za benki na usimamizi mbaya wa hundi za wateja unaweza kusababisha kutokea kwa ubadhirusi na kushindwa kutambua ubadhirusi huo.

Jedwali Na. 10: Hundi za Benki Zilizokaa Zaidi ya Miezi 6 hadi tarehe 30 Juni 2020

Na	Taasisi/ Shirika	Idadi ya Hundi	Jumla Shilingi milioni	Udhaifu
1	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi	581	583.59	Udhaifu katika kusimamia hundi na katika utoaji wa hundi kwa wateja
2	Chuo cha Teknolojia	119	212.40	Udhaifu katika kusimamia hundi na katika utoaji wa hundi kwa wateja
3	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi -Muhimbili	105	242.62	Udhaifu katika kusuluhisha taarifa za kibenki na utoaji wa hundi kwa wateja
4	Taasisi ya Mifupa Muhimbili	12	27.98	Udhaifu katika kusimamia hundi na katika utoaji wa hundi kwa wateja
	Jumla		1,066.59	

Chanzo: Taarifa mbalimbali za kibenki

Hundi zilizobainika katika taasisi Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) zilikuwa za watumishi waliopata ajali na magonjwa kazini lakini Mfuko haukuchukua hatua stahiki ili ziwafikie walengwa.

Ninapendekeza kuwa taasisi zilizobainishwa:

- Zitoe hundi mpya na kuhakikisha hundi hizo zinakabidhiwa kwa walengwa;**

-
- b. Zihakikishe usimamizi mzuri wa hundi na usulu hishi wa taarifa za benki unafanywa kwa wakati.

5.6.2 Kutokuwa na Usimamizi Mzuri wa Mkopo wa Kiasi cha Fedha Kinachozidi Salio la Akaunti ya Benki (Bank Overdraft)

Mapitio yangu yalibaini kuwa Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) lilikuwa na Mkopo wa benki wa kutoa fedha zaidi katika akaunti ya benki (Overdraft) wa shilingi bilioni 4.70 katika benki ya NMB. Hata hivyo, mkataba kati ya Benki na NHC uliisha tangu tarehe 2 Disemba 2015 na bado haujahuishwa.

Pia, kiwango cha mwisho cha utoaji fedha katika akaunti ya benki zaidi ya kiasi kilichopo (Overdraft) kilitakiwa kuwa shilingi bilioni 4 tu, lakini NHC ilikuwa imetoa shilingi bilioni 4.70, hivyo kuna ongezeko la mkopo shilingi milioni 702.22 bila kuwa na idhini ya bodi ya wakurugenzi. Hii inaonesha mapungufu katika usimamizi wa makubaliano kati ya NHC na Benki.

Napendekeza NHC iwasilishe hili suala katika bodi ya wakurugenzi na kuomba idhini pamoja na kuhuisha makubaliano, na masharti ya makubaliano yazingatiwe.

5.6.3 Akaunti za Benki Ambazo Hazikubainishwa katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam

Katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam nilibaini akaunti 21 za benki zikiwa na kiasi cha jumla ya shilingi bilioni 1.5 kufikia tarehe 30 Juni, 2020. Miamala mbalimbali ilifanyika katika Akaunti husika, lakini si taarifa za Akaunti hizi wala miamala yake iliwekwa wazi au kuripotiwa katika taarifa za fedha za Chuo, na hivyo zimegundulika kupitia ukaguzi.

Ninapendekeza Chuo Kikuu cha Dar es Salaam kiimarishe usimamizi na udhibiti wa akaunti za benki, na kihakikishe miamala iliyofanyika katika akaunti hizi inahakikiwa na kuchunguzwa uhalali wake.

5.6.4 Ubadhirifu wa Fedha wa Shilingi Bilioni 3.93 katika Mamlaka ya Bandari Tanzania

Nilibaini vitendo vya ubadhirifu katika Bandari ya Mwanza na Bandari ya Kigoma. Katika Bandari ya Mwanza, shilingi bilioni 3.27 zilitolewa katika akaunti ya benki ya TPA iliyopo CRDB kuitia miamala 737. Malipo haya hayakuwa na hati za malipo pia matumizi ya fedha hizo hayakuoneshwa katika taarifa za fedha.

Katika Bandari ya Kigoma, shilingi milioni 655.90 zilitolewa kutoka benki kwa kutumia hundi 30 bila kuwa na hati za malipo kuthibitisha malipo yaliyofanywa, na hundi hazikusajiliwa kwenye daftari la udhibiti wa hundi, na vipande 5 vya hundi havijaonekana katika daftari la udhibiti wala katika taarifa za benki . Nyaraka kama vitabu vya hundi, hati za uhamishaji fedha na taarifa za bodi ya zabuni hazikutolewa kwa uchunguzi zaidi.

Pia, katika Bandari ya Kigoma, nilibaini ukosefu wa ripoti za mapato za kila siku ili kuhakiki ripoti za mapato ya kila mwezi kwa kipindi cha miezi 7.

Ukamilifu na usahihi wa mapato yaliyokusanywa hayawezi kuhakikiwa kwasababu ya kukosekana kwa hati za msingi za mapato.

Hali hii inaweza kusababisha upotevu wa fedha za Serikali ikiwa fedha hazitarejeshwa.

Hivyo, ninapendekeza TPA kwa kushirikiana na vyombo vya usalama, ihakikishe kuwa fedha zinapatikana na hatua za kisheria zinachukuliwa dhidi ya watu waliohusika.

5.7 Usimamizi wa Madai

Usimamizi wa madai unajumuisha usimamizi wa mifumo ya udhibiti, njia za ukusanyaji madeni, pamoja na makubaliano na wateja. Katika ukaguzi, nilibaini yafuatayo:

5.7.1 Mapungufu Katika Usimamizi na Udhibiti wa Madai

i. Malipo tangulizi ya Muda Mrefu Shilingi Bilioni 1.31

Nilibaini uwepo wa malipo ya awali yaliyolipwa kwa muda mrefu bila ya bidhaa/huduma kupokelewa/kutolewa. Malipo haya yalifanywa na Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI), Mamlaka ya Ukanda Maalumu wa Uwekezaji na Mauzo Nje ya Nchi na Chuo Kikuu cha Dodoma yenye thamani ya jumla ya shilingi milioni 1,311.68 kwa wazabuni/watoa huduma 11. Malipo haya yalifanyika zaidi ya mwaka mmoja uliopita kama ilivyoainishwa katika **Jedwali Na. 11.**

Kuchelewa kwa huduma kunanipa mashaka kama malipo haya yalilipwa kwa wazabuni na watoa huduma wenyе sifa stahiki.

Jedwali Na. 11: Malipo ya Awali ya Muda Mrefu

Na .	Jina la Mzabuni	Kiasi Shilingi 'milioni'	Muda Uliopita	Bidhaa/Huduma iliyolipiwa
1	Charity Vision	100.98	Zaidi ya Miaka 2	Gharama ya usafirishaji wa vifaa vya matibabu
2	Karl Storz & Co. KG	11.71	Zaidi ya Miaka 3	Ugavi wa vipuri, programu na ukarabati wa mashine ya diatherm
3	New Msimbazi Kerosene Ltd	61.51	Zaidi ya Miaka 2	Ugavi wa dizeli kwa ajili ya jenereta na incinerator
4	Orthofit	2.13	Zaidi ya Miaka 2	Ugavi wa bidhaa-bandia vya Tiba (prostheses).
5	Pro-Win Consultancy Ltd	41.99	Zaidi ya Miaka 3	Ugavi wa vipuri na darubini ya pentero
6	Pyramid Consumers	23.57	Zaidi ya Miaka 2	Ugavi, kusambaza na kusanikisha vifaa vya AC
7	Smart Banking Solutions Limited	17.01	Zaidi ya Miaka 3	Ugavi wa dizeli na petroli kwa magari
8	New Central Cooling& General Supplies	7.16	Zaidi ya Mwaka 1	Ukarabati 'train chiller'
Malipo ya awali katika Mamlaka ya Ukanda Maalumu wa Uwekezaji na Mauzo Nje ya Nchi (EPZA)				
9	Chuo Kikuu cha Ardhi	173.62	Zaidi ya Miaka 3	Upimaji-Kanda Maalumu ya Uchumi ya Bagamoyo
Malipo ya awali katika Chuo Kikuu cha Dodoma (UDOM)				
10	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	769	Zaidi ya Miaka 3	Dawa na Vifaatiba
11	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	103	Zaidi ya Miaka 2	Malipo ya Bima
Jumla Kuu		1,311.68		

Ninapendekeza kuwa Uongozi wa MOI, EPZA na UDOM uchukue hatua za kisheria na kurejesha malipo ya awali yaliyolipwa muda mrefu kutoka kwa taasisi na makampuni yaliyoorodheshwa bila kuchelewa.

ii. Madai ambayo Hayajariptiwa katika Taarifa za Fedha Shilingi Milioni 290

Katika Kituo cha Uhusiano wa Nje (CFR) nilibaini madai ya shilingi milioni 290 ambayo hayajariptiwa katika taarifa za fedha za CFR. Kumbukumbu za madai zilionesha kuwa shilingi bilioni 1.57 wakati taarifa za fedha zikiongesha shilingi bilioni 1.28 na kufanya tofauti ya shilingi milioni 290, ambazo uongozi wa taasisi haukuweza kuzielezea na kutoa sababu za tofauti hiyo.

Tofauti hii inaashiria uwezekano wa kuwepo ubadhirifu katika madai ambayo hayajariptiwa.

Ninapendekeza CFR ihakikishe inaimarisha udhibiti katika usimamizi wa ada za wanafunzi na utoaji wa taarifa za madai.

5.7.2 Madai Makubwa ya Mamlaka ya Bandari Tanzania kwa Serikali Shilingi Bilioni 5.56

Katika Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) nilibaini madai makubwa ya shilingi bilioni 5.56 kwa Serikali. Madai haya yalitokana na ankara za Serikali ambazo zilikuwa hazilipwi za mizigo, kushusha na kupakia mizigo, na gharama za meli katika Bandari ya Mtwara kwa huduma za mwaka 2019/20.

Ninapendekeza TPA ifuatilie Serikalini ili kukusanya fedha kwa huduma zilizotolewa.

5.7.3 Taasisi zenye Wadaiwa Sugu Shilingi Bilioni 1,010.90

Baadhi ya Taasisi na Mashirika ya Umma yana kiasi kikubwa cha cha madai. Kati ya Mashirika ya Umma 165 ambayo niliyakagua, nilibaini mashirika 66 yenye madai ya muda mrefu yanayofikia kiasi cha shilingi bilioni 1,010.90 sawa na asilimia 70 ya madai yote, aidha, kwa kiasi kikubwa madai hayo yanatokana na huduma mbalimbali zilizotolewa kwa wateja.

Pia, nilibaini kuwa asilimia 14 sawa na shilingi bilioni 203.96 ya madai hayo yameishapendekezwa kufutwa. **Kiambatisho Na.** V kinaonyesha orodha ya madai sugu ya kila taasisi/shirika.

5.7.4 Taasisi zenyé Madai Sugu Yasiyokuwa na Vielelezo Stahiki

Katika Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika (Co-operative and Audit Supervision Corporation (COASCO), nilibaini kuwepo madai ya muda mrefu ya shilingi bilioni 2.21 ambayo hayana taarifa na vielelezo vya wadaiwa na yamekaa zaidi ya miaka 3.

Katika Bohari Kuu ya Dawa (MSD), nilibaini madai ya shilingi milioni 372.49 katika taarifa ya fedha yakiwa hayana vielelezo.

Katika Kampuni ya Ndege ya Tanzania (ATCL), sikuweza kupata uhakiki na usahihi wa madai ya muda mrefu ya shilingi bilioni 3.86 kwa makampuni 42 kwasababu Makampuni hayo hayakujuji barua zangu zilizowataka kuelezea kiasi wanachodaiwa na ATCL.

Aidha, Makampuni mengine manne yaliyoorodheshwa kama yanadaiwa shilingi milioni 566.79 yalijibu kuwa yanadaiwa shilingi milioni 193.67 tu.

Hali hii imesababishwa na ufuatiliaji mdogo wa madai na mapungufu katika kufanya usuluhishi wa madai ingawa sehemu kubwa ya wadaiwa wapo Dar es Salaam.

Katika Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Mpanda (Mpanda WSSA), nilibaini madai ya shilingi milioni 378.23 yakiwa katika taarifa za fedha bila kuwa na mchanganuo wala vielelezo vyovyote

Katika hali hii siwezi kuwa na uhakika wa uwepo pamoja na usahihi wa madai ya makampuni haya. Katika Mamlaka ya Bandari ya Tanzania (TPA), nilibaini kuwa madai ya shilingi bilioni 483.42 hayakuwa na mchanganuo wa muda (aging analysis). Hivyo, sikuweza kufanya uchambuzi na kutoa maoni juu ya hali ya ukusanyaji wake.

Hali hii inadhoofisha utendaji wa taasisi hizi kwakuwa kiasi hiki cha fedha kingeweza kutumika katika shughuli mbalimbali za uzalishaji zinazofanywa na taasisi husika.

Ninapendekeza Menejimenti za COASCO, MSD, ATCL, Mpanda WSSA na TPA zibuni mbinu ambazo zitaongeza ufanisi katika usimamizi na ukusanyaji wa madeni.

5.7.5 Mashirika ya Umma Yenye Madai Sugu Shilingi Bilioni 207.4

Ukaguzi wangu ulibaini kuwepo kwa madai sugu dhidi ya Mashirika mengine ya Umma ya kiasi cha shilingi bilioni 207.41. Madai haya yanaathiri upatikanaji wa fedha kwa ajili ya kuendelea kutekeleza miradi iliyopangwa.

Mashirika yanayodai madeni sugu kutoka Mashirika mengine ya Umma yameonyeshwa katika **Jedwali Na. 12**.

Jedwali Na. 12: Madai sugu yaliyo katika Mashirika ya Umma

Na	Shirika	Shilingi Milioni	Huduma Zilizotolewa
1	Shirika la Umeme Tanzania	194,262.36	Huduma ya Umeme
2	Taasisi ya Mifupa Muhimbili	4,269.10	Huduma ya Tiba
3	Shirika la Nyumba la Taifa	4,258.73	Kodi ya Pango
4	Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma	2,362.62	Huduma ya Matangazo
5	Hospitali ya Taifa Muhimbili	1,984.05	Huduma ya Tiba
6	Taasisi ya Elimu Tanzania	273.40	Huduma za Kuchapa
	Jumla	207,410.26	

Pia, nimebaini kuwa madai sugu yaliyo katika Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) ni ya wapangaji waliohama majengo ya NHC wakiwemo Wizara na Taasisi mbalimbali za Serikali bila kulipa madeni yao.

Ninapendekeza taasisi husika kwa kushirikiana na Serikali zifuutilie madai hayo na kuhakikisha yanalipwa bila kuchelewa zaidi.

SURA YA SITA

USIMAMIZI WA MATUMIZI KATIKA MASHIRIKA YA UMMA

6.0 Utangulizi

Matumizi katika Mashirika ya Umma ndiyo sehemu kubwa ya rasilimali fedha zinazotolewa kwa Mashirika hayo. Matumizi ya Mashirika hayo hutokana na utoaji huduma kwa umma, ambapo huduma hizo ni pamoja na afya, elimu, maji na umeme, pamoja na usimamiaji wa utekelezaji wa utoaji huduma. Katika kutekeleza majukumu hayo, Mashirika ya Umma hufanya matumizi kwa kuzingatia miongozo ya bajeti, sera, kanuni na sheria zilizopo.

Nilifanya mapitio katika mashirika 83 ambapo nilibaini kuwa, kwa mwaka 2019/20 matumizi ya kawaida yalikuwa kiasi cha Shilingi bilioni 1,717.63 ambapo kati ya matumizi hayo, malipo kwa watumishi yalifikia asilimia 36 ya matumizi yote (2018/19: asilimia 34) ukilinganisha na matumizi ya shilingi bilioni 1,697.76 yaliyopotiwa katika mwaka uliotangulia kwa mashirika hayo.

Nilibaini mapungufu katika matumizi yanayohusu watumishi na mafao yao katika usimamizi wa malipo ikiwa pamoja na mafao yaliyolipwa yakikosa miongozo mahsus; mikopo na karadha kwa watumishi waliokwisha acha kazi au kuhama mashirika hayo bila kukamilisha kulipa mikopo hiyo na kiwango kikubwa cha masurufu yaliyokuwa hayajarejeshwa mwishoni mwa mwaka lakini pia matumizi yaliyokuwa hayana viambatisho kikamilifu.

Yafuatayo ni mapungufu kwa undani zaidi yakiwa na mapendekezo yaliyotolewa:

6.1 Malipo ya Mafao na Bima ya Afya kwa Watumishi Kinyume na Miongozo na Sheria

Kifungu cha 44 cha Sheria ya Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi Umma (PSSSF), 2018 kinaeleza kuwa, mtu ambaye ni mwanachama wa mfuko hatoweza kuwa na fao zaidi ya moja kwa wakati wowote na hata kama ikitokea mwanachama akastahili kulipwa zaidi ya fao moja kwa wakati mmoja, Bodi kwa matashi

yake inaweza kuitisha au kuomba maoni ya mwanachama huyo juu ya fao lipi linafaa na uamuzi huo utakuwa wa mwisho.

Kifungu cha 9 cha Sheria ya Bima ya Afya, 2015 kinataka kuwa kila mwajiri kuchangia kila mwezi kwenye mfuko wa bima ya afya kiasi sawa na asilimia 3 ya mshahara wa mwajiriwa wake. Pia, kanuni ya 12.12 ya Kanuni za Utumishi za Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania (NBAA) za mwaka 2014 zinataka waajiriwa wanaofikisha muda wa utumishi wa miaka mitano (5) na kuendelea ya utumishi katika Bodi kupewa zawadi ya fedha kwa makundi yafuatayo, miaka mitano (5), miaka 10, miaka 15, miaka 20 na kuendelea.

Hata hivyo, nilibaini kuwa Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro (MORUWASA) ililipa fedha taslimu kiasi cha shilingi milioni 27.57 ikiwa sawa na asilimia 3 ya bima ya afya kwa watumishi wake 14 badala ya kufanya makato na kuyawakilisha kwenye Mfuko wa Bima ya Afya (NHIF).

Lakini pia nilibaini kuwa Shirika la Bima ya Afya la Taifa (NHIF) liliwa likilipa vyote pensheni ya kila mwezi kwa watumishi wake kwa kuchangia PSSSF na wakati huo huo likilipa kiinua mgogo kwa watumishi hao ambapo ni kinyume na sheria tajwa hapo juu. Katika kipindi cha mwaka huu NHIF ililipa kiasi cha shilingi milioni 240 kama kiinua mgongo.

Vivyo hivyo, Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi (NBAA) ililipa kiasi cha shilingi milioni 93.85 kwa watumishi kama zawadi ya fedha kabla ya muda kufikiwa kama inavyotakiwa na kanuni.

Makubaliano ya Randama (MoU) kati ya Wizara ya Maji na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Musoma (yalitaka bodi ya wakurugenzi kuhakikisha jumla ya mishahara na marupurupu mengine ya watumishi hayazidi asilimia 30 ya makusanyo yatokanayo na huduma za maji taka na maji safi). Hata hivyo, nilibaini kuwa, mishahara, marupurupu na malipo mengine kwa watumishi yalikuwa asilimia 43 (Shilingi bilioni 1.34) ya mapato yote ikiwa kinyume na makubaliano.

VETA ililipa stahiki za kukaimu za kiasi cha shilingi milioni 284.20 kwa watumishi saba (7) waliokaimishwa nafasi kubwa zaidi bila kuwa na idhini ya Katibu Mkuu na kiasi kilicholipwa kilitokana na

mapato ya ndani badala ya kupitia kwenye mishahara yao kama ilivyoelekezwa na Katibu Mkuu.

Kwa upande mwingine, Taasisi ya Sukari ya Taifa (NSI) ililipa kiasi cha shilingi milioni 32.76 kama kiinua mgongo kwa watumishi wawili (2) ambao mikataba yao ya kazi ilikuwa imeisha muda wake. Hata hivyo, nilibaini kuwa watumishi hao walikuwa pia na makato yaliyochangwa katika mfuko wa hifadhi ya jamii wa PSSSF na hivyo kusababisha kuchangiwa mara mbili kwa mafao ya kustaafu.

Kutofuatwa kwa kanuni na sheria kulikofanywa na mashirika haya ya umma ni matokeo ya kukosa umakini na mapungufu katika kutafsiri sheria na kanuni kwa mashirika hayo. Matokeo ya udhaifu huu yanaweza kuleta hasara kwa taasisi husika.

Ninapendekeza kuwa Mashirika ya Umma yahakikishe yanazingatia sheria na kanuni katika kufanya malipo kwa watumishi yanayohusiana na kiinua mgongo na mafao ya bima ya afya.

6.2 Mapungufu katika Kusimamia Mikopo na Karadha kwa Watumishi Shilingi Milioni 618.87

Nilibaini mapungufu katika kusimamia mikopo na karadha iliyotolewa kwa watumishi wa mashirika katika mwaka 2019/20. Malengo ya mwajiri katika kutoa mikopo kwa watumishi ni kuwasaidia kutatua matatizo ya kifedha yanayokuwa yanawakabili watumishi hao na hivyo kuongeza ufanisi katika utoaji wao wa huduma.

Hata hivyo, nilibaini mashirika nane (8) ya umma yalitoa mikopo au karadha ya kiasi cha shilingi milioni 618.87 kwa watumishi ambayo haikurejeshwa kwa zaidi ya miaka miwili **Jedwali Na. 13** na mikopo hiyo ilitolewa kwa watumishi waliokuwa ama wameacha kazi au kuhama taasisi husika na wengine kufariki.

Jedwali Na. 13:Mikopo na Karadha isiyorejeshwa na Watumishi Walioacha Kazi

Na	Jina la Taasisi	Kiasi Kisichorejeshwa (Shilingi)	Maelezo
1	Mamlaka ya maji Safi na Usafi wa Mazingira Manyara	28,654,855	Kiasi kisichorejeshwa kwa zaidi ya miaka mitatu kwa watumishi walioacha kazi tangu mwaka 2017 kwa sababu za kukosa sifa na wengine wawili walikwishaafariki.
2	Bodi ya Utalii Tanzania	2,570,000	Kiasi kisichorejeshwa na mtumishi aliyeama kutoka TTB kwenda taasisi nyingine.
3	Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania	53,186,600	Matumizi mabaya ya fedha za masurufu ambayo hayakurejeshwa na mtumishi mmoja kwa zaidi ya miaka mitano. Mhusika si mtumishi tena wa TFNC.
4	Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania	24,725,824	Karadha ambazo hazikuwa zimerejeshwa kwa zaidi ya miezi 12 kutoka kwa watumishi watano waliokwishaacha kazi bila kulipa mikopo yao yote.
5	Baraza la Taifa la Hifadhi na Usimamizi wa Mazingira	9,700,000	Mikopo isiyorejeshwa kwa watumishi walioacha kazi.
6	Shirika la Nyumba la Taifa	446,127,837	Kiasi cha shilingi 56,362,871 cha mikopo ya nyumba kwa watumishi walioacha kazi au kuhama bila kukamilisha marejesho na shilingi 389,764,966 za mikopo kwa watumishi wanne walioachishwa kazi wakati hakukuwa na utaratibu wowote wa namna ya kurejesha mikopo hiyo.
7	Bodi ya Pareto Tanzania	1,560,648	Masurufu kwa watumishi waliokwisha fariki bila kurejesha.
8	Mamlaka ya Uthibiti wa Huduma za Nishat na Maji	52,345,000	Mikopo kwa watumishi iliyokuwa bado kurejeshwa kwa wakati na walioondoka bila kurejesha mikopo yao.
Jumla		618,870,764	

Chanzo: Ripoti za Mashirika Husika

Mapungufu haya yanachangiwa na usimamizi dhaifu wa watumishi wanapoondoka katika taasisi za umma au kuacha kazi ambapo kama zingekuwa thabiti zingewezesha kurejesha mikopo hiyo mara moja kabla ya watumishi hao kuondoka katika taasisi hizo.

Napendekeza kwamba Mashirika ya Umma yaboreshe udhibiti katika kutoa mikopo na karadha kwa watumishi na kubuni mifumo ya ufuatiliaji ili kurejesha fedha toka kwa watumishi wote walioacha kazi bila ya kurejesha mikopo yao.

6.3 Matumizi Yasiyo na Tija katika Mashirika ya Umma Shilingi Milioni 98.82

Mashirika ya Umma yanatakiwa kuhakikisha yanaingia gharama zenyе tija kulingana na maelekezo yanayotolewa na miongozo yake. Nilifanya mapitio katika Mashirika mawili ya Umma na nilibaini kuwa kiasi cha shilingi milioni 98.82 kililipwa kwa ajili ya shughuli ambazo hazikuwa na tija kwa taasisi hizo.

Nilibaini pia malipo kwa mfanyakazi wa Mamlaka ya Maji Moshi ambaye mkataba wake ultiisha na nafasi yake kujazwa na mtu mwagine baada ya kuhamishiwa Mamlaka ya Maji Musoma, lakini mamlaka hiyo iliendelea kumlipa mshahara wa kila mwezi na marupurupu mengine. Hii ilitokana na maelekezo yaliyotolewa na Katibu Mkuu Wizara ya Maji. Mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020 mtumishi huyo alikuwa amelipwa jumla ya shilingi milioni 65.97.

Vilevile, nilibaini kiasi cha shilingi milioni 32.85 kilicholipwa na Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzania (TMDA) kama tozo za kuhifadhi mizigo bandarini iliyosababishwa na kucheleta kulipia makasha ya kuhifadhia mitungi ya kuzimia moto. Hii ilisababishwa na kuchanganya nyaraka za TMDA na Tanzania Distilleries Ltd kulikofanywa na Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikalini (GPSA). Hivyo, kusababisha Mamlaka ya Mapato Tanzania kushindwa kupata mizigo hiyo kwa muda muafaka na hivyo TMDA ililazimika kulipa gharama hizo ili kuepuka kuendelea kuongezeka kwa gharama hizo.

Ninachukulia kuwa matumizi haya yalitokana na mapungufu katika kupanga na kutozingatia sheria na kanuni. Lakini pia gharama hizo hazikuwa na faida kwa taasisi hizo na hivyo kusababisha matumizi yasiyo na tija.

Ninapendekeza kwamba Mashirika ya Umma yanayohusika yahakikishe yanafuata sheria na kanuni huku yakiimarishe udhibiti wa ndani ili kuwa na malipo yenye tija.

6.4 Kutozungatia Waraka Na. 3 wa Msajili wa Hazina wa Mwaka 2015 na Miongozo Mingine Katika Kufanya Malipo ya Posho za Watumishi

Waraka Na. 3 wa 2015 wa Msajili wa Hazina juu ya posho za masaa ya ziada ulibainisha viwango vya posho za masaa ya ziada vitakavyolipa kulingana na cheo cha mtumishi na viwango hivyo viliwekwa kati ya shilingi 15,000 mpaka 30,000. Ili kuendana na waraka huo kila Shirika la Umma lilipaswa kutengeneza kanuni za fedha ambazo zinatoa maelekezo zaidi ya viwango vya posho katika kada tofauti kulingana na ikama ya mashirika hayo na kuitishwa na Msajili wa Hazina.

Nilibaini kuwepo kwa Mashirika ya Umma ambayo hayakuzingatia waraka huo wa Msajili wa Hazina. Kampuni ya MCB ililipa jumla ya shilingi milioni 18.84 kama posho kwa watumishi wake bila ya kuwa na miongozo juu ya malipo hayo. Wakati huhuo, Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM) kililipa jumla ya shilingi milioni 22.05 kama posho ya masaa ya ziada kwa watumishi lakini hapakuwa na ushahidi kuwa viwango vilivyolipa vilizingatia Waraka wa Msajili wa Hazina. Viwango vilivyotumika vilikuwa shilingi 45,000, 50,000 na 60,000.

Vilevile, Baraza la Ushauri la Watumiaji huduma la LATRA lilikuwa likilipa viwango vikubwa (Shilingi 500,000) kwa watumishi kama posho ya kujikimu kwa siku, hata hivyo hakukuwa na ushahidi wa posho hizo kuitishwa na Msajili wa Hazina.

Kutokuwepo kwa miongozo na idhini katika malipo yaliyofanywa kunaweza kusababisha mashirika hayo kuingia gharama kubwa za watumishi na hivyo kuongeza mzigo kwa taasisi hizo.

Ninapendekeza kwamba Mashirika tajwa yahakikishe yanazingatia Waraka na miongozo mbalimbali inayotolewa na Msajili wa Hazina.

6.5 Mapungufu katika Kusimamia Masurufu Shilingi Bilioni 9.40

Kanuni ya 96-103 za Kanuni za Fedha za Umma za mwaka 2001 zinaelezea juu ya udhibiti wa ndani katika kusimamia masurufu. Kwa hiyo, kila shirika la umma limeweza kutengeneza kanuni za kifedha zinazoelezea udhibiti wa masurufu na zaidi ikiwa pamoja na kuhakikisha masurufu yaliyotolewa yanarejeshwa ndani ya siku 14 baada ya shughuli za masurufu hayo kukamilika. Mtu ambaye hajarejesha masurufu aliopewa awali hapaswi kupewa masurufu mengine na masurufu hayo yatarejeshwa kuitia mshahara wa mtumishi huyo.

Nilifanya mapitio ya masurufu kwa mwaka 2019/20 ambapo nilibaini mashirika 29 yalikuwa na masurufu yafikiayo shilingi bilioni 9.40 ambayo yalikuwa hayajarejeshwa mpaka mwishoni mwa mwaka yakiwa yamezidi siku 14 baada ya kukamilika kwa kazi **Kiambatisho Na. VI.** Nilibaini pia kuwa Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM) kiliripoti masurufu katika hesabu zake kama matumizi katika taarifa zake za fedha wakati hayo yalikuwa bado hayajarejeshwa.

Niligundua kuwa Mashirika hayajaweka mkazo juu ya urejeshaji wa masurufu ikiwa pamoja na kufanya makato kuitia mishahara ya watumishi husika. Ni imani yangu kuwa masurufu ambayo hayajarejeshwa yanaweza pelekea hasara ya fedha za umma. Lakini pia inachelewesha kutambua ama matumizi au mali zitokanazo na matumizi ya masurufu hayo katika vitabu vyta hesabu na hivyo kusababisha kutoa taarifa zenye upungufu wa matumizi hali kiasi cha wadaiwa kikiwa kikubwa wakati shughuli zilizotekeliza kwa masurufu zilikwisha kamili.

Ninapendekeza kuwa Mashirika ya Umma yaweka msisitizo katika udhibiti wa masurufu yasiyorejeshwa na kuhakikisha masurufu yanarejeshwa kwa muda muafaka na hatua za kurejesha zinafuatwa pale ucheleweshwaji unapojitokeza ikiwa pamoja na kukata masurufu hayo kwenye mishahara ya watumishi husika.

6.6 Miamala Isiyo na Viambatanisho Shilingi Bilioni 4.95

Kila Shirika la Umma lina kanuni zinazolitaka kuhakikisha miamala inayofanywa ina viambatisho vya kutosha. Hili pia limesisitizwa na Kanuni ya 95 ya Kanuni za Fedha za Umma za 2001.

Nilibaini mashirika tisa (9) ya umma ambayo yaliingia gharama zenyе jumla ya shilingi bilioni 4.95 katika kutekeleza shughuli mbalimbali lakini gharama hizo zilikosa vielelezo vya kutosha kuhalalisha malipo hayo yaliyotambuliwa kama yalivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 14**

Jedwali Na. 14: Miamala Inayokosa Viambatisho vya Kutosheleza

Na.	Jina la Taasisi	Kiasi (Shilingi)	Maelezo
1	Shirika la Viwanda Vidogo	96,737,000	Madeni yaliyopotiwa ni shilingi milioni 96.7 ambayo yanahuisha shilingi milioni 80.52 na riba ya shilingi milioni 14.75 zilizokuwa zikidaiwa na Mtwara TGT, NIGP na SELF lakini pia Pwani (SELF) ikidai shilingi milioni 1.47. Hata hivyo, hakukuwa na ushahidi wa madeni hayo.
2	Mamlaka ya Maji Safi na Maji Taka Dar es Salaam	580,680,000	Ikiwa madeni kwa taasisi yaliyokuwa hayana viambatisho.
3	Bodi ya Mazao Mchanganyiko	163,040,000	Malipo kwa ajili ya manunuza ya bidhaa na huduma ambayo yaliyokosa viambatisho vya kutosha kama vile hati ya madai, risiti na hati za kuwasilisha na kupokea bidhaa.
4	Chuo Kikuu Cha Sayansi na Teknolojia Mbeya	182,310,000	Malipo yaliyofanywa kwa vibarua lakini hakukuwa na daftari la mahudhurio lililosainiwa na vibarua hao ili kuonesha idadi ya watu na siku walizofanya kazi kuthibitisha malipo yaliyofanywa.
5	Mamlaka ya Maji Safi na Maji Taka Morogoro	13,080,000	Kukosekana kwa uthibitisho wa kupitishwa kwa posho ya masaa ya ziada kutoka kwa mkuu wa idara ili kuonesha kiasi cha kazi zilizofanywa na muda uliotakiwa kumaliza kazi hizo kabla ya watumishi kufanya kazi kwa masaa ya ziada.
6	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro	862,093,000	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro haikuwa na mpango wa mafunzo na wala haikuwa imefanya tathmini ya mahitaji ya watumishi

Na.	Jina la Taasisi	Kiasi (Shilingi)	Maelezo
			wake kulingana na uhitaji wa mamlaka.
7	Mamlaka ya Maji Tanga	85,208,446	Malipo ya posho ya masaa ya ziada ambayo yalikosa maombi na idhini.
8	Mamlaka ya Bandari	2,818,448,464	<ul style="list-style-type: none"> Matumizi katika manunuzi ambayo hayakuwa na mikataba na hayakufuata taratibu za manunuzi. Malipo kwa vibarua bila mikataba ya shilingi milioni 28.2 katika Bandari ya Mwanza. Hundi za malipo 30 za shilingi 655,897,700 zilizolipwa bila hati za malipo ili kuthibitisha uhalali wa malipo hayo. Mamlaka iliwalipa stahiki za kufanya kazi muda wa ziada wafanyakazi walio na zaidi ya daraja TPGS 5 la mshahara kiasi cha shilingi milioni 225.28 ambapo ni kinyume cha Kanuni Na. 12(2) za Kanuni za Wafanyakazi wa Bandari za mwaka 2018.
9	Shirika la Posta Tanzania	152,794,467	Ofisi ya Shirika la Posta ya mkoa wa Dar es Salaam ilitumia mapato shilingi milioni 152,794,467.35 yaliyokusanywa bila kutumia mifumo wala idhini kutoka makao makuu , pia kiasi hicho cha fedha kililipwa bila kuwa na hati za malipo pamoja na vielelezo vya malipo
		4,954,391,377	

Chanzo: Taarifa za ukaguzi za mashirika husika.

Mapungufu haya yanababishwa na udhaifu katika udhibiti wa ndani wa taasisi katika utunzaji wa nyaraka za malipo yanayofanywa katika kutekeleza majukumu ya taasisi hizo.

Ninapendekeza kwamba taasisi husika ziimarishe mifumo ya udhibiti wa ndani iliyopo katika kutunza nyaraka muhimu na kuhakikisha kila muamala na malipo una viambatisho ili kuweza kuthibitisha uhalali wa malipo yanayofanywa.

6.7 Deni la Watumishi wa Mikataba Ambalo Halijalipwa kwa Muda wa Zaidi ya Miaka Minne Shilingi Bilioni 2.31

Kwa mujibu wa Kanuni D.33 ya Kanuni za Kudumu za Utumishi wa Umma za mwaka 2009, mtu anayeingia katika ajira ya kudumu na yenye pensheni katika utumishi wa umma atatakiwa kuingia mkataba (katika masharti ya kiinua mgongo) ukielezea masharti ya ajira yake. Masharti ya mkataba wa kiinua mgongo ambayo yatakuwa ni aina ya makubaliano katika muktadha huu, yanabainisha kulipwa kwa kiinua mgongo na Serikali kwa kiwango kitakachotolewa baada ya kukamilika kwa mkataba. Mtumishi aliyemaliza mkataba kikamilifu atastahili kupokea kiinua mgongo kwa kiwango cha asilimia 25 ya jumla ya mshahara (ikiwa pamoja na mishahara iliyolipwa wakati wa likizo) iliyolipwa kwa mtumishi huyo kwa kipindi alichofanya kazi.

Nilibaini kuwa Chuo Kikuu cha Dar es salaam kilikuwa na deni la shilingi bilioni 2.31 mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020 ikiwa malimbikizo ya kiinua mgongo kwa watumishi wake ambao mikataba ya kazi ilikuwa imeisha kwa kipindi cha mwaka 2016 na miaka ya nyuma ya hapo. Nilifahamu kuwa kiinua mgongo hulipwa na Serikali na Chuo kilionesha deni hilo katika vitabu vyake lakini hakikuonesha kama kinaidai Serikali fedha hizo.

Ni maoni yangu kuwa deni hili lisisababishwa na ufuatiliaji mdogo wa menejimenti ya chuo katika kuhakikisha Serikali inalipa madeni hayo.

Kuendelea kuwa na madeni ya watumishi waliomaliza mikataba yao kwa muda mrefu si tu huwafanya watumishi hao kuhangaika bali pia fedha hupoteza thamani kutokana na kupita kwa muda na hivyo kutokuwa na thamani iliyotarajiwa wakati wa kulipwa.

Ninapendekeza kuwa Chuo Kikuu cha Dar es salaam kifuatilie kwa karibu ili kuhakikisha kuwa fedha hizo zinapatikana na kulipwa kwa wahusika.

SURA YA SABA

UTAWALA BORA KATIKA MASHIRIKA YA UMMA

7.0 Utangulizi

Utawala bora ni mfumo wa sheria, miongozo na taratibu kwazo Mashirika ya Umma yanaongozwa na kudhibitiwa. Mashirika ya Umma yameanzishwa kwa sheria mbalimbali yakiwa na miundo yake ya utawala inayoyawezesha kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi na uwazi zaidi. Utawala bora hauangalii tu kuanzishwa kwa sheria na kanuni zinazoelekeza utawala wa mashirika hayo bali pia hutoa taratibu za kiutendaji zinazolingana na taasisi husika. Haujumuishi taratibu na sheria tu bali huweka sawa taratibu zinazoendana na taasisi kwa kutoa miongozo ya jinsi ya kuyafikia malengo hayo. Mapungufu katika utawala bora husababisha ukosefu wa uadilifu na uwazi ambao unaweza kuathiri ufanisi na mwenendo wa kiuchumi wa Mashirika hayo.

Nilipitia mifumo ya utawala wa Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha 2019/20 hasa katika muundo wa usimamizi, kwa kuzingatia miundo ya bodi na kamati zake; uzingatiaji wa miongozo ya utendaji kazi wa bodi; uwepo wa sheria, taratibu, na kanuni za ndani zinazoongoza taasisi; uwepo wa kitengo cha ukaguzi wa ndani kinachotekeleza vyema majukumu yake; na mapitio ya rasilimali-watu hususani upatikanaji wa wafanyakazi na utendaji wao.

Sura hii, inaelezea kwa undani mapungufu katika utawala yaliyobainika wakati wa ukaguzi na mapendekezo yaliyotolewa kwa ajili ya maboresho.

7.1 Mashirika ya Umma Yasiyokuwa na Bodi za Wakurugenzi

Bodi za wakurugenzi ni mamlaka za usimamizi wa Mashirika ya Umma ambazo huhakikisha utendaji wa taasisi kwa maslahi ya umma. Bodi ya wakurugenzi inasaidia kuiongoza menejimenti katika kutekeleza majukumu yake kwa kuangalia maslahi ya umma kwa kutambua maeneo muhimu yenye vihatarishi, kuzingatia na kufuutilia maamuzi ya uwekezaji, matumizi sahihi ya fedha za umma udhibiti wa mfumo wa ndani, kuitisha bajeti na ufuutiliaji wa utekelezaji wa mipango ya taasisi. Hivyo, wajumbe wa bodi

wanachaguliwa ili kutoa maamuzi na miongozo inayosaidia uboreshaji wa Mashirika ya Umma. Pamoja na kutokuwa na bodi za wakurugenzi, baadhi ya mashirika pia hayakuwa na wakuu wa taasisi na hivyo kuongozwa na wakurugenzi wanaokaimu.

Kwa mwaka wa fedha 2019/20, nilibaini Mashirika 30 yasiyokuwa na bodi za wakurugenzi. Kati ya hayo, 20 hayana bodi kwa muda wa chini ya mwaka mmoja, tisa (9) hayana bodi kwa zaidi ya mwaka mmoja na moja halina bodi kwa miaka miwili. Mbali na kukosekana kwa bodi katika taasisi hizi, pia mashirika matano (5) yanaongozwa na kaimu wakurugenzi wakuu kama inavyoainishwa kwenye **Kimbatisho Na. VI.**

Kukosekana kwa Bodi kwenye taasisi hizi kunazorotesha ufanisi wa mashirika haya pia husababisha kuchelewa kwa kutolewa maazimio na utekelezaji wa maamuzi muhimu ya kimkakati ikiwa pamoja na uidhinishaji miongozo, kanuni na sera. Aidha, wakurugenzi wakuu wanaokaimu wanakosa nguvu za utekelezaji na kufanya maamuzi kwa ajili ya kuiimarisha taasisi.

Ninakariri mapendekezo yangu ya miaka iliyotangulia kwamba mamlaka za uteuzi zifikirie kuchukua hatua mapema za kuhakikisha zinafanya utambuzi wa bodi ambazo muda wake unakaribia kuisha ili kupata fursa ya kuanza mchakato wa uteuzi mapema kuondoa changamoto hii; pia kufanya tathmini ya utendaji wa wakurugenzi wanaokaimu na kufikiria kupunguza idadi ya wanaokaimu na kufanya uteuzi kamili.

7.2 Wingi wa Vikao vya Bodi za Wakurugenzi

Aya ya 2 ya Waraka wa Msajili wa Hazina Na 12 wa mwaka 2015 wenyе kumbukumbu Na. CEA.III/372/01/15 wa tarehe 8 Desemba, 2015 inaelekeza Mashirika ya Umma kufanya vikao vya bodi vinne vya kisheria kwa mwaka ambavyo vinatakiwa kufanyika kila robo ya mwaka, vikao vya dharura vifanyike pale inapolazimika na maamuzi mengine yafanyike kwa azimio (*circular resolution*). Taasisi yoyote itakayofanya vikao zaidi ya vinne kwa mwaka italazimika kudhibitisha wakati wa ukaguzi kwamba kikao hicho kweli ni cha dharura na kisingewezekana kufanyika kwa azimio (*circular resolution*).

Nimebaini uwepo wa Mashirika saba (7) yenye vikao vingi vya bodi kwa mwaka wa fedha 2019/20. Kufanyika kwa vikao kuanzia tisa (9) hadi 13 kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 15** kunaashiria wastani wa kikao kimoja kila mwezi kitendo ambacho kinadhorotesha ufanisi wa menejimenti katika kutekeleza majukumu yake ya kila siku na maazimio ya Bodi kwani menejimenti zinatumia muda mwingi na gharama kubwa katika kuandaa vikao vya bodi.

Jedwali Na. 15: Taasisi Zenye Vikao Vingi vya Bodi

Na.	Jina la Taasisi	Idadi ya Vikao
1	Shirika la Wakala wa Meli Tanzania	13
2	Benki ya Posta Tanzania	11
3	Shirika ya Nyumba la Taifa	11
4	Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania	11
5	Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania	10
6	Chuo cha Kumbukumbu cha Mwalimu Nyerere	9
7	Chuo Kikuu cha Mzumbe	9

Ninapendekeza kwamba (a) Mashirika ya Umma husika yapunguze idadi ya vikao vya bodi ili kutoa nafasi kwa menejimenti kutekeleza maagizo ya Bodi badala ya kutumia muda mwingi kuandaa vikao vya bodi ambavyo vinaingilia majukumu mengine ya menejimenti; na (b) Ofisi ya Msajili wa Hazina, ihimize taasisi za umma kufuata maagizo ya waraka na kufuatilia idadi ya vikao vinavyofanywa na bodi ili kupungaza gharama zitokanazo na wingi wa vikao hivyo.

7.3 Kukosekana kwa Miongozo ya Bodi Katika Mashirika ya Umma

Ofisi ya Msajili wa Hazina imeandaa muongozo wa bodi wenye kumbukumbu Na. CKA. 18/35/01/14 wa tarehe 11 Septemba, 2015 na kuagiza Mashirika ya Umma kutumia katika kuandaa miongozo ya bodi kwenye taasisi zao na kuwasilisha Ofisi ya Msajili wa Hazina kwa ajili ya uchambuzi na idhini.

Muongozo wa Bodi unaeleza majukumu ya bodi, taratibu na mamlaka ya Bodi katika uongozaji wa menejimenti. Nilibaini uwepo wa mashirika matano (5) yasiyokuwa na Miongozo ya Bodi ya Wakurugenzi. Kukosekana kwa Muongozo wa Bodi kunazorotesha ufanisi wa Bodi katika utekelezaji wa shughuli zilizopangwa. Mashirika hayo yameonyeshwa kwenye **Jedwali Na. 16**.

Jedwali Na. 16: Taasisi zisizokuwa na Miongozo ya Bodi

Na	Jina la Taasisi
1	Bodi ya Amana za Bima
2	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete
3	Kampuni ya MCB
4	Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania
5	Kampuni ya Uwekezaji NHC na PPF

Ninapendekeza kuwa Mashirika ya Umma yaliyobainishwa yahakikishe yanafuata maagizo ya waraka wa Msajili wa Hazina kwa kuandaa miongozo ya Bodi na kuiwasilisha kwa ajili ya uchambuzi na idhini.

7.4 Maofisa Waandamizi Wanatumikia Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA) bila Mikataba Halali

Kifungu Na. 14(1) cha Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini ya mwaka 2004 kinaelea aina za mikataba ya kazi ambayo mwajiri anaweza kuingia na mtumishi. Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza (MWAUWASA) iliingia mikataba ya muda maalumu na watumishi waandamizi ambayo inahuishwa kila muda unapoisha kwa kuangalia ufanisi wa mtumishi husika. Masharti ya mkataba yanamtaka ofisa mwandamizi kujulisha menejimenti kuhusu kwisha kwa mkataba miezi 3 kabla ya kumalizika kwa mkataba husika.

Hata hivyo, mapitio yangu yalibaini maofisa waandamizi 11 waofanya kazi bila kuwa na mikataba halali kama ilivyoainishwa katika **Jedwali Na. 17**.

Jedwali Na. 17: Watumishi Waandamizi Wanaotumikia MWAUWASA bila Mikataba Halali

Na	Namba ya Mfanyakazi	Cheo	Hali ya mkataba
1	1000507	Meneja Msaidizi-Mahusiano	Hakuna Mkataba
2	1000273	Mkuu wa Kanda	Hakuna Mkataba
3	1000233	Meneja Msaidizi-Ubora wa Maji	Hakuna Mkataba
4	1000069	Meneja Msaidizi-Mwanasheria	Mkataba umeisha muda
5	1000234	Mkaguzi Mkuu wa Ndani	Mkataba umeisha muda
6	1000287	Meneja Fedha	Mkataba umeisha muda
7	1000151	Meneja Msaidizi-Utawala	Mkataba umeisha muda
8	1000366	Meneja Msaidizi-Mifumo ya Mawasiliano	Mkataba umeisha muda
9	1000365	Meneja Msaidizi-Udhibiti wa Upotevu wa Maji	Mkataba umeisha muda
10	1000266	Meneja Msaidizi Upotevu wa Maji	Mkataba umeisha muda
11	1000155	Meneja Msaidizi-Ugavi	Mkataba umeisha muda

Kutokuwepo kwa mikataba halali kulisababishwa na menejimenti kuchelewa kufanya maamuzi kuhusu kuwaajiri watumishi hao katika ajira za kudumu au kuendelea kufanya nao kazi kwa mikataba maalumu kufuatia maagizo ya Bodi ya Wakurugenzi kwamba menejimenti ifanye maamuzi ya ama kuendelea kuajiri watumishi hawa kwa mikataba maalumu ya muda au kwa masharti ya kudumu na ya pensheni baada ya uhakiki wa Sheria ya Utumishi wa Umma na Kanuni zake pamoja na miongozo ya Serikali kuhusu kuwaachisha kazi wafanyakazi wa mikataba.

Kutokuwepo kwa mikataba halali kunaongeza uwezekano wa mamlaka kushindwa kuchukua hatua za kisheria au kinidhamu kwa maofisa hao pindi wakikiuka taratibu za kazi na kusababisha hasara kwa Mamlaka.

Ninapendekeza kuwa MWAUWASA ihuishe mikataba ya muda na watumishi hao au iwape ajira ya kudumu.

7.5 Maofisa Wanaokaimu Nafasi zao kwa Muda wa Zaidi ya Miezi Sita

Kanuni ya D.24 (3) ya kanuni za kudumu za Utumishi wa Umma za mwaka 2009 inapendekeza mtumishi wa umma kukaimu nafasi iliyowazi kwa kipindi kisichozidi miezi sita.

Mapitio yangu yalibaini uwepo wa maofisa 175 wanaokaimu nafasi za juu kwa zaidi ya miezi sita (6) kinyume na Kanuni za Kudumu za Utumishi wa Umma kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 18**. Pia nilibaini kati ya maofisa 176, tisa (9) ambaao ni sawa na asilimia tano (5) wanakaimu kama Wakurugenzi Wakuu.

Jedwali Na. 18: Watumishi wa Umma Wanaokaimu kwa Zaidi ya Miezi Sita

Na	Jina la Taasisi	Idadi ya watumishi wanaokaimu	Kipindi wanachokaimu
1	Chuo cha Wanyamaporu Afrika	7	Kati ya miaka miwili (2) hadi minne (4)
2	Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika	3	Miezi 11
3	Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Nishati na Maji	6	Zaidi ya miezi sita (6)
4	Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima	2	Kati ya miezi nane (8) hadi 12
5	Chuo cha Mipango na	4	Kati ya miezi sita (6) hadi

Na	Jina la Taasisi	Idadi ya watumishi wanaokaimu	Kipindi wanachokaimu
	Maendeleo Vijijini		13
6	Chuo cha Ustawi wa Jamii	2	Kati ya miezi 12 hadi 30.
7	Kituo cha Elimu Kibaha	1	Miezi 18
8	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mbeya	1	Miezi 19
9	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi -Muhimbili	9	Kati ya miezi nane (8) hadi 76
10	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza	4	Kati ya miezi saba (7) hadi mwaka mmoja (1)
11	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa	3	Kati ya miezi 12 hadi 24
12	Bodi ya Wataalamu wa Manunuzi na Ugavi Tanzania	2	Kati ya mwaka mmoja (1) hadi minne(4)
13	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania	8	Kati ya miezi 25 hadi 28
14	Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania	6	Miezi 16
15	Taasisi ya Elimu Tanzania	1	Miezi 10
16	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania	4	Miezi 36
17	Bodi ya Utalii Tanzania	1	Miezi 9
18	Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini	7	Kati ya mwaka mmoja (1) hadi 10
19	Bodi ya Korosho Tanzania	8	Kati ya mwaka mmoja (1) hadi miwili (2)
20	Chuo cha Usimamizi wa Fedha	7	Kati ya miezi 16 hadi 57
21	Kampuni ya Huduma za Meli	7	Kati ya mwaka mmoja (1) hadi miaka (4)
22	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	10	Miezi 8
23	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Njombe	4	Kati ya miaka (3) hadi sita (6)
24	Shirika la Maendeleo la Taifa	2	Miezi nane (8)
25	Makumbusho ya Taifa	2	Kati ya miaka (3) hadi mitano (5)
26	Taasisi ya Uhasibu Arusha	10	Zaidi ya mwaka mmoja (1)
27	Kampuni ya Ndege Tanzania	4	Miezi 12 hadi 49
28	Bohari Kuu ya Dawa	3	Miezi saba (7) hadi 30
29	Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya	3	Miezi tisa (9) hadi 18
30	Shirika la Utangazaji Tanzania	4	Miezi saba (7) hadi 55
31	Mamlaka ya Elimu ya Ufundji Stadi	35	Miezi 20 hadi 54
32	Kampuni ya Uendelezaji wa Uwanja wa Ndege wa Kimataifa wa Kilimanjaro	2	Miezi 20 hadi 22
33	Hospitali ya Taifa ya Muhimbili	3	Zaidi ya miaka miwili (2)
	Jumla	175	

Watumishi wanaokaimu katika nafasi kwa muda mrefu wanaathirika kiufanisi hasa katika kufanya maamuzi kwa manufaa ya taasisi.

Ninapendekeza Mashirika ya Umma kwa kushirikiana na Ofisi ya Msajili wa Hazina pamoja na Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora kufanya maamuzi kwa wakati ya aidha kuwathibitisha maofisa waliopo ama kuteua maofisa wengine wenye sifa stahiki.

7.6 Upungufu wa Watumishi Katika Mashirika ya Umma

Idadi ya watumishi katika Mashirika ya Umma inaoneshwa katika muundo wa taasisi unaotengenezwa kufuatia mahitaji ya rasilimali-watu wanaoweza kutekeleza shughuli zilizopo ili kukamilisha malengo ya taasisi.

Katika ripoti yangu ya mwaka 2018/19 nilitoa taarifa ya upungufu wa watumishi kwa asilimia 33. Mwaka huu tatizo hili limeendelea katika taasisi 23 nilizokagua nimebaini upungufu wa watumishi 4,092 sawa na asilimia 37 ya kiwango cha watumishi kilichopendekezwa cha watumishi 11,122. Upungufu wa watumishi unasababishwa zaidi na ucheleweshwaji wa vibali vyta kuajiri kutoka Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora.

Jedwali Na. 19: Upungufu wa Watumishi katika Taasisi za Umma

Na.	Jina la Taasisi	Wanaohitajika	Waliopo	Upungufu
1.	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)	126	83	43
2.	Baraza la SanaaTanzania (BASATA)	86	32	54
3.	Chuo cha Wanyamapor Afrika (MWEKA)	120	84	36
4.	Chuo cha Diplomasia (CFR)	168	87	81
5.	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS)	1276	682	594
6.	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa (NIMR)	907	641	266
7.	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kahama Shinyanga (SHUWASA)	111	90	21
8.	Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania (TAEC)	464	109	355
9.	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	113	90	23

Na.	Jina la Taasisi	Wanaohitajika	Waliopo	Upungufu
10.	Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TRFA)	55	39	16
11.	Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE)	255	181	74
12.	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania (TLSB)	205	75	130
13.	Bodi ya Rufaa ya Mapato ya Kodi (TRAB)	37	18	19
14.	Baraza la Usuluhishi la Mapato ya Kodi (TRAT)	29	10	19
15.	Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM)	387	305	82
16.	Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI)	950	708	240
17	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	86	47	39
18	Mamlaka ya Kudhibiti Petroli Mkondo wa Juu (PURA)	59	20	39
19	Chuo cha Ufundji Arusha (ATC)	361	205	156
20	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	575	930	355
21	Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)	249	121	128
22	Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)	3,122	1,917	1,205
23	Shirika la simu Tanzania (TTCL)	1,424	1,307	117
	Jumla	11,165	7,781	4092

Upungufu wa watumishi katika Mashirika ya Umma unasababisha kiwango cha utendaji kazi kuwa chini katika baadhi ya idara au vitengo na kupelekeea kushindwa kutekeleza malengo yaliyopangwa. Pia, unasababisha watumishi waliopo kuelemewa na kazi na hivyo kupunguza ufanisi wa kazi.

Ninapendekeza Mashirika ya Umma husika kupitia Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora kuharakisha wanapata vibali vya ajira wakati ofisi ya msajili wa hazina ikipitia uhitaji wa watumishi kwa kulinganisha na majukumu yaliyopo na kuangalia namna ya kufanya mabadiliko ya kiteknolojia kwa Mashirika ya Umma ili kusaidia kupunguza idadi ya watumishi na gharama zitokanazo na wingi wa watumishi.

7.7 Watumishi Waliohama Serikalini Pasipo Kulipa Gharama za Mafunzo Shilingi Milioni 200. 17

Aya ya 3.4.7 na ya 3.4.22 ya Sera ya Mafunzo ya Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU) inasema, mtumishi wa chuo anayeendelezwa kimasomo kwa zaidi ya mwaka mmoja anatakiwa kusaini kiapo cha

makubaliano ya dhamana ya mafunzo na Chuo Kikuu cha Ardhi. Mtumishi atakae somea shahada ya uzamivu (PHD) baada ya kumaliza mafunzo atapaswa kukitumikia chuo kwa muda wa miaka mitano (5) vinginevyo mtumishi ataitwa kwenye kamati ya nidhamu kwa hatua zaidi pamoja na kulipa gharama zote zilizotumika kumsomesha. Gharama hizo zitarudishwa kwa njia ya mishahara na malipo mengine kutoka kwa mwajiri wake.

Hata hivyo, wakati wa ukaguzi wangu nimegundua uwepo wa watumishi wawili (2) walioacha kazi katika chuo kikuu cha Ardhi na kuelekea kwenye sekta binafsi kabla ya kukitumikia Chuo kwa muda miaka mitano ya makubaliano kama inaavyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 20**. Pia watumishi hao hawajarejesha gharama za mafunzo licha ya mawasiliano mbalimbali kutoka Chuo kwenda kwa watumishi husika.

Jedwali Na. 20: Watumishi Waliohama Serikalini Bila Kulipa gharama za mafunzo

Na	Namba ya Ajira	Aina ya Mafunzo	Gharama za Bmafunzo (Shillingi)	Muda wa kumaliza masomo	Muda alioacha kazi ARU	Walikoel ekeea
1	ARU/P.1020	Shahada ya uzamivu (PHD)	92,125,445	Juni 2016	Machi 2018	Sekta Binafsi
2	ARU/P.1358	Shahada ya uzamivu (PHD)	108,044,452	Mei 2019	Februari 2020	Sekta Binafsi
	Jumla		200,169,897			

ARU waliipatia kampuni ya kukusanya madeni ya SUMA JKT kazi ya kukusanya fedha kwa watumishi hao lakini utendaji wake wa kazi haukuwa mzuri hivyo wanatafuta kampuni nyingine. Chuo kinaendelea kupata gharama zaidi katika kuwafuatalia watumishi hao bila kunufaika na elimu iliyogharamia.

Ninapendekeza kuwa Chuo Kikuu cha Ardhi kifanye mawasiliano na waajiri wa watumishi walioondoka ili kupanga namna ya kurejesha gharama hizo kutoka kwenye mishahara na malipo mengineyo ya watumishi hao.

7.8 Mapungufu ya Utendaji Kazi wa Idara za Ukaguzi wa Ndani

Kanuni ya 28 ya Kanuni za Fedha za Umma za mwaka 2001 zinawataka maofisa masuuli kuanzisha kitengo cha ukaguzi wa ndani kwenye wizara, idara, wakala na taasisi zote za umma.

Katika mapitio yangu ya Mashirika ya Umma kwa mwaka wa fedha 2019/20 nilibaini mapungufu katika utendaji kazi wa ukaguzi wa ndani katika mashirika sita (6) kutohana na kukosekana kwa vitengo vya ukaguzi wa ndani au upungufu wa watumishi katika vitengo. Hivyo, majukumu ya mkaguzi wa ndani kama muangalizi wa ndani hayakutimizwa ipasavyo ili kutoa uhakika kwamba usimamizi wa shirika, utawala na taratibu za udhibiti wa ndani zinafanya kazi kwa ufanisi. Mapungufu kuhusu utendaji wa vitengo vya ukaguzi wa ndani yameorodheshwa kwa kina kwenye **Jedwali Na. 21**.

Jedwali Na. 21: Taasisi zenye mapungufu kwenye vitengo vya Ukaguzi wa Ndani

Na.	Jina la Taasisi	Hali ya Mwaka 2019/20	Tatizo
1	Bodi ya Katani Tanzania	Hakuna kitengo cha ukaguzi wa ndani	Kazi zote za ukaguzi wa ndani hazikufanywa katika mwaka wa fedha 2019/20.
2	Kampuni ya Uwekezaji ya NHC naPPF	Hakuna kitengo cha ukaguzi wa ndani	Kazi zote za ukaguzi wa ndani hazikufanywa katika mwaka wa fedha 2019/20.
3	Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Nishati na Maji	Hakuna kitengo cha ukaguzi wa ndani	Mkaguzi wa ndani aliyeazimwa nje hakuwasilisha taarifa za ukaguzi za robo mwaka kwenye Bodi kwa ajili ya uhakiki, tathmini na uboreshaji.
4	Mamlaka ya Ukanda Maalumu wa Uwekezaji na Mauzo Nje ya Nchi	Kitengo kina mkaguzi wa ndani mmoja tu ambaye ni mkaguzi daraja la pili	Maeneo nane yaliyopangwa kufanyiwa ukaguzi hayakufanyika. Taarifa ya ukaguzi wa robo ya mwisho wa mwaka haikukamilishwa.
5	Makumbusho ya Taifa	Kitengo kinawakaguzi wa ndani wawili	Taarifa zote za ukaguzi wa ndani hazikuandalika.
6	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mpanda	Hakuna kitengo cha ukaguzi wa ndani	Kazi zote za ukaguzi wa ndani hazikufanywa katika mwaka wa fedha 2019/20.

Ninapendekeza kuwa, Serikali itilie mkazo uanzishwaji wa vitengo vya ukaguzi wa ndani kama suala la kipaumbele. Pia Bodi ihakikishe taarifa za ukaguzi wa ndani zinaandaliwa na kuwasilishwa kwa muda uliopangwa kwa ajili ya kuchukua hatua muhimu.

SURA YA NANE

UWEKEZAJI KATIKA MASHIRIKA YA UMMA

8.0 Utangulizi

Tanzania imeandaa Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano (2016/17-2020/21) ambao umeainisha umuhimu wa kutumia kanda maalumu za uwekezaji (SEZ) na vituo vinavyotoa huduma mahala pamoja kwa wawekezaji (One-stop Centers) ili kuchochera uwekezaji na biashara. Pia, Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa umeainisha mikakati ambayo inapaswa kutekelezwa na Mashirika ya Umma yenye jukumu la kuchochera, kuwezesha na kuratibu biashara, teknolojia, uwekezaji na viwanda.

Sura hii inaelezea mapungufu ya kiutendaji niliyoyabaini katika Mashirika ya umma yenye jukumu la kuchochera, kuwezesha na kuratibu biashara, uwekezaji, viwanda na teknolojia.

Pia, nimeeleza ufanisi wa uwekezaji unaofanywa na Mashirika ya Umma ikiwemo kanda maalumu za uwekezaji, majengo, uwekezaji wa ubia pamoja na viwanda.

8.1 Mapitio ya Uendeshaji Katika Taasisi/Mashirika ya Umma Yenye Jukumu la Kuchochera, Kuwezesha na Kuratibu Biashara, Teknolojia, Uwekezaji na Viwanda

Taasisi/Mashirika haya yanamajukumu tofauti katika kuendeleza biashara, uwekezaji na viwanda. Mashirika/taasisi hizi ni Mamlaka ya Ukanda Maalumu wa Uwekezaji na Mauzo Nje ya Nchi (EPZA), Taasisi ya Uhandisi na Usanifu wa Mitambo Tanzania (TEMDO) Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania (TIRDO), Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia ya Vijijini (CAMARTEC), Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania (COSTECH), Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE), Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO), na Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC).

Mapitio yangu ya utendaji wa taasisi hizi yalibaini mapungu yafutayo:

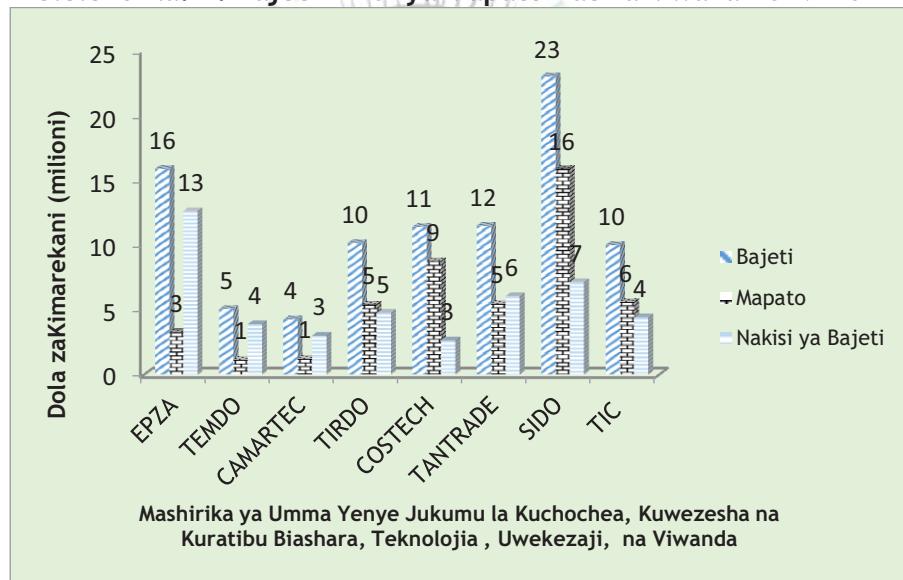
8.1.1 Upungufu wa Rasilimali-Watu na Fedha katika kuteleza Majukumu

Mapitio yangu yalibaini kuwa mashirika haya yana upungufu wa rasilimali-watu na fedha kama ninavyoainisha hapo chini:

(i) Upungufu wa Bajeti Shilingi Bilioni 45 katika Mwaka wa Fedha 2019/20 na Mwenendo Usioridhisha wa Kifedha

Mashirika haya kwa kiasi kikubwa yanategemea ruzuku ya fedha kutoka Serikalini kutekeleza majukumu yake. Taasisi hizi ziliwa na jumla ya nakisi ya bajeti ya shilingi bilioni 45 sawa na asilimia 49 ya jumla ya bajeti zake katika mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2020. Aidha, nilibaini kuwa Serikali haikutoa ruzuku ya fedha ya shilingi bilioni 32 sawa na asilimia 71 ya jumla ya nakisi ya bajeti ya mashirika haya. Nimeainisha bajeti, mapato na nakisi ya bajeti katika **Kielelezo Na. 1.**

Kielelezo Na. 1: Bajeti Dhidi ya Mapato Katika Mwaka 2019/20

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa za 2019/20

Aidha, nilibaini baadhi ya mashirika haya (COSTECH, TEMDO na TIRDO) hayana uwezo wa kulipa madeni yake ya muda mfupi katika kipindi cha miezi 12 ijayo. Hii ni kwasababu mali zake za muda mfupi ni chache ukilinganisha na madeni yake ya muda mfupi (Rejea Aya Na. 4.2 ya Sura ya Nne). Aidha, baadhi ya mashirika

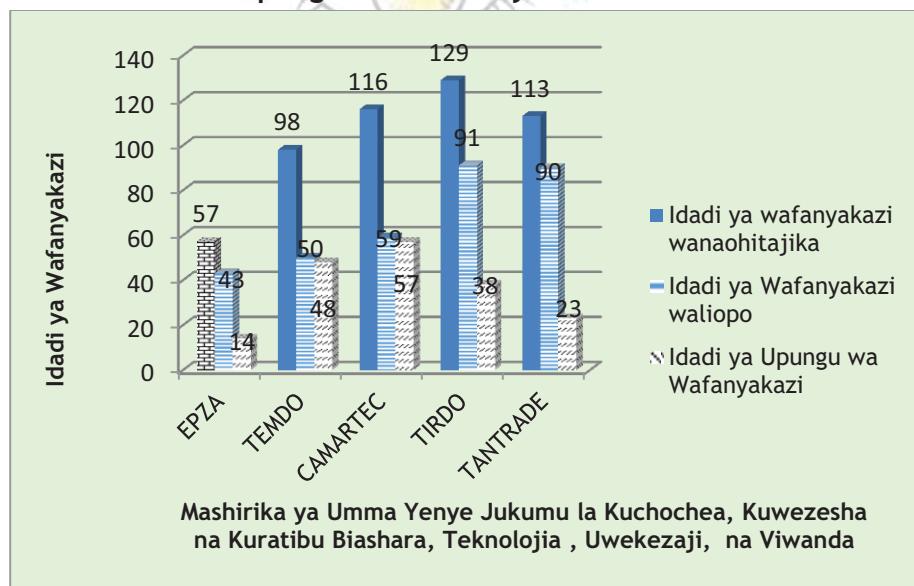
haya (EPZA, TEMDO na TIRDO) pia yalikuwa na nakisi ya hesabu katika kipindi cha miaka miwili mfululizo (Rejea Aya Na. 4.1.1 ya Sura ya Nne).

Pia, nilibaini kuwa mapato ya ndani katika mashirika haya hayatoshelezi mahitaji yao. Hivyo, kuna hatari kwa mashirika haya kushindwa kutekeleza majukumu yake.

(ii) Upungufu wa Wafanyakazi

Katika kipindi cha mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2020, nilibaini kuwa mashirika haya yalikuwa na upungufu wa wafanyakazi katika kutekeleza wajibu wao. Aidha, nilibaini kuwa mashirika haya yalikuwa na jumla ya wafanyakazi 333 ikiwa asilimia 65 ya wafanyakazi wote 513 wanaohitjika. Upungufu wa wafanyakazi unaathiri uwezo wa mashirika haya katika kutekeleza majukumu yao yakiwemo yale yanayohusu kuchochera na kuwezesha biashara na uwekezaji. Idadi ya wafanyakazi wanaohitajika, waliopo na upungufu nimeainisha katika **Kielelezo Na. 2**.

Kielelezo Na. 2: Upungufu wa Wafanyakazi

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha Zilizokaguliwa za 2019/20

Upungufu huu zaidi unasababishwa na kutokutolwa kwa kibali cha kuajiri wafanyakazi wapya kutoka Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora (PO-PSMGG).

Kutokana na majukumu ya mashirika haya katika kuchochaea uchumi wa viwanda, ukosefu wa rasilimali-watu na fedha unaathiri utekelezaji wa sera ya viwanda kama ilivyoainishwa katika Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano.

Ninapendekeza kuwa Serikali (a) itoe ruzuku yote inayopangwa kwa mashirika haya; na (b) ianzishe vyanzo vingine vyatupato mfano kuanzisha tozo katika sekta ya viwanda kwa ajili ya mashirika haya. Pia, napendekeza PO-PSMGG itoe vibali vyatupato kuajiri katika mashirika haya ili kuondoa tatizo la upungufu wa watumishi.

8.1.2 Ukosefu wa Bodi ya Usimamizi na Mapungufu katika Vikao vya Bodi

Majukumu ya Bodi za Usimamizi za mashirika haya ni pamoja na kuidhinisha mipango mbalimbali inayohusu uchocheaji na uwezeshaji katika sekta ya biashara na uwekezaji. Aidha, nilibaini kuwa katika Shirika la TEMDO, CARMATEC, TIRDO na TANTRADE hapakuwa na Bodi ya Usimamizi kwa kipindi cha siku 180 mpaka 260 kama inavyoainishwa katika Aya 7.1 ya Ripoti hii.

Pia; katika Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE), nilibaini kuwa muda wa wajumbe tisa (9) wa Bodi ya Usimamizi kati ya wajumbe 11 uliisha tangu mwezi Disemba 2019. Hivyo, wajumbe waliobaki akiwemo Mwenyekiti wa Bodi hawawezi kukaa kikao au kuidhinisha mahitaji ya Mamlaka.

Ingawa kifungu Namba 39 cha Sheria ya Marekebisho ya Sheria Mbalimbali ya Mwaka 2019 kinaelezea kuwa Katibu Mkuu wa wizara anaweza kufanya maamuzi ya Bodi ya shirika lililochini ya wizara yake mpaka pale Bodi ya Usimamizi wa Shirika itakapoundwa.

Hivyo, ninapendekeza kuwa Serikali iteuwe wajumbe wa bodi wa mashirika haya kwakuwa maamuzi kuhusu uwekezaji na uendelezaji wa biashara yanahitaji mawazo kutoka sekta zaidi ya moja na kwa wakati.

Aidha, Katika Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje (EPZA) nilibaini kuwa katika kipindi cha mwaka wa fedha 2019/20, Bodi ya Usimamizi ilikaa vikao vitano (5) kama

inavyoainishwa katika. Katika vikao hivyo, nilibaini kuwa idadi kubwa ya wajumbe walikuwa ni wawakilishi wa wajumbe wa Bodi. Kwa mujibu wa Kifungu Na. 14 (1) cha Sheria ya EPZ ya mwaka 2012 wajumbe wa Bodi ya EPZA ni Waziri wa Viwanda na Biashara ambaye ni Mwenyekiti wa Bodi, Mwanasheria Mkuu, Katibu Mkuu Wizara ya Fedha na Mipango, Katibu Mkuu Wizara ya Maji, Katibu Mkuu Wizara ya Nishati, Katibu Mkuu Ofisi ya Rais Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa, Kamishna wa Ardhi, Kamishna Mkuu wa TRA, Mwenyekiti wa Taasisi ya Sekta Binafsi nchini Tanzania (TPSF), Rais wa Chama cha Wenye Viwanda, Biashara na Kilimo Tanzania (TCCIA) pamoja na Mkurugenzi Mkuu wa EPZA. Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2019/20 asilimia ya wawakilishi katika vikao iliikuwa ni kati ya 57.14 mpaka 66.67 kati ya jumla ya wajumbe wote wa Bodi kama inavyochanganuliwa kwenye **Jedwali Na. 22**.

Jedwali Na. 22: Idadi ya Vikao Na Washiriki (Wajumbe/Wawakilishi) wa Vikao vya Bodi

Tarehe ya Kikao cha Bodi	Aina ya kikao	Idadi ya wajumbe halisi wa bodi	Idadi ya wawa kilishi	Jumla ya wajumbe	Idadi ya wajumbe wasiok uwepo	Asilimia ya idadi ya wawakilishi
8/4/2019	Maalumu	3	6	9		66.67
31/7/2018	Kawaida	3	6	9		66.67
21/2/2020	Kawaida	3	4	7	2	57.14
27/3/2020	Kawaida cha ziada	3	5	8	1	62.50
27/4/2020	Maalumu	3	4	7	2	57.14

Chanzo: Uchambuzi wa taarifa za vikao vya Bodi ya Usimamizi

Kuwepo kwa wawakilishi wa wajumbe wa Bodi kunaathiri ubora wa maamuzi ya Bodi. Aidha, kwakuwa Jukumu la Mamlaka (EPZA) ni pamoja na kuanzisha kanda maalumu za kuzalisha bidhaa za kuuza nje ya nchi, hivyo huduma za sekta mbalimbali ikiwemo maji, umeme, barabara zinahitajika katika kanda hizo ili kuwezesha uwekezaji.

Hivyo, ninapendekeza EPZA kupitia Mwenyekiti wa Bodi iwakumbushe na kuhakikisha wajumbe wote wa bodi kama walivyoainishwa kwenye Sheria wanashiriki vikao badala ya kutuma wawakilishi.

8.1.3 Kujiendesha Bila ya Kuwa na Kanuni na Mpango Kazi

Mashirika yote ya umma yanapaswa kuwa na mipango kazi pamoja na kanuni za utendaji ambazo zinaendana na malengo mbalimbali ya Taifa ambayo yameainishwa katika miongozo mbalimbali ikiwemo Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano (2016/17-2020/21).

Pia, Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano umeeleza majukumu yanayopaswa kutekelezwa na mashirika ya umma ili kuchochea, kuendeleza na kukuza uwekezaji, biashara na viwanda. Kwa mfano, kupitia Mpango wa Maendeleo nilibaini kuwa mionganoni mwa majukumu ya Taasisi ya Uhandisi na Usanifu wa Mitambo Tanzania (TEMDO) ni kuandaa teknolojia pamoja na mashine kwa ajili ya viwanda vidogo na vya kati vya mafuta ya kula, marumaru na kadhalika.

Hata hivyo, nilibaini kuwa TEMDO haikuwa na Mpango Kazi kwa kipindi cha miaka 5 mpaka kufikia mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2020. Hivyo, ninashaka na mchango wa TEMDO katika kutekeleza mipango ya maendeleo ya nchi kama ilivyoainishwa katika Mpango wa Maendeleo.

Ninapendekeza TEMDO iandae Mpango Kazi na kuhakikisha mipango yake inaendana na mipango ya maendeleo ya nchi.

Vilevile, niligundua kuwa hakuna Kanuni za Sheria ya TEMDO (Cap 176, RE: 2002) na Kanuni za Fedha za TEMDO hazijabadilishwa toka mwaka 1985. Hivyo, kutokuwepo kwa miongozo mbalimbali muhimu inayozingatia hali ya sasa kunaweza kusababisha TEMDO kushindwa kutekeleza majukumu yake vizuri pamoja na kusimamia rasilimali zake.

Ninapendekeza kuwa TEMDO iandae miongozo yote inayohitajika. Pia, kwa kushirikiana na Mamlaka zingine za Serikali ihakikishe Kanuni za Sheria ya uanzishwaji wa TEMDO zinaandaliwa.

8.1.4 Uwepo wa Mazingira Yasioridhisha kwa Wawekezaji

Kufuatia taarifa za mwaka kuhusu mazingira ya uwekezaji duniani zinazotolewa na Benki ya Dunia, mwaka 2015 Tanzania ilikuwa ni ya 131 katika ya nchi 190. Aidha katika mwaka 2020 Tanzania ilikuwa ni ya 141 kati ya nchi 190, hivyo katika kipindi cha miaka mitano mazingira ya uwekezaji Tanzania yameshuka kwa asilimia 8 (kwa maelezo zaidi tembelea tovuti hii: <https://openknowledge.worldbank.org>).

Hata hivyo, ninatumbua uboreshaji wa hali ya uwekezaji unahitaji mchango wa wadau mbalimbali nchini. Mapitio yangu katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) na Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira (NEMC) nilibaini mapungufu katika huduma zinazotolewa kwa wawekezaji, kama yanavyoelezwa hapo chini:

(i) Maofisa kukosa Mamlaka ya Kutoa Baadhi ya Huduma kwa Wawekezaji katika Vituo Vinavyotoa Huduma Mahala Pamoja (One Stop Centre)

Kifungu cha 5(1) cha Sheria ya Uwekezaji ya mwaka 1997 iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2015 inakitambua Kituo cha Uwekezaji Tanzania kama wakala mkuu katika kuchochea, kuwezesha na kuratibu uwekezaji Tanzania. Katika mapitio yangu ya taarifa ya utendaji ya TIC ya robo ya tatu ya Mwaka 2019/20 nilibaini kuwa Kituo kilikuwa kinatoa huduma nne (4) tu kati ya huduma 11 zilizopangwa kutolewa. Huduma zilizokuwa zinatolewa ni pamoja na utoaji wa vibali vya makazi, vibali vya kazi, vitambulisho vya taifa na hati za muda za ardhi. Hata hivyo, wafanyakazi waliopo katika vituo vinavyotoa huduma mahala pamoja walikuwa hawana mamlaka ya kutoa vibali kwa huduma zilizobaki ambazo ni utoaji wa leseni ya biashara/viwanda, utoaji wa huduma za kikodi, usajili wa kampuni, vibali vya mazingira, vibali vya ubora, vibali vya dawa pamoja na vibali vya usalama na afya mahala pa kazi.

Ukosefu wa mamlaka ya kutoa vibali hivyo katika vituo vinavyotoa huduma mahala pamoja (One Stop Centre) kwa wawekezaji unasababisha kuchelewa kushughulikia maombi ya wawekezaji..

Uongozi wa TIC ulielezea kuwa, Kituo kimeiomba Serikali kufanya marekebisho ya Sheria ya Uwekezaji ya mwaka 1997 iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2015 ili kuongeza vipengele ambavyo vitapelekea wafanyakazi kutoka Taasisi nyingine za kiserikali kuwa na mamlaka pamoja na wajibu wa kutoa vibali mbalimbali vinavyoombwa na wawekezaji kupitia vituo vinavyotoa huduma mahala pamoja (One Stop Centre).

Hivyo, ni maoni yangu kuwa kuchelewa kutoa huduma kwa wawekezaji kunaathiri uwekezaji uliopangwa kutekelezwa ikiwemo viwanda.

Ninapendekeza kuwa Serikalini kuhakikisha mchakato wa mabadiliko ya Sheria ya Uwekezaji unaaza bila kuchelewa.

(ii) Kuchelewa Kutoa Majibu kwa Maombi ya Wawekezaji

Kifungu Na 16(1) cha Sheria ya Uwekezaji Tanzania ya Mwaka 1997 iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2015 kineneza kuwa ili kufanya vituo vinavyotoa huduma mahala pamoja (One Stop Centre) kwa wawekezaji kuweza kutoa huduma kwa ufanisi kunahitajika idara na wakala wa Serikali pamoja na Mashirika ya Umma kushirikiana na TIC ili kuweza kufanikisha utoaji wa huduma kwa wawekezaji.

Aidha, Kifungu cha 16 (2) cha Sheria hii kinahitaji TIC iombe kwa maandishi vibali au leseni zinazoombwa na wawekezaji kutoka Mamlaka zingine za Serikali. Pia, Kifungu cha 16(3) cha Sheria hii kinahitaji Mamlaka za Serikali zilizoombwa vibali au leseni zitoe majibu ndani ya siku 14 za kazi toka vibali au leseni hizo kuombwa. Aidha, Kifungu cha 16 (4) cha Sheria hii kineneza kuwa kibali au leseni itazingatiwa kuwa imetolewa ikiwa taasisi husika zilizoombwa hazijatoa majibu ndani ya siku 14.

Hata hivyo, nilibaini kuwa TRA ilichelewesha kutoa majibu ya maombi 37 ya vivutio vya kodi kutoka kwa wawekezaji yanayopitia TIC kwa siku 182 mpaka 675 mpaka kufikia tarehe ya ukaguzi tarehe 15 Disemba 2020.

Pia, nilibaini TIC haikuchukua hatua yoyote kufuatia mamlaka iliyopewa katika Kifungu Na 16 (4) cha Sheria ya Uwekezaji. Hivyo,

wawekezaji wanaweza kupoteza imani kwa TIC kufuatia utendaji usioridhisha wa taasisi zingine za Serikali.

Ninapendekeza TIC ihakikishe inatekeleza Mamlaka yake kama yalivyoainishwa katika Sheria ya Uwekezaji pamoja na kuhakikisha wawekezaji wanahudumiwa kwa wakati.

(iii) Uhakiki wa Maombi kwa Ajili ya Kupata Kibali cha Mazingira kabla ya Kuanza Ujenzi Yanachukua Muda Mwingi Kukamilika

Kufutia Kanuni za Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2018, Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira (NEMC) linapaswa kukamilisha mchakato wa uhakiki wa maombi ya vibali vya mazingira ili ukamilike ndani ya siku 95. Hata hivyo, mapitio yangu yilibaini kuwa uhakiki wa maombi ya vibali vya mazingira umechelewa kukamilika katika maombi mawili (2) kati ya maombi 17 niliyoyapitia kama ilivoainishwa katika **Jedwali Na. 23**.

Jedwali Na. 23: Mifano ya Kuchelewa kwa Kukamilika kwa Ukaguzi wa Maombi ya Vibali vya Mazingira

Jina la Muombaji	Aina ya Mradi	Tarehe ya kuwasilisha taarifa ya Mradi	Tarehe ya Majibu Kutoka NEMC	Tarehe ya kuwasilisha tena Taarifa ya Mradi	Tarehe ya Majibu kutoka NEMC	Siku alizochu kua NEMC kufanya uhaikiki	Siku zilizotumika kukamilisha mchakato wa maombi
Kinondoni Holding limited	Nisha ti	29 Novemba 2019	20 Januari 2020	21 Apliri 2020	26 Juni 20	118	210
Mshale Tanzania	Uzali shaji	22 Apliri 2020	24 Aprili 2020	14 Julai 2020	02 Septemb a 2020	52	133

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa za 2019/20

Pia, nilibaini kuwa takribani miradi 5,600 tu kati ya miradi 13,000 iliyosajiliwa mwaka 2019/20 ndiyo ilipata vibali vya mazingira tu. Hii inaashiria kuwa maombi ya uhakiki wa vibali vya mazingira kabla ya kuanza ujenzi yanachukua muda mrefu kukamilika.

Kutokukamilika kwa uhakiki wa vibali hivi kwa wakati kunasababisha miradi mingi kuchelewa ikiwemo miradi ya uwekezaji.

Ninapendekeza kuwa NEMC ichunguze sababu za kuchelewa kukamilika ukaguzi wa maombi ya vibali vyta mazingira na pia ihakikishe mchakato wa uhakiki wa maombi ya vibali vyta mazingira unakamilika kwa wakati.

8.2 Mapitio ya Kiutendaji katika Uwekezaji (Majengo ya Biashara na Kampuni za Ubia), Kanda Maalumu za Uwekezaji na Viwanda Vinavyomilikiwa na Mashirika ya Umma

Katika mapitio yangu ya kiutendaji kuhusu uwekezaji mbalimbali ikiwemo Kanda Maalumu za Uwekezaji, viwanda na majengo ya biashara yanayomilikiwa na Mashirika ya Umma nilibaini mapungufu yafuatayo:

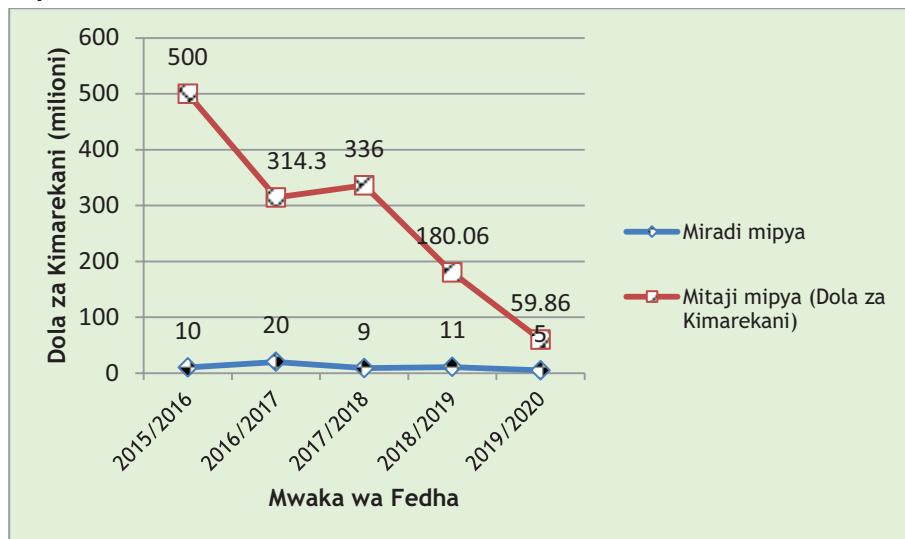
8.2.1 Kupungua kwa Uwekezaji wa Mitaji Pamoja na Kushuka Idadi ya Miradi Mipy ya Uwekezaji

(i) Katika Kanda Maalumu ya Uwekezaji

Kifungu Na 4 cha Sheria ya EPZA ya mwaka 2012 kinaeleza malengo ya kuanzisha Kanda Maalumu za Uwekezaji ikiwa pamoja na kuvutia na kuchochea uwekezaji kwa ajili ya kuuza bidhaa za viwanda nje ya nchi.

Hata hivyo, katika mapitio yangu, nilibaini kushuka kwa uwekezaji wa mitaji mipy katika kanda maalumu kwa kipindi cha miaka mitano (5) kuanzia mwaka wa fedha 2015/16 mpaka mwaka 2019/20 (Rejea Kielelezo Na. 3). Kwa mfano, katika mwaka wa fedha 2019/20 kiasi cha mtaji kilichowekezwa kilikuwa kidogo ukilinganisha na miaka mingine, ambapo idadi ya miradi mipy ilikuwa ni miradi mitano (5) yenye kiasi cha mtaji wa dola za marekani milioni 59.86 (Rejea Kielelezo Na. 3).

Kielelezo Na. 3: Mwenendo wa Uwekezaji wa Mitaji Mipyä Katika Kipindi cha Miaka Mitano

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa za 2019/20

Pia, nilibaini kuwa EPZA ilikuwa inachelewa kutoa Leseni za Uwekezaji katika Kanda Maalumu za Uwekezaji, kwa mfano, ni leseni tano (5) tu sawa na asilimia 26 zilizotolewa kati ya leseni 14 zilizoombwu katika mwaka wa fedha 2019/20. Wawekezaji hao 14 ambao hawakupata leseni walipanga kuwekeza kiasi cha dola za marekani milioni 590.94.

Hata hivyo, EPZA ilieleza kuwa kushuka kwa kiasi cha uwekezaji pamoja na mambo mengine kunachangiwa na vibali kwa ajili ya kuwekeza kutoka taasisi zingine za Serikali. Taasisi hizo za Serikali ni pamoja na NEMC, Wizara ya Ardhi, Mamlaka ya Ajira, Uhamiaji na TRA.

Pia, inachangiwa na kutokuruhusiwa kwa wawekezaji kuuza zaidi ya asilimia 20 katika masoko ya nchi za jumuiya ya Afrika Mashariki.

(ii) Katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC)

Katika mapitio yangu ya taarifa za mwaka na kanzi data ya wawekezaji katika Kituo cha Uwekezaji Tanzania (TIC) nilibaini kushuka kwa idadi ya miradi inayosajiliwa na TIC katika kipindi cha miaka mitano (5) kuanzia mwaka 2015/16 mpaka mwaka 2019/20.

Kwa mfano idadi ya miradi iliyosajiliwa na kituo mwaka 2015/16 ilikuwa ni 420, wakati katika kipindi cha mwaka 2019/20 ilikuwa ni 219, hivyo idadi hiyo ya miradi katika miaka hii imepungua kwa asilimia 48. Pamoja na kushuka kwa idadi ya miradi, pia nilibaini kushuka kwa kiasi cha mitaji pamoja na idadi ya nafasi za kazi zinazotokana na uwekezaji **Jedwali Na. 24**.

Aidha, kupungua kwa idadi ya miradi mipyam pamoja na mambo mengine kunatokana na mabadiliko ya Sheria ya Fedha ya mwaka 2015 ambayo iliondoa baadhi ya vivutio vya kodi kwa wawekezaji, kwa mfano kuondoa vivutio vya kodi katika upanuzi wa miradi kutoka katika kundi la miradi inayopaswa kupewa vivutio vya kodi.

Hivyo, hali hii ya kushuka kwa idadi ya miradi mipyam, kiasi cha mitaji pamoja na nafasi mipyam za ajira zinazotengenezwa na uwekezaji **Jedwali Na. 24** inaleta mashaka.

Jedwali Na. 24: Kushuka kwa idadi ya miradi inayosajiliwa na TIC

Name	2015/16	2016/17	2017/2018	2018/2019	2019/2020
Miradi ya uwekezaji iliyosajiliwa	420	352	274	272	219
Kiasi cha mitaji mipyam kilichowekezwa (Milioni-Dola za Marekani)	7716.39	2,777	2,285	2,577.57	1,853.47
Nafasi za ajira zilizotengenezwa kufuatia uwekezaji mipyam	63223	26,051	33,702	48,102	32,115

Chanzo: Taarifa ya utendaji ya TIC ya mwaka 2019/20

Aidha, kushuka kwa idadi ya uwekezaji kuna athari kubwa kwa Taifa, kwani kunapunguza fursa ya ajira, ujuzi pamoja na usambazaji wa Teknolojia.

Ninapendekeza Serikali iingilie kati ili kutafuta suluhisho la kushuka kwa idadi ya miradi mipyam pamoja na kuhakikisha Mamlaka zote zenye wajibu wa kuendeleza uwekezaji zinatoa huduma ipasavyo na hatua kali zinachukuliwa kwa wafanyakazi wa mamlaka hizo ambaao hucheleva kutoa huduma kwa wawekezaji; na Kufanya mabadiliko ya Sheria za uwekezaji ikiwemo Sheria ya Uwekezaji ya Mwaka 1997 iliyofanyiwa marekebisho mwaka 2015 ili kufanya masuala yote yanayohusu uwekezaji kuwa hayana ukinzani.

8.2.2 Kuchelewa Uanzishaji wa Viwanda na Mifuko ya Jamii Kutokana na Kuchelewa kwa Kibali cha Serikali

Barua yenyewe Kumbukumbu Namba CAD.99/142/02 ya tarehe 6 Januari 2016 kutoka Wizara ya Fedha na Mipango kwenda kwa Mifuko ya Hifadhi ya Jamii inataka Mifuko ya hifadhi ya Jamii kuomba kibali kutoka Wizara ya Fedha na Mipango kwa ajili ya uwekezaji wowote isipokuwa uwekezaji katika Hati Fungani (Treasury Bills) na dhamana katika benki za biashra na Taasisi za kifedha, na uwekezaji mwingine wa muda mfupi. Pia kuhakikisha uwekezaji wao unaendana na vipaumbele vilivyoainishwa katika bajeti iliyopitishwa na Serikali.

Katika kutekeleza malengo ya Mpango wa Pili wa Maendeleo Mifuko ya hifadhi ya jamii ilipanga kuwekeza katika viwanda. Hata hivyo nilibaini kuwa mpaka kufikia muda wa ukaguzi tarehe 15 Disemba 2020, Mifuko ya Hifadhi ya Jamii ilikuwa bado haijapata kibali kutoka Serikalini ili ianze ujenzi wa viwanda vifuatavyo:

(i) Kiwanda cha Vifaatiba Simiyu

Mnamo tarehe 11 Novemba 2016 Ofisi ya Mkuu wa Mkoa wa Simiyu, Mfuko wa Taifa wa Bima wa Afya (NHIF), Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF), Bohari Kuu ya Dawa (MSD), Benki ya Uwekezaji Tanzania (TIB), Shirika la Utafiti na Maendeleo ya Viwanda Tanzania (TIRDO), Shirika la Viwango Tanzania (TBS), na Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani (TMDA) (kabla ilikuwa Mamlaka ya Udhibiti wa Chakula na Dawa (TFDA)) walisaini Randama ya Makubaliano kwa ajili ya kuanzisha kiwanda cha vifaatiba vitokanavyo na zao la pamba katika eneo la Dutwa mkoani Bariadi. Katika makubaliano hayo Ofisi ya Mkuu wa Mkoa wa Simiyu ilikubali kutoa Ardhi kwa ajili ya kiwanda bure, MSD ilikubali kuwa mteja mkuu wa bidhaa hizo, TMDA walikubali kutoa ushauri wa uzalishaji wa bidhaa hizo ili ziwe na ubora unaotakiwa, TBS walikubali kutoa ushauri wa viwango vinavyohitajika ili bidhaa hizo ziwe na ubora unaotakiwa, na Benki ya Maendeleo ya TIB ilikubali kutoa ushauri wa kifedha pamoja na mkopo wa mtaji.

Aidha, mnamo tarehe 13 Juni 2018 WCF na NHIF zilifungua kampuni inayoitwa Simiyu Medical Products Company Limited kwa ajili ya

usimamizi wa shughuli zote za uanzishaji wa kiwanda. Kufuatia Randama na Hati ya Ushirikiano ya Kampuni, mnamo tarehe 12 Juni 2019, Bodi ya usimamizi wa Kampuni hiyo iliteuliwa na Waziri wa Afya.

Aidha, nilibaini kuwa timu ya uchunguzi wa teknolojia ya kiwanda ilienda Uturuki mwezi Machi, 2019 na India na China mwezi Disemba 2019. Kwa mujibu wa taarifa ya uchunguzi gharama za mashine pamoja na mtaji unaohitajika ni shilingi bilioni 69.2. Aidha, kiwanda kitakuwa na uwezo wa kuzalisha bidhaa 19 zinazotokana na pamba. Pia, mpaka muda wa ukaguzi nilibaini jumla ya shilingi milioni 915.98 zimetumika katika maandalizi ya mwazo ya kiwanda ikiwemo kufanya upembuzi yakinifu.

Pia, kwa mujibu wa taarifa ya upembuzi yakinifu uliofanywa na TIRDO, kiwanda kitatoa jumla ya ajira za moja kwa moja zaidi ya 600 pamoja na ajira zisizo za moja kwa moja zaidi ya 1000. Pamoja na hayo kitasaidia kupunguza uagizaji wa bidhaa za hospitali kutoka nje ya nchi zinazotokana na pamba, hivyo, kusaidia kupunguza mahitaji ya fedha za kigeni.

NHIF na WCF kupitia Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee, na Watoto iliomba kibali cha ujenzi wa kiwanda hiki kutoka Wizara ya Fedha na Mipango mnamo tarehe 26 Juni, 2019 ila mpaka ninakamilisha ukaguzi wangu katika mashirika haya mnamo tarehe 15 Disemba 2020 kibali hicho kilikuwa bado hakijatolewa, hivyo, kibali hicho kimechelewa kutolewa kwa siku 538 toka kiombwe mpaka kufikia tarehe ya kukamilisha ukaguzi huu.

(ii) Kiwanda cha Chai Mponde Lushoto, Tanga

Mnamo mwezi Septemba 2019 Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) na Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma (PSSSF) walisaini Randama ya Makubaliano kwa ajili ya kufufua kiwanda cha Chai cha Mponde kilichopo Lushoto, Tanga. Aidha, WCF na PSSSF walikubali kutoa kiasi cha fedha sawa, ambapo kila mmoja atakuwa na hisa asilimia 50. Kwa mujibu wa ripoti ya upembezi yakinifu jumla ya shilingi bilioni 4.05 zinahitajika kufufua kiwanda hicho.

Aidha, ukaguzi ulibaini kuwa Mfuko wa WCF uliomba kibali cha ujenzi wa kiwanda hicho kupitia barua yenye kumbukumbu namba Da. 454/607/01/21 ya tarehe 17 Septemba 2019 kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ila mpaka nakamilisha ukaguzi mnamo tarehe 15 Disemba 2020 kibali hicho kilikuwa bado hakijatolewa, hivyo, kibali hicho kimechelewa kwa siku 455 tangu kilipoombwa mpaka kufikia tarehe ya kukamilisha ukaguzi huu.

Kuchelewa huko kuanza ujenzi wa viwanda kunaweza kusababisha ongezeko la ghamra za ujenzi na kuathiri matokeo yanayotegemewa kutohana na viwanda hivyo. Pia, kuchelewa kuaninyima fursa Mifuko ya hifadhi ya jamii katika kuwekeza kwenye viwanda pamoja na kutoa mchango wake katika uchumi wa viwanda.

Ninapendekeza kuwa NHIF, WCF na PSSSF kupitia wizara zao wafuatilie vibali Serikalini kwa ajili ya kuanzisha viwanda hivyo.

8.2.3 Kutofanya Vizuri kwa Kampuni Tanzu Zinazomilikiwa na Mashirika ya Umma

Baadhi ya Mashirika ya Umma yamewekeza kupitia Kampuni Tanzu kwa ajili ya kupata faida kutohana na uwekezaji. Katika Mapitio ya utendaji wa baadhi ya Kampuni Tanzu zinazomilikiwa na Mashirika ya Umma nimebaini mapungufu yafuatayo:

(i) Kampuni Tanzu zilizopata Hasara Mfululizo

Kuna jumla ya Kampuni Tanzu tano (5) zilizopata hasara kwa miaka miwili mfululizo. Hasara hii kwa kiasi kikubwa, ilisababishwa na kutofanya vizuri kwa biashara au uwekezaji unaofanywa na Kampuni hizo. Hasara iliyopatikana katika Kampuni Tanzu hizi ni kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 25**.

Jedwali Na. 25: Kampuni Tanzu Zilizopata Hasara Mfululizo

Na.	Jina	Wawekezaji (Mashirika ya Umama) na Asilimia ya umiliki	Jumla ya Kiasi-Uwekezaji (Sh bilioni)	Hasara 2019/20 (Sh bilioni)	Hasara 2018/19 (Sh bilioni)
1	Kampuni ya Mkulazi	NSSF (94%), Shirika la Magereza (PCS) (6%)	52.59	4.72	2.28

Na.	Jina	Wawekezaji (Mashirika ya Umama) na Asilimia ya umiliki	Jumla ya Kiasi- Uwekezaji (Sh bilioni)	Hasara 2019/20 (Sh bilioni)	Hasara 2018/19 (Sh bilioni)
2	Kituo cha Uwekezaji cha APC	NBAA (53%), PSSSF (47%)	21.88	5.17	5.53
3	Kampuni ya Uwekezaji ya NHC & PPF	NHC (50%)/PSSSF (50%)	6.40	1.38	1.07
4	Kampuni ya TTCL Pesa	Shirika la Simu Tanzania(TTCL) (99%), Msajili wa Hazina (1%)	2.48	0.41	0.69
5	Kampuni ya kiwanda cha bidhaa za ngozi cha Kimataifa cha Kilimanjaro	PSSSF (86%)/ Shirika la Magereza (PCS) (14%)	68.12	2.95	1.01

Aidha, katika Kampuni ya Mkulazi nilibaini kuwa Kampuni hiyo ilipata hasara kwa miaka minne (4) mfululizo kuanzia mwaka 2016/17 mpaka mwaka 2019/20. Pia, nilibaini kuwa mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020 Kampuni hiyo ilikuwa imepata jumla ya hasara shilingi bilioni 11.23 sawa na asilimia 21.35 ya jumla ya mtaji uliowekezwa. Hasara hii kwa kiasi kikubwa inasababishwa na kuchelewa kwa mchakato wa ununuzi wa mashine za kiwanda cha sukari ambao unafanywa na Serikali.

Mwenendo huu wa hasara unatia mashaka endapo wawekezaji wataweza kupata faida kutokana na uwekezaji wao. Pia, kuendelea kwa hasara kunapunguza kiasi cha mtaji kilichowekwa na NSSF na Shirika la Magereza.

Ninapendekeza kuwa Serikali ijitahidi ikamilishe mchakato wa ununuzi wa mashine za kiwanda cha sukari cha Mkulazi.

Pia, Katika Kituo cha APC nilibaini kuwa Kituo kimepata hasara kwa miaka mitatu (3) mfululizo kuanzia mwaka 2017/18 mpaka mwaka 2019/20. Pia, nilibaini kuwa mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020 Kituo kilikuwa kimepata jumla ya hasara shilingi bilioni 16.59 sawa na asilimia 75.82 ya jumla ya mtaji uliowekwa. Hasara hii kwa kiasi kikubwa inasababishwa na riba ya mkopo ambapo mwaka 2019/20

kiasi cha mkopo kilikuwa shilingi bilioni 27.65 (2018/19: shilingi bilioni 23.97). Kwa mfano katika mwaka wa fedha wa 2019/20 kiasi cha riba ni shilingi bilioni 2.68. Kuendelea kwa hasara kunapunguza kiasi cha mtaji kilichowekwa na NBAA na PSSSF.

Ninapendekeza kuwa NBAA na PSSSF wakubaliane kuubadili mkopo wa NBAA kuwa hisa.

Katika mapitio yangu katika Kampuni ya Uwekezaji ya NHC na PPF nilibaini kuwa Kampuni hiyo ina jumla ya mita za mraba 6,435.65 za kupangisha pamoja na sehemu 57 za kupaki magari. Katika mwaka wa fedha 2019/20, Kampuni ilipangisha jumla ya mita za mraba 3,907.40 sawa na asilimia 61 ya jumla ya mita za mraba za kupanga katika jengo la IPS lililoko Dar es salaam. Pia, Kampuni ilipangisha sehemu 42 kati ya sehemu 57 za kupaki magari sawa na asilimia 73.68. Aidha, Kampuni inapoteza mapato ya jumla ya shilingi milioni 554.76 kwa mwaka kwa kutopangisha sehemu zilizo wazi, ambapo upotevu kwa kutopangisha mita za mraba zilizo katika jengo la IPS ni shilling milioni 532.96 wakati upotevu wa mapato katika maeneo ya kupaki magari yaliyowazi ni shilingi milioni 21.8. Pia, niliabaini jengo la IPS halipo katika hali nzuri hivyo halivutii wapangaji wapya kupanga.

Uongozi wa Kampuni ya NHC na PPF uliniarifu kuwa wapo katika hatua ya kufanya ukarabati katika mifumo wa umeme,maji taka, mifumo wa tahadhari ya moto pamoja na maeneo yote ya jengo hilo.

Nimaoni yangu kuwa maeneo yaliyowazi yanahatari ya kuchakaa pamoja na kupoteza thamani.

Ninapendekeza NHC na PPF wafanye ukarabati wa jengo la IPS, na waweke mikakati ambayo itahakikisha maeneo yote yaliyowazi yanapata wateja.

Katika Kampuni ya kiwanda cha bidhaa za ngozi cha Kimataifa cha Kilimanjaro, nilibaini kuwa mpaka mwisho wa mwaka wa fedha ulioshia 30 Juni 2020, Kampuni ilikuwa imepata jumla ya hasara ya shilingi bilioni 4.5 ikiwa sawa na asilimia 6.6 ya jumla ya mtaji uliowekezwa. Aidha, katika mwaka wa fedha 2019/20 nilibaini kuwa mapato kutohana na mauzo ya viatu yalishuka mpaka kufikia

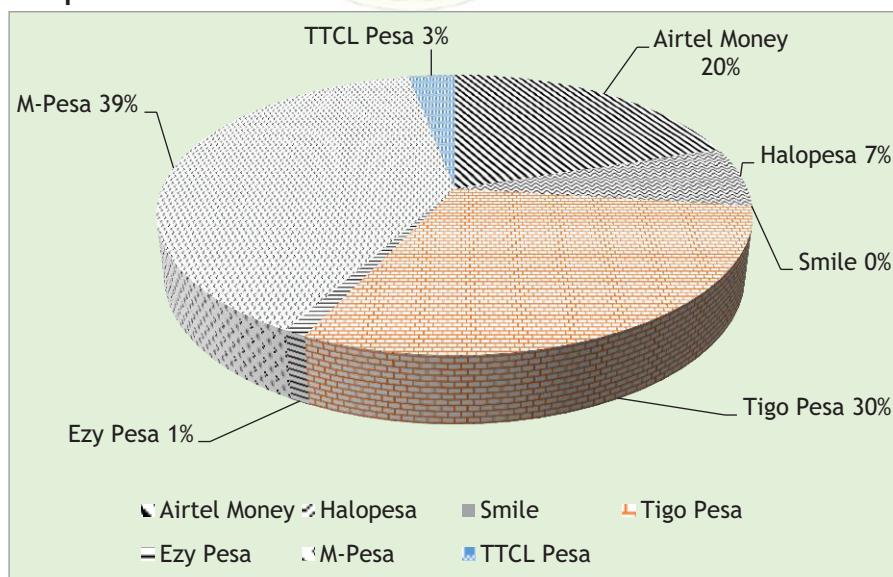
shilingi milioni 412.24 kutoka shilingi bilioni 1.23 mwaka uliopita. Bila kuweka mikakati ya kubadilisha hali hii, Kampuni itaendelea kupata hasara.

Uongozi wa Kiwanda ulielezea kuwa kiwanda kipycha viatu vya raia kimeanza kufanya kazi kidogo kwani bado uwekaji wa baadhi ya mashine za viatu unaendelea. Wakati kiwanda cha zamani cha viatu kilichopo kwa kiasi kikubwa kinazalisha viatu kwa ajili ya majeshi. Aidha, kupungua kwa mapato kulisababishwa na kukosa soko la viatu majeshini.

Ninapendekeza Serikali itoe taarifa kwa majeshi yote kununua viatu vinavyozalishwa ndani ya nchi ikiwemo kutoka katika kiwanda cha viatu cha Kilimanjaro.

Pia, kama nilivyo ripoti katika taarifa yangu iliyopita, Kampuni ya TTCL pesa bado haifanyi vizuri kwenye soko. Kwa mfano, kwa mujibu wa taarifa za mawasiliano zilizotolewa na Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania (TCRA), nilibaini kuwa Kampuni ya TTCL Pesa ilikuwa na wastani wa asilimia 3 ya soko (Rejea Kielelezo Na. 4) katika miamala ya kifedha ya mitandao yote ya simu hapa nchini katika kipindi cha mwezi Juni 2020.

Kielelezo Na. 4: Asilimia ya Wateja wa Miamala ya Simu Katika Kampuni za Simu

Uongozi wa Kampuni ya TTCL Pesa ulieleza kuwa hali hii inasababishwa na uchanga wa kampuni, kwani kampuni ina miaka mitatu toka ilipoanza kufanya kazi mwezi Julai 2017.

Ninapendekeza kuwa Shirika la TTCL lifanye mapitio ya Kampuni Tanzu yake na ihakikishe matangazo na njia mbalimbali zinachukuliwa ili kuongeza wateja.

(ii) Kutokuwepo na Miongozo katika Kampuni ya Mkulazi na Kampuni ya Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro

Miongozo wa utendaji ni muhimu sana, kwani unausaidia Kampuni iweze kusimamia na kufanya udhibiti wa shughuli mbalimbali.

Hata hivyo, mpaka kufikia tarehe 15 Disemba, 2020 Kampuni ya kiwanda cha biadhaa za ngozi haikuwa na miongozo mbalimbali ya kusimamia shughuli zake ikiwemo muongozo wakusimamia uzalishaji, Sera ya usimamizi wa mali za kiwanda pamoja na Sera ya usimamizi wa matumizi ya mafuta. Uongozi wa kiwanda ulieleza kuwa uandaaji wa miongozo hiyo unaendelea na utakamilika katika mwaka wa fedha 2020/21.

Katika kiwanda cha Mkulazi nilibaini kuwa mpaka kufikia tarehe ya ukaguzi 15 Disemba 2020, Kampuni ilikuwa haina muongozo wa wafanyakazi (Scheme of service). Muongozo wa wafanyakazi ni muhimu kwa kuwa unaeleza sifa, uzoefu, kiasi cha ujuzi unaohitajika pamoja na majukumu ya kila nafasi ya kazi. Aidha, unaeleza namna ya kuajiri pamoja na kiasi cha mshahara kwa kila nafasi ya kazi. Hivyo, bila kuwa na muongozo wa wafanyakazi malipo ya wafanyakazi katika kiwanda cha Mkulazi yatakuwa hayana uwazi na ulinganifu. Uongozi wa kiwanda ulieleza kuwa uandaaji wa muongozo wa wafanyakazi unaendelea na utakamilika mwezi Machi, 2021.

Ninapendekeza kuwa Kampuni za Mkulazi na Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro zihakikishe miongozo ya utendaji inayohitajika inaandaliwa ili kuongeza udhibiti katika utendaji, usimamizi wa mali na ubora wa bidhaa zinazozalishwa.

(iii) Kutofikia Malengo Yaliyopangwa na Kampuni ya Mkulazi na Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro katika Mwaka wa Fedha 2019/20

Kampuni ya Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro ilipanga kutekeleza baadhi ya malengo yake ndani ya mwaka wa fedha 2019/20 kama ilivyopangwa katika mpango mkakati wa mwaka 2017/18 mpaka mwaka 2021/22. Hata hivyo, kampuni haikuweza kutekeleza malengo yake kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 26.**

Jedwali Na. 26: Utekelezaji wa Malengo Yaliyopangwa Kwenye Mpango Kazi wa Kampuni

Na.	Malengo Yaliyopangwa	Malengo yaliyopangwa 2019/20	Kiasi kilichozaishwa 2019/20
1	Kuzalisha na kuuza viatu mbalimbali kwa mwaka.	Jozi za viatu 1,200,000	11,354
2	Kuzalisha na kuuza Sole za viatu mbalimbali kwa mwaka.	Jozi za soli 900,000	0
3	Kuzalisha na kuuza bidhaa za ngozi kwa mwaka.	Bidhaa za ngozi 48,000	224
4	Kuajiri wafanyakazi 300.	Ajira 300	79

Uongozi wa Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi ulieleza kuwa malengo haya hayakufikiwa kutohaka na kusimama kwa mchakato wa kuanzisha kiwanda kipy kufuatia kuungana kwa mifuko ya hifadhi ya jamii mwezi Agosti 2018. Hivyo, mchakato wa ujenzi wa kiwanda kipy ulianza tena tarehe 8 Februari 2019 na kwasasa kazi ya uwekaji wa baadhi ya mashine na ujenzi wa kiwanda cha kuchakata ngozi unaendelea, ambapo ujenzi huo unatarajiwa kukamilika mwezi Juni, 2021.

Aidha, katika Kampuni ya Mkulazi nilibaini Kampuni haikuweza kutekeleza malengo yake kama ninavyoainisha katika **Jedwali Na. 27** ukilinganisha na malengo yaliyopangwa katika Mpango Kazi wa Kampuni wa 2017/18 - 2022/23.

Jedwali Na. 27: Utekelezwaji wa Malengo Yaliyopangwa Kwenye Mpango Kazi wa Kampuni

Malengo Yaliyopangwa	Hekari zilizopangwa kulimwa miwa 2019/20 (Ha)	Hekari zilizolimwa miwa 2019/20
Shamba la miwa Mkulazi	150	0

Malengo Yaliyopangwa	Hekari zilizopangwa kulimwa miwa 2019/20 (Ha)	Hekari zilizolimwa miwa 2019/20
Shamba la miwa Mbigiri	1,800	1,612
Jumla	1,950	1,612

Uongozi wa Kampuni ya Mkulazi ulieleza kuwa malengo haya hayakufikiwa kutokana na mabadiliko ya malengo ya utendaji ambapo Kiwanda kilipanga kianze ujenzi wa miundombinu ya njia, umeme na umwagiliaji katika shamba la miwa la Mkulazi kabla upandaji wa miwa kuanza. Ni maoni yangu kuwa kutokuwa na mpango mzuri wa utekelezaji wa mradi kunaweza kuchelewesha utekelezaji wa mradi, kuongezeka kwa gharama za mradi pamoja na kuathiri malengo ya mradi.

Ninapendekeza Menejimenti ya Kampuni ya Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro na Mkulazi zihakikishe mipango kazi inaangaliwa upya. Aidha, Menejimenti zihakikishe mipango ya uzalishaji na mipango ya uendelezaji wa miradi inaendana.

(iv) Kiasi cha Hasara ya Uwekezaji Kuzidi Kiasi Kilichowekwa na Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC) katika Uwekezaji

Katika mapitio yangu ya uwekezaji uliofanywa na NDC nilibaini kuwa mpaka kufikia mwisho wa mwaka wa fedha 2019/20 Shirika lilikuwa limepata jumla ya hasara ya shilingi bilioni 59.69 sawa na asilimia 180.69 ya kiasi lilichowekeza cha shilingi bilioni 33.03 kama inavyochanganuliwa kwenye Jedwali Na. 28.

Jedwali Na. 28: Uwekezaji wa NDC na Hasara ya Uwekezaji

Jina la Kampuni	Tarehe ya Mkat aba wa ubia	Asilimia ya Umiliki wa NDC katika Ubia/ Kampuni	Madhumuni ya Ubia/ Kampuni	Kiasi kilicho wekeza na NDC (Sh milioni)	Hasara ya kampuni/ JV mpaka 30 Juni 2020 (Sh. milioni)	Hali ya Kampuni mwaka 2019/20
Kampuni ya Tanzania Biotech Products	-	99%	Kuzalisha viwavi dudu	25,000	40,460	Inafanya kazi
Maganga Matitu Resource Developmen	28 Octoba 2009	25%	Kuanzisha mgodi wa chuma	200	280	Haifanyi kazi

Jina la Kampuni	Tarehe ya Mkataba wa ubia	Asilimia ya Umiliki wa NDC katika Ubia/ Kampuni	Madhumuni ya Ubia/ Kampuni	Kiasi kilicho wekeza na NDC (Sh milioni)	Hasara ya kampuni/ JV mpaka 30 Juni 2020 (Sh. milioni)	Hali ya Kampuni mwaka 2019/20
East African Coal Company Limited (MMRDL)						
Kampuni ya TANCOAL	30 Mei 2008	30%	Kuanzisha mgodi wa makaa ya mawe na kuzalisha umeme wa mega wati 400 Ngaka, Ruvuma	0.3	9,064	Inafanya kazi
Kampuni ya Tanzania China International Mineral Resources (TCIMRL)	16 Septemb a 2011	20%	Kuanzisha mgodi wa makaa ya mawe na chuma katika Mchuchuma na Liganga	7,820	9,460	Haifanyi Kazi
Global Kampuni ya Global Packaging (T) (GPTL)	25 Mac hi 2013	6%	Kuanzisha kiwanda cha vifungashio	12	423	Inafanya kazi
Jumla				33,032	59,687	

Kuhusu hasara iliyopatikana katika Kampuni ya Tanzania Biotech, uongozi wa NDC ulieleza kuwa hasara kwa kiasi kikubwa ilisababishwa na kukosekana kwa masoko ya dawa ya viwavi dudu kwa ajili ya kupunguza malaria. Aidha, uongozi uliniarifu kuwa Wizara ya Afya bado haijatekeleza ahadi yake ya kununua dawa hizo kufuatia mkataba wake walioingia na NDC tarehe 11 Machi 2015. Pia, wakati wa ziara katika kiwanda hicho mwezi Juni 2017, Rais aliagiza kiasi cha lita 100,000 zisambazwe katika mikoa yote, pia aliagiza Wizara ya Fedha na Mipango ilipie lita hizo kiasi cha shilingi bilioni 1.3 . Hivyo, kiasi hicho kilisambazwa katika halmashauri zote katika mikoa 26 ya Tanzania Bara. Hata hivyo, toka hapo halmashauri hizo hazikuendelea kununua dawa hizo.

Kama nilivyopendekeza katika ripoti yangu iliyopita, napendekeza tena kuwa Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee, na Watoto itekeleze makubaliano ya mkataba ili kuweza kusaidia kupunguza maambukizo ya malaria, ambapo Serikali itaokoa kiasi kikubwa kinachotumika kununua dawa ili kukabiliana na malaria.

Kuhusu utendaji wa Kampuni ya TANCOAL, uongozi wa NDC uliniarifu kuwa toka Kampuni hiyo ianze kazi mwaka 2011 mpaka mwaka 2019 imeuza kiasi cha makaa ya mawe zaidi ya tani 2,153,360, hata hivyo hakuna gawio ambalo limepokelewa na NDC toka uzalishaji uanzé. Kufuatia kutofanya vizuri kwa TANCOAL, Tume ya Madini ilipanga kumtafuta muwekezaji mwingine ambapo itampatia leseni katika maeneo ya kasikazini mwa Ngaka, Ruvuma ambayo awali yalitolewa kwa TANCOAL.

Kuhusu uendeshaji wa Kampuni ya Tanzania China International Mineral Resources, Uongozi wa NDC uliniarifu kuwa kampuni bado haijaanza shughuli za uchimbaji wa chuma pamoja na makaa ya mawe kufuatia mapitio ya vivutio vilivyoombwa na muwekezaji (Sichuan Hongda (Group) Company Limited) yanayofanywa na Serikali kufuatia sheria mpya ya madini ya mwaka 2017. Hivyo, utekelezaji wa mradi mkubwa wa chuma na makaa ya mawe katika eneo la mchuchuma na Liganga unasabiri mapitio ya vivutio vilivyoombwa pamoja na makubaliano na muwekezaji.

Kutokufanya vizuri au kutofanya kazi kabisa kwa uwekezaji uliofanywa na NDC kunapunguza mtaji wake kutohana na hasara ya uwekezaji. Pia, hali hii inasababisha malengo ya uwekezaji huo yasifikasiwe ikiwa pamoja na ajira, kodi na kuchangia uchumi wa viwanda.

Kama nilivyopendekeza katika ripoti zangu zilizopita, napendekeza tena kuwa Serikali (a) longeze kasi katika kuitia vivutio na kufanya makubaliano na wawekezaji; na (b) Kupitia NDC, ipitie mikataba ya ubia kati ya NDC na wawekezaji ili malengo yaliyopangwa yafikiwe.

8.2.4 Upungufu katika Usimamizi na Uangalizi wa Majengo ya Kupangisha ya Mashirika ya Umma

Katika mapitio yangu ya njia za udhibiti na ufanisi wa majengo ya kupangisha yanayomilikiwa na Mashirika ya Umma nilibaini mapungufu yafuatayo:

(i) Kutokuwa na Mkataba Pamoja na Kuchelewa Kusaini Mikataba na Wateja

Katika kituo cha Mikutano cha Arusha (AICC) nilibaini kuwa Mteja, East Africa Corporation alikaa katika jengo la AICC bila kuwa na mkataba kuanzia tarehe 1 Mei 2019 mpaka muda wa ukaguzi mwezi Novemba 2020. Pia, nilibaini Mteja, M/s Taxplan Associates alikaa kwenye jengo linalomilikiwa na AICC kwa kipindi cha miezi mitano (5) kuanzia tarehe 1 Julai 2019 mpaka tarehe 10 Disemba 2019 bila mkataba. Mteja mwagine ambaye ni M/s International Residual Mechanism for Criminal Tribunal alikaa kwenye jengo linalomilikiwa na AICC kwa kipindi cha miezi sita (6) kuanzia tarehe 1 Septemba 2019 mpaka tarehe 17 Februari 2020 bila ya mkataba.

Katika Baraza la Sanaa la Taifa (BASATA) nilibaini kuwa maduka saba (7) sawa na asilimia 38 ya maduka 17 ya kupangisha yanayomilikiwa na Baraza yalipangishwa bila mkataba.

Tume ya Ushindani (FCC) iliingia mkataba na Benki ya CRDB, ambapo CRDB imepanga jumla ya mita za mraba 350 ghorofa ya 7 ya jengo la Baraza lililopo kwenye kiwanja Namba 2386/12 - 2389/12 mtaa wa Azikiwe, Dar es salaam kwa Dola za Marekani 5,600 kwa mwezi. Hata hivyo, nilibaini kuwa mkataba wa pango uliisha toka tarehe 14 Oktoba 2019 na hapakuwa na mkataba mpya mpaka mwisho wa mwaka wa fedha ulioishia tarehe 30 Juni 2020.

Katika Bodi ya Pamba Tanzania (TCB) nilibaini Bodi ilichelewa kusaini mikataba 6 kwa kipindi kinachoanzia siku 39 mpaka 307 kama ninavyoainisha kwenye **Jedwali Na. 29.**

Jedwali Na. 29: Mikataba Iliyochelewa Kusainiwa

Jina la Mpangaji	Muda wa Mkataba	Tarehe ya Kusaini Mkataba (TCB)	Tarehe ya Kusaini Mkataba (Mteja)	Kuchele wa kusaini Mkataba (Siku)
Baclema Co. Ltd	1/8/2019 mpaka 30/06/2020	16/8/2019	21/6/2019	56
Baclema Co. Ltd	1/8/2019 mpaka 30/06/2020	16/8/2019	21/6/2019	56
Uhuru Auditors	1/1/2020 mpaka 30/6/2020	2/10/2020	13/1/2020	263
TARURA	1/7/2019 mpaka 30/6/2020	10/11/2019	7/1/2019	307
TARURA	1/7/2019 mpaka 30/6/2020	10/11/2019	7/1/2019	307
World Vision	1/7/2019 mpaka 30/6/2020	24/9/2019	16/8/2019	39

Chanzo: Uchambuzi wa Taarifa za Fedha zilizokaguliwa za 2019/20

Aidha, nilibaini kuwa mapangufu haya kwa kiasi kikubwa yanasaababishwa na kutokuwa na mifumo mizuri ya usimamizi wa mikataba ya pango ili kuhakikisha mikataba inasainiwa kwa wakati.

Mashirika ya Umma tajwa hapo juu, yanaweza kukosa haki zake ikiwa itatokea kutolewana na mpangaji ambaye hana mkataba.

Hivyo, ninapendekeza kuwa AICC, BASATA, FCC na TCB wahakikishe wapangaji wao wote wanasantini mikataba. Pia, napendekeza kuhakikisha siku zijazo mpangaji asiruhusiwe kupanga kabla ya kusaini mkataba.

(ii) Kutofautiana kwa Taarifa za Wapangaji

Katika Kituo cha Mikutano Arusha (AICC) nilibaini uwepo wa tofauti ya taarifa za wapangaji baina ya Idara ya Usimamizi wa Majengo na Kitengo cha uhasibu katika kipindi cha mwaka wa fedha 2019/20 kama ifuatavyo;

- Jumla ya wapangaji wapya 388 (wenye jumla ya Kodi shilingi milioni 167.01) wapo kwenye orodha ya kitengo cha uhasibu ila hawapo kwenye orodha ya Idara ya Usimamizi wa Majengo;
- Wapangaji wapya 53 (wenye jumla ya kodi shilingi milioni 30.74) wapo kwenye orodha ya Idara ya Usimamizi wa Majengo ila hawapo kwenye orodha ya Kitengo cha Uhasibu;

-
- Wapangaji 75 (wenye jumla ya kodi shilingi milioni 34.05) waliohama wapo kwenye orodha ya Kitengo cha Uhasibu ila hawapo kwenye orodha ya Idara ya Usimamizi; na
 - Wapangaji 59 (wenye jumla ya kodi shilingi milioni 54.78) waliohama wapo kwenye orodha ya Kitengo cha Idara ya Usimamizi Majengo ila hawapo kwenye orodha ya Kitengo cha uhasibu.

Pia, niliabaini kuwa AICC haina muongozo wa kufanya ulinganisho na usuluhishi wa taarifa kati ya Idara ya Usimamizi wa Majengo na Kitengo cha uhasibu. Kutokuwepo kwa ulinganisho wa taarifa, kunaleta ugumu wa kuhakiki kiasi cha mapato yanayotokana na kodi.

Ninapendekeza kuwa AICC ihakikishe inafanya ulinganisho na inaanadaa muongozo utakaoongoza namna ya kulinganisha taarifa za wapangaji kati ya Idara ya Usimamizi wa Majengo na Kitengo cha uhasibu.

(iii) Kushuka kwa Mapato ya Kodi za Pango Shilingi Bilioni 7

Ukaguzi ulibaini mapato ya pango za majengo katika Mashirika ya Umma 25 yalishuka mpaka kufikia kiasi cha shilingi bilioni 111.57 mwaka 2019/20 kutoka shilingi bilioni 118.58 mwaka 2018/19 kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na.30**. Mapato haya yameshuka kwa asilimia 6.

Nilibaini kushuka huku kwa mapato kwa kiasi kikubwa kumesababishwa na usimamizi usioridhisha wa majengo ya kukodisha. Pia, kumesababishwa na wateja kuhama kwa sababu ya majengo kutokarabatiwa pamoja na Serikali kuhamia Dodoma.

Jedwali Na. 30: Kushuka kwa Mapato ya Pango

Na	Jina la Taasisi	2019/20 (Sh milioni)	2018/19 (Sh milioni)	Mapato ya Kodi yaliyopungua (Sh milioni)
1	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha	4,250.78	4,312.2	(61.46)
2	Baraza la Sanaa la Taifa	34.65	39.08	(4.42)
3	Chuo Cha Elimu ya Biashara	98.33	143.28	(44.94)

Na	Jina la Taasisi	2019/20 (Sh milioni)	2018/19 (Sh milioni)	Mapato ya Kodi yaliyopungua (Sh milioni)
4	Bodi ya Usajili wa Wakandarasi	29.32	45.48	(16.16)
5	Shirika la utafiti na maendeleo ya viwanda Tanzania	746.32	792.54	(46.22)
6	Tume ya Ushindani	139.10	171.36	(32.26)
7	Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima	45.73	160.13	(114.40)
8	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini	83.03	89.97	(6.94)
9	Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere	4.16	43.57	(39.41)
10	Kampuni ya Ranchi za Taifa (NARCO)	248	293.07	(44.75)
11	Shirika la Nyumba la Taifa	89,520	93,107.56	(3,587.07)
12	Bodi ya Sukari Tanzania	1,518.87	1,782.47	(263.60)
13	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	2,510	2,731	(220.88)
14	Bodi ya Huduma za Maktaba Tanzania	522.13	472.85	49.28
15	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	157.08	163.98	(6.90)
16	Kampuni ya Ubungo Plaza	2,423.77	3,243.17	(819.40)
17	Bodi ya Korosho Tanzania	245.49	249.04	(3.55)
18	Taasisi ya Utafiti wa Wanyama Pori (TAWIRI)	137.67	209	(71.42)
19	Makumbusho ya Taifa Tanzania	130.35	157.46	(27.11)
20	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO)	3,236.45	3,949.07	(712.62)
21	Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania (TAFIRI)	33.73	48.81	(15.07)
22	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	3,117.18	3,386.51	(269.32)
23	Shirika la Taifa la Madini	44	76.00	(32.00)
24	Shirika la Posta	2053.25	2625.60	(572.36)
25	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS)	244.82	284.45	(39.62)
	Jumla	111,574.21	118,577.65	(7,002.60)

Ingawa kiasi cha kodi ya jengo kilishuka, katika Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima gharama za uendeshaji wa majengo iliongezeka kwa shilingi milioni 7.79 sawa asilimia 15.49 kutoka shilingi milioni 50.27 mwaka 2018/19 mpaka shilingi milioni 58.06 mwaka 2019/20. Hivyo, uhusiano katika mapato ya kodi za majengo na gharama za

uendeshaji unaonesha uwepo wa mapungufu katika usimamizi wa biashara ya majengo.

Ninapendekeza Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima ifanye uchunguzi ili kubaini sababu za kushuka kwa mapato ya kodi za majengo wakati gharama za uendeshaji wa majengo hayo zikiongezeka.

Katika mapitio yangu kwenye Bodi ya Pamba Tanzania (TCB) nilibaini kuwa Katika mwaka wa fedha 2019/20, Bodi ilikuwa haijapangisha jumla ya mita za mraba 5,268.10 kwa wateja katika majengo yake yaliyopo Dar es salaam. Mita za mraba 935.22 kati ya mita za mraba ambazo hazikupangishwa na Bodi ziliwa haziwezi kupangishwa kutoka na kuvuja kwa dari za ghorofa ya 4 na 5 katika jengo la Pamba. Hivyo, Bodi inapoteza jumla ya shilingi milioni 272.87 kwa mwaka kwa kutoweza kupangisha sehemu zote.

Uongozi wa Bodi uliniarifu kuwa kushuka kwa mapato kumesababishwa na ugonjwa wa Korona pamoja na kushuka kwa mahitaji ya majengo ya kupanga kwa ajili ya ofisi na maghala ya kuhifadhi vitu mbalimbali. Katika Kampuni ya Ubungo Plaza, uongozi uliniarifu kuwa kutopata mpangaji wa kuendesha sehemu ya hoteli toka alipotolewa mmiliki wa hoteli ya Blue Pearl mnamo Novemba 2017 kufuatia amri ya mahakama kunatokana na Serikali kuhamishia shughuli zake Dodoma, ambapo Taasisi za Serikali ambazo ziliwa ni wapangaji wake zilihamia katika majengo yaliyoachwa wazi na Wizara na Mashirika ya Umma yaliyohamia Dodoma.

Ni maoni yangu kuwa maeneo yaliyowazi yana hatari ya kuchakaa pamoja na kupoteza thamani.

Napendekeza Mashirika yote ya Umma pamoja na Taasisi za Serikali wahakikishe wanafanya ukarabati wa majengo ya kupangisha, pia waandae mpango wa kupangisha sehemu zilizowazi.

SURA YA TISA

USIMAMIZI WA MANUNUZI NA MIKATABA

9.0 Utangulizi

Mashirika ya Umma yanatakiwa kufuata Sheria ya Manunuvi ya Umma ya mwaka 2011 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016) na Kanuni zake za mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016) katika kufanya manunuvi na kusimamia mikataba. Mara kwa mara, Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuvi ya Umma (PPRA) imekuwa ikitoa miongozo mbalimbali katika kufanya manunuvi ya umma. Mamlaka hii ilianzishwa chini ya Sheria ya Manunuvi ya Umma kwa ajili ya kusimamia na kufuatilia shughuli zote za manunuvi yanayofanywa na Taasisi za Serikali.

Katika kupitia manunuvi ya umma na usimamizi wa mikataba katika Mashirika ya Umma kwa lengo la kuangalia kama sheria za manunuvi zinazingatiwa kuhakikisha ufanisi ili kupata tija za kiuchumi, kijamii na kimazingira, nilibaini kuwa, licha ya maboresho yaliyofanyika katika manunuvi na usimamizi wa mikataba, bado kuna maeneo ambayo yanahitaji kutazamwa ili kuboreshwa.

Sura hii imeainisha mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi wa michakato ya manunuvi katika Mashirika ya Umma.

9.1 Mapungufu Katika Usimamizi wa Mkataba wa Shilingi Bilioni 2.55 wa Kiwanda cha Ngozi cha Kilimanjaro

Mwezi Septemba, 2017 kampuni ya PSPF ambayo kwa sasa ni sehemu ya PPF iliingia mkataba wa zabuni Na. PA.038/HQ/2016/2017/C/19 kwa niaba ya kampuni ya ngozi ya Kilimanjaro (KILICL) na Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda (TIRDO) kwa kushirikiana na kampuni ya “Bureau of Industries Cooperation (BICO)” na Chuo Kikuu cha Ardhi kama mkandarasi mshauri, kwa mkataba wa shilingi bilioni 1.74 bila ya kodi ya shilingi milioni 176.37 kwa muda wa miezi 30. Pia kulikuwa na nyongeza ya mkataba yenyewe thamani ya shilingi milioni 63.74 iliyosainiwa tarehe 20 Mei, 2019.

Hata hivyo, mshauri tajwa alishindwa kukamilisha kazi ambayo ilipangwa kukamilika mwezi Machi 2020. Kazi ya mshauri ilipaswa kutekelezwa katika hatua 12 kwa mujibu wa makubaliano ya hadidu za rejea. Wakati wa ukaguzi nilibaini hatua ya 8 (michoro ya jengo la kiwanda cha utengenezaji wa ngozi na bidhaa za ngozi) na hatua ya 5 (utambuzi na tathmini ya shirika linalofaa; muundo wa usimamizi na mahitaji ya rasilimaliwatu) hazikuwa zimekamilika na hakuna hatua yoyote iliyochechukuliwa dhidi ya mshauri.

Kukosekana kwa michoro na miundo ya kiwanda kumesababisha ucheleweshwaji wa kufungwa kwa mashine za kutengeneza ngozi na bidhaa za ngozi ambazo zilipokelewa tangu Julai 2020.

Mashine hizo zimebaki nje kwa zaidi ya miezi sita (6) tangu kupokelewa kinyume na ushauri wa mzabuni, kwamba mashine hazitakiwi kukaa nje ya jengo kwa zaidi ya miezi sita kwani ubora wake huathiriwa na hali ya hewa.

Ninapendekeza kwamba KILICL ishirikiane na PSSSF kufuatilia kwa karibu utendaji kazi wa mshauri ili kukamilisha kazi kwa wakati unaofaa bila kucheleweshwa zaidi kwa ajili ya kuziwahisha mashine kufungwa ndani kabla uharibifu mkubwa haujajitokeza. Pia, hatua stahiki zichukuliwe dhidi ya mshauri kwa ucheleweshaji wa kazi.

9.2 Udfaifu Juu ya Utekelezaji na Usimamiaji wa Ujenzi wa Barabara ya Kilomita 23 yenye Thamani ya Shilingi bilioni 1.29

Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro iliidhinisha ujenzi wa barabara ya kilomita 23 kutoka Golini hadi Ndutu kwa kiwango cha Changarawe. Baada ya mchakato wa manunuzi, kampuni ya Cossiga ilipewa zabuni kutekeleza kazi kwa muda wa miezi saba (7) kuanzia tarehe 25 Machi 2019 hadi tarehe 25 Oktoba 2019 kupitia mkataba Na. AE/055/2018-2019/HQ/W/03 kwa bei ya shilingi bilioni 1.29. Aidha, tarehe ya kumaliza kazi iliongezwa kwa siku 60 mpaka tarehe 25 Disemba 2019.

Hata hivyo hadi kufikia tarehe 26 Septemba 2020 ujenzi wa barabara haukuwa umekamilika pamoja na kulipwa jumla ya shilingi milioni 461.32 ambazo ni sawa na asilimia 36. Aidha, nilibaini kuwa mara kadhaa mkandarasi alisimamisha kazi na

kuondoa vifaa vya ujenzi ikiwemo magari, kutoka eneo la ujenzi bila kuomba idhini ya kusimamisha kazi.

Pia, katika ziara yangu ya ukaguzi nilibaini kuwa, kilomita 16 hazikumwagwa changarawe na safu ya kwanza ilianza kuharibika hivyo mkandarasi atahitajika kurudia kazi upya. Kuta za kalavati lililopo kilomita 3 kutoka kiwanja cha ndege cha Ndutu maeneo ya Maseke lilijengwa bila kufuata viwango vilivyokubaliwa kiasi cha kukosa uimara hivyo kuwa katika hatari ya kuharibika mapema.

Ninahusisha kushindwa kukamilisha kazi kwa wakati na uwezo mdogo wa mkandarasi kutekeleza miradi kama hii.

Ninapendekeza kuwa Mamlaka ichukue hatua stahiki kwa mkandarasi na kuhakikisha mradi unakamilika bila uchelewaji zaidi.

9.3 Udfaifu Katika Utekelezaji na Usimamiaji wa Mradi wa Mtukula Shilingi Bilion 3.44

(i) Uzidishwaji wa Malipo na Ucheleweshwaji wa Kukamilika kwa Mradi Shilingi Milioni 167.03

Mnamo tarehe 14 Januari 2014 Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) na kampuni ya ujenzi ya Humphrey Construction Limited waliingia mkataba kupitia zabuni Na. PA/066/2013-2014/HQ/W/42 ya shilingi bilioni 3.44 kwa ajili ya kujenga jengo la biashara la Mtukula lililopo mkoani Kagera kuanzia Januari 2014 hadi Desemba 2015.

Mnamo tarehe 21 Agosti 2016 mkandarasi alisitishwa kazi kutokana na kushindwa kukamilisha mradi katika muda wa makubaliano. Hadi kufikia muda wa kusitishwa, mkandarasi aliwa amelipwa jumla ya shilingi bilioni 1.09 zikijumuisha hati ya mwisho ya malipo ya shilingi milioni 573.19.

Mnamo tarehe 22 Agosti, 2016 Shirika liliamua kuendeleza ujenzi wa mradi kwa kutumia wataalamu wa ndani kupitia kurugenzi yake ya Maendeleo ya Mali. Kurugenzi hiyo ilichagua timu ya wataalamu kutoka NHC ili kufanya tathmini ya kazi iliyo fanywa na mkandarasi hadi kufikia muda wa kusitishwa.

Timu ya wataalamu ilitoa tathmini juu ya hati ya malipo ya mwisho ikionesa gharama ya shilingi milioni 406.16. Gharama hizi zinaleta tofauti ya shilingi milioni 167.03 kutoka kwenye hati ya malipo ya mwisho iliyolipwa kwa mkandarasi (shilingi milioni 573.19 toa shilingi milioni 406.16).

Kiasi chenye tofauti cha shilingi milioni 167.03 kinadhihirisha kuzidishwa kwa malipo kwa sababu tathmini zote tajwa zilifanywa na NHC. Menejimenti ingeweza kutumia kiasi hicho kukamilisha maeneo yasiyokamilishwa.

Makisio ya bei (BOQ) yaliyoandaliwa na kurugenzi ya maendeleo ya mali baada ya kuuendeleza mradi yalionesha maombi ya shilingi milioni 115.85 kwa ajili ya ujenzi wa maeneo ambayo yalioneckana kutekelezwa, kufanyiwa tathimini na pia kwisha kulipwa.

Aidha, licha ya mradi kuchukuliwa NHC, nilibaini mpaka Septemba 2020 mradi ulikuwa bado haujakamilika kwa maeleo ya kukosa fedha za kumalizia mradi.

Ninapendekeza kuwa NHC ihakikishe kiasi kilichozidishwa kwa mkandarasi aliyesitishwa kinarejeshwa na siku zijazo tathmini ya uhakika wa chanzo cha fedha ifanyike kuondokana na tatizo la ucheleweshaji wa kukamilika kwa mradi.

(ii) Kukosekana kwa Upembizi Yakinifu (Feasibility study) wa Mradi wa Mtukula

Aya ya 3.1 ya Sera ya Uwekezaji ya Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) ya mwaka 2011, inasema mkakati ya uwekezaji wa NHC unatakiwa uzingatie utafiti wa soko ambao utapelekea kufanyika kwa upembizi yakinifu ili kuweza kujua sehemu gani shirika liwekeze.

Nilibaini kuwa, mradi wa jengo la biashara la Mtukula ulifanyika bila kufanyika kwa upembizi yakinifu ambao ungeweza kuonesha makadirio ya gharama za mradi kwa kulinganisha na hali ya soko ili kujua kama mradi utaleta faida au hasara.

Kukosekana kwa upembizi yakinifu kunaongeza hatari kwa shirika kuwekeza kwenye miradi isiyokuwa na faida.

Ninapendekeza kuwa, NHC ihakikishe upembuzi yakinifu unafanyika mapema kabla ya kuanza kwa mradi.

9.4 Ukiukwaji wa Masharti ya Mkataba katika Malipo ya Machinjio ya Vingunguti

Shirika la Nyumba la Taifa (NHC) na kampuni mbili Petra Construction Company Limited na Qingdao Empire Machinery Company Limited waliingia mkataba Na. PA/066/2019-2020/HQ/G/27 kwa ajili ya ujenzi wa machinjio ya Vingunguti kwa gharama ya Dola za Marekani milioni 1.20 pamoja na VAT kwa kipindi cha siku 120.

Masharti ya mkataba yanasema asilimia 40 ya kiasi cha mkataba ilipwe kwa Shilingi za Kitanzania na asilimia 60 ilipwe kwa Dola za Marekani. Hata hivyo, nilibaini asilimia 90 ya mkataba ilikuwa imelipwa, ambapo asilimia 80 sawa na Dola za Marekani 949,961.51 ililipwa kwa kutumia Dola za Marekani na asilimia 10 sawa na shilingi milioni 287.27 ililipwa kwa Shilingi za Kitanzania kinyume na makubaliano ya mkataba.

Ninapendekeza kuwa, NHC ihakikishe kiasi kilichobakia cha asilimia 10 kilipwe kwa fedha za kitanzania na mkataba uelezee kwa kina jinsi ya utekelezaji wa masharti kwa ajili ya usimamizi bora wa mkataba.

9.5 Kununuliwa kwa Basi la Utalii Shilingi Milioni 714.12 Bila Kupokelewa

Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) ilipewa kibali na Ofisi ya Waziri Mkuu kununua magari 10, moja ya magari hayo ni basi aina ya “Mercedes Benz four wheel drive” ambalo lilihitajika kwa shughuli za utalii ndani ya ‘Crater’ na maeneo mengine ya hifadhi ya Ngorongoro.

Baada ya Wakala wa Huduma za Ununuzi Serikalini (GPSA) kupata vigezo vyta basi lililohitajika kutoka TEMESA kuititia barua zenyet kumbukumbu Na. TEM/AR/03028 na TEM/AR/030530/VOL.III/79, NCAA waliilipa GPSA kiasi cha shilingi milioni 714.12 (Dola za Marekani 311,605.18) ili inunue gari mpya aina ya “Mercedes Benz four wheel drive” lenye uwezo wa kubeba abiria 40 hadi 47.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa, GPSA haikuzingatia vigezo ilivyopewa kwa ajili ya ununuzi wa basi badala yake ilinunua gari la ‘two wheel drive’ ambalo lilikuwa limeshatembea kilomita 1,752 badala ya kilomita sifuri. Basi hilo halikidhi sera za Ngorongoro ya kutumia ‘four wheel drive’ na sera ya Serikali ya kununua magari yenye kilomita sifuri. NCAA walilirudisha basi hilo kwa GPSA na tayari limesajiliwa kwa jina la GPSA kwa kuwa haliwezi kutumika kwa shughuli za utalii maeneo ya ‘Crater’.

Kwa kuwa GPSA hajatoa majibu yoyote kuhusu basi hilo, ninashaka kwamba NCAA inaweza kutorudishiwa basi au malipo yake kwa GPSA, hivyo fedha hizo zinaweza kupotea bila faida yoyote kwa NCAA.

Ninapendekeza kuwa, NCAA katika kufuatilia fedha zao, iwashirikishe Wizara ya Kazi, Ofisi ya Waziri Mkuu na Wizara ya Maliasili na Utalii ili waingilie kati suala hili.

9.6 Kutotekelawa kwa Mkataba wa Pembejeo za Wakulima wenye Thamani ya Shilingi Bilioni 24.94

Mwaka 2017/18 Bodi ya Korosho Tanzania (CBT) ilisaini mkataba Na. PE/108/2017-2018/G/45 wa shilingi bilioni 34.15 na kampuni tatu, TFC, ETG na BAJUTA kwa ajili ya ununuzi wa pembejeo za wakulima wa korosho zikiwemo mbolea na dawa ya kuua wadudu hadi ifikapo mwaka 2018/19.

Nilibaini kuwa pembejeo zenye thamani ya shilingi bilioni 9.21 ndiyo zilizopokelewa ndani ya mwaka 2018/19 wakati pembejeo zenye thamani ya shilingi bilioni 24.94 hazikupokelewa hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020. Hivyo asilimia 73 ya mkataba haikutekelezwa hadi tarehe ya mwisho ya makubaliano.

Menejimenti ilieleza sababu za kuchelewa kwa utekelezaji wa mkataba uliopaswa kwisha tangu mwaka 2018/19 kuwa ni kubadilika kwa masharti ya mkataba kufuatia mabadiliko ya namna ya upatikanaji wa fedha.

Sababu nyingine ni wazabuni kutakiwa kuzipeleka pembejeo kwenye vituo vyta usambazaji vyta CBT pindi zinapohitajika na wakulima. Kwa bahati mbaya, ununuzi wa wakulima haukuwa mzuri

kutokana na Serikali kuondoa ruzuku ya pembejeo za kilimo. Hii ilisababisha mkataba kusogezwa mbele hadi mwaka 2020/21.

Aidha, Bodi imesita kupokea bidhaa zilizokuwepo mikononi mwa wazabuni kwa kuhofia ukosekanaji wa maeneo ya kuhifadhi ili zisiharibike hivyo ilikubaliana na wazabuni njia mbadala za kumaliza mkataba kwa kusambaza akiba iliyobaki kwenye vyama vya ushirika ifikapo mwaka 2020/21 msimu wa kupiga dawa na hatimaye kuvunja mkataba.

Ninaelewa kuwa kuondolewa kwa ruzuku kunaathiri manunuzi ya pembejeo kwa wakulima kitendo ambacho kitasababisha uzalishaji wa zao la korosho kushuka.

Hivyo, ninapendekeza kuwa Serikali itafute namna nzuri ya kuwasaidia wakulima kwa kupunguza gharama za pembejeo za kilimo ili kukuza kilimo cha korosho.

9.7 Manunuzi ya Shilingi Milioni 440.43 Bila Kuwa na Mikataba Halali

Kanuni ya 233(1) (2) ya Kanuni ya Manunuzi ya Umma ya mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016) inayataka Mashirika ya Umma kuingia makubaliano ya mkataba na mzabuni atakayeshinda zabuni ndani ya siku kumi na nne baada ya kukidhi vigezo vyote vilivyowekwa kabla ya kusaini mkataba. Mkataba huo unapaswa kuwa wenye vigezo, masharti na maelekezo yaliyowekwa katika nyaraka za zabuni.

Nilibaini uwepo wa zabuni tisa (9) za manunuzi ya bidhaa mbalimbali katika kampuni ya STAMIGOLD kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 31** bila kuwa na mikataba kinyume na kanuni ya manunuzi.

Menejimenti imeleeza kuwa kutosainiwa kwa mikataba kunasababishwa na umbali wa eneo la ofisi ambalo linafanya wazabuni wengi kushindwa kufika kwa ajili ya kusaini mikataba.

Aidha, nilibaini kuwa makubaliano juu ya muda wa kupokelewa bidhaa hayajaoneshwa kwenye mikataba hivyo nimeshindwa kutambua kama bidhaa zililetwa kwa wakati au la.

Jedwali Na. 31: Orodha ya Mikataba Isiyosainiwa na Isiyoonesha Muda wa Kuwasilishwa Bidhaa

Shughuli	Kiasi cha Mkataba (Shilingi)	Tarehe ya Kuanza Mkataba	Tarehe halisi bidhaa zilipopokelewa
Manunuzi ya miundombinu kwa ajili ya ufungaji wa Kamera ya CCTV	32,510,737	3 Machi, 2020	22 Julai 2020
Manunuzi ya vilainishi nya mtambo	19,531,040	21 Oktoba, 2019	16 Novemba 2019
Manunuzi ya mafuta aina ya olge	20,755,595	14 Agosti, 2019	Kiasi zimepokelewa
Manunuzi ya vifaa nya pampu ya kwenye mtambo	49,568,496	5 Februari 2020	15 Julai 2020
Manunuzi ya kemikali ya flocculants (Ox floc AN 301)	70,560,000	22 Mei, 2020	01 Juni 2020
Manunuzi ya vifaa nya mtambo	85,500,689	15 Oktoba, 2019	11 Mei, 2020
Manunuzi ya (MH type single Girder Gantry Crane)	95,973,742	14 Aprili, 2020	haijapokelewa
Manunuzi ya pampu ya kuvuta maji shimoni	25,252,000	16 Januari, 2020	14 Machi 2020
Manunuzi ya pampu ya kuvuta maji	40,778,204	02 Juni, 2020	haijapokelewa
Jumla	440,430,503		

Ninapendekeza kuwa kwa siku zijazo STAMIGOLD, iandae mikataba kama ilivyoelekezwa kwenye kanuni za manunuzi zilizotajwa hapo juu na ihakikishe mikataba hiyo inasainiwa na pande zote mbili.

9.8 Gharama ya Kukodi Huduma za Ukagazi bila ya kuwa Muongozo Shilingi Milioni 948.13

Kufuatia uhaba wa watumishi, PPRA ilitumia kiasi cha shilingi milioni 948.13 kulipa makampuni binafsi 58 iliyoingianayo mikataba ya kuisaidia PPRA kufanya ukagazi wa manunuzi. Hata hivyo, PPRA haina sera ambayo ingetoa muongozo wa jinsi ya kuingia mikataba ya kusaidiwa majukumu yake.

Nilibaini viwango tofauti vikilipwa baina ya wajumbe wa timu zilizohusika kufanya zoezi la ukagazi wa manunuzi, ambapo wajumbe waliotoka kampuni binafsi walilipwa shilingi 570,000 kwa siku wakati watumishi wa PPRA walilipwa shilingi 170,000 kwa siku. Kiwango hicho hakijaithibitishwa mahala popote.

Kitendo cha kugawa majukumu kwa makampuni binafsi bila uwepo wa sera juu ya suala hilo kinaweza kusababisha gharama kubwa za malipo na tofauti kubwa ya malipo.

Hivyo, ninapendekeza kuwa PPRA iandae sera itakayotoa muongozo wa jinsi ya kuingia mikataba na viwango vya malipo.

9.9 Malipo ya Dola za Marekani Milioni 29.60 Kufanyika Bila Kukata Fedha za Zuo

Kanuni ya 243(2) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma ya mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016) inazitaka taasisi za umma kuzuia kiasi cha fedha kila zifanyapo malipo kwa mkandarasi kama sehemu ya makubaliano ya kimkataba.

Nilibaini kuwa Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL) ilifanya malipo ya jumla ya Dola za Marekani milioni 29.60 bila kuzuia fedha za zuio katika mikataba.

Ninapendekeza kuwa MSCL izingatie matakwa ya kanuni ya manunuzi iliyotajwa hapo juu.

9.10 Utekelezaji wa Miradi Bila Kufanya Tathimni ya Athari za Mazingira

Kanuni ya 241(3) ya Kanuni za Manunuzi ya Mashirika ya Umma za mwaka 2013 (Kama zilivyorekebishwa mwaka 2016) inazitaka taasisi za umma kufanya tathmini za athari za mazingira kwa kila kazi kabla ya kuanza mchakato wa manunuzi kwa ajili ya utekelezaji wa mradi. Pia sheria ya 81(2) ya Sheria ya Usimamizi wa Mazingira ya mwaka 2004 inataka tathmini ya athari za mazingira ifanyike kabla ya kuanza mradi.

Nilikagua miradi minne (4) iliyotekelizwa na Taasisi za Umma na kubaini kutofanyika kwa tathmini za athari za mazingira katika utekelezaji wa miradi hiyo kama ilivyoainishwa kwenye Jedwali Na.32.

Jedwali Na. 32: Miradi iliyotekelizwa Bila Tathmini za Athari za Mazingira

Na	Jina la Taasisi	Jina la Mradi
1	Chuo cha Usimamizi wa Fedha	Ujenzi wa mabweni na nyumba nne za makazi katika kituo cha mafunzo cha IFM kilichopo Simiyu. Ujenzi wa jengo la utawala, Maktaba na madarasa katika kituo cha mafunzo cha IFM kilichopo Simiyu.

Na	Jina la Taasisi	Jina la Mradi
		Ujenzi wa mabweni na nyumba nne za makazi katika kituo cha mafunzo cha IFM kilichopo Simiyu.
2	Kampuni ya Huduma za Meli	Kubuni, kujenga na kununua meli mpya katika Ziwa Viktoria. Kubuni na kujenga miundombinu ya kudumu ya maegesho ya meli yenye uzito wa angalau tani 4,000 na vifaa vinavyohusiana.
3	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	Mradi wa maji wa Ngongwa Kitwana Mradi wa maji wa Mwawaza Negezi
4	Mamlaka ya Elimu ya Ufundis Stadi	Ujenzi wa majengo 17 ya vituo vya elimu ya ufundis Mkoa wa Iringa

Kutofanyika kwa tathimini za athari za mazingira kabla ya kuanza miradi ya ujenzi kunayaweka mazingira katika hali ya hatari na kupelekea athari kwa viumbe hai.

Hivyo, ninapendekeza Serikali ihakikishe miradi haitekelezwi bila tathmini za athari za mazingira kufanyika kwanza.

9.11 Ucheleweshwaji wa kukamilika kwa Kazi Walizopatiwa Wazabuni Shilingi Bilioni 873.55

Kanuni ya 114 (a) na (b) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za mwaka 2013 (Kama zilivyorekebishwa mwaka 2016) zinasema taasisi za umma zinapaswa kuwa na usimamizi mzuri wa manunuzi ya bidhaa, huduma au kazi na kufuutilia gharama na muda muafaka wa kupokea bidhaa na huduma katika kiwango na ubora ulioelezwa kwenye mikataba.

Nilipitia miradi kadhaa inayotekelawa na Mashirika ya Umma yenye mikataba ya jumla ya shilingi bilioni 873.55, na kubaini ucheleweshwaji wa kukamilika kwa miradi hiyo kwa zaidi ya mwaka mmoja. Pamoja na kuchelewa huko, nilibaini matumizi ya jumla ya shilingi bilioni 549.81 ambayo ni sawa na asilimia 63 kuwa yalishafanyika katika miradi hiyo.

Ucheleweshwaji wa miradi si tu kuwa unachelewesha matumizi ya miradi hiyo, bali pia unaongeza gharama za mradi.

Sababu kubwa zilizopelekea ucheleweshwaji ni kuongeza ukubwa wa kazi, mabadiliko ya hali ya hewa, kukosa fedha za kuendeleza

miradi na nyinginezo kama zilivyoelezwa kwa kila shirika katika **Kiambatisho Na. VII.**

Ninapendekeza kuwa Taasisi hizi zihakikishe miradi hii inakamilika kuepeka kuchelewa zaidi

9.12 Taasisi Zisizofuata Matumizi Sahihi ya njia za Manunuzi Shilingi Bilioni 3

Kanuni ya 76 ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za mwaka 2013 (kama zilizorekebishwa mwaka 2016) inasema, Mashirika ya Umma yanapofanya manunuzi ya bidhaa, huduma au kazi au kuuza bidhaa za shirika yafanye kwa njia ya ushindani. Pia Kielelezo Namba Saba (7) cha kanuni hiyo kinaleza kikomo cha matumizi ya kila njia ya manunuzi ambayo inapaswa kutumika.

Katika Mashirika saba (7) kati ya Mashirika 165 niliyoyakagua, nilibaini manunuzi ya jumla ya shilingi bilioni 2.40 yaliyofanyika bila kufuata njia sahihi za manunuzi , kwa mfano kumtumia mzabuni mmoja pamoja au kushindanisha wazabuni wachache tu wa ndani ya nchi ambapo njia sahihi ilikuwa ni zabuni ya ushindani wa kitaifa (NCB) kama ilivyoelezwa kwenye **Jedwali Na. 33.**

Jedwali Na. 33: Orodha ya Taasisi zisizofuata Matumizi Sahihi ya njia za Manunuzi

Na	Jina la Taasisi	Shughuli	Kiasi 'Shilingi'	Njia iliyotumika	Tatizo
1	Kampuni ya Mkulazi	Manunuzi ya vifaa vya kompyuta	134.12	Ushindani mdogo (Min competition)	Njia iliyotumika ipo juu ya kikomo cha milioni 120 kilichopendekezwa na kipengele cha saba cha kanuni za manunuzi ya mwaka 2013 (zilizorekebishwa 2016).
2	Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine	Manunuzi ya mabasi mawili mapya	409	Ushindani mdogo (Competitive quotation)	Njia iliyotumika ipo juu ya kikomo cha milioni 120 kilichopendekezwa na kipengele cha saba cha kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2013

Na	Jina la Taasisi	Shughuli	Kiasi 'Shilingi'	Njia iliyotumika	Tatizo
					(zilizorekebishwa 2016).
3	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	Manunuzi ya huduma mbalimbali	151.46	Manunuzi madogo madogo (micro value)	Njia iliyotumika ipo juu ya kikomo cha milioni 5 kilichopendekezwa na kipengele cha saba cha kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2013 (zilizorekebishwa 2016).
4	Kampuni ya MCB	Ujenzi wa majengo nane (8) katika maeneo mbalimbali	987.24	Chanzo kimoja (single source)	Sababu za matumizi ya njia ya chanzo kimoja haziridhishi kinyume na kanuni ya 161 ya kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa 2016)
5	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	Manunuzi ya vifaa vya maungio ya maji	440	Chanzo kimoja	Sababu ya matumizi ya njia ya chanzo kimoja hairidhishi kinyume na kanuni ya 159 ya kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa 2016)
6	Shirika la Utangazaji Tanzania	Manunuzi ya vifaa vya utangazaji	274	Ushindani mdogo (Competitive quotation)	Njia iliyotumika ipo juu ya kikomo cha milioni 120 kilichopendekezwa na kipengele cha saba cha kanuni za manunuzi ya umma za mwaka 2013 (zilizorekebishwa 2016).
7	Shirika la Umeme Tanzania	Manunuzi ya programu ya usimamizi wa mali.	607.88	Ushindani mdogo (Competitive quotation)	Njia iliyotumika ipo juu ya kikomo cha milioni 120 kilichopendekezwa na kipengele cha saba cha kanuni ya manunuzi ya

Na	Jina la Taasisi	Shughuli	Kiasi 'Shilingi'	Njia iliyotumika	Tatizo
					mwaka 2013 (iliyorekebishwa 2016).
Jumla			3,003.7		

Kushindwa kutumia njia sahihi ya manunuzi kunadhoofisha udhibiti wa kutosha wa shughuli za manunuzi na kuonesha utendaji hafifu wa Vitengo vya Usimamizi wa Manunuzi.

Hali hii inazuia ushindani na uwazi, kwa sababu wazabuni wachache wanahusishwa, hivyo shirika linaweza lisipate thamani ya fedha katika manunuzi husika kutokana na kutopata bei shindani.

Ninapendekeza kuwa, mashirika tajwa yaimarishe udhibiti wa shughuli za manunuzi kwa kutumia njia sahihi za manunuzi.

9.13 Manunuzi Nje ya Mpango wa Manunuzi Shilingi Milioni 464.13 na Dola za Marekani 757,307

Mapitio ya mpango wa manunuzi wa mwaka 2019/20 wa kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL) yalibaini mikataba saba (7) ya manunuzi yenye thamani ya shilingi milioni 464.13 na Dola za Marekani 757,307 yalinyika nje ya bajeti na mpango wa manunuzi kinyume na kanuni ya 69 (3) na 69(7) ya Sheria za Manunuzi za Umma za mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016).

ATCL ilieleza kuwa manunuzi yalitekelezwa nje ya mpango wa manunuzi na bajeti kwa sababu ya uharaka na umuhimu wake kwa kampuni hiyo. Hata hivyo, mapungufu haya yanatokana na kuwepo kwa mpango duni wa manunuzi.

Manunuzi yaliyofanyika ni manunuzi ya vifaa vya ukarabati (kit fitting and kit hydraulic pipe); manunuzi ya breki za ndege, Manunuzi ya vibali vya kupita (boarding pass) na vitambulisho vya mizigo (baggage tags) na matengenezo ya ugawaji wa ofisi ya ghorofa ya tatu ya jengo la ATCL.

Manunuzi nje mpango wa manunuzi yanaweza kupelekea kutotekelezwa kwa mipango mingine.

Ninapendekeza kuwa ATCL iingize shughuli zote muhimu katika bajeti na mpango wa manunuzi wa kila mwaka ili kuepuka kufanya manunuzi nje ya mpango ambayo yanaweza kusababisha gharama za ziada au zisizo za lazima kwa kampuni.

9.14 Manunuzi ya Vifaa vya Ukarabati kwa kutumia Masurufu Shilingi Bilioni 1.32

Kipengele cha saba cha Kanuni za Manunuzi ya Umma za mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016) kinatoa muongozo wa njia za manunuzi na viwango vyake. Kwa mujibu wa mpango wa manunuzi wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam wa mwaka 2019/20, jumla ya shilingi bilioni 2.76 zilipangwa kununua vifaa vya ukarabati kwa njia ya ushindani mdogo na njia ya manunuzi madogo madogo kufuatia viwango vilivyowekwa kwenye kipengele cha saba.

Hatahivyo, nilibaini kuwa, malipo ya shilingi bilioni 1.32 yalilipwa kwa watumishi kwa njia ya masurufu kwa ajili ya kununua vifaa vya ukarabati kinyume na njia za manunuzi zilizowekwa kwenye mpango wa manunuzi pamoja na kipengele cha saba cha kanuni ya manunuzi tajwa. Aidha, nilibaini kutokuwepo kwa nyaraka za uthibitisho wa matumizi ya masurufu hayo ili kuthibitisha uhalali wa matumizi ya fedha hizo.

Kuwepo kwa udhaifu katika mchakato wa manunuzi kunaweza kupelekea fedha zilizolipwa kwa watumishi kwa ajili ya manunuzi ya vifaa vya ukarabati kutumika vibaya.

Ninapendekeza kuwa, menejimenti ifanye uchambuzi wa fedha zote zilizolipwa kwa watumishi kwa kulinganisha na shughuli zilizofanyika ili kuhakiki kama thamani ya fedha ilipatikana. Pia menejimenti ihakikishe hatua muhimu zinachukuliwa kwa watumishi wasiorejesha nyaraka za uthibitisho wa matumizi ya masurufu.

9.15 Zabuni za Shilingi Bilioni 25.90 Zilizotolewa Juu ya Kiwango cha Daraja la Wakandarasi

Nilikagua miradi iliyofanywa na Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) kuititia wakandarasi mbalimbali na kubainisha miradi mitatu (3)

ilifanyiwa kazi na wakandarasi juu ya kikomo cha daraja kilichowekwa na Bodi ya Usajili wa Wakandarasi (CRB) ambapo ni kinyume na Kanuni ya 116 (a) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma,2013 (kama zilivyorekebishwa 2016).

Menejimenti haikuzingatia tathmini sahihi ya sifa za wakandarasi wakati wa uandaaji na upembuzi wa zabuni kinyume na kanuni tajwa ya manunuzi na kikomo cha mkandarasi kilichotolewa na Bodi ya Usajili wa Wakandarasi hivyo kusababisha ucheleweshwaji mkubwa wa kukamilika kwa miradi kutokana na uwezo mdogo wa wakandarasi kama ilivyoeleza katika jedwali hapa chini.

Jedwali Na. 34:Zabuni zilizotolewa juu ya Kiwango cha Darasa la CRB

Jina la Mkandarasi	Jina la Zabuni	Kikomo	Kiwango cha Kikomo 'Bilioni'	Kiwango cha Zabuni 'Bilioni'
Kampuni ya Comarco	Ukarabati wa "Fendering, cathodic Protection to Quay" Na. 1&2	Mtaalamu wa Kazi za Baharini	0.30	9.40
Kampuni ya ujenzi V.J Mistry	Ujenzi wa Jeti ya Nyamirembe -Chato iliyopo ziwa Victoria	Ujenzi Daraja la Tano (5)	1.10	4.10
Kampuni ya Ujenzi Nyegezi J.J	Ubunifu na ujenzi wa Jeti ya Lagosa iliyopo ziwa Tanganyika	Ujenzi Daraja la nne (4)	2.00	12.40
Jumla			3.40	25.90

Napendekeza kwamba, TPA siku zijazo iimarishe uhakiki wa sifa za wakandarasi kabla ya kukabidhi zabuni. Pia iongeze nguvu katika kuwatemeblea wakandarasi ili kujiridhisha kama sifa zilizopo kwenye nyaraka ni za kweli ili kuepuka ucheleweshaji wa miradi usio na tija.

9.16 Dhamana za Benki za Malipo ya Awali Kuisha Muda pasipo kukamilika kwa Mikataba Yenye Thamani ya Shilingi Bilioni 17.70

Kifungu cha 18 cha kipengele maalumu cha mkataba (SCC) na Kifungu cha 18 cha kipengele cha kawaida cha mkataba (GCC) kwa mikataba kati ya TANESCO na wazabuni kinahitaji kiasi cha malipo ya awali kwa asilimia fulani ya bei ya mkataba kulipwa baada ya

kuwasilisha dhamana kwa njia ya benki kutoka benki yenyе sifa nzuri.

Nimepitia mikataba iliyoingiwa kati ya TANESCO na wazabuni na kubaini kuwa, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020 kiasi cha shilingi bilioni 11.24 kililipwa kama malipo ya awali kwa wazabuni (8) wenye mikataba ya kipindi cha mwezi mmoja (1) hadi miaka sita (6) wakati dhamana za benki kwa ajili ya mikatabba hiyo zilikuwa zimeisha muda wake.

Hivyo, pasipo kukamilika kwa mikataba hivyo TANESCO itashindwa kurejesha fedha zake zilizolipwa awali kufuatia kuisha muda kwa dhamana hizo. Tazama **Jedwali Na. 35**.

Pia nilibaini kati ya hiyo mikataba nane (8), mkataba mmoja (1) wa kampuni ya East Africa Cables ulisitishwa tangu tarehe 28 Machi 2019 ambapo Mkandarasi alilipwa malipo ya awali ya kiasi cha shilingi bilioni 6.74.

Hata hivyo, TANESCO iliweza kurejesha kiasi cha shilingi milioni 271.59 kati ya hizo na kubakiza shilingi bilioni 6.46 hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020. Menejimenti iliiandikia barua tarehe 18 juni 2020 kwenda benki ya Mwanga Community kuomba kiasi cha fedha za malipo ya awali kilichosalia lakini haikufanikiwa kutohana na dhamana ya benki kumalizika muda wake tangu tarehe 11 Julai 2020. Kumalizika kwa muda wa dhamana ya benki kabla ya kurejeshwa kwa malipo ya awali kunapelekea TANESCO kuwa katika hatari ya kupoteza fedha hizo.

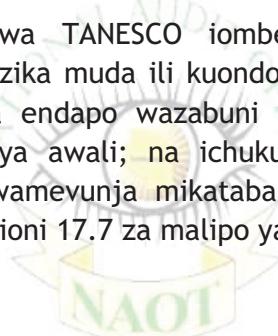
Jedwali Na. 35: Kumalizika kwa Muda Wa Dhamana za Benki Pasipo kukamilika kwa Mikataba

N a	Tarehe	Jina la Mzabuni	Maeleo	Kiasi kwa Shilingi 'Bilioni'	Dhamana zilizomalizika muda
1	12 Machi 2019	Tanalec Ltd	Malipo ya awali kwa usambazaji wa vifaa vya huduma kwa wateja 250,000 wa mradi chini ya sehemu B ya mkataba kitalu 1	2.49	Dhamana ya benki Na. TF1904480511 DTD 14/02/2019 Beni ya TIB iliyoisha muda tangu tarehe 14 Februari 2020

N a	Tarehe	Jina la Mzabuni	Maelezo	Kiasi kwa Shilingi 'Bilioni'	Dhamana zilizomalizika muda
2	09 April 2018	Qwihana General Enterpris es	Malipo ya awali kwa usambazaji wa nguzo za umeme kupitia mkataba lot 4, 5 and 6 Na. PA/001/2015/HQ/G /001	1.58	Dhamana ya benki Na. 180308GG4214TZ iliyoisha muda tangu tarehe 04 Machi 2019.
3	03 Julai 2017	Intertrad e Commerc ial Services	Asilimia 10 ya malipo ya awali kwa ajili ya usambazaji wa 'transformes' na vifaa vya huduma kwa wateja 100,000 kuftuati mkataba Na. PA/001/12/HQ/G/0 02; (Dola za Marekani 604,100.78	2.44	Dhamana ya benki Na CRDB16-IGT899 iliyoisha muda tangu tarehe 13 Mei 2017.
4	03 Februar i 2020	Mantrac (TZ) Ltd	Asilimia 40 ya malipo ya awali kwa ajili ya vifaa vya 'caterpillar' lilitopo Mtwara kwenye mitambo ya gesi.	0.83	Dhamana ya Benki (CITI Benki) Na. 5277600162 iliyoisha muda tangu tarehe 03 Machi 2020.
5	08 Novemb er 2019	Eswary	Asilimia 10 ya malipo ya awali kwa usambazaji wa vifaa vya huduma kwa wateja 250,000 wa mradi chini ya Mkataba Na. PA/001/2206/HQ/G /01 (Dola za Marekani 167,536.51)	0.40	Dhamana ya Benki (CITI Benki) Na 5277600139 iliyoisha muda tangu tarehe 10 Januari 2020
6	11 Julai 2018	Bahdela Company	Malipo ya awali kwa ajili ya manunuzi ya mita za umeme chini ya mkataba Na. PA/001/14/HQ/G/0 02	0.36	Dhamana ya benki Na. CRDB18- IGT0369 iliyoisha muda tangu tarehe 13 Julai 2018
7	05 Juni 2020	Agro Vision	Asilimia 20 za malipo ya awali kwa ajili ya manunuzi ya 'E16 VHF Radio, repeaters' na vifaa vinginevyo	0.36	Dhamana ya benki Na. IMT/LG/023/2020 iliyoisha muda tangu tarehe 15 Juni 2020

N a	Tarehe	Jina la Mzabuni	Maelezo	Kiasi kwa Shilingi 'Bilioni'	Dhamana zilizomalizika muda
8	07 Februar i 2014	Golden Globe Internati onal Services Limited	Malipo ya awali kwa usambazaji wa vifaa vya huduma kwa wateja 250,000.	2.57	Dhamana ya benki ya NMB Na. 101GULC13354000 1 ilioisha muda tangu tarehe 19 Machi 2014
	03 Oktoba 2017	East Africa Cables (TZ) Limited	Asilimia 20 ya malipo ya awali kwa usambazaji wa vifaa vya huduma kwa wateja 250,000	6.46	Dhamana Na. MCBL/GRT/293/08 /17 ilioisha muda tangu tarehe 11 Julai 2020.
8	07 Novemb a 2019	ABB Limited	Malipo ya awali kwa ajili ya manunuzi ya vifaa vya umeme wa mtambo wa 60MV uliopo Nyakato.	0.21	Dhamana ya benki ya CITI Na. 5271600158 ilioisha muda tangu tarehe 30 Novemba 2019.
Jumla				17.7	

Ninapendekeza kuwa TANESCO iombe ongezeko la muda la dhamana zilizomalizika muda ili kuondokana na hatari ya upotevu wa mali za umma endapo wazabuni watafirisika au kushindwa kurejesha malipo ya awali; na ichukue hatua za kisheria kwa wazabuni ambao wamevunja mikataba pia kuhakikisha wanalipa kiasi cha shilingi bilioni 17.7 za malipo ya awali.

SURA YA KUMI

MWENENDO WA BENKI ZINAZOMILIKIWA NA SERIKALI NA MIFUKO YA JAMII

10.0 Utangulizi

Sura hii inaelezea mapungufu yaliyobainika wakati wa ukaguzi wa benki zinazomilikiwa na Serikali, na mifuko ya jamii.

10.1 Ufanisi wa Benki Zinazomilikiwa na Serikali

Serikali ya Tanzania inamiliki benki tatu ambazo ni Benki ya Maendeleo TIB (TIB Development), Benki ya Posta Tanzania (TPB), na Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania (TADB). Idadi hii ya benki za Serikali imefikiwa baada ya kuziunganisha Benki ya TIB Corporate, Benki ya Wanawake Tanzania, na Benki ya Twiga kwenye Benki ya Posta Tanzania (TPB). Hivyo, idadi ya benki za Serikali imepungua kutoka sita hadi tatu. Serikali imefanya maamuzi ya kuunganisha benki zake ili kuongeza ufanisi wa kiutendaji na kupunguza gharama za uendeshaji.

Benki hizi zilianzishwa na Serikali ili kuchocha uchumi wa nchi na kukuza viwanda kwa kutoa mikopo nafuu kwenye sekta ya kilimo, kuimarisha uwekezaji kwenye kilimo, kuongeza thamani ya mazao, na kuunga mkono juhudzi za Serikali katika kutekeleza sera na mipango ya uendelezaji wa kilimo vijijini kwa kutoa mikopo ya muda mfupi na muda mrefu kwa ajili ya maendeleo ya viwanda. Maendeleo ya viwanda kwa muktadha huu yalimaanisha kilimo cha kiwango kikubwa na cha kibiashara; viwanda vya kuzalisha, kufungasha, na kuchakata; pamoja na uwekezaji kwenye uhandisi, ujenzi, miundombinu, utalii na viwanda vya madini.

Nilipitia utendaji wa benki zinazomilikiwa na Serikali na kubaini maeneo yanayohitaji maboresho ili kuongeza ufanisi zaidi kama vile urejeshaji wa mikopo, mikopo chechefu, utoshelevu wa mtaji, maamuzi katika utoaji wa mikopo, usimamizi wa miradi, usimamizi wa matumizi, na ufuutiliaji wa wateja wanaochelewa kufanya marejesho kama ilivyoelezwa hapa ilivyoelezewa hapo chini.

10.1.1 Usimamizi wa Gharama za Uendeshaji

Nilipitia gharama za uendeshaji na mapato ya benki za Serikali na nilibaini kutoridhisha kwa uwiano wa gharama za uendeshaji na mapato kwa miaka mitatu mfululizo kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 36**. Uwiano wa gharama za uendeshaji na mapato ni zaidi ya uwiano wa asilimia 55 uliotolewa na Benki Kuu ya Tanzania kupitia Waraka Na.FA.130/170/01/5 wa tarehe 22 Januari 2021.

Jedwali Na. 36: Uwiano wa Mapato na Gharama za Uendeshaji

Jina la benki	2019			2018			2017		
	Ghara ma	Map ato	Uwiano (%)	Ghara ma	Map ato	Uwiano (%)	Ghara ma	Map ato	Uwiano (%)
(Sh.)	(Sh.)		(Sh.)	(Sh.)		(Shs)	(Sh.)		
Benki ya Kilimo	12,33 4	18,1 71	68	11,88 8	14,8 39	80	9,668	12,6 08	77
Benki ya Posta	73,15 4	106, 694	69	69,19 1	100, 035	69	55,30 6	84,9 40	65

Chanzo: Hesabu za Benki ya Posta, na Benki ya Maendeleo ya Kilimo za miaka 2017-2019

Benki Kuu ya Tanzania kupitia Waraka Na. FA.130/170/01/5 ilizigiza benki na taasisi zote za fedha zenye uwiano wa matumizi na mapato zaidi ya asilimia 55 kuandaa na kupeleka Benki Kuu mpango- mkakati unaoonesha ni lini watafikia uwiano wa mapato na matumizi unaohitajika kufikia tarehe 31 Machi 2021.

Uwiano usioridhisha unasababishwa na ukosefu wa mpango-mkakati wa kupunguza matumizi kwa kuangalia maeneo mahususi ya kupunguza gharama za uendeshaji.

Ili kupunguza gharama za uendeshaji, ninapendekeza kuwa Benki ya Posta na Benki ya Maendeleo ya Kilimo ziangalie maeneo yote yenye fursa ya kupunguza gharama za uendeshaji na kuandaa mpangomkakati wa muda mfupi na mrefu ili kufikia uwiano unaotakiwa na Benki Kuu ya Tanzania.

10.1.2 Kuongezeka kwa Mikopo Chechefu katika Benki ya Maendeleo TIB

Wakati Benki Kuu ya Tanzania inapambana kupunguza madeni chechefu kufikia asilimia tano (5) na kuimarisha madeni chechefu ya soko la benki kutoka asilimia 11.9 yaliyori potiwa mwaka 2017 hadi kufikia asilimia 9.58 mwaka 2019. Nilibaini ongezeko la mikopo chechefu katika Benki ya Maendeleo TIB mwaka hadi mwaka kutoka asilimia 35, asilimia 37.5, asilimia 40.62, na asilimia 46.16 kwa miaka minne mfululizo kuanzia 2016, 2017, 2018 hadi 2019 mtawalia. Pia, nilibaini ongezeko la mikopo chechefu katika Benki ya Posta Tanzania baada ya kuunganishwa kwa Benki ya Twiga na Benki ya Wanawake kutoka shilingi bilioni 21.13 mwaka 2017 hadi shilingi bilioni 31.09 mwaka 2018 na baadaye kupungua hadi shilingi bilioni 21.41 mwaka 2019.

Jedwali Na. 37: Kuongezeka kwa Madeni Chechefu Baada ya Benki Kuungana

Maelezo	Benki ya PostaTPB kabla ya Kuunganishwa Mwakakuunganishwa mwaka 2017 (Sh.)	Benki ya Posta baada ya Kuunganishwa na Benki ya Twiga na Benki ya Wanawake Mwaka 2018 (Sh.)	
Mikopo chechefu	2017	2018	2019
	21,131,218,000	31,090,255,000	21,409,572,000

Kiwango kikubwa cha mikopo chechefu kinapunguza mtaji wa msingi wa benki za Serikali kwani huingizwa kwenye vitabu vyatuhusu kama hasara na kusababisha kushuka kwa uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji kinachohitajika kisheria.

Ninapendekeza Benki ya Maendeleo TIB iweke mpango-mkakati wa kupunguza mikopo chechefu ili kuweza kufikia kiwango kinachokubalika cha asilimia tano.

10.1.3 Uwiano wa Utoshelevu wa Mtaji (Capital Adequacy) Kuwa Chini ya Kiwango Kinachohitajika Kisheria

Kanuni ya 19(2) ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Maendeleo ya Uwekezaji) za Mwaka 2011 inazitaka taasisi za fedha za maendeleo wakati wowote kudumisha kiasi cha chini cha mtaji wa

msingi na mtaji wa jumla usiopungua asilimia 13 na 15 mtawalia, wa jumla ya mali zinazoambatana na vihatarishi na mali zilizo katika hali hatarishi zilizo nje ya urari wa kimahesabu.

Kwenye Ripoti yangu ya Jumla ya Mwaka 2018/19 ya Mashirika ya Umma, niliripoti benki mbili za Serikali ambazo uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla ulikuwa chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji ya kisheria na nilishauri benki hizo kuitia viwango vya mitaji yao kwa lengo la kuongeza kiasi cha mitaji hiyo ili kufikisha uwiano wa kiwango cha chini cha mitaji kinachotakiwa kisheria.

Katika ukaguzi wa mwaka huu pamoja na Benki ya TIB Corporate kuunganishwa na Benki ya Posta Tanzania nilibaini kuwa kwa Benki ya Maendeleo TIB uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla bado uko chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji ya kisheria kwa miaka minne mfululizo (**Jedwali Na. 38**) Hii ni hatari kwa benki endapo benki Kuu itaamua kuifungia leseni yake ya biashara kwa kushindwa kufuata sheria. Uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla kuwa chini ya kiwango cha chini cha mahitaji ya mtaji ya kisheria kunatokana na kupata hasara ambapo hasara hizo hupunguza mtaji wa benki. Kwa mfano, miaka 2017 na 2018, benki ilipata hasara ya shilingi billoni 12 na milioni 544 mtawalia.

Jedwali Na. 38: Utoshelevu wa Mtaji wa Benki za Serikali

Description	31.12.2019 Mtaji (Sh.milioni)		31.12.2018 Mtaji (Sh.milioni)		31.12.2017 Mtaji (Sh.milioni)		31.12.2016 Mtaji (Sh.milioni)	
Mtaji	Msingi	Jumla	Msingi	Jumla	Msingi	Jumla	Msingi	Jumla
Mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	57,698	57,698	90,771	90,771	74,304	75,095	76,437	77,423
Jumla ya mali zinazoambatana na vihatarishi	618,285		656,475		856,702		942,621	
Uwiano wa mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	9%	9%	14%	14%	9%	9%	8%	8%
Uwiano wa kiasi cha chini cha mtaji wa msingi na mtaji wa jumla	13%	15%	13%	15%	13%	15%	13%	15%

Kwa mwenendo huu, ninarudia mapendekezo yangu kwamba Benki ya Maendeleo TIB ipitie kiwango cha mtaji wake kwa lengo la kuongeza kiasi cha mtaji ili kufikisha uwiano wa kiwango cha chini cha mtaji kinachotakiwa kwa mujibu wa kanuni za benki.

10.1.4 Mikopo Iliyofutwa Shilingi Bilioni 20.17

Nilibaini mikopo ya shilingi bilioni 20.17 katika Benki ya Posta Tanzania na benki ya Maendeleo TIB iliyofutwa kwa kuwa hakukuwa na uwezekano kwa wadaiwa kurudisha mikopo hiyo kama ilivyoainishwa kwenye **Jedwali Na. 39**. Pia, nilibaini kuwa Ofisi ya Msajili wa Hazina na Wizara ya Fedha na Mipango hawakushirikishwa kwenye maamuzi ya ufutaji wa mikopo hii ambayo ni mali ya Serikali kinyume na Kanuni Na. 22(3) ya Kanuni za Fedha za Umma za mwaka 2001. Aidha, hata mimi sikushirikishwa kwenye kupitia mikopo hiyo kabla ya kufutwa, kinyume na Kanuni Na. 25(2) ya Kanuni za Fedha za Umma za mwaka 2001.

Jedwali Na. 39: Mikopo iliyofutwa kwa miaka 2018 na 2019

Jina la taasisi	31 Disemba 2019	31 Disemba 2018
Benki ya Maendeleo TIB	9,026,000,000	687,000,000
Benki ya Posta Tanzania	11,147,568,000	12,529,061,000
Jumla	20,173,568,000	13,216,061,000

Chanzo: Hesabu za Benki ya Maendeleo ya TIB na Benki ya Posta Tanzania za miaka ya 2018 na 2019.

Kutoshirikisha Ofisi ya Msajili wa Hazina na Wizara ya Fedha na Mipango kwenye ufutaji wa mikopo kunaweza kupelekea kufuta mikopo katika hatua za awali wakati Serikali ingeweza kutumia vyombo vyake vya dola kusimamia marejesho ya mikopo hiyo. Pia, ninaona kuna hatari ya kufuta mikopo hiyo ili kuonesha menejimenti inafanya vizuri kwa kupunguza mikopo chechefu.

Ninapendekeza kuwa benki za Serikali ziombe msaada wa vyombo vya dola Serikalini pindi ufuatiliaji wa ndani wa madeni unaposhindwa.

10.1.5 Mapungufu katika Ufunguzi wa Akaunti za Benki na Kurudiwa kwa Namba za Akaunti

Kifungu Na. 11 cha Sheria ya Utakatishaji Fedha Haramu ya Mwaka 2012, na Sera ya Utakatishaji Fedha Haramu ya Mwaka 2012 ya Benki ya Posta Tanzania inataka benki kuwa na utaratibu wa ndani wa kumjua mteja kiundani kabla ya kumfungulia akaunti.

Hata hivyo, katika benkihiyo nilibaini akaunti 13 za wateja, (11 kutoka tawi la Arusha na akaunti mbili kutoka tawi la Zanzibar) zilizofunguliwa bila ya kuwa na picha ya mteja, barua ya utambulisho kutoka kwa mwajiri au Serikali za mitaa, na kitambulisho kingine muhimu kama vile kitambulisho cha uraia kutoka NIDA au leseni ya udereva kinyume na Sheria ya Utakatishaji wa Fedha Haramu na taratibu za kumjua mteja kabla ya kufungua akaunti (Know Your Customer-KYC).

Pia, niligundua akaunti 7,800 za benki zinazojirudia katika tawi la watu maalumu (Executive) kati ya akaunti 70,293 zilizofunguliwa kwa mwaka uliokaguliwa. Hata hivyo, hapakuwa na muamala wowote uliopitishwa kwenye akaunti hizo.

Kujirudiarudia kwa akaunti za wateja na kufungua akuanti bila viambatisho muhimu vyta utambulisho wa wateja kunaweza kusababisha akaunti hizo kutumika kirahisi katika utakatishaji fedha na hivyo kuleta upotevu wa mali za benki.

Hivyo, ninapendekeza Benki ya Posta kuzingatia Sheria ya Utakatishaji Fedha Haramu na miongozo yake wakati wa kufungua akaunti za wateja na ifanye uchunguzi yakinifu kuhusiana na ufunguzi wa akaunti zinazojirudiarudia na kuwachukulia hatua stahiki wanaohusika.

10.1.6 Mapungufu Kwenye Mifumo ya Benki ya Posta Tanzania

a) Makato Makubwa ya Marejesho ya Mkopo Kwenye Akaunti za Wateja

Katika Benki ya Posta nilibaini kuwa mfumo ulikuwa unakata marejesho makubwa ya riba kuliko inavyostahili. Hii inapelekea kuwa na mapato makubwa yasiyo halisi kwenye vitabu vyta benki

kwa kutambua mapato mapema kabla hayajaiva. Kwa kipindi kinachoishia tarehe 31 Disemba 2019, benki iliingiza vitabuni mapato yasiyoiva ya shilingi 195,629,495. Endapo kiasi hiki kilichokatwa zaidi hakitatumika kulipia marejesho ya mbele ya wateja hao kitasababisha benki kuonesha vitabuni kupokea mapato ambayo hayajaiva na hivyo kuwadhulumu wateja wake.

Ninapendekeza kuwa Benki ya Posta iweke vizuri mfumo wa ukataji marejesho ya mikopo ya wateja ili iweze kukata kiasi kinachostahili, na kiasi kilichokatwa zaidi kitumike kulipia mikopo ya mbele.

b) Kutositishwa kwa Utozaji wa Riba kwenye Akaunti Zenye Mikopo Chechefu ya Utoaji Fedha zaidi ya Salio

Kanuni namba 31 (1) ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (usimamizi wa mali zilizo kwenye hatari) ya mwaka 2014 inataka benki kusitisha utozaji wa riba kwenye mikopo chechefu. Hata hivyo, wakati wa ukaguzi niligundua kuwa mifumo ya Benki ya Posta ilikuwa inatoza riba kwenye mikopo chechefu. Hii ilisababisha benki kuonesha kupokea vitabuni mapato yatokanayo na riba ambayo uwezekano wa kulipwa ni mdogo.

Ninapendekeza kuwa Benki ya Posta kuweka mfumo vizuri wa ukataji wa riba kwenye mikopo chechefu ili kuendana na matakwa ya kanuni za benki na taasisi za fedha.

c) Makato Makubwa na Madogo kwenye Tozo ya Usajili wa Mkopo

Banki ya Posta Tanzania inakata asilimia 1.5 ya mikopo inayotolewa kwa wastaafu na wateja wengine. Katika mapititio yangu ya tozo kwenye mikopo ya baadhi ya wateja nilibaini wateja 12 amba walitozwa tozo kubwa ya usajili wakati wateja wanne (4) walitozwa kiasi pungufu kinyume na utaratibu unavyotaka. Jedwali Na. 40 linaonesha wateja walitozwa zaidi wakati Jedwali Na. 41 linaonesha wateja walitozwa pungufu.

Hivyo, benki inaweka kumbukumbu ya mapato ambayo hayajaiva kwa kukata zaidi ya kiwango wakati kukata kidogo kunasabisha upotevu wa mapato.

Jedwali Na. 40: Makato Makubwa ya Tozo ya Usajili wa Mkopo

Mteja	Siku ya Kuanza	Kiasi cha Mkopo(Sh.)	Tozo Inayotakiwa (Sh.)	Tozo Iliyokatwa (Sh.)	Kiasi Kilichokatwa Zaidi (Sh.)
Mteja Na. 1	29/10/2019	1,300,000	19,500	19,574	74
Mteja Na. 2	4/10/2019	3,000,000	45,000	45,170	170
Mteja Na. 3	24/07/2019	4,000,000	60,000	60,277	277
Mteja Na. 4	15/07/2019	2,900,000	43,500	43,665	165
Mteja Na. 5	16/08/2019	1,500,000	22,500	22,585	85
Mteja Na.6	21/08/2019	1,000,000	15,000	15,057	57
Mteja Na. 7	5/7/2019	2,000,000	30,000	30,114	114
Mteja Na. 8	23/10/2019	2,100,000	31,500	31,617	117
Mteja Na. 9	9/8/2019	1,900,000	28,500	28,608	108
Mteja Na. 10	11/10/2019	2,700,000	40,500	40,653	153
Mteja Na. 11	23/07/2019	1,500,000	22,500	27,000	4,500
Mteja Na. 12	7/6/2019	4,200,000	63,000	110,191	47,191

Chanzo: Taarifa kutoka kwenye mfumo wa Benki ya Posta Tanzania

Jedwali Na. 41: Makato madogo ya tozo ya usajiri wa mkopo

Mteja	Tarehe ya Kutoa Mkopo	Kiasi cha Mkopo (Sh.)	Tozo Inayotakiwa a Kukatwa (Sh.)	Tozo Iliyokatwa (Sh.)	Kiasi Kilichokatwa Kidogo (Sh.)
Mteja Na. 1	26/02/2019	8,000,000	120,000	31,923.30	88,076.70
Mteja Na. 2	24/04/2019	11,000,000	165,000	46,333.12	118,666.88
Mteja Na. 3	14/01/2019	2,600,000	39,000	31,017.11	7,982.89
Mteja Na. 4	28/03/2019	3,400,000	51,000	23,229.60	27,770.40

Chanzo: Taarifa kutoka kwenye mfumo wa Benki ya Posta Tanzania

Benki ilieleza kuwa inaendelea kufanya kazi mapungufu yaliobainika ili kuhakikisha kuwa mfumo unafanya makato kwa usahihi kwenye mikopo ya wateja na kuahidi kuwarudishia waliokatwa makato zaidi ya usajili wa mkopo na kuwakata zaidi waliokatwa kidogo.

Pamoja na majibu hayo, ninaendelea kusisitiza kuwa Benki ipitie vizuri mfumo wake ili kuhakikisha makato ya tozo ya usajili wa mkopo yanakatwa kwa usahihi kama inavyotakiwa na miongozo ya ndani.

d) Kuchelewa Kuingiza Taarifa za Miamala ya Simu kwenye Mfumo wa Benki

Katika kupitia taarifa za miamala ya simu katika Benki ya Posta Tanzania nilibaini ucheleweshaji wa kuingiza kumbukumbu za taarifa za miamala ya simu kwenye mfumo wa benki (CBS).

Ucheleweshaji ulikuwa wa siku 21 hadi 49 kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 42**.

Pia, nilibaini tofauti kati ya bakaa ya fedha zilizothibitishwa na mitandao ya simu na kiasi kilichorekodiwa na benki kama bakaa ya fedha kwenye mitandao ya simu kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 43**.

Kuchelewa kurekodi kwa miamala ya simu kwenye mfumo wa benki kunafanya taarifa za mfumo wa benki kutokuwa sahihi na kuzuia maamuzi sahihi ya kimenejimenti ya kila siku.

Jedwali Na. 42: Miamala ya Simu Iliyochelewa Kurekodiwa Kwenye Mfumo wa Benki

Namba ya Muamala	Tarehe ya Muamala	Kiasi (Sh.)	Tarehe ya Kurekodi kwenye Mfumo
6L3231URVAA	3 Disemba 2019	2,567,039	21 Januari 2020
6L6232B95CK	6 Disemba 2019	100,000,000	21 Januari 2020
6LC93379BX3	12 Disemba 2019	100,000,000	21 Januari 2020
6LJ3348677N	19 Disemba 2019	100,000,000	21 Januari 2020
6LQ335D7Y0L	27 Disemba 2019	48,000,000	21 Januari 2020
6LV0367KS88	31 Disemba 2019	79,000,000	21 Januari 2020
Akaunti za Tigo Pesa			
92598744612	13 Disemba 2019	213,000,000	Haukurekodiwa
22517582572	20 Disemba 2019	168,000,000	21 Januari 2020
98421136811	29 Disemba 2019	220,000,000	Haukurekodiwa
	27 Disemba 2019	143,700,000	Haukurekodiwa

Jedwali Na. 43:Tofauti kati ya mfumo wa benki na mitandao ya simu (MNOs)

Vodacom - Mkoba	Kiasi kilichotolewa (Sh.)	Makusanyo (Sh.)
Mfumo wa CBS	77,711,125	844,223,709
Mitandao ya simu (MNO)	76,355,668	113,311,717
Tofauti	1,355,457	730,911,992

Benki ya Posta Tanzania ilieleza kuwa inafanya kazi suala hili na itahakikisha kuwa miamala ya simu inarekodiwa kwa wakati kwenye mfumo wa benki na usuluhishi kati ya miamala ya simu na mfumo wa benki ulihamishiwa kwenye Kitengo Maalumu cha Usuluhishi (Central reconciliations division) kuanzia Februari 2020 ili kuongeza ufanisi zaidi.

Ninapendekeza Benki ya Posta Tanzania ihakikishe (a) Usimamizi wa miamala ya simu unaimarika na taarifa za miamala ya simu zinarekodiwa kwenye mfumo kwa wakati na usahihi ili wakati wowote mfumo wa benki uwe na taarifa sahihi; na (b) Usuluhishi kati ya taarifa za mitandao ya simu (MNOs) na mfumo wa benki (CBS) unafanyika kwa wakati ili kuondoa tofauti kwenye taarifa.

10.1.7 Kupungua kwa Ukwasi wa Benki ya Maendeleo TIB

Kanuni ya 60 ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha (Development Finance) za Mwaka 2011 inazitaka benki au taasisi za fedha kuwa na ukwasi wa kutosha wakati wowote ili kuweza kulipa madeni yake yakiiva.

Wakati wa ukaguzi, niligundua kwamba Benki ya Maendeleo TIB kufikia tarehe 31 Desemba 2019 ilikuwa na madeni yaliyoiva ya jumla ya shilingi bilioni 147 wakati ukwasi wake ni shilingi bilioni 2.6 sawa na asilimia 2 ya madeni yaliyoiva. Kwenda kinyume na kanuni za usimamizi wa ukwasi kunaweza kusababisha faini na adhabu kutoka kwa mamlaka za usimamizi wa benki na taasisi za fedha.

Benki ya Maendeleo TIB ilieleza kuwa imepata kibali cha kuuza hati fungani za miaka mitano za kiasi cha shilingi bilioni 300. Hati zitatolewa kwa awamu, ambapo awamu ya kwanza itakuwa ya shilingi bilioni 135 kwa ajili ya madeni ya muda mfupi na awamu ya pili itakuwa ya shilingi bilioni 165 kwa ajili kuongeza mtaji kadiri ari ya wawekezaji itakavyojonesha. Kwa wakati wa ukaguzi Benki ilikuwa inasubiri maamuzi ya mwisho ya Wizara ya Fedha na Mipango kabla ya kuanza kuuza hati hizo.

Ninapendekeza Benki ya Maendeleo TIB iimarishe mpango mkakati wa kupunguza madeni yaliyoivaa ili kuendana na matakwa ya Kanuni ya 60 ya Kanuni za Benki na Taasisi za Fedha za Mwaka 2011; na iharakishe uuzaji wa hati fungani kwa kufuatilia kwa karibu kibali toka Wizara ya Fedha na Mipango ili kuimarisha ukwasi wa benki na hivyo iweze kufikia malengo yaliyokusudiwa ya shughuli za benki.

10.1.8 Kiwango cha Chini cha Ukusanyaji wa Mikopo Iliyorekodiwa kama Hasara kwenye Vitabu vya Benki ya Maendeleo TIB

Kwenye Ripoti ya Jumla ya Mashirika ya Umma ya Mwaka 2018/19 (Sura ya 11, Aya 11.17) niliripoti kiwango kidogo cha ukusanyaji wa mikopo chechefu iliyorekodiwa kama hasara kwenye vitabu vya benki na kupendekeza benki iongeze kasi ya ukusanyaji.

Hata hivyo, katika ukaguzi wa mwaka huu nilibaini pia uwepo wa kiwango kidogo cha ukusanyaji ambapo Benki ya Maendeleo TIB imekusanya shilingi bilioni 1.3 chini ya makisio ya awali ya shilingi bilioni 9 na makisio yaliyorekeblishwa ya shilingi bilioni 2.8. Aidha, katika mwaka wa fedha 2018/19, mikopo chechefu iliyorekodiwa kama hasara ilikuwa shilingi bilioni 126. Hivyo, kiwango kidogo cha ukusanyaji kinapunguza ukwasi wa benki kwa kuwa kiasi kikubwa cha fedha kipo mikononi mwa watu ambacho kingeweza kuwekezwa kwenye maeneo yenyе faida zaidi.

Benki ilieleza kuwa makusanyo madogo yalisababishwa na kushuka kwa soko na thamani ya dhamana za mali zinazoshikiliwa kwa ajili ya kuuza na hivyo kushindwa kufidia kiasi kinachodaiwa na kuchelewa kwa hukumu za kesi zilizo mahakamani.

Pamoja na juhudhi hizi, ninarudia mapendekezo yangu kuwa Benki ya Maendeleo TIB iimarishe zaidi mikakati yake ya ufuatiliaji na ukusanyaji wa mikopo ili kuimarisha kiwango cha ukwasi na kufikia makisio ya makusanyo ya mikopo chechefu.

10.1.9 Kutorejeshwa kwa Mkopo wa Shilingi Bilioni 33 na Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB)

Tarehe 14 Novemba 2018, Benki ya Kilimo ilitoa mkopo wa shilingi bilioni 33 kwa Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kwa ajili ya kununua korosho ghafi kwa msimu wa mwaka 2018/19 ili kuuza soko la ndani na nje ya nchi. Pia mkopo ulikuwa unagharamia gharama zingine za kuchakata na kuuza korosho. Makubaliano yalikuwa riba itakuwa sawa na riba ya hati fungani ya siku 182 ikiongezwa asilimia 2 na marejesho ya mkopo yalitakiwa kufanyika yote kwa mkupuo tarehe 14 Juni 2019 kabla ya kuomba mabadiliko ya kulipa tarehe 14 Disemba 2019.

Makubaliano ya mkopo yalikuwa miezi sita tangu tarehe ya mkopo ya mwezi Novemba 2018. Hata hivyo, niliona nyongeza ya muda wa malipo kutoka tarehe 14 Juni 2019 ya awali hadi tarehe 14 Disemba 2019 kufuatia nyongeza ya mkataba ya tarehe 14 Juni 2019. Kutokana na masharti ya mkataba, Bodi ya Mazao Mchanganyiko ilitakiwa kufungua akaunti kwenye Benki ya TIB ya Corporate ambamo mauzo ya korosho yalitakiwa yawekwe.

Baada ya kupitia utekekelezaji wa mkataba kati ya Benki ya Kilimo na Bodi ya Mazao Mchanganyiko nilibaini mambo yafuatayo:

- Bodi ya Mazao Mchanganyiko haikuwa imerekodimkopo wa msingi wa shilingi bilioni 33 wala riba ya shilingi bilioni 2.06 mpaka tarehe 31 Disemba 2019 kwenye vitabu vyake kuanzia mwaka wa fedha 31 Disemba 2017.
- Bodi ya Mazao Mchanganyiko haikufungua akaunti kwenye Benki ya TIB Corporate kinyume na makubaliano ya mkataba, hivyo Benki ya Kilimo ilishindwa hata kuona mauzo ya korosho.
- Kwenye vitabu vya Benki ya Kilimo nilibaini kiasi cha mkopo wa shilingi bilioni 33 na riba ya shilingi bilioni 2.06 ikiwa imerekodiwa kama deni hadi kufikia tarehe 31 Disemba 2019.
- Pia, hakukuwa na vielelezo vyovyote vilivyoletwa kwangu kuhusiana na mabadiliko ya kufungua akaunti nje na Benki ya TIB Corporate.
- Benki ya Kilimo ilieleza kuwa Serikali ndiyo inayosimamia akaunti ya makusanyo na benki imekuwa ikiwakumbusha wadaiwa mara kwa mara kulipa deni hilo bila mafanikio.

Nimepokea majibu ya benki, lakini bado nina shaka kwamba kutorekodiwa kwa mkopo na riba yake kwenye vitabu vya hesabu vya Bodi ya Mazao Mchanganyiko kunaoneshadhahili kutolitambua deni hili na kutowekea uzito wa kulilipa.

Kwa hiyo, ninapendekeza Benki ya Kilimo ifuutilie kwa karibu kwa kufanya mawasilianao na Bodi ya Mazao Mchanganyiko kuhusu ulipaji wa deni hili la shilingi bilioni 33 na riba yake ya

shilingi bilioni 2.06. Pia, Benki ya Kilimo ipate sababu za kwa nini deni hili halijarekodiwa kwenye vitabu vyta Bodi ya Mazao Mchanganyiko.

10.1.10 Mapungufu Kwenye Amana za Mikopo

Kifungu Na. 14.7 cha Sera ya Benki ya Kilimo kinataka amana ya mkopo iwe asilimia 125 ya mkopo wote. Ubora wa amana ya mkopo unatokana na upembuzi wa ofisa mikopo kuhusinana na eneo amana ilipo, ubora wa amana, na kama amana hiyo inauzika. Kifungu Na. 14.8.1 cha Sera hiyo kinataka amana iwe imethaminishwa si zaidi ya mwaka mmoja na mthaminishaji mali na ripoti ya uthamini ipitishwe na benki.

Katika kupitia ubora wa amana na kutembelea miradi hiyo, nilibaini mapungufu kwenye ubora wa amana ya mkopo uliotolewa kwa Isansa AMCOS kama ifuatavyo:

- **Kukosekana kwa ripoti ya uthaminishaji wa amana:** Hapakuwa na ripoti ya uthaminishaji wa amana za mkopo ambazo ni maghala mawili yenye hati ya umiliki Na.150mbz/17682 kwa jina la Isansa AMCOS. Hii inaonesha kwamba uthaminishaji wa amana haukufanyika kabla ya kutoa mkopo kinyume na Sera ya sera ya Benki. Hii inaweza kusababisha hasara kwa benki kama thamani halisi ya amana itakuwa ndogo kuliko thamani iliyoletwa na mkopaji. Pia, kukosekana kwa ripoti ya uthaminishaji kunaweza kupelekea mkopo kushushwa thamani kulingana na matakwa ya kanuni za Benki Kuu ya Tanzania.
- **Kutokutambua uchakavu wa amana wakati wa ukokotoaji wa hasara itokanayo na madeni.** Thamani ya amana ina mchango mkubwa sana katika ukokotoaji wa hasara ya mkopo maana ndio inatoa kiwango kinachoweza kupatikanakama mteja akishindwa kurejesha mkopo. Kutokutambua uchakavu wa amana wakati wa ukokotoaji wa hasara ya mkopo kunasababisha kurekodi hasara ya mkopo isiyo sahihi kwenye vitabu vyta hesabu. Kwa mfano Benki ya Kilimo ilitumia thamani ya shilingi milioni 110 kwa amana zote mbili wakati kimsingi zimeharibika na uharibifu haukuzingatiwa kwenye thamani hiyo.

Benki ya Kilimo ilieleza kwamba licha ya kuwa haikufanya tathmini ya amana za mkopo huo, lakini hati za maghala hayo mawili ziko mikononi mwa benki na inaamini zina thamaniya zaidi ya asilimia 125 ya mkopo.

Ninapedekeza Benki ya Kilimo (a) Ifuate sera ya mikopo kwa kufanya tathmini ya amana za mikopo kwa kutumia watalaamu wa uthaminishaji mali kabla ya kutoa mkopo ili kupunguza hasara kwa Benki ikitokea mteja ameshindwa kurejesha mkopo wote; na (b) limarishe ufuatiliaji wa miradi ya mikopo pamoja na amana ili kuweza kuona hali za amana zake na itumie taariza hizo wakati wa ukokotoaji wa hasara za mikopo.

10.1.11 Matokeo ya Kuunganishwa kwa Benki za Serikali

Serikali ya Tanzania inapambana kuongeza ufanisi wa benki zake kwa kupitia muundo wa mitaji, gharama za uendeshaji, na malengo mahususi ya kila benki. Ili kufikia malengo yake, mwaka 2018 Serikali iliamua kuziunganisha benki zake mbili ambazo ni Benki ya Twiga na Benki ya Wanawake kwenye Benki ya Posta Tanzani ambayo baadaye iliiwtwa Benki ya Posta Tanzania PLC. Pia, mwezi Juni 2020 Serikali iliamua kuunganisha benki nyingine ya TIB Corporate kwenye benki ya Posta Tanzania ili kuwa na benki moja kubwa ya biashara inayoweza kupambana na benki za kibishara zingine kwenye soko. Kupitia ukaguzi wangu, nimebaini kuwa benki zote zilizouunganishwa zilikuwa zinafanya vibaya. Kwa mfano, Benki ya TIB Corporate ilikuwa na mtaji chini ya unaohitajika na Benki Kuu ya Tanzania wakati Benki ya Twiga na Benki ya Wanawake zilikuwa chini ya uangalizi wa Benki Kuu ya Tanzania tangu mwaka 2016. Hii ni ishara tosha kwamba Serikali ilihitaji kufuatilia kwa karibu madhara ya benki hizi kwenye Benki ya Posta Tanzania ambayo ilikuwa inafanya vizuri hapo awali kabla ya kuunganishwa na benki hizi tatu.

Kuunganishwa kwa benki hizi ni chachu ya mabadiliko kwenye ufanisi wa utendaji wa kazi, mifumo na muundo ili kuhakikisha kuwa Benki ya Posta Tanzania inapambana kwenye soko la benki.

Ninatambua dhamira njema ya Serikali kuhusu uunganishaji wa benki zake ambazo hazifanyi vizuri kwa lengo la kuwa na benki

moja kubwa ya biashara inayoweza kupambana na benki zingine. Hata hivyo, nina shaka na jinsi Serikali inavyoshughulikia suala la umiliki wa awali wa benki zilizounganishwa na Benki ya Posta Tanzania kwa kuwa zilikuwa zinamilikiwa na Serikali pamoja na watu binafsi (**Jedwali Na. 44**).

Kuna viashiria kuwa Serikali inaweza kuingia kwenye mgogoro na watu binafsi kwenye umiliki wa Benki ya Posta Tanzania hapo baadaye kama suala hili halitashughulikiwa kwa umakini. Kwa mfano, Serikali haijatoa hatima ya umiliki kwa Benki Maendeleo TIB ndani ya Benki ya Posta Tanzania baada ya Benki yake ya TIB Corporate kuunganishwa licha ya kuwa ilikuwa inaimiliki benki hiyo kwa asilimia 100.

Pia, nina shaka na ufuataji wa taratibu za ufungaji wa benki zilizounganishwa na Benki ya Posta Tanzania na ubadilishaji wa majina ya mali za benki zilizounganishwa ili kuzuia upotevu wa mali za Serikali.

Jedwali Na. 44: Umiliki wa Benki Zilizounganishwa na Benki ya Posta

Wamiliki	Benki ya Twiga (%)	Benki ya Wanawake (%)	Benki ya TIB Corporate (%)
Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania	63.95	98	
Mfuko wa Pensheni wa Mamlaka za Serikali za Mitaa	25.13		
Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi	10.92		
Taasisi na watu binafsi		2	0.005
Benki ya Uwekezaji - Maendeleo			99.995
Jumla ya hisa	100%	100	100
Hisa za awali	Shilingi bilioni 6.9		Shilingi bilioni 17

Ninapendekeza Serikali ianzishe kikosi kazi kwa ajili ya kufuatilia na kupitia uhamishaji wa mali za benki zilizounganishwa na Benki ya Posta Tanzania umiliki wa taasisi na watu binafsi kwenye Benki ya Posta Tanzania kutokea kwenye benki zilizounganishwa. Pia, Serikali ifuutilie kwa karibu ufanisi wa Benki ya Posta Tanzania kwa kuwa benki zote ziliunganishwa zilikuwa hazifanyi vizuri.

10.2 Utendaji Katika Mifuko ya Hifadhi ya Jamii

Mifuko ya hifadhi ya jamii ilianzishwa kwa madhumuni ya kutoa mafao kwa wanachama wa mifuko na jamii kwa ujumla. Mifuko hii inajumuisha Mfuko wa Bima ya Afya, Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi, na mifuko ya pensheni.

Kulikuwa na mifuko minne ya hifadhi ya jamii kwa mwaka wa fedha 2019/20 ambayo ni Mfuko wa Pensheni kwa Wafanyakazi wa Umma (PSSSF), Mfuko wa Pensheni kwa Wafanyakazi wa Sekta Binafsi (NSSF), Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF), na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF).

Nimepitia uendeshaji wa mifuko hii na kubaini mambo yafuatayo ambayo Serikali inatakiwa ichukue hatua za makusudi ili kuboresha utoaji huduma kwa wananchi:

10.2.1 Mapato Kidogo kwenye Mikopo Iliyokopeshwa kwenye Taasisi za Serikali

Katika miaka ya fedha 2016/17 na 2018/19, Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulizipatia taasisi za Serikali jumla ya mikopo ya shilingi bilioni 220.39. Taasisi hizo ni pamoja na Wizara ya Mambo ya Ndani, Chuo Kikuu cha Dodoma, Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa, Taasisi ya Mifupa Muhimbili na Ofisi ya Katibu Tawala wa Mkoa wa Dodoma kwa ajili ya kujenga hospitali, kununulia vifaa vya hospitali, pamoja na kuboresha vitendeakazi vya hospitali. Katika kupitia ufanisi wa mikopo iliyokopeshwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kwenye taasisi za Serikali, nilibaini mapato kidogo yatokanayo na mikopo hiyo kama inavyooneshwa kwenye **Kielelezo Na. 5**. Pia, mwenendo wa mapato ya mikopo hiyo umeshuka kutoka asilimia 2.52 iliyoripotiwa mwaka 2016/17 hadi asilimia 0.89 mwaka 2018/19. Mapato yatokanayo na mikopo ya Serikali ni kidogo kuliko hata riba itolewayo na Benki Kuu ya Tanzania ya asilimia 5.

Pia, nilibaini kati ya jumla ya mikopo ya shilingi bilioni 220.39 iliyotolewa kwenye taasisi za Serikali hadi kufikia tarehe 30 Juni 2019, shilingi bilioni 132 (asilimi 60) hazikuwa na makubaliano ya kimaandishi wala haikuwa na riba. Hii ni kinyume na Kifungu cha 5(1) (f) cha Sera ya Uwekezaji ya Mfuko ya Mwaka 2020 inayotaka

mikopo kwa Serikali itolewe kwa riba ya kibiashara na ni kinyume na lengo kuu la Mfuko lililoelezwa kwenye Kifungu cha 33 cha Sheria ya Mfuko ya Mwaka 2015 na sera ya uwekezaji inayotaka fedha za Mfuko ziwekezwe kwa ajili ya kuongeza mapato makubwa kwa mfuko. Kutotozwa riba kunapunguza mapato ya Mfuko na ukuaji wake.

Aidha, nilibaini kuwa mikopo kwa Serikali ni asilimia 20 ya uwekezaji wote kinyume na Sera ya Uwekezaji ya Mfuko pamoja na ya Benki Kuu ya Tanzania inayotaka iwe asilimia 10 ya uwekezaji wote.

Kielelezo Na. 5: Mapato Madogo Yatokanayo na Mikopo kwa Serikali

Chanzo: Hesabu za Mfuko za miaka 2016/17 na 2018/19

Ninapendekeza Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (a) Usimamie kwa karibu mikopo yote iliyozikopesha taasisi za Serikali, na (b) Uhakikishe unafuata Sera ya uwekezaji kwa kuwekeza asilimia 10 tu kwenye taasisi za Serikali.

10.2.2 Kuongezeka kwa Gharama za Uendeshaji Ikilinganishwa na Mapato

Tathmini ya ufanisi wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya inaonesha kuongezeka kwa gharama za uendeshaji zikilinganishwa na mapato

baada ya kutoa gharama za wanachama. Uwiano wa gharama za uendeshaji na mapato baada ya kutoa gharama za wanachama umeongezeka kutoka asilimia 52 iliyoripotiwa mwaka 2017/18 hadi kufikia asilimia 251 mwaka 2018/19. Pia niligundua kuongezeka kwa gharama za wanachama ikilinganishwa na michango ya wanachama kutoka asilimia 99 ya mwaka 2017/18 hadi asilimia 114 kwa mwaka 2018/19 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 45**.

Jedwali Na. 45: Uwiano wa Gharama za Uendeshaji na Mapato

Maelezo	2018/19 (Sh. 000)	2017/18 (Sh. 000)
Michango ya wanachama	431,003,120	394,931,057
Mapato yatokayo na uwekezaji	84,771,805	107,368,000
Mapato mengine	3,111,057	1,502,627
Jumla ya mapato	518,885,982	503,801,684
Gharama za wanachama	489,606,150	390,168,822
Mapato baada ya kutoa gharama za wanachama	29,279,832	113,632,862
Gharama za uendeshaji	65,588,607	57,773,970
Uwiano wa gharama za uendeshaji na mapato	224%	51%
Uwiano wa gharama za wanachama na michango yao	114%	99%

Chanzo: Hesabu za Mfumo kwa mwaka wa fedha 2017/18 na 2018/19

Kuongezeka kwa gharama zikilinganishwa na mapato kunahatarisha ukwasi wa Mfuko ambapo Mfuko unaweza kushindwa kutimiza malipo kwa watoahuduma pindi yanapokuwa yameiva.

Pia, nilibaini kuwa Kifungu Na. 33(1)(b) cha Sheria ya Mfuko kinataka gharama za uendeshaji wa mfuko zisizidi asilimia 15 ya jumla ya mapato. Kwa maoni yangu, ninaona si kipimo kizuri; ilitakiwa uwiano wa gharama za uendeshaji ulinganishwe na mapato baada ya kutoa gharama za wanachama ambazo ni za lazima. Kwa hiyo, kuangalia uwiano wa gharama za uendeshaji na jumla ya mapato hakuwezi kutoa taswira halisi ya mwenendo wa matumizi.

Ninapendekeza Mfuko wa taifa wa Bima ya Afya ufanye ufanye tathmini ya kina ya gharama za uendeshaji na itengeneze mpango mkakati wa muda mfupi na mrefu wa kupunguza gharama za uendeshaji.

10.2.3 Kutofanyika kwa Tathmini ya Uwezo wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Mfuko wa Pensheni kwa Wafanyakazi wa Sekta Binafsi (NSSF)

Kifungu Na. 39(A) cha Sheria za Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ya Mwaka 2015 na Kifungu Na. 57 (a) cha Sheria za NSSF ya mwaka 2018 zinataka kufanyika kwa tathmini ya uwezo wa kifedha wa Mifuko kwa kuangalia uwiano wa mali na madeni kwa kipindi kijacho. Tathmini inatakiwa ifanyike na mtalaamu wa uthaminishaji kila baada ya miaka mitatu. Tathmini hii husaidia mfuko kujua uwezo wake wa kulipa madeni yakiwemo madeni ya wastaifu kwa kipindi kijacho. Pia, husadia menejimenti ya mfuko kufanya maamuzi mbalimbali.

Tathmini ya mwisho ilifanyika Juni 2016, na nyingine ilitakiwa ifanyike Juni 2020, lakini zoezi hilo halikufanyika. Kutofanyika kwa zoezi hilo kunasababisha mifuko kushindwa kujitathmini kifedha kwa kipindi kijacho.

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulieleza kuwa uko kwenye hatua za mwisho za kumpata mtalaamu wa uthaminishaji na unatarajia kujipanga kipindi kijacho ili kuhakikisha kuwa uthaminishaji unafanyika mapema.

Ninapendekeza mfuko wa Bima (NHIF) na Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi (NSSF) kuhakikisha kuwa uthaminishaji wa mali na madeni ya mifuko unafanyika kila baada ya miaka mitatu kwa mujibu wa sheria ili kujua uwezo wa mfuko kwa kipindi kijacho.

10.2.4 Kuongezeka kwa Madeni ya Michango ya Wanachama

Kifungu Na. 12(7) cha Sheria ya Mfuko wa Pensheni kwa Wafanyakazi wa Sekta Binafsi ya Mwaka 2018; Kifungu Na. 9(5) cha Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ya Mwaka 2015; Kifungu Na. 18(5) cha Sheria ya Mfuko wa Pensheni kwa Wafanyakazi wa Umma ya Mwaka 2018; na Kifungu Na. 75(1) cha Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi ya Mwaka 2015 vinataka michango ya wanachama kutoka kwa waajiri wao kuwasilishwa kwenye mifuko ya jamii ndani ya siku 30 baada ya mwezi kwisha.

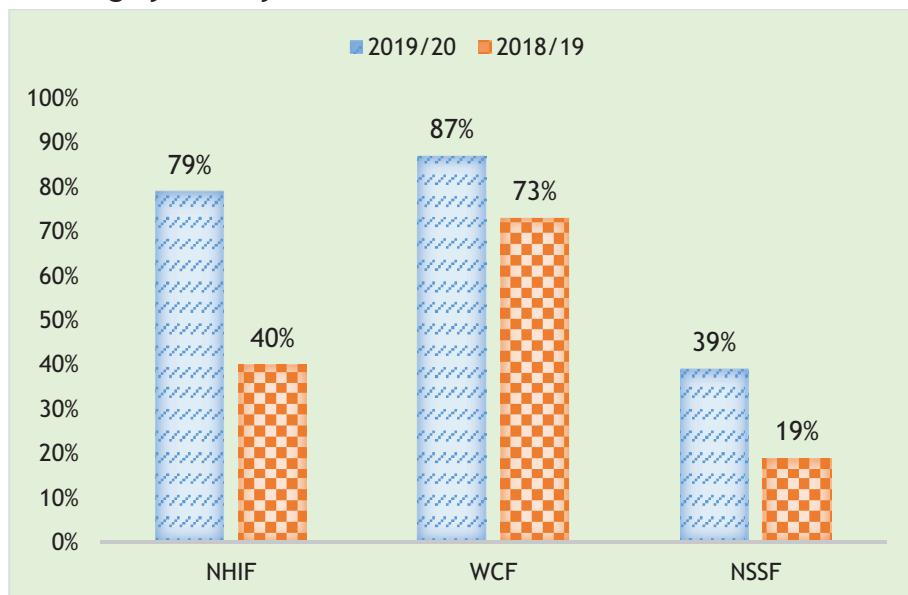
Ripoti yangu ya jumla ya mwaka jana ya Mashirika ya Umma (Aya 12.12) ilieleza michango mingi ya wanachama ambayo haijawasilishwa kwa zaidi ya mwaka mmoja kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya, Mfuko wa Pensheni kwa Watumishi wa Umma, na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi na nilipendekeza mifuko kuongeza juhudzi za kukusanya michango hiyo.

Hata hivyo, mwaka huu wa fedha, nilibaini kuongezeka kwa malimbikizo ya michango iliyokaa zaidi ya mwaka mmoja. Katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya nilibaini kiasi cha shilingi bilioni 19.24 (asilimia 79) kinadaiwa kwa zaidi ya mwaka mmoja kati ya jumla ya shilingi bilioni 24.43 ya madai ya michango. Hili ni ongezeko la asilimia 39 kutoka ongezeko lililorekodiwa mwaka jana la asilimia 40. Pia, nilibaini Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi unadai michango ya shilingi bilioni 101.18 kwa zaidi ya mwaka mmoja ambayo ni sawa na asilimia 87 ya madai yake yote ya michango ya shilingi bilioni 116.62, hili ni sawa na ongezeko la asilimia 14 kutoka shilingi bilioni 80.70 (asilimia 73) iliyoripotiwa mwaka 2018/19.

Kwenye Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi nilibaini hali mbaya zaidi ambapo michango ya wanachama inayodaiwa kwa zaidi ya mwaka ilioongezeka mara mbili kutoka shilingi bilioni 52.20 (asilimia 19) iliyoripotiwa mwaka 2018/19 hadi shilingi bilioni 105.40 (asilimia 39) mwaka 2019/20 (**Kielelezo Na. 6**). Pia, ukaguzi wangu katika Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi ulibaini ongezeko kubwa la michango yote ya wanachama ambayo haijawasilishwa kutoka shilingi bilioni 139.34 zilizoripotiwa mwaka 2017/18 hadi shilingi bilioni 284.53 mwaka 2019/20, sawa na ongezeko la asilimia 104.

Madai ya muda mrefu ya michango ya wanachama yanababisha fedha hizo zisipelekwe kwenye uwekezaji ili kupata mapato zaidi kwa ajili ya kulipa mafao kwa wanachama. Pia, hupunguza mtaji wa mifuko kupitia kufutwa kwa madeni hayo wakishindwa kulipa.

Kielelezo Na. 6: Asilimia ya michango ya wanachama ambayo haijawasilishwa kwa zaidi ya mwaka mmoja katika jumla ya michango yote inayodaiwa

Chanzo: Hesabu za mifuko ya jamii za miaka 2018/19 na 2019/20

Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi ilieleza kuwa madai ya michango ya wanachama ya zaidi ya mwaka mmoja ni ile ambayo mashauri yake yako mahakamani. Kwa sasa kuna mashauri 69 ambayo yanaendelea kusikilizwa mahakamani. Kiasi kikubwa cha michango ya wanachama ambayo haijawasilishwa kinatokana na taasisi za Serikali ambazo kwa sasa zinachangia Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Umma. Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi umeunda kikosikazi kwa ajili ya kuwafuatilia kwa karibu wadaiwa hao.

Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) ulieleza kuwa kiasi kikubwa cha fedha ambacho kinadaiwa kutoka kwa wanachama zinatokana na riba ya kuchelewa kuwasilisha michango kwa ile miaka miili ya kuanzishwa kwa mfuko huu. Kipindi hicho, wanachama wengi walikuwa hawana uelewa na Mfuko pamoja na uwasilishaji wa michango hiyo. Mfuko umekuwa ukifanya juhudzi za makusudi za kuhahakisha kuwa unawaelimisha wanachama wake kuhusu uwasilishaji wa michango kisheria na kuwaelekeza jinsi ya kuwasilisha michango kwa mfuko; pamoja na kuweka mazingira rafiki ya uwasilishaji ikiwemo mfumo wa ulipaji wa WCFePG amba

umeunganishwa na GePG na kufungua ofisi kila mkoa kusaidia ufuatiliaji wa michango kwa wanachama.

Kwa hiyo ninapendekeza mifuko ya NSSF, NHIF na WCF (a) Iweke mikakati Madhubuti ya ukusanyaji wa michango kwa wanachama ili iwasilishwe kwa wakati; na (b) Ifanye vikao vyta mara kwa mara na wanachama ili kujuu changamoto za kuchelewa kupeleka michango kwa mifuko.

10.2.5 Madai ya Muda Mrefu ya Kodi za Nyumba za NSSF

Sera ya Fedha ya NSSF ya Mwaka 2018 inataki kodi ya nyumba ilipwe miezi mitatu kabla ya kuanza kukaa kwa mpangaji. Sera hii pia inataki ankara ya kodi ilipwe mapema iwezekanavyo na hairuhusu kukaa kwa mkopo. Wapangaji wasiolipa kodi ya pango washughulikiwe kisheria na taratibu zote za kukusanya madeni zitekelezwe na Mkurugenzi wa Mipango na Uwekezaji ndani ya miezi mitatu ya kushindwa kulipa kodi.

Wakati wa ukaguzi wangu nilibaini kodi za pango ya shilingi bilioni 36.7 ambayo haijalipwa kwa muda wa zaidi ya siku 90 ambayo inajumuisha shilingi bilioni 31.90 (asilimia 87) ambazo hazijalipwa kwa zaidi ya mwaka mmoja. Pia, nilibaini kuwa Mfuko haukuwa na jitihada za makusudi za kuhakikisha kuwa unasitisha mikataba mapema kabla ya deni kuwa kubwa zaidi.

Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi (NSSF) ulieleza kuwa umewachukulia hatua mbalimbali ikiwemo kuwafungulia kesi mahakamani wadaiwa; kuingia makubaliano na kampuni za kudai madeni; na kutoa ankara za madai kwa wadaiwa kwa lengo la kuwakumbusha. Kwa mwaka wa fedha 2020/21, Mfuko umepanga kupunguza madai hayo kwa asilimia 60.

Pamoja na hatua zolizochukuliwa, ninapendekeza Mfuko wa Pensheni ya Wafanyakazi wa Sekta Binafsi (NSSF) (a) Uongeze usimamizi wa vipengele vyta mikataba ya upangaji ikiwa ni pamoja na kusitisha mikataba mapema inapotokea mpangaji halipi ili kupunguza kuwa na madeni makubwa ambayo hayalipiki; na (b) Upitie upya vipengele vyta mikataba ya upangaji ili kuongeza kipengele kinachotaka kusitishwa kwa

mkataba pindi mpangaji anaposhindwa kulipa kodi ya nyumba kwa kipindi fulani.

10.2.6 Kuchelewa Kupeleka Makato ya Kisheria ya Wafanyakazi kwenye Mifuko ya Hifadhi ya Jamii

Mfuko wa NSSF ulichelewa kurejesha makato ya kisheria kwenye mifuko ya jamii na Mamlaka ya Mapato Tanzania kinyume na sheria zinazosimamia makato hayo kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na.46** .

- Makato ya kodi ya ajira-Lipa Kadri Unavyopata (PAYE) na kodi ya ujuzi (SDL) yalipelekwa katika Mamlaka ya Mapato Tanzania baada ya muda wa miezi 4.5 hadi 4.9 ambapo ni kinyume na Kifungu Na. 84 (1) cha Sheria ya Kodi ya Mapato ya Mwaka 2004 inayotaka makato ya kodi kupelekwa ndani ya siku saba baada ya mwezi wa malipo ya mshahara.
- Makato ya pensheni za watumishi yalipelekwa na Mfuko wa PSSSF baada ya miezi 2.5 ambapo ni kinyume na Kifungu Na. 18 (5) cha sheria ya Mfuko wa PSSSF ya Mwaka 2018 inayotaka kupeleka makato siku ya mwisho ya mwezi wa mshahara.
- Makato ya mikopo ya Bodi ya Elimu ya Juu na Mfuko wa Fidia kwa wafanyakazi hayakupelekwa kwa wakati kinyume na Kifungu Na. 20 (2) cha Sheria ya Bodi ya Mikopo ambayo kinataka makato kupelekwa ndani ya siku 15 ya mwezi unaofuata na Kifungu Na. 75 (1) cha Sheria ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) ya Mwaka 2008 kinachotaka kupeleka marejesho ndani ya siku 30 baada ya mwezi kwisha.

Jedwali Na. 46: Kuchelewa Kupeleka Makato ya Kisheria Kwenye TRA, PSSSF na WCF

Aina ya Makato	Mwezi	Siku ya Iliyotakiwa Kupelekwa	Siku ya Kupeleka	Miezi Iliyochele wa
Kodi ya Ajira (PAYE)	Septemba 2019	7 Oktoba 2019	20 Februari 2020	4.5
Kodi ya Ujuzi (SDL)	Septemba 2019	7 Oktoba 2019	3 Machi 2020	4.9
Mfuko wa Pensheni (PSSSF)	Julai 2019	31 Agosti 2019	12 Novemba 2019	2.4
Bodi ya Mikopo (HESLB)	Disemba 2019	15 Januari 2020	25 Februari 2020	1.4
WCF	Agosti 2019	30 Septemba 2019	9 Aprili 2020	6.4

Kuchelewa kuwasilisha makato ya kisheria kwenye mamlaka husika kunapelekea Mifuko kulipa tozo na adhabu zinazotozwa na mamlaka zinazopokea michango.

Ninapendekeza Mfuko wa NSSF uhakikishe unapeleka makato ya kisheria kwa wakati ili kukwepa tozo na adhabu za ucheleweshaji.

10.2.7 Kiwango Kikubwa cha Fedha kwenye Akaunti ya Benki moja

Mapitio ya fedha zilizowekezwa na Mfuko wa Bima (NHIF) katika Benki ya NMB yilibaini kiwango kikubwa cha uwekezaji cha asilimia 36 kinyume na kifungu cha 18(i) cha Mwongozo wa Uwekezaji wa Benki Kuu ya Tanzania wa Mwaka 2015 unaotaka kuwekeza kwenye benki moja asilimia 20 ya uwekezaji wote kwenye benki zote na taasisi zingine za fedha. Mfuko una shilingi bilioni 144 katika Benki ya NMB kati ya uwekezaji wa shilingi bilioni 404 kwenye benki zote na taasisi zingine za fedha. Hii inaweza kupelekea Mfuko kuingia kwenye hatari kubwa ya matatizo ya kifedha ikitokea benki imeingia kwenye matatizo ya kifedha.

Kwa hiyo, ninapendekeza mfuko wa NHIF ufuate muongozo wa uwekezaji uliotolewa na Benki Kuu ya Tanzania kwa kuhakikisha kuwa wakati wote uwekezaji kwenye benki moja hauzidi asilimia 20 ya uwekezaji wote kwenye benki zote na taasisi zingine za fedha.

10.2.8 Amana Zilizoiva za Shs. Billioni 18 lakini Hazijalipwa na Benki ya Maendeleo TIB

Mapitio ya uwekezaji kwenye amana za Benki ya Maendeleo TIB yilibaini amana zilizoiva tangu mwaka 2017 lakini hadi wakati wa ukaguzi, Benki ilikuwa hajaulipa Mfuko wa Bima ya Afya (NHIF) fedha zake. Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, Mfuko ulikuwa unaidai Benki ya Maendeleo TIB kiasi cha shilingi bilioni 18 pamoja na riba; Mfuko uliwekeza kiasi cha shilingi bilioni 13.5.

Kuchelewesha kulipa fedha hizo kunadhoofisha mzunguko wa fedha wa Mfuko na kuongeza hatari ya kutokukusanywa kwa fedha hizo.

Ninapendekeza Mfuko wa NHIF ufuutilie kwa karibu fedha hizo kutoka Benki ya Maendeleo TIB na ikubaliane na benki hata kulipwa kwa awamu.

10.2.9 Ukosefu wa Mamlaka ya Udhibiti wa Bei za Dawa

Moja ya changamoto ambazo Mfuko wa NHIF umeeleza kwenye utekelezaji wa Mpango-mkakati wa Mwaka 2015-2020 ni ukosefu wa mamlaka ya kudhibiti bei za dawa nchini. Aya ya 5.18 ya Sera ya Afya nchini ya mwaka 2017 iliyotolewa na Wizara ya Afya inaonesha kuwa ongezeko la bei ya dawa na huduma za afya nchini limekuwa changamoto kubwa katika kufanikisha mfumo bora wa huduma za afya nchini kutokana na ukosefu wa mamlaka ya kudhibiti bei za dawa.

Licha ya juhudini kubwa za Serikali katika kuboresha sekta ya famasia nchini, bado kuna upungufu wa dawa na huduma za afya pamoja na bei ya dawa kuwa kubwa kwa sababu ya kukosekana kwa mamlaka ya kusimamia bei za dawa na huduma za afya.

Ninapendekeza Mfuko wa NHIF uendelee kufuatilia Wizara ya Afya suala la uanzishaji wa mamlaka ya kudhibiti bei za dawa na huduma za afya nchini ili kuboresha mfumo wa utoaji na upatikanaji wa huduma za afya nchini.

10.2.10 Kutokufuata Mkataba wa Makubaliano Kati ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) na Mfuko wa NHIF

Kifungu Na. 17 (g) cha Sheria ya Mfuko wa Bima ya Afya (NHIF) ya Mwaka 2015 kinaondoa fidia kwa wafanyakazi kutokana na kuumia mahali pa kazi au kuumwa kutokana na kazi au ajali kazini, na badala yake fidia hizi zinatolewa na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi. Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa watumishi wanaoumia mahali pa kazi wanatumia Sheria ya Mfuko wa Bima ya Afya (NHIF) kupata matibabu na si Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) kama kisheria inavyotaka. Hii inatokana na uelewa mdogo wa jamii kuhusu Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi.

Ili kuondoa changamoto hii, tarehe 30 Januari 2020, Mifuko hii miwili ili amua kuingia makubaliano yatakayowezesha wateja wa Mfuko wa Fidia ya Wafanyakazi kutumia bima ya Mfuko wa Taifa wa

Bima ya Afya na baadaye Mfuko wa Fidia ya Wafanyakazi kurejesha gharama za matibabu kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya. Aya 6.1 ya makubaliano inataka Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi kupeleka fedha kiasi cha shilingi million 150 kila robo mwaka kwenye Mfuko wa Taifa wa Bima ya Wafanyakazi kwa ajili ya kufidia gharama zinazolipwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya.

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya utapitia gharama zote zinazohusiana na matibabu ya ajali au ugonjwa mahala pa kazi zilizoletwa na watoahuduma mbalimbali wenyewe mikataba na Mfuko. Pia, Aya ya 7 ya makubaliano hayo inataka Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi kulipa asilimia 15 ya jumla ya madai yaliyopitishwa na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi kwa mwezi yakiwa na kodi ya ongezeko la thamani.

Hata hivyo, niligundua kuwa hadi kufikia Novemba 2020 Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi haukuwa umepeleka fedha zozote katika Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kinyume na makubaliano yao. Kutumia fedha za Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kulipa fidia kwa wafanyakazi walioumia au kuugua kazini kunaongeza gharama kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na ni kinyume cha sheria za mifuko hiyo.

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ulieleza kuwa usuluhishi wa madai ya gharama za wanachama walioumia mahala pa kazi au kuumwa kwa sababu ya kazi na kutibiwa kwa bima ya Mfuko unaendelea. Lengo ni kupata gharama halisi ambazo Mfuko umelipia wanachama wa Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi.

Pia, mifuko wa hii inatarajia kuwa na kikao cha pamoja cha usuluhishi ili kukubaliana jinsi ya kufanya malipo na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi kuanza kulipa kuanzia mwaka huu wa fedha unaoishia tarehe 30 Juni 2021.

Ninapendekeza Mfuko wa NHIF kufuatilia kwa karibu malipo kutoka Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi ili kuhakikisha kuwa kila robo mwaka unalipwa kulingana na makubaliano.

10.2.11 Malipo ya Shilingi Milioni 583.59 Yaliyofanywa na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi Kutowafikia Walengwa

Mapitio ya malipo yaliyofanywa na Mfuko wa Fidia wa Wafanyakazi kwa mwaka wa fedha 2019/20 yalibaini malipo ya shilingi milioni 583.59 yaliyolipwa kwa wanachama mbalimbali kama fidia. Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, hundi za malipo hayo hazikuchukuliwa wala kupelekwa kwa walengwa, hivyo kusababisha hundi hizo kuchacha kinyume na lengo mahususi la Mfuko la kuwasaidia wanachama wake.

Mfuko ulieleza kuwa malipo yalilenga kupelekwa kwa wafanyakazi lakini huwa yanalipwa kwa mwajiri kama ilivyo kwenye sheria. Hata hivyo, waajiri walishindwa kupeleka hundi benki kwa ajili ya kuwalipa wafanyakazi wao na matokeo yake hundi zikachacha. Ili kuondokana na changamoto hii, Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi umepeleka mapendekezo ya mabadiliko ya Kanuni za Mwaka 2016 ili kuruhusu malipo yawe yanafanyika moja kwa moja kwa walengwa na si kwa waajiri. Pia, Mfuko unataka kuanza kulipa kielekitroniki ili kuhakikisha fedha zinaenda moja kwa moja kwenye akaunti za waajiri na kuondoaa adha ya kufuatilia hundi za malipo. Kulipa kwa kielekitroniki kutasaidia kupunguza changamoto ya sasa ya kuchelewa kulipwa kwa fidia na hundi kuchacha pindi hundi zinapochelewa kupelekwa benki.

Pamoja na majibu haya, ni maoni yangu kuwa Mfuko una wajibu mkubwa wa kuhakikisha kuwa mlengwa anapata stahiki zake kama ilivyoainishwa kwenye malengo ya msingi ya Mfuko.

Ninapendekeza Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi uanzishe njia nzuri ya kuhakikisha kuwa malipo yanawafikia walengwa kama suluhisho la muda wakati unasubiri hayo mabadiliko ya Kanuni za Mwaka 2016 ili kuruhusu malipo yafanyike moja kwa moja kwenye akaunti za walengwa.

10.2.12 Ufuatiliaji Hafifu wa Mfuko wa NSSF Kukusanya Mikopo Iliyokopeshwa kwenye Vyama vya Akiba na Mikopo (SACCOS)

Katika kuitia mikopo ya NSSF iliyokopeshwa kwenye vyama vya akiba na mikopo (SACCOS) nilibaini kuwa Mfuko ulikuwa umekopesha jumla ya shilingi bilioni 28.8. Hata, hivyo, vyama

vyaneye mikopo ya jumla ya shilingi bilioni 14 kati ya jumla ya kiasi cha mkopo shilingi bilioni 28.8 haikuwa na marejesho yoyote yaliyofanyika kutoka kwenye marejesho yaliyotakiwa kufanyika mwaka huu.

Thamani ndogo ya amana ikilinganishwa na mkopo inatokana na udhaifu wa kufanya tathmini ya amana kabla ya kutoa mkopo ili kuhakikisha kuwa muda wote amana inakuwa kubwa kuliko mkopo. Thamani ndogo ya amana ikilinganishwa na mkopo inasababisha hasara kwa mfuko maana mfuko unashindwa kurejesha fedha zote baada ya kuuza amana.

Mfuko ulieleza kuwa wamechukua hatua mbalimbali ikiwemo kushirikisha vyombo vya ulinzi na usalama kama vile Jeshi la Polisi, na TAKUKURU ili kuweza kusaidia kurejesha mikopo ya Mfuko.

Ninapendekeza Mfuko wa NSSF uongeze juhudi za upembuzi wa amana za mikopo kabla ya kutoa mikopo ili kujihakikisha kuwa thamani ya amana inakuwa kubwa kuliko mkopo. Pia, Mfuko uendelee kushirikisha vyombo vya dola pale nguvu ya ndani ya mfuko inaposhindwa.

10.2.13 Kuwekeza kwenye Ardhi ambayo Haimilikiwi na Mfuko wa NSSF

Mfuko uliingia kwenye makubaliano ya ubia wa pamoja na taasisi tatu ambazo ni Chama cha Msalaba Mwekundu Tanzania, Chama cha Uzazi na Malezi Bora Tanzania (UMATI), na Tanzania Girl Guides Association kwa ajili kuanzisha Kampuni (SPV) ili kujenga **“Kilimanjaro Commercial Complex.”** Makubaliano yalikuwa kwamba wabia wote watatu watatoa ardhi ambayo itamilikiwa na Kilimanjaro Commercial Complex na mfuko utagharamia ujenzi wa jengo hilo.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa Mfuko umeshajenga jengo hilo lakini taasisi hizo bado hazijasajili Kampuni kwa ajili ya kusimamia jengo hilo na umiliki wa ardhi bado haujahamishwa kwenye jina la jengo hilo kama ilivyo kwenye makubaliano ya mkataba. Kuwekeza kwenye ardhi ambayo umiliki wake bado haujahama ni hatari kwa Mfuko ikitokea kutolewana katika ya wabia hao watatu. Mfuko ulieleza kuwa unaendelea kufuatilia kuhakikisha kuwa umiliki wa

ardhi unahamishiwa kwenye jina la jengo ili kuondoa migongano inayoweza kujitokeza hapo baadaye.

Ninapendekeza Mfuko wa NSSF uongeza juhudzi za ufuatilaji wa uhamishaji wa umiliki wa ardhi ili kupunguza migongano ya kimaslahi inayoweza kujitokeza hapo baadaye baina ya wabia watatu na kuleta hasara kwa mfuko.

10.2.14 Faida Ndogo kwenye Uwekezaji wa Majengo

Nilipitia faida itokanayo na uwekezaji wa majengo na kubaini kuwa ni ndogo sana na uwiano wa faida na uwekezaji wake kwenye majengo unapungua mwaka hadi mwaka. Aidha, gharama za ukarabati mdogo ni kubwa na zinaathiri faida itokanayo na uwekezaji huo kwa kiwango kikubwa. Uwiano wa faida na uwekezaji umeshuka kutoka asilimia 1.2 iliyoripotiwa mwaka 2017/18 hadi asilimia 0.5 mwaka 2019/20 (**Jedwali Na. 47**). Pia nilibaini kuwa mfuko hauwezi kufuatilia gharama za matengenezo kwa kila jengo ili kujua faida na hasara ya kila jengo.

Kushindwa kujua gharama za kila jengo kunazuia maamuzi ya Mfuko kujua jengo lipi linatoa faida zaidi na lipi lenye hasara na maamuzi gani yachukuliwe ili liweze kuleta faida kwa Mfuko. Kujua gharama kwa kila jengo kunatoa fursa kwa mfuko kuweza kufanya maamuzi sahihi juu ya uwekezaji wa majengo.

Jedwali Na. 47: Faida Ndogo Itokanayo na Uwekezaji wa Majengo

Maelezo	2020 (Sh. 000)	2019 (Sh. 000)	2018 (Sh. 000)	2017 (Sh. 000)
Kodi ya jengo	11,593,575	10,065,623	10,973,175	12,853,848
Gharama za uendeshaji	8,751,632	8,002,798	6,384,212	7,296,895
Faida	2,841,943	2,062,825	4,588,963	5,556,953
Gharama za uwekezaji	519,373,940	418,189,937	461,645,123	464,639,650
Uwiano wa faida na uwekezaji	0.50%	0.50%	1.00%	1.20%

Ninapendekeza Mfuko (a) Upitie upya gharama zote zinazohusu matengenezo na usimamizi wa majengo na uangalie jinsi ya kusimamia vizuri gharama hizo ili majengo yaleta faida kwa mfuko; na (b) Uangalie jinsi ya kuonesha gharama kwa kila jengo na mapato yake ili kuweza kujua majengo yanayoleta faida na yale yanayoleta hasara ili Mfuko uweze kufanya maamuzi sahihi.

SURA YA KUMI NA MOJA

UTENDAJI WA MAMLAKA ZA MAJI

11.0 Utangulizi

Mamlaka za maji na usafi wa mazingira ni taasisi ambazo zinafanya kazi kwa mujibu wa Sheria ya Usambazi Maji na Usafi wa Mazingira Na. 5 ya Mwaka 2019. Taasisi hizi zimepewa wajibu wa kutoa huduma ya maji safi na usafi wa mazingira mijini.

Ufanisi wa utendaji kazi wa mamlaka za maji unapimwa kwa vigezo vilivyowekwa katika mkataba wa makubaliano kati ya mamlaka za maji na Wizara ya Maji na Umwagiliaji. Udhibiti na usimamizi wa utendaji wa mamlaka za maji unafanywa na Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati na Maji (EWURA) katika nyanja za kitaalamu na kiuchumi.

Viashiria vya ubora katika utendaji ni kama vile kulinda maslahi ya mteja (upatikanaji na ubora wa huduma), uendelevu na ustawi wa mamlaka za maji, ufanisi wa ukusanyaji wa mapato, gharama za uendeshaji, na uendelevu na ustawi wa miondombinu na mazingira. Viashiria vingine ni udhibiti katika upotevu wa maji na masuala mengine kama vile kuongeza vyanzo vya maji kuitia utekelezaji wa miradi mbalimbali katika sekta ya maji.

Serikali imekuwa ikitoa misaada katika kuendeleza sekta ya maji ili kuleta maendeleo katika jamii kwa kuhakikisha upatikanaji wa maji. Kwenye mapitio yangu ya utendaji wa kifedha na shughuli za mamlaka za maji nimeona bado kuna mapungufu yanayojirudia katika upatikanaji wa maji safi na salama na usafi wa mazingira.

Sura hii inaanazia mapungufu ya utendaji kazi katika mamlaka za maji na mambo mengine yanayoathiri utoaji wa huduma za maji na usafi wa mazingira.

11.1 Upotevu Mkubwa wa Maji Uliogharimu Kiasi cha Shilingi Bilioni 157.59

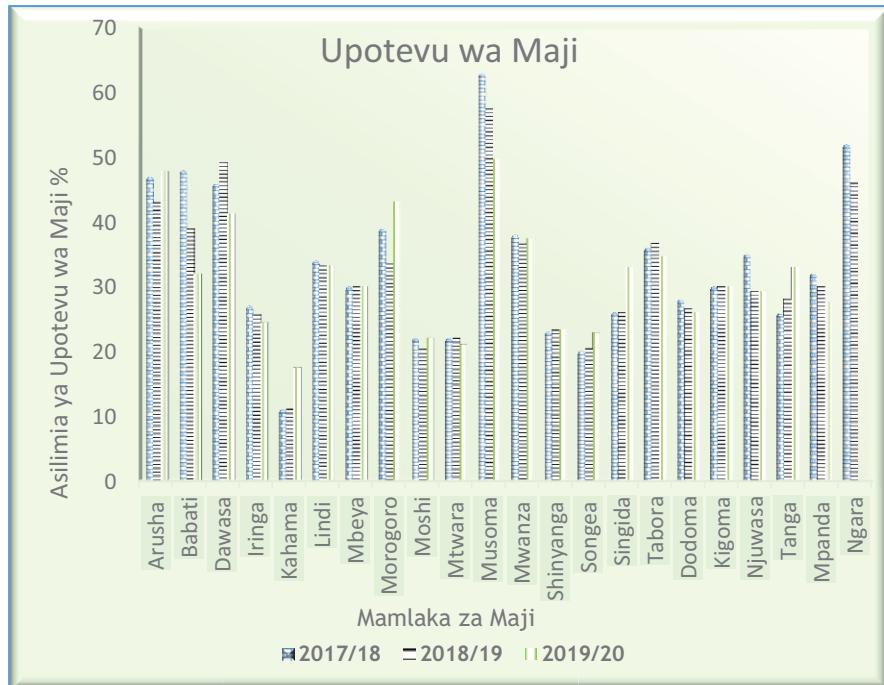
Maji yaliyopotea ni kiasi ambacho kimezalishwa na mamlaka za maji (au kununua kutoka kwenye taasisi zingine) ila hakikufika kwa wateja. Upotevu wa maji ni moja ya vipimo vya utendaji na ufanisi wa mamlaka za maji. Upotevu wa maji unakokotolewa kwa kuchukua tofauti kati ya maji yaliyozalishwa na maji yaliyowafikia wateja.

Upotevu wa maji umeendelea kuwa changamoto kubwa inayozikabili mamlaka za maji na kwa kiasi kikubwa unatokana na kuvuja kwa mabomba, msukumo mkubwa kupita kiasi wa maji na uunganishaji haramu.

Kwa mujibu wa EWURA, kiwango cha upotevu wa maji kinachokubalika ni asilimia 20. Serikali kupitia Wizara ya Maji na Umwagiliaji imekuwa ikiendeleza na kuzisaidia mamlaka za maji kuimarisha miundombinu ya maji ili kudhibiti au kupunguza upotevu wa maji.

Nilibaini mamlaka 21 za maji kati ya 23 bado ziliendelea kuwa na kiwango kikubwa cha upotevu maji ikilinganishwa na kiwango kinachokubalika kutokana na miundombinu chakavu. Katika mwaka huu wa ukaguzi, upotevu wa maji ulikuwa wa thamani ya shilingi bilioni 157.59 ikilinganishwa na mwaka jana ambapo ulikuwa wa shilingi bilioni 155.83. Ni Mamlaka ya Maji Kahama na Kahama-Shinyanga tu ndizo ziliweza kufikia kiwango kinachokubalika cha asilimia 17.4 na 10 mtawalia. **Kielelezo Na. 7** kinaonesha upotevu wa maji kwa miaka mitatu iliyopita. Kama upotevu wa maji hautodhibitiwa , mamlaka za maji zitaendelea kupata hasara na hivyo kupunguza tija katika utoaji wa huduma ya maji.

Kielelezo Na. 7: Mwenendo wa Upotevu wa Maji

Ninapendekeza Serikali kuingilia kati na kuhakiki usimamizi wa miundombinu ya maji katika mamlaka za maji na kutengeneza mipango-mkakati kwa ajili ya usimamizi bora zaidi wa miundombinu na upunguzaji wa upotevu wa maji

11.2 Mapungufu Katika Miundombinu ya Majitaka

Lengo la Serikali kupitia Mpango wa Maendeleo II (2016/17-2020/21) ni kukuza viwanda kwa maendeleo ya uchumi na kuboresha maisha ya wananchi ambapo njia mojawapo ni upatikanaji wa maji safi na salama.

Mamlaka za maji zinalazimika kutoa huduma za usafi wa mazingira, pamoja na kuhakikisha matibabu salama na utupaji wa majitaka katika maeneo yao ya huduma. Maagizo ya kitaifa ni kuwa mamlaka za maji za mijini zihakikishe zinatoa huduma ya majitaka na kufikia lengo la asilimia 40.

Hata hivyo, nilibaini kasi ndogo ya uunganishaji wa miundombinu ya majitaka kwa mteja mmoja mmoja, hivyo kushindwa kufikia

kiwango cha uunganishaji wa miundombinu kinachotakiwa. Nilibaini pia mamlaka 13 za maji kati ya 20 zilikuwa hazijafikia kiwango kilichowekwa cha asilimia 40; na mamlaka 7 za maji zilikuwa hazijaanza utekelezaji wa mipango yake ya utengenezaji wa miundombinu ya majitaka **Jedwali Na 48**.

Hali hii ilisababishwa na ukosefu wa fedha za kujenga miundombinu ya majitaka.

Ninapendekeza Serikali kutoa ruzuku kwa mamlaka za maji ili kuendeleza miundombinu ya maji taka na kuhakikisha mifumo ya majitaka inafikia kiwango kinachotakiwa.

Jedwali Na. 48: Miundombinu ya Majitaka

Na	Mamlaka za Maji	Ukubwa wa Majitaka %
1	Arusha	8
2	Babati	Bado Hawajatekeleza
3	Dar es salaam	10
4	Iringa	18.1
5	Kahama	Bado Hawajatekeleza
6	Mbeya	12
7	Morogoro	6.26
8	Moshi	18.2
9	Musoma	30
10	Mwanza	23
11	Shinyanga	7
12	Songea	7
13	Singida	Bado Hawajatekeleza
14	Tabora	6.9
15	Dodoma	14
16	Kigoma	Bado Hawajatekeleza
17	Njombe	Bado Hawajatekeleza
18	Mpanda	Bado hawajatekeleza
19	Mtwara	Bado hawajatekeleza
20	Tanga	7.37

Chanzo: Taarifa za Fedha a Mamlaka za Maji

11.3 Ucheleweshaji wa Makusanyo ya Madeni katika Mamlaka za Maji Shilingi Bilioni 148.07

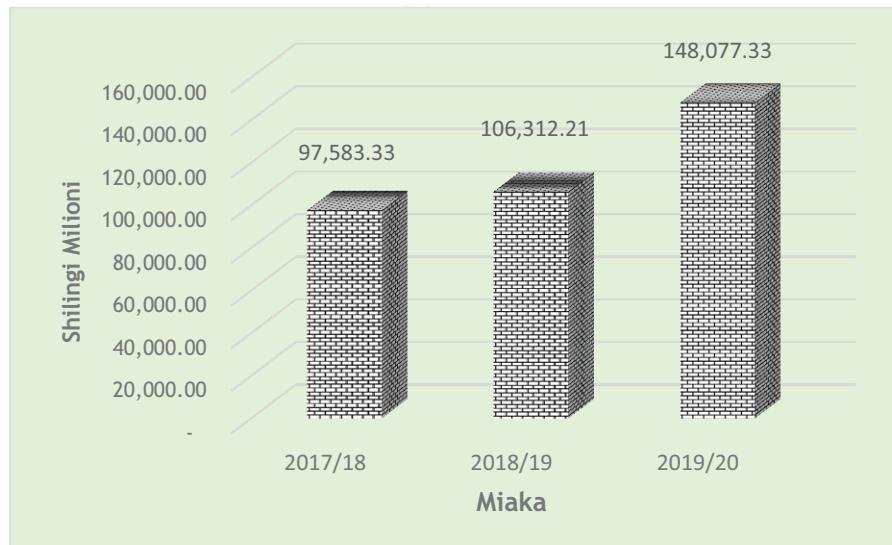
Mamlaka za maji safi na usafi wa mazingira zinapokea malipo baada ya utoaji wa huduma na ukusanyaji wa ankara zilizoiva kila mwezi unaofuata baada ya utoaji huduma; na hulazimika kumkatia huduma ya maji mteja yejote anayedaiwa ankara ya maji kwa siku

zaidi ya tisini bila kulipa. Katika kupima utekelezaji wa sera hii, nilibaini kiwango cha chini cha urejeshaji wa madeni katika mamlaka za maji kwani kulikuwa na madeni makubwa ambayo hayajarejeshwa na yalikuwa yamezidi muda uliowekwa kwenye sera ya mikopo.

Nilibaini malimbikizo ya madeni ya muda mrefu yapatayo shilingi bilioni 148.07 ambayo yamejumuisha madeni ya shilingi bilioni 64.41 kutoka Serikalini na shilingi bilioni 83.66 kutoka kwa wateja wengine kama vile wateja wa kibiashara, wateja wa majumbani, wateja wa viwanda na wateja wa taasisi za kidini.

Kwa miaka mitatu (3) wadaiwa wa mamlaka za maji wamekuwa wakiongezeka kama inavyooneshwa kwenye **Kielelezo Na. 8**.

Kielelezo Na. 8: Jumla ya wadaiwa wa mamlaka za maji

Ninapendekeza Serikali izisisitize taasisi zake kulipa madeni ya mamlaka za maji ili kuwezesha utendaji wa kazi wa mamlaka hizo na mamlaka za maji ziongeze ufanisi katika ukusanyaji wa madeni kwa wateja wake kwa kuongeza njia dhibiti za ukusanyaji na kuzingatia sera ya madeni ili kuepuka madeni ya muda mrefu.

11.4 Kutoamilika kwa Miradi ya Maji yenyé Thamani ya Shilingi Bilioni 18.24

Nilibaini miradi sita (6) ya mamlaka za maji ambayo haikumalizika kutekelezwa kwa muda wa zaidi ya miaka mitatu (3).

Kutekelezwa kwa miradi hiyo kunatokana na kutokuwa na mapato ya kutosha ya ndani na kutopata fedha za mwendelezo kutoka Wizara ya Maji na Umwagiliaji, pamoja na wahisani. Mamlaka za maji zilizokuwa na miradi iliyosimama ni Dar es Salaam, Moshi, na Arusha na kiasi ambacho kilishatumika katika mipango ya awali ni shilingi bilioni 16.74, shilingi milioni 63.15 na shilingi bilioni 1.44 mtawalia.

Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ilishafanya tathmini ya athari za mazingira na muundo wa mradi wa Kidunda Multipurpose tangu mwaka 2015 na hakukuwa na mpango wowote wa kuendeleza mradi huo. Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Moshi ilishafanya upembuzi yakinifu kwa ajili ya mradi wa Chala tangu Machi 2019 lakini hakukuwa na uendelezaji wowote kutoka Wizara ya Maji na Umwagiliaji. Mamlaka ya Maji na Usafi wa Mazingira Arusha ilikuwa na miradi minne ambayo haikuendelezwa kwa miaka mitatu.

Kutoendelezwa kwa miradi kunazuia kufikia lengo la Taifa katika kuongeza usambazaji wa huduma za maji na Serikali inashindwa kupata thamani ya fedha zilizokwishawekezwa kwenye miradi hiyo

Ninapendekeza Serikali kuitengenea fedha kutoka kwenye bajeti kuu.

11.5 Kuongezeka kwa Gharama za Jengo la Ofisi za Wizara ya Maji Shilingi Bilioni 4.89

Mnamo tarehe 3 Januari 2019, Wizara ya Maji, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam na Kampuni ya China Civil Engineer Construction Corporation waliingia mkataba Na. ME-011/2013-2014/W/01 kwa ajili ya ujenzi wa Jengo la Ofisi za Wizara ya Maji katika eneo la Ubungo Dar es Salaam wenye thamani ya shilingi bilioni 44 na kukamilika tarehe 29 Februari 2020.

Katika ripoti yangu ya mwaka 2018/19 Aya ya 14.3 niliripoti ongezeko la riba la shilingi milioni 912.97 iliyotokana na ucheleweshaji wa malipo kwa mkandarasi. Mapitio yangu ya mwaka huu juu ya utekelezaji wa mradi yalibaini mapungufu yafuatayo:

- DAWASA ilichelewesha malipo ya hati namba 14, 15 na 16 za shilingi bilioni 3.03, bilioni 2.29 na bilioni 1.79 mtawalia kwa sababu ya ukosefu wa fedha na ilisababisha riba ya shilingi milioni 634.10.
- DAWASA iliongeza muda wa utekelezaji wa mkataba kuitia barua yenye kumbukumbu na DWS/MAJI/599/Vol.1 ya tarehe 24 Septemba 2020 ambayo ilileta ongezeko la gharama kwa shilingi milioni 472.82 kutoka kwa mkandarasi.
- Mshauri M/S Epitome Architect LTD kuitia barua yenye kumbukumbu Na Ref.EAL-1A/09-266/RTE/CL.20 alifanya mabadiliko ya gharama za mkataba kwa kiasi cha bilioni 2.87 yaliyosababishwa na mabadiliko katika soko ambayo yameletwa na ucheleweshaji wa utekelezaji wa mkataba.

Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, DAWASA ilikuwa imeingia gharama za zaidi za shilingi bilioni 4.89 zinazotokana na riba na ongezeko la gharama ya mkataba kama inavyooneshwa hapo juu. Ikiwa hali hii haitapatiwa suluhisho, DAWASA itaendelea kupata hasara na kupoteza fedha ambazo zingeweza kuelekezwa kwenye shughuli zingine za maendeleo ya maji.

Ninapendekeza Serikali iingilie kati na kuhakikisha DAWASA na Wizara ya Maji wanapata njia mbadala za kugharamia mradi huu ili kuepusha kupata hasara zaidi na kufikia malengo yaliyokusudiwa ya mradi na kuweza kupata thamani ya fedha za umma.

11.6 Changamoto Katika Uunganishaji wa Mamlaka za Maji

Katika kuongeza ufanisi na utendaji wa mamlaka za maji, Serikali imekuwa ikifuta mamlaka ndogo za maji na kuziunganisha na mamlaka kubwa. Ilifanyika hivyo ili kuongeza upatikanaji wa maji safi na salama katika maeneo mengi zaidi. Uunganishaji huo umeonekana kuwa na manufaa kwa sababu ya ongezeko la

upatikanaji wa maji katika maeneo mengi. Hata hivyo, katika ukaguzi wangu nilibaini bado kuna changamoto katika uunganishaji huo.

i. Mapungufu katika Usambazaji wa Maji Safi

Kiwango cha usambazaji maji kinachokubalika na Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji (EWURA) ni asilimia 95; lakini ukaguzi wangu ulibaini usambazaji wa maji ulio chini ya kiwango kilichowekwa na EWURA hata baada ya uunganishaji wa mamlaka za maji. Kwa mfano, nilibaini Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira za Chalize, Kisarawe na Mkuranga ziliunganishwa na Mamlaka ya Maji Dar es Salaam lakini baada ya uunganishaji huo uwezo wa kusambaza maji ulikuwa bado mdogo kwa asilimia 53.7, 78 na 11 mtawalia. Pia, katika Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro usambazaji wake ni asilimia 65 kutoka asilimia 70 ya mwaka 2018/19 baada ya kuunganishwa na Mamlaka za Maji za Kilosa na Mikumi. Kwa Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma, usambazaji ni asilimia 82 kutoka 80 baada kuungana na Bahi, Chamwino na Kongwa. Usambazaji wa maji katika Wilaya ya Pangani na Muheza (ambazo zimeunganishwa na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga) ni asilimia 75.64 na asilimia 59.86 mtawalia. Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga usambazaji wa maji ni asilimia 75.64 na asilimia 59.86 baada ya kuungana na Pangani na Muheza mtawalia.

ii. Mapungufu katika Utunzaji wa Taarifa na Nyaraka za Miundombinu

Katika mwaka 2019/20 Mamlaka za Maji Safi na Usafi wa Mazingira Kahama(KUWASA) na Dodoma (DUWASA) zilipatiwa miundombinu kutoka mamlaka mbalimbali; lakini katika upitiaji wangu wa ripoti za makabidhiano nilibaini yafuatayo:

- Miundombinu ya maji kutoka Busoka, Zongomela na Isaka-Kagongwa kwenda KUWASA haikuwa na thamani na hivyo kusababisha changamoto katika vitabu nya hesabu.
- DUWASA walipokea mali za Serikali zenyet thamani ya shilingi milioni 71 ambazo sikuweza kuzihakiki, kulikosekana

hati za umiliki wa ardhi, na upokeaji wa visima na matanki yaliyoharibika katika Wilaya za Chamwino na Bahi.

Ninapendekeza Serikali kupitia Wizara ya Maji Kufadhili mchakato wa kuunganisha Mamlaka za Maji kupitia ufadhili endelevu ili kuongeza upatikanaji wa huduma za maji na pia Kuimarisha ufuatiliaji wa mchakato wa kuunganisha Mamlaka za Maji ili kurekebisha mapungufu yaliyobainika.

11.7 Gharama za Ziada katika Upangaji Mradi wa Usafishaji wa Majitaka Shilingi Bilioni 3.47

Tarehe 25 Oktoba 2016, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ilipata mkopo kupitia Wizara ya Fedha na Mipango kwa ajili ya mradi wa ujenzi wa mfumo wa majitaka katika eneo la Jangwani, Dar es Salaam. Tarehe 25 Februari 2019, DAWASA iliingia mkataba Na.AE/033/2017/18/CS/03 na Kampuni ya DOHWA Engineering kwa ajili ya ushauri wa utengenezaji wa mfumo wa majitaka Dar es Salaam kwa dola za Marekani milioni 6.05

Nilibaini hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020 mkandarasi mshauri alifanya kazi yenye gharama ya shilingi bilioni 3.47 ya kusanifu mradi katika eneo la Jangwani na ripoti ilipelekwa kwa mdhamini na DAWASA. Hata hivyo, baadaye eneo la Jangwani lilionekana si sahihi kufanya mradi huo kwa sababu lilishatangazwa kwa ajili ya mradi mwengine wa Bustani ya Jiji na eneo hilo hukumbwa na mafuriko wakati wa mvua. Baadaye iliamuliwa kuwa mradi ufanyike kwenye eneo la Buguruni linalomilikiwa na DAWASA, lakini eneo hili halikutosha kwani lina mita za mraba 37,401 wakati mradi unahitaji eneo lenye mita za mraba za 150,000. Hii ilisababisha DAWASA kuomba eneo jingine kwa SUKITA kupitia barua yenye kumbukumbu na EA./206/299/08/22 ya tarehe 7 Agosti 2020.

Pia, nilibaini kuwa, kutopteka na ubadilishaji wa eneo la mradi, mkandarasi mshauri mnamo tarehe 25 Agosti 2020 aliongeza thamani ya mkataba kwa kiasi cha dola za Marekani milioni 1.49 kwa ajili ya utekelezaji wa mradi kwenye eneo jipya. Upungufu katika mipango kazi ya mradi ulisababisha hasara ya shilingi bilioni 3.47 ambazo zingeweza kutumika kuimarisha miundombinu ya maji na kuongeza upatikanaji wa maji. Ni maoni yangu kuwa gharama

hizi zingeweza kuepukika kama DAWASA wangepata kibali cha mazingira kutoka kwa mamlaka husika.

Ninapendekeza, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ihakikishe kuwa idhini ya mazingira inapatikana kutoka mamlaka husika kabla ya utekelezaji wa mradi na Serikali kupitia Wizara ya Ardhi iweze kutoa ardhi ya ziada kwa ajili ya utekelezaji wa mradi huu ili kupusha hasara zaidi.

11.8 Fedha za Bajeti ambazo Hazijatolewa na Serikali Shilingi Bilioni 856

Kanuni (6) ya Usambazaji Maji ya Mwaka 2013 inaainisha mamlaka za maji katika madaraja AA, A, B, na C ambayo yanahitajika kujikimu katika gharama za uendeshaji, matengenezo, na uwekezaji mdogo katika miundombinu ya maji. Hata hivyo, mamlaka hizo zilikuwa zinategemea ruzuku kutoka Serikalini kwa miradi mikubwa ya kusambaza maji.

Katika ukaguzi wangu nilibaini kwamba Serikali haikuweza kutoa ruzuku ya shilingi bilioni 856 kama ilivyoainishwa katika **Jedwali Na 49** katika mamlaka 10 za maji kati ya 21 nilizozikagua. Ruzuku hizi zilihitajika kwa ajili ya kukuza miundombinu ya maji na kuwezesha mamlaka katika uendeshaji wa shughuli zao.

Jedwali Na. 49: Kiasi cha Bajeti Kilichotolewa Mwaka 2019/20 kwa Mamlaka za Maji

Na.	Mamlaka za Maji	Bajeti (Sh. milioni)	Kiasi Kilichotolewa (Sh. milioni)	Kiasi Kisichotolewa (Sh. milioni)
1	Moshi	871.46	283.00	588.46
2	Mtewara	9,615.16	4,672.51	4,942.65
3	Musoma	4,986.66	3,051.29	1,935.37
4	Mwanza	135,938.18	21,812.36	114,125.82
5	Shinyanga	5,955.13	2,366.94	3,588.19
6	Singida	720,931.56	588.94	720,342.62
7	Dodoma	12,573.56	11,281.92	1,291.65
8	Kigoma Ujiji	2,090.47	1,250.74	839.73
9	Arusha	2,196.27	1,978.45	217.82
10	Dar es Salaam	18,500.00	10,372.63	8,127.37
	Jumla	913,658	57,659	856,000

Kutotolewa kwa ruzuku kunasababisha utekelezaji wa miradi ya maji na utendaji mwingine kukwama.

Ninapendekeza Serikali (a) Kupitia Wizara ya Maji iongeze ufanisi wa utendaji kazi kwa kuhakikisha fedha zilizopangwa kwa mamlaka za maji zinatolewa kikamilifu; na (b) Itafute njia mbadala za kuwezesha bajeti za mamlaka za maji kama wafadhili binafsi na washirika wa maendeleo.

11.9 Kucheleweshwa kwa Malipo ya Deni Ongezeko la Riba Shilingi Bilioni 3.63

Mnamo tarehe 12 Septemba 2012 DAWASA iliingia mkataba na Shirika la Sinohydro kwa ajili ya ujenzi wa mtambo wa kusambaza maji Ruvu Chini kwa kipindi cha miaka minne (4) kutoka mwaka 2012 hadi 2016. Mradi ulifadhiliwa na Serikali kupitia Wizara ya Maji kwa mkataba Na. DAWASA/CW/2012-2013/9.

Nilibaini kuwa hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, Wizara ya Maji ilishindwa kutuma fedha za kumlipa mkandarasi deni la shilingi bilioni 17.56 la kuanzia mwaka 2016, hivyo kuleta riba ya shilingi bilioni 3.49 kama ilivyoainishwa katika mkataba Kifungu cha 14.8 cha mkataba.

Aidha, mwezi Juni 2018, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma iliingia mkataba Na. AE/034/HQ/2017-18/W/06 na Kampuni ya Oriental Construction kwa ajili ya kutengeneza miundombinu ya maji Ihumwa, ambapo kutokana na ucheleweshaji wa malipo ya hati za madai, riba ya shilingi milioni 142.48 ilidaiwa na mkadarasi kufuatia Kifungu Na.51.1 cha makubaliano ya mkataba.

Ninapendekeza Serikali ilipe madeni hayo kwa muda sahihi ili kuepusha madai ya riba yasiyo na tija katika miradi.

11.10 Uhaba wa Fedha za Ukarabati wa Miundombinu ya Maji

Mamlaka za maji za daraja A zinatakiwa kuchangia japo asilimia 35 ya mapato yake ya ndani katika kupanua wigo wa upatikanaji wa huduma za maji na ukarabati wa miundombinu ya maji. Mamlaka za maji za daraja B na C zinatakiwa kuchangia angalau asilimia 15 za mapato yake kama ilivyoainishwa katika mkataba wa utendaji kati ya Wizara ya Maji na mamlaka za maji.

Nilibaini kuwa mamlaka 13 za maji kati ya 14 (**Jedwali Na. 50**) za daraja A zilishindwa kuchangia kiasi cha asilimia 35 kwa ajili ya maendeleo ya mamlaka hizo kama ilivyoainishwa katika mkataba wa utendaji . Hali hii imetokana na mamlaka za maji hutoza bei ndogo za maji ikilinganishwa na gharama za uzalishaji, hivyo kusababisha gharama za uendeshaji kuwa kubwa ikilinganishwa na mapato.

Jedwali Na. 50: Michango Kutokana na Mapato ya Ndani

Mamlaka za Maji	Kiasi Kinachohitajika (%)	Kiasi kilichowekezwa (%)
Arusha	35	19
Dawasa	35	29
Dodoma	35	9
Morogoro	35	20
Moshi	35	5
Mwanza	35	5
MtWARA	35	7
Shinyanga	35	7
Songea	35	10
Tabora	35	31
Tanga	35	21
Kahama	35	25
Musoma	35	19

Chanzo: Taarifa za Fedha a Mamlaka za Maji

Uwekezaji mdogo katika miundombinu ya maji unasababisha wigo mdogo wa utoaji wa huduma za maji safi na usafi wa mazingira; huchangia kuongezeka ama kushindwa kudhibiti upotevu wa maji; na utoaji wa huduma za maji chini ya saa 24.

Ninapendekeza Serikali ihakikishe Wizara ya Maji na mamalaka za maji zinawekeza ipasavyo katika miundombinu ya maji ili kuwezesha huduma za maji na usafi wa mazingira kupatikana kama inavyohitajika na ipitie upya mfumo wa upatikanaji wa mapato ya kuendesha mamlaka za maji ili kuwa na mfumo ambao utawezesha na kustawisha upatikanaji wa mapato ya uhakika.

SURA YA KUMI NA MBILI

TATHMINI YA TAASISI ZA ELIMU YA JUU

12.0 Utangulizi

Taasisi za elimu ya juu hupokea ruzuku kutoka Serikalini kwa ajili ya matumizi ya maendeleo na matumizi ya kawaida. Tathmini ya ufanisi katika utendaji wa taasisi za elimu ya juu ni muhimu katika kukuza elimu nchini na kupata thamani kutohakana na uwekezaji kwenye elimu ya juu. Wajibu wangu ni kutathmini jitihada zilizofanywa na taasisi za elimu ya juu katika kufikia malengo ya kukuza elimu nchini.

Sura hii inaainisha mapungufu yaliyobainika katika utendaji na usimamizi wa taasisi za elimu ya juu. Inaelezea mapungufu na changamoto zinazokwamisha ufanisi katika kufikia malengo katika ufundishaji, utafiti na ushauri; tathmini ya rasilimali za taasisi na miundombinu; na mwenendo wa udahili wa wanafunzi.

12.1 Mapungufu katika Usimamizi na Udhhibit wa Ubora katika Utoaji wa Elimu ya Juu

Kifungu cha 27 cha Sheria ya Vyuo Vikuu ya Mwaka 2005 na Kifungu cha 5(1) cha Sheria ya Baraza la Elimu ya Ufundji Tanzania (NACTE) ya Mwaka 1997 vinataka vyuo vikuu na taasisi za elimu ya juu kuwa na vitengo pamoja na miongozo ya kuhakiki ubora katika kuongoza, kudhibiti na kufuatilia utoaji wa elimu nchini.

Uhakiki wa ubora unasaidia kutoa huduma bora (elimu, utafiti na ushauri) ambayo ni jambo muhimu katika kuzalisha wahitimu waliofunzwa vizuri. Inafanya kila mtu kuwajibika na kudumisha ubora wa huduma katika ufundishaji, utafiti na ushauri, na kufuata mfumo wa uhakiki wa ubora. Aidha, wanafunzi wanapaswa kuhitimu wakiwa na uelewa wa kina juu ya masomo na uelewa wa mazingira, ubunifu, ujasiriamali na uwezo wa kusimamia changamoto za soko la ajira.

Kulingana na matakwa ya sheria hizi, nilikagua uhakiki wa ubora na udhibiti kwa baadhi ya taasisi na kubaini udhaifu mbalimbali.

Nilibaini kuwa Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU) hakikufanya uhakiki wa ubora na udhibiti kwa kazi za ushauri; na hakukuwa na taarifa za uhakiki wa ubora wa miradi 88 ya ushauri iliyokuwa inatekelezwa katika mwaka 2019/20.

Katika Chuo cha Diplomasia na Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili, nilibaini havikuwa na sera, kanuni wala mpango-kazi katika kuhakiki na kudhibiti ubora.

Katika Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima na Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili, nilibaini kuwa hazikuwa na ofisi maalumu kwa ajili ya kusimamia kazi za ushauri.

Katika Chuo cha Teknolojia Dar es Salaam na Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini, nilibaini kuwa havijafanya marejeo na marekebisho ya sera za uhakiki ubora kwa kipindi kirefu ili kuzihuisha na kuendana na mabadiliko ya mazingira na nguvu ya soko

Katika Chuo Kishiriki cha Elimu Mkwawa (MUCE), nilibaini kuwa hakikuwa na kamati ya uhakiki na uendelezaji ubora kinyume na matakwa ya Sera ya Uhakiki Ubora ya MUCE ya mwaka 2014.

Katika Chuo Kikuu Mzumbe , nilibaini kuwa hakikufanya uhakiki wa ubora wa shughuli za tafiti na ushauri kinyume na sera ya chuo ya uhakiki ubora ya mwaka 2014.

Katika Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam, nilibaini kuwa Ofisi ya Usimamizi wa Ubora haifanyi kazi ya ufuatiliaji na tathmini ya ubora wa huduma zitolewazo na watumishi pamoja na wanafunzi kinyume na kifungu cha 4.1 cha sera yake ya uhakiki ubora ya mwaka 2013.

Katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam, nilibaini udhaifu katika usimamizi wa miradi ya ushauri na utafiti. Miradi ilianza kutekelezwa bila kusajiliwa na chuo ambapo miradi 317 ya utafiti na miradi 222 ya ushauri ilisajiliwa baadaye baada ya kuwa imeshaanza kutekelezwa. Baadhi ya miradi ya ushauri haikukamilishwa kwa wakati, ambapo miradi 96 ilikuwa haijakamilika kwa zaidi ya miezi 12 toka muda uliotakiwa kukamilishwa kulingana na mikataba

Katika Chuo cha Bandari, nilibaini kuwa kimekuwa kikifanya kazi bila Sera ya Uhakiki wa Ubora wa Chuo au mwongozo wowote juu ya ufuutiliaji na udhibiti wa ubora wa huduma zinazotolewa.

Ninapendekeza kuwa taasisi zilizotajwa, wizara mama, Tume ya Vyuo Vikuu na NACTE wahakikishe udhibiti na usimamizi wa ubora unapewa kipaumbele ili kuhakiki ubora wa taaluma inayotolewa.

12.2 Changamoto za Miundombinu katika Vyuo Vikuu na Taasisi za Elimu

Miundombinu ya elimu ni nyenzo muhimu katika mazingira ya kufundishia na kujifunza katika vyuo vikuu na taasisi zingine za elimu. Miundombinu bora huwezesha ufundishaji bora, huboresha matokeo ya wanafunzi, na hupunguza idadi ya ukatishaji masomo na faida zingine.

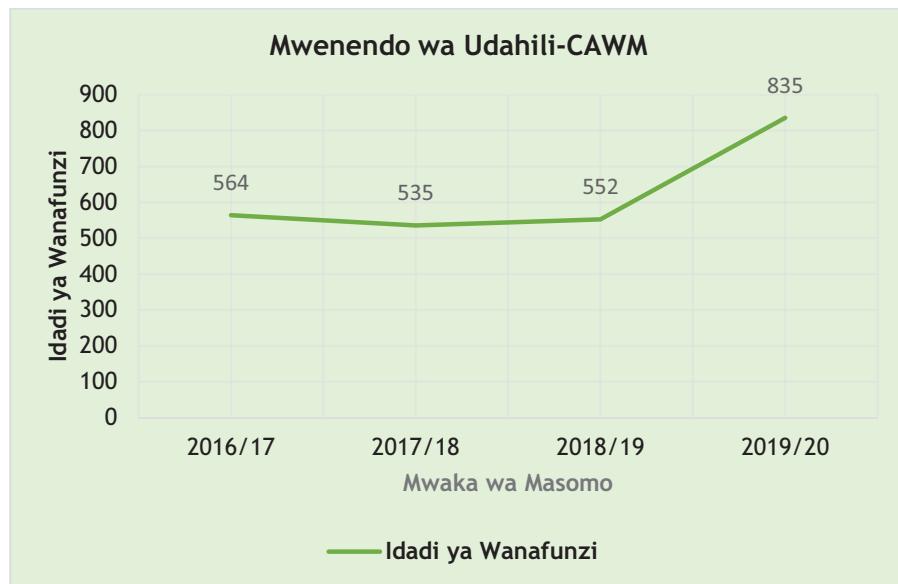
Nilikagua miundombinu ya elimu na kubaini kuwa Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU) hakijaanzisha mfumo wa kuhifadhi kazi za jamii yake kwa ajili ya usimamizi na usambazaji wa taarifa za kidigitali zilizozalishwa na Chuo na wanajamii wake ili kusaidia kujifunza na ufundishaji. Hivyo, katika kuendeleza wanataaluma ni muhimu kuzalisha, kusambaza na kutumia machapisho, taarifa za utafiti na rasilimali za kujifunzia kwa uwazi kadiri iwezekanavyo. Hii ilikuwa kinyume na matakwa ya Sera na Taratibu za Utendaji za Maktaba ya Chuo.

Pia, nilibaini vyuo vikuu na taasisi za elimu zinakabiliwa na uhaba wa rasilimali ikilinganishwa na idadi ya wanafunzi wanaodahiliwa. Udhili wa wanafunzi umekuwa ukiongezeka wakati vitendeakazi na miundombinu ya elimu ikiendelea kubaki vilevile kama ilivyobainika katika Chuo cha Ufundi cha Arusha, Taasisi ya Uhasibu Arusha, Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi, na Chuo cha Wanyamapori Afrika - Mweka.

Kwa mfano, katika Chuo cha Wanyamapori Afrika - Mweka, nilibaini kuwa idadi ya wanafunzi imekuwa ikiongezeka wakati rasilimali za chuo zimebaki vilevile. Upungufu ulibainika kwenye vyumba vya madarasa na kumbi za mihadhara, mabweni, wafanyakazi (idadi ya wahadhiri), magari, na vifaa vingine vya mafunzo ya vitendo. Idadi

ya wanafunzi katika mwaka 2019/20 ilikuwa imeongezeka kwa asilimia 52.3 kutoka 552 (2018/19) hadi 835 (2019/20). **Kielelezo Na. 9** kinaonesha mwenendo wa udahili wa wanafunzi kwa miaka 4.

Kielelezo Na. 9: Mwendendo wa Udhili wa Wanafunzi-MWEKA

Katika Chuo cha Teknolojia Dar es Salaam, nilibaini hali isiyoridhisha ya hosteli za chuo na nyumba za makazi. Nyumba za makazi katika eneo la Kilongawima ziko katika hali isiyoridhika, ambapo dari, sakafu, madirisha, na milango imechakaa na kuvunjika. Vyoo na miundombinu ya majitaka ndani ya jengo la bweni la Chang'ombe vimeharibika na inavuja; kuna nyufa katika majengo ya hosteli ya Chang'ombe na baadhi ya majengo ya makazi ya Kilongawima.

Idadi ya kompyuta ni ndogo sana ikilinganishwa na idadi ya wanafunzi. Taasisi ina kompyuta 240 kwa wanafunzi 3,500 ikimaanisha uwiano wa kompyuta 1 kwa wanafunzi 15 badala ya uwiano wa 1: 2 uliopendekezwa katika mpango wa upanuzi wa miaka 5 wa Chuo wa 2015/16 - 2019/20.

Katika Makao Makuu ya Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima, nilibaini kuwa maabara ya kompyuta (Chumba G-13) haifanyi kazi; na hakukuwa na maabara ya kompyuta katika kituo cha WAMO, Morogoro.

Changamoto katika miundombinu ya elimu husababishwa na bajeti ndogo na fedha chache zinazoelekezwa kwenye uboreshaji wa miundombinu ya elimu na vifaa vingine vya kujifunzia. Ikiwa hatua za kurekebisha hazitachukuliwa, hali hii itaendelea kuathiri ubora na viwango vya elimu yetu.

Ninapendekeza:

- a. Serikali iongeze bajeti ya kuboresha elimu ya juu na taasisi zingine za elimu katika miundombinu ya elimu na vifaa vya kujifunzia;
- b. Taasisi za elimu na vyuo Vikuu zianzishe mpango wa uwekezaji katika miundombinu ya elimu na zana za kujifunzia, ambapo asilimia fulani ya mapato ya ndani itumike katika utekelezaji wa mpango wa uboreshaji wa miundombinu na vifaa vya kujifunzia.

12.3 Changamoto Zinazokabili Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Julius K. Nyerere

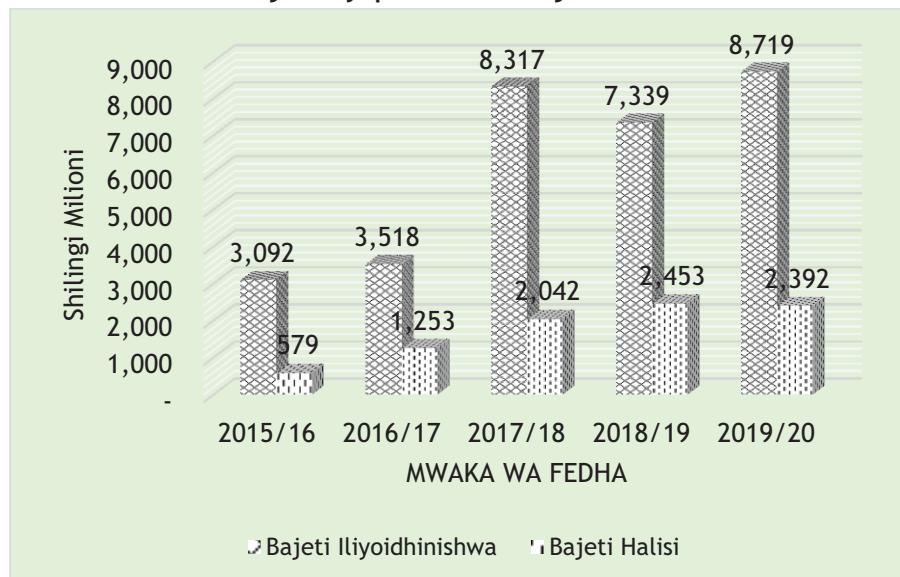
Chuo Kikuu cha Kilimo na Teknolojia cha Mwalimu Julius K. Nyerere kilianzishwa mwaka 2015 ili kutoa kozi na programu katika ngazi ya shahada ya elimu ya juu, stashahada na cheti. Chuo kina wafanyakazi 82 na matumizi ya kila mwaka ya shilingi bilioni mbili.

Nilibaini kuwa Chuo hakijaanza kutekeleza majukumu yake tangu kuanzishwa mwaka 2015 kutokana na changamoto mbalimbali, hali inayofanya kupoteza thamani ya fedha iliyowekezwa na gharama za uendeshaji. Chuo kinakabiliwa na ukosefu wa miundombinu inayotakiwa ili kukidhi vigezo vya usajili na kibali cha TCU; Chuo hakina Baraza la Chuo wala Kamati za Ufundı tangu mwaka 2015; Hati ya Chuo hijaidhinishwa; pia Chuo kinapata bajeti ndogo ya kuijiendesha kulingana na bajeti halisi inayohitajika na kuidhinishwa. Chuo hakina vyanzo vya ndani vya mapato kwa sababu hakina wanafunzi, na katika bajeti ya mwaka 2019/20, kilipokea ruzuku ya Serikali ya shilingi milioni 15.66 kati ya shilingi bilioni moja iliyoidhinishwa kwa ajili ya shughuli za maendeleo.

Kwa kipindi cha miaka 5 iliyopita tangu kuanzishwa, jumla ya bajeti ya shilingi bilioni 30.99 imeidhinishwa, lakini ni shilingi

bilioni 8.72 tu sawa na asilimia 28 zilizotolewa na Serikali kama inavyooneshwa kwenye **Kielelezo Na. 10**.

Kielelezo Na. 10: Bajeti iliyopitishwa na Bajeti Halisi kwa Miaka 5

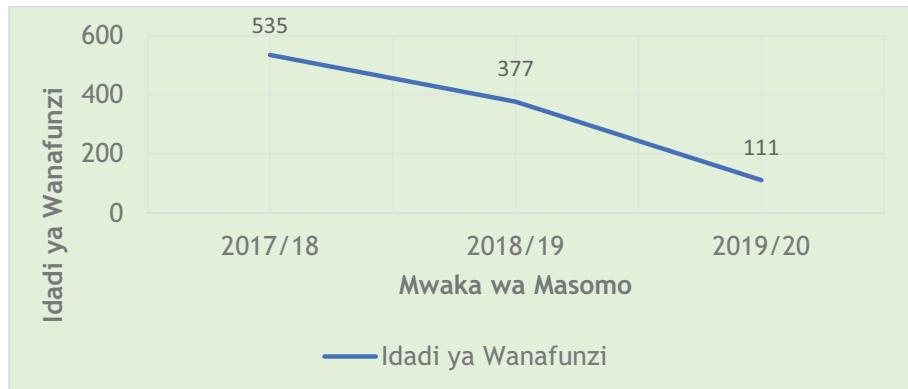
Ninapendekeza Serikali itatue masuala yote ya kisheria; iajiri wafanyakazi muhimu na kuwekeza katika miundombinu muhimu ya chuo ili kukiwezesha kuanza kutekeleza majukumu yake.

12.4 Kupungua kwa Udhili wa Wanafunzi katika Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima

Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima inafundisha, inafanya utafiti, na kutoa huduma za kitaalamu. Inatoa elimu ya watu wazima katika ngazi ya cheti, stashahada, na shahada. Huduma zake zimeongezwa hadi ngazi ya chini kuititia vituo vya mikoa vilivyoanzishwa katika mikoa 21 ya Tanzania Bara.

Nilibaini kushuka kwa kiasi kikubwa (asilimia 240) kiwango cha udhili wa wanafunzi wa shahada katika kipindi cha miaka 3 kuanzia mwaka 2017/18 kama inavyooneshwa kwenye **Kielelezo 11**.

Kielelezo Na. 11: Mwenendo wa Udhili wa Wanafunzi wa Shahada

Ukosefu wa programu kulingana na mahitaji, ukosefu wa mkakati wa masoko, na changamoto za rasilimali na uchakavu wa majengo, miundombinu duni ya TEHAMA, na ukosefu wa magari vimechangia hali hii, hivyo, kuathiri uhai na maendeleo ya Taasisi.

Ninapendekeza kwamba:

- a. Taasisi ipitie upya programu zake na ije na mikakati zaidi ya ubunifu ili kuongeza udhili wa wanafunzi na kuboresha mazingira ya kusomea; na
- b. Serikali ihakikishe inatoa fedha ili kuboresha miundombinu.

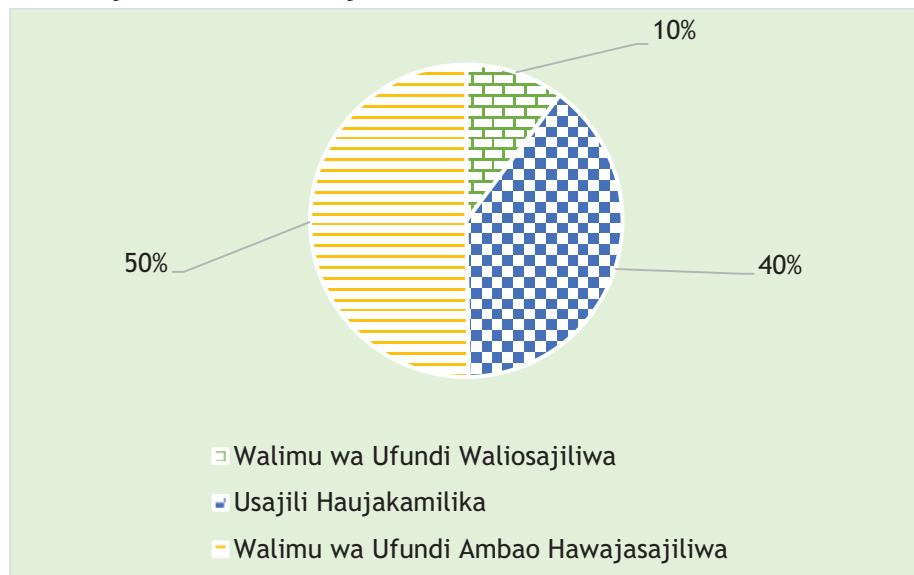
12.5 Kuwepo kwa Idadi kubwa ya Walimu wa Ufundu Wasiosajiliwa

Kifungu cha 5 (1) b cha Sheria ya NACTE ya Mwaka 1997 kinataka Baraza kusajili walimu wa ufundu na mafundi wengine wenye vigezo. Ili kuhitimu kama mwalimu inahitajika kupata mbinu za kufundishia na kwa kuhudhuria kozi ya mafunzo ya ualimu katika eneo husika la somo na/au kuhudhuria kozi ya uwezeshaji ya Mafunzo ya Ujuzi (CBET).

NACTE ilihakiki na kurekodi walimu 9,809 wa ufundu katika taasisi za ufundu. Hata hivyo, ilibainika kuwa walimu wa ufundu 8,809 (asilimia 90) hawakuwahi kuhudhuria kozi ya uwezeshaji wa Mafunzo ya Ujuzi (CBET). Pia, nilibaini kuwa walimu waliosajiliwa kikamilifu walikuwa 1,000 (asilimia 10) tu; wakati walimu 3,882 (asilimia 40) hawakupata

usajili kamili; na walimu 4,927 (asilimia 50) hawakusajiliwa kama inavyoainishwa kwenye **Kielelezo Na 12**.

Kielelezo Na. 12: Uwiano wa Walimu wa Elimu ya Ufundii: Waliosajiliwa na Wasiosajiliwa

Hii inasababishwa na ukosefu wa vituo vya kutosha vya Mafunzo ya Ujuzi (CBET) na ukosefu wa miongozo ya mafunzo.

Kuna hatari ya kutoa elimu ya ufundii iliyo chini ya kiwango kutokana na kuwapo kwa kiwango kikubwa cha walimu wa ufundii wasio na sifa na ambao hawajasajiliwa kutokana na kutokufikia mahitaji na matarajio ya wadau.

Ninapendekeza Serikali ihakikishe mafunzo na usajili unafanywa kwa walimu wa ufundii na kuboresha vituo vya mafunzo ya ujuzi (CBET).

12.6 Kutolefanyiwa Mapitio ya Mitaala ya VETA kwa Muda Mrefu

Kulingana na Miongozo ya VETA ya Uandaaji wa Mipango ya Usimamizi wa Ubora katika kusajili vituo, mitaala inatakiwa kufanyiwa mapitio kila baada ya miaka mitano ili kuihuisha na kuendana na mabadiliko ya soko la ajira.

Nilipitia mitaala ya VETA na kubaini kuwa mitaala 40 kati ya 80 haikufanyiwa mapitio kwa zaidi ya miaka 7; mpango wa kupitia mitaala 10 katika mwaka 2019/20 haukutekelezwa isipokuwa mtaala mmoja tu. Natilia shaka elimu ya ufundi inayotolewa iwapo inaendana na mbadiliko ya teknolojia na mahitaji ya soko.

Ninapendekeza VETA na Wizara ya Elimu Sayansi na Teknolojia wafanye mapitio ya mitaala ya VETA ili iendane na mabadiliko ya teknolojia.

12.7 Miradi ya Elimu Isiyokamilika Iliyofadhiliwa Kupitia Mamlaka ya Elimu Tanzania ya Shilingi Bilioni 4.3

Mamlaka ya Elimu Tanzania ilifadhili miradi mbalimbali ya elimu kwa njia ya ujenzi wa vyumba vya madarasa, nyumba za walimu, na mabweni miaka 2017/18 na 2018/19. Miradi ilitakiwa kukamilika ndani ya miezi minne tangu tarehe ya kutolewa kwa fedha kulingana na mikataba kati ya Mamlaka na shule husika; na fedha zilitolewa mapema ndani ya miaka husika.

Katika ukaguzi wa hali ya miradi, nilibaini kuwa miradi 23 yenye jumla ya shilingi bilioni 3.02 iliyofadhiliwa mwaka 2017/18 na miradi 13 yenye jumla ya shilingi bilioni 1.28 iliyofadhiliwa mwaka 2018/19 ilikuwa haijakamilika na pesa zilizotolewa zilikuwa zimetumika zote bila ya miradi kukamilika. Ujenzi wa miradi umesimama; menejimenti ilitoa maelezo kuwa, fedha zilizotengwa hazikutosha kutohana na tofauti za kijiografia kati ya mradi na mradi

Ninatambua na kuthamini juhudhi za Mamlaka ya Elimu Tanzania kufanya ufuutiliaji katika ngazi ya Wizara ili kupata idhini ya kudhamini fedha za ziada kwa miradi hiyo bila mafanikio.

Kwa kuwa jamii lengwa hzinufaiki na miradi hiyo na kuendelea kukosa thamani ya pesa zilizokwisha wekezwa, ninapendekeza Serikali ifanye tathmini ya haraka ya miradi hii na kutoa fedha, ili ikamilishwe kwa manufaa ya elimu kwa jamii zilizolengwa.

SURA YA KUMI NA TATU

MATOKEO YA UKAGUZI MAALUMU NA KAGUZI ZA KIUCHUNGUZI

13.0 Utangulizi

Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali amepewa mamlaka chini ya Kifungu Na. 29(2) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya Mwaka 2008 ya kufanya ukaguzi maalumu atakapopokea maombi kutoka kwa watu, taasisi, wizara, idara, mashirika, mamlaka za serikali za mitaa, na mamlaka mbalimbali ambazo yeye ataona inafaa na kuamua kufanya ukaguzi maalumu.

Kwa kuzingatia Sheria tajwa hapo juu, Ofisi ya Mdhabiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ilifanya kaguzi maalumu mbili (2) katika Mamlaka ya Bandari Tanzania.

Matokeo ya kaguzi hizo yaliyotolewa katika ripoti hii ni ya muhtasari tu; matokeo ya kina yanapatikana katika ripoti husika na yanaweza kupatikana kwenye Mamlaka iliyoomba ukaguzi husika, ikitokea mazingira yatakayopelekea utolewaji wa taarifa yataruhusu.

13.1 Mamlaka ya Bandari Tanzania - Ziwa Tanganyika, Kigoma

Mkurugenzi Mkuu wa Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) aliiomba Ofisi yangu tarehe 22 Februari, 2020 kufanya Ukaguzi Maalumu katika Bandari ya Kigoma kwa mwaka wa fedha 2017/18 na 2018/19. Malengo ya ukaguzi yalikuwa kubaini kiwango cha ubadhirifu wa fedha na uzembe wa usimamizi katika uendeshaji wa Bandari ya Kigoma. Ufuatao ni muhtasari wa matokeo ya ukaguzi.

13.1.1 Upotevu wa Mapato kwa Kutoa Msamaha Usiostahili wa Dola za Marekani 979,126.59 kwa Kampuni ya Saruji ya Mbeya

Aya ya 4.6.10 ya Mwongozo wa Fedha wa Mamlaka ya Bandari (TPA) wa Mwaka 2012 inataka kusamehewa kwa ada ya uhifadhi mizigo kulingana na sera za msamaha za Mamlaka ya Bandari Tanzania na ambazo hupitiwa na bodi mara kwa mara.

Tarehe 30 Aprili, 2018 menejimenti ya Mamlaka ya Bandari Tanzania ilipeleka kwenye Bodi ya Usimamizi maombi ya msamaha wa Dola za Marekani milioni 1.52 kuiombea Kampuni ya Saruji Mbeya kwa ajili ya wateja wake walioko Burundi na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Kongo wanaosafirisha saruji kupitia Bandari ya Kasanga. Kampuni ya Saruji Mbeya ilieleza sababu kuwa, wateja hao walipata changamoto ya kukosa meli za kuja Bandari ya Kasanga kuchukua shehena ya saruji iliyokuwa imeagizwa na hivyo kupelekea shehena hiyo kuharibika. Mnamo tarehe 17 Aprili 2019 kupitia azimio la Bodi ilitoa msamaha wa asilimia 100 kama ilivyoombwa. Kampuni ya Saruji ilipaswa kulipa Dola za Marekani 50,000 kama gharama za utunzaji na Dola za Marekani 7,226 kwa ada tu ya kuondoa shehena.

Ukaguzi wangu uliangalia ukweli wa msamaha uliotolewa na uligundua shehena ya tani 1,445.2 (mifuko 28,904) ambayo ilioharibika katika Bandari ya Kasanga ilikuwa na malimbikizo ya gharama ya Dola za Marekani 543,224.66 iliyostahili kutolewa msamaha. Hata hivyo, maombi ya msamaha yaliyopelekwa katika Bodi mnamo tarehe 14 Aprili 2019 yalikuwa ya Dola za Marekani milioni 1.52 yakijumuisha madeni ya saruji iliyoharibika ya Dola za Marekani 543,244.66 na gharama za utunzaji Dola za Marekani 979,126.59 kwa shehena zilizosafirishwa kutoka Bandari ya Kasanga katika kipindi za Januari 2013 na Oktoba 2017 na hakukuwa na hasara iliyopatikana na hivyo kutostahili msamaha.

Kuchukulia shehena nzima ya tani 1445.2 kama imeharibika na kutoa msamaha wa dola za Marekani milioni 1.52 badala ya gharama sahihi ya Dola za Marekani 543,244.66 kuliisababishia Mamlaka ya Bandari Tanzania upotevu wa mapato wa Dola za Marekani 979,126.59.

Ninapendekeza Bodi ya Wakurugenzi ya Mamlaka ya Bandari Tanzania ihakikishe hatua stahiki zinachukuliwa dhidi ya maofisa wa bandari waliohusika katika kuipotosha Bodi na kusababisha upotevu wa mapato kiasi cha Dola za Marekani 979,126.59.

13.1.2 Matumizi Mabaya ya Fedha na Ubadhirifu wa Malipo ya Shilingi Bilioni 3.76

Ukaguzi wangu wa malipo ulibaini mapungufu yafuatayo:

- Jumla ya malipo ya shilingi milioni 604.77 yaliandikwa kama malipo kwa wazabuni mbalimbali lakini nilibaini fedha hizo zililipwa kwa wafanyakazi wa Bandari ya Kigoma baada ya kutolewa benki. Katika kutekeleza hili, maofisa husika walitumia hundi wazi zilizosainiwa kabisa kwa madhumuni ya malipo ya dharura. Malipo yote yalifanyika bila ya hati za malipo na viambatisho vingine.
- Jumla ya shilingi milioni 375.46 zililipwa kwa mzabuni ambaye hakuwa na mkataba wa kusambaza bidhaa zozote kwa Bandari ya Kigoma kwa mwaka wa fedha 2017/18 na 2018/19.
- Shilingi bilioni 2.19 zilitolewa benki bila hati za malipo. Hati za malipo zilizowasilishwa wakati wa ukaguzi hazikulingana na hundi zilizotumika kutolea fedha hizo benki. Kukosekana kwa hati za malipo husika zinazoonesha walipwaji au kiasi cha fedha kilichokuwepo mwishoni mwa mwaka wa fedha 2017/18 na 2018/19, kwa maoni yangu, kiasi hicho kilitumika kwa ubadhirifu.
- Jumla ya malipo 81 ya shilingi milioni 355.45 yalifanywa bila hati za malipo na viambatisho vyake.
- Jumla ya hati za malipo 34 za shilingi milioni 227.19 hazikuwa na viambatisho vinavyothibitisha malipo hayo; hivyo sikuweza kuthibitisha uhalali na usahihi wa malipo hayo.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania iimarishe udhibiti katika malipo kama ilivyoainishwa katika kanuni zake za fedha na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya watumishi wasio waaminifu ambao walihusika katika vitendo vya ubadhirifu na matumizi mabaya ya fedha za umma.

13.1.3 Usimamizi Dhaifu katika Uhamishaji wa Fedha na Makadirio ya Mtiririko wa Fedha katika Bandari ya Kigoma

Waraka Namba 5 wa 2016/17 kutoka kwa Mkuregenzi Mkuu ulizitaka idara zote za makao makuu na bandari zote kuwasilisha makadirio ya mtiririko wa fedha kila mwezi kwa Mkuregenzi wa Fedha kabla ya kupelekwa kwa Mkurugenzi Mkuu kutoa idhini ya matumizi. Hakuna malipo yaliyotakiwa kufanyika bila idhini ya Mkurugenzi Mkuu.

Kupitia ukaguzi, nilibaini mapungufu yafuatayo:

- Katika miaka 2017/18 na 2018/19 kiasi kilichoombwa na Bandari ya Kigoma ni zaidi kwa shilingi milioni 303.64 ya kiasi kilichoidhinishwa cha shilingi bilioni 7.25
- Kiasi kilichotumwa Bandari ya Kigoma ni zaidi kwa shilingi bilioni 2.67.
- Shilingi milioni 325.86 zilitumwa Bandari ya Kigoma bila kuombwa.
- Shilingi milioni 128.43 zilitumwa mara mbili ili kumlipa mzabuni ambapo shilingi milioni 128.43 zilitumika kumlipa mzabuni na kiasi kilichosalia cha shilingi milioni 128.43 hakikuwa na maelezo ya kwanini kilibaki kwenye akaunti ya Bandari ya Kigoma. Kiasi hiki ni sehemu ya fedha zilizotumwa zaidi ya zilizoidhinishwa kama ilivyoelezwa hapo juu yaani shilingi bilioni 2.67.

Kitendo cha fedha kutolewa zaidi ya makadirio yaliyoidhinishwa kinaonesha kuwepo kwa udhaifu katika udhibiti wa kutoa na kusimamia matumizi ya fedha.

Utumaji wa fedha bila ya udhibiti na uidhinishaji ndio umesababisha ubadhirifu wa fedha katika Bandari ya Kigoma.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania iongeze udhibiti wa ndani katika makadirio ya mtiririko wa fedha; na maombi ya fedha yakaguliwe na kupitishwa kabla ya kuhamishwa kwa fedha kulingana na sheria na kanuni za Mamlaka.

13.1.4 Ufutwaji wa Wadaiwa bila Idhini Shilingi Bilioni 1.96

Kanuni 4.6.6 (a) na (d) ya Kanuni za Fedha za Mamlaka ya Bandari Tanzania za Mwaka 2012 inataka ufutaji au masahihisho ya ankara kupitishwa na mamlaka sahihi kwa mujibu wa ukasimiwaji wa mamlaka ya kifedha.

Kupitia taarifa za fedha za miaka 2017/18 na 2018/19 nilibaini uwepo wa masahihisho yaliyopelekea kufuta wadaiwa wa Mamlaka ya Bandari Tanzania wenyе jumla ya shilingi bilioni 1.96 bila idhini ya Bodi ya Usimamizi. Pia, hakukuwa na maelezo kutoka kwa menejimenti ya kwa nini madai hayo yalifutwa.

Masahihisho hayo inawezekana yalifanyika kwa makusudi ili kufuta wadaiwa ili kuficha ubadhirifu wa fedha.

Nilibaini pia masahihisho batili ya shilingi bilioni 10.41 na masahihisho yasiyokuwa na vielelezo ya shilingi bilioni 14.56. Udhibiti duni wa ndani ulitoa mwanya wa udanganyifu katika Bandari ya Kigoma.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania:

- a) limarishe udhibiti wa ndani wa masahihisho ili kuhakikisha yanafuata taratibu zote kama ilivyoainishwa katika kanuni za fedha;
- b) Ichukue hatua za kinidhamu na kisheria dhidi ya maofisa waliohusika kufuta wadaiwa na kuhakikisha wadaiwa hao wanarejeshwa na mapato yanakusanywa.

13.1.5 Wadaiwa Sugu wa Muda Mrefu Shilingi Bilioni 1.84 na Dola za Marekani 311,904

Nilibaini kuwepo kwa wadaiwa sugu wa tangu 2012/13 na 2014/15 wa Dola za Marekani 311,904 na shilingi bilioni 1.84 mtawalia ambapo madeni hayo yamekuwapo kwa muda mrefu katika Bandari ya Kigoma. Kati ya wadaiwa hao kulikuwa na jumla ya shilingi milioni 921.80 ambazo ni wadaiwa waliokuwa hawaendelei kufanya kazi na Mamlaka; na kwa wazabuni waliokuwa wakiendelea kufanya

kazi na Mamlaka hakukuwa na mipango yoyote ya kukusanya madeni hayo.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania iboreshe taratibu katika ukusanyaji wa madeni ili kuhakikisha fedha za umma zinapatikana ipasavyo.

13.1.6 Hasara Shilingi Milioni 951.78 katika Ujenzi wa Gati la Sibwesa katika Ziwa Tanganyika

Tarehe 19 Mei 2015 Mamlaka ya Bandari Tanzania iliingia mkataba na Kampuni ya Saxon Building kwa ajili ya ujenzi wa Gati la Sibwesa katika Ziwa Tanganyika kwa muda wa miezi 12 wenye thamani ya shilingi bilioni 3.45. Mwanzoni kazi hii ilitarajiwa kukamilika tarehe 20 Aprili 2016 ambayo baadaye muda uliongezwa na kuwa 30 Juni 2018.

Hata hivyo, nilibaini mzabuni aliyepewa zabuni hii hakuwa na sifa kwa kuwa Bodi ya Usajili wa Wakandarasi ilimsajili kufanya kazi zenye thamani isiyozidi shilingi bilioni 1.5 na hivyo kupelekea kutostahili kupewa mkataba huo. Hali hii ilisababisha ucheleweshaji wa utekelezaji wa mkataba ambapo hadi tarehe 30 Juni 2020 Mamlaka ya Bandari Tanzania haikuwa imekabidhiwa mradi huo.

Kanuni ya 112(1) na (2) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016) inataka kutoza adhabu ya kucheleva kukamilisha kazi kwa kiasi cha kati ya asilimia 0.1 na 0.15 ya thamani ya mkataba. Nilibaini Mamlaka ya Bandari Tanzania ilishindwa kutoza adhabu ya asilimia 0.1 ya thamani ya bei ya mkataba na hivyo kusababisha upotetu wa mapato wa shilingi milioni 325.26.

Pia, nilibaini kiasi cha fedha shilingi milioni 634.2 kilitumwa kwa ajili ya kulipa hati za madai ya malipo namba 11 hadi 14 zilizogushiwa kabla ya kukamilika kwa kazi, ambapo shilingi milioni 626.51 zilitumika kufanya malipo yasiyostahiki ambayo kazi yake haikuidhinishwa na shilingi milioni 7.68 zilibakia kwenye akaunti ya Bandari ya Kigoma bila maelezo yoyote. Ufuatiliaji duni wa utekelezaji wa miradi ndiyo uliosababisha upotetu huo wa mapato kwa kiasi cha shilingi milioni 951.78.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania:

- a) Ilimarishe udhibiti wa ndani kuhusiana na michakato ya manunuzi na usimamizi wa miradi ili kuепusha hasara kwa taasisi; na
- b) Ichukue hatua stahiki kwa watumishi walioisababishia Mamlaka hasara ama kwa uzembe au makusudi.

13.2 Mamlaka ya Bandari Tanzania - Mfumo wa Enterprise Resource Planning (ERP)

Maagizo yaliyotolewa na Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Hesabu za Serikali yaliitaka Mamlaka ya Bandari Tanzania kuboresha mifumo ya kusimamia ukusanyaji wa maduhuli kwa njia ya kielekitroniki ili kuleta ufanisi katika utendaji wake ili kuонgeza mapato. Menejimenti ya Mamlaka ya Bandari Tanzania ilitekeleza maagizo hayo kwa kusimika mfumo wa ERP ili kuwezesha kusimamia kwa ufanisi rasilimmali-watu, fedha na shughuli zingine. Mnamo tarehe 31 Octoba 2019, Katibu Mkuu Kiongozi aliniomba kufanyika ukaguzi wa namna mchakato wa zabuni na utekelezaji wa mkataba wa usimikaji wa mfumo wa ERP katika Mamlaka ya Bandari Tanzania ilivyofanywa.

Kwa kuzingatia barua hiyo, kupitia Kifungu cha 29 cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma ya Mwaka 2008 nilianzisha Ukaguzi Maalumu tarehe 14 Juni 2020 ili kubaini ukweli juu ya taarifa zilizowasilishwa. Ukaguzi wangu ulibaini mapungufu yafuatayo:

13.2.1 Hasara ya Shilingi Milioni 655.58 Kutokana na Kuingia Mkataba na Mzabuni Asiye na Sifa

Mnamo tarehe 14 Julai 2010, Mamlaka ya Bandari Tanzania iliingia mkataba na Kampuni ya Soft Tech Consultant kwa ajili ya Ununuzi na Usimikaji wa mfumo wa ERP kwa shilingi milioni 694.14 kwa muda wa miezi saba (7). Nilibaini mapungufu yafuatayo katika ununuzi na utekelezaji wa mkataba huo:

- Mzabuni hakuwa na sifa zinazostahili, ambapo mfumo ulioletwa haukuwa na kipegele cha udhibiti wa bajeti, bajeti kuu na uhasibu wa gharama na pia ulikosa sehemu ya shughuli

za forodha kama mkataba ulivytaka. Hata hivyo, Mamlaka ya Bandari Tanzania ilimtunuku mkataba pamoja na mapungufu yaliyoonekana.

- Mamlaka ya Bandari Tanzania ilikuwa imeshatumia kiasi cha shilingi milioni 600.44 baada ya kukabidhiwa mfumo huo tarehe 30 Juni 2011 ambapo nilibaini mfumo haukuweza kutumika kwa sababu ya mapungufu yaliyoonekana. Hivyo, matumizi hayo ni hasara kwa Mamlaka ya Bandari Tanzania kwa sababu ilidibi ianze upya manunuzi kwa ajili ya mfumo huohuo.
- Mamlaka ya Bandari Tanzania iliingia hasara ya dola za marekani 31,860 (shilingi milioni 55.15) iliyotokana na ulipaji wa gharama za mafunzo mara mbili kwa wafanyakazi.

Kushindwa kwa Mamlaka ya Bandari Tanzania kuomba ushauri kwenye Mamlaka ya Serikali Mtandao (e-Government) katika utaarishaji wa manunuzi kama matakwa ya Kifungu 4.2.1 cha Mwongozo juu ya Matumizi, Ufanisi, na Usalama wa Teknolojia ya Habari na Mawasiliano (TEHAMA) uliotolewa Julai 2012 na mapungufu katika uongozi na ufatiliaji wa manunuzi na utekelezaji wa mkataba ndio mambo yaliyosababisha hasara ya shilingi milioni 655.58 kwa Mamlaka.

Ninapendekeza kwamba Serikali ichukue hatua stahiki kwa wafanyakazi wa Mamlaka ya Bandari waliohusika katika mchakato wa manunuzi na usimamiaji wa mkataba ambao ulisababisha hasara ya kiasi cha shilingi milioni 655.58 kwa Mamlaka ya Bandari Tanzania.

13.2.2 Hasara ya Dola za Marekani Milioni 2.26 Kutokana na Utekelezaji wa Mkataba Kutomalizika

Manamo tarehe 30 Oktoba 2015 Mamlaka ya bandari Tanzania iliingia mkataba na mzabuni mwingine Kampuni ya ‘Twenty Third Centrury Systems’ kwa ajili ya manunuzi ya kusambaza, kusimika, mafunzo, na kuanzisha mfumo wa SAP-ERP kwa dola za Marekani milioni 6.64. Nilibaini mapungufu yafuatayo katika manunuzi na utekelezaji wa mkataba huo:

-
- Bodi ya Wazabuni hawakuidhinisha zabuni hiyo bali mfanyakazi wa Mamlaka ya Bandari Tanzania aliidhinisha ambapo ni kinyume na Kifungu cha 33(1) (C) cha Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 na Kanuni ya 185 ya Kanuni za Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016).
 - Mamlaka ya Bandari Tanzania ilichagua mzabuni asiyestahili kwa ambaye alidhihirisha kutokuwa na vigezo vya kifedha na kitaalamu pamoja na kuweka vipengele vipyta katika masharti ya malipo ambavyo havikuwepo wakati wa manunuzi.
 - Mzabuni alileta vifaa vibovu; na alisimika mfumo wa zamani kinyume na matakwa ya mkataba.
 - Mzabuni alichelewesha utekelezaji wa mkataba. Hali hii ilipelekea Mamlaka ya Bandari kusitisha mkataba mnamo tarehe 21 Machi 2019, mzabuni akiwa ametekeleza asilimia 42 tu ya kazi yote, lakini akiwa ameshalipwa asilimia 70 ya mkataba sawa na dola za Marekani milioni 4.63 ambapo ilipelekea Mamlaka kupata hasara ya dola za Marekani milioni 1.86 ambayo ililipwa zaidi ya kazi iliyofanyika.
 - Mamlaka ya Bandari ilipata hasara ya dola za Marekani 404,029.03 kutokana na ada kubwa za leseni ya utumiaji wa mfumo ya dola za Marekani 594,672.73 ikilinganishwa na kiasi kilichowekwa kwenye mkataba ambacho ni dola za Marekani 190,643.70.
 - Mamlaka ya Bandari iliingia mkataba Na. AE/016/2017-18/CTB/C/14 kwa dola za Marekani 433,011 na mshauri wa kujitegemea kwa ajili ya kutoa huduma ya kukagua mfumo uliowekwa iwapo uko sawa na matakwa ya mkataba. Mkataba huu ni hasara kwa Mamlaka kwa sababu kama Mamlaka ingekuwa na umakini kuanzia mwanzo mkataba huu usingekuwepo.

Mapungufu katika manunuzi na usimamiaji katika utekelezaji wa mkataba ndio ulisababsha hasara kwa Mamlaka ya Bandari Tanzania.

Ninapendekeza Serikali kuchukua hatua za kisheria kwa mzabuni kwa kuisababishia hasara Mamlaka ya Bandari, na hatua stahiki zikuchukuliwe kwa watumishi wote walioshiriki katika mchakato wa manunuzi na usimamizi wa utekelezaji wa mkataba husika.

13.2.3 Kutowasilisha Kodi ya Zuo Dola za Marekani 410,817.31

Katika utekelezaji wa mkataba Na. AE/016/2014-15/CTB/G/39, nilibaini mzabuni alilipwa jumla ya dola za Marekani milioni 1.63 katika nyakati tofauti lakini Mamlaka ya Bandari haikukata wala kuwasilisha kodi ya zuio ya dola za Marekani 410,817.31 kinyume na Vifungu vya 83 na 84 vya Sheria ya Kodi ya Mapato, hivyo kuinyima Serikali mapato.

Ninapendekeza Mamlaka ya bandari ihakikishe sheria na kanuni zote zinafuatwa katika utekelezaji wa mikataba.

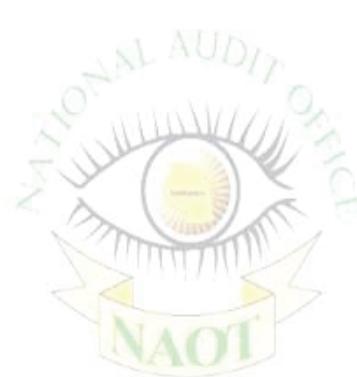
13.2.4 Udhafu katika Mchakato wa Manunuzi kwa Mzabuni Mpya

Mnamo Agosti 2019 Mamlaka iliingia mkataba Na. AE/016/2018-19/CTB/NC/16 na mzabuni mwingine kampuni ya SAP East Africa Limited wa dola za Marekani 997,647 kwa ajili ya kumalizia usimikaji wa mfumo ambao haukutekelezwa katika mikataba ya nyuma. Nilibaini mapungufu yafuatayo katika mchakato huo wa manunuzi:

- Mamlaka ilichagua mzabuni ambaye hakuwa na vigezo vya kifedha ambapo ni kinyume na Kanuni ya 206(1) (2) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016);
- Mkataba ulipelekwa kwa Mwanasheria Mkuu baada ya kusainiwa na pande zote na utekelezaji wake kuanza ambapo ni kinyume na Kanuni ya 59(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2013 (kama ilivyorekebishwa mwaka 2016); na
- Mzabuni hakuleta dhamana ya utekelezaji wa kazi ambapo ni kinyume na Kanuni ya 29(1) ya Kanuni za Manunuzi ya Umma Na 446 ya Mwaka 2013 (mama zilivyorekebishwa mwaka 2016).

Hadi kufikia Juni 2020, usimikaji wa mfumo wa ERP ulikuwa haujakamilika tangu mchakato ulivyoanza mwaka 2010. Kutozingatia Sheria ya Manunuzi ya Umma ya Mwaka 2011 na Kanuni zake za Mwaka 2013 (kama zilivyorekebishwa mwaka 2016), na udhaifu katika usimamizi wa utekelezaji wa mikataba ndio sababu kuu ya ucheleweshaji wa kumalizika kwa mkataba huo.

Ninapendekeza Mamlaka ya Bandari Tanzania kuhakikisha sheria na kanuni za manunuzi zinazingatiwa; pia kuomba ushauri katika mamlaka husika kabla ya utekelezaji wa mikataba muhimu ya Serikali.

SURA YA KUMI NA NNE

UFANISI KATIKA SEKTA YA MADINI, MAFUTA NA GESI

14.0 Utangulizi

Tanzania imejaliwa kuwa na hazina kubwa ya rasilimali ya madini ya aina mbalimbali pamoja na mafuta na gesi asilia ambapo kama zikisimamiwa na kuchimbwa kwa ufanisi zinaweza kuchangia kwa kiasi kikubwa katika kukuza uchumi wa nchi. Hata hivyo, pamoja na utajiri huo na juhudzi za serikali za hivi karibuni katika kuhakikisha uchimbaji wa rasilimali hizi unalinufaisha taifa, bado kuna mapungufu niliyoyabaini yanayoweza kukwamisha thamani na mchango wa rasilimali hii katika uchumi.

Nilipitia utendaji kazi wa taasisi za umma zinazosimamia shughuli za uchimbaji wa madini na gesi ikiwemo Shirika la Maendeleo ya Petrol Tanzania (TPDC), Mamlaka ya Udhibiti wa Shughuli za Mkondo wa Juu wa Mafuta (PURA), na Tume ya Madini. Maeneo niliyoyapitia ni usimamizi na uendeshaji wa shughuli za Mfuko wa Mafuta na Gesi ulioanzishwa na Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya mwaka 2015, na utekelezaji wa mipango-kazi ya taasisi muhimu katika sekta ya madini, mafuta, na gesi na ufanisi katika kuanzisha na kuendesha masoko ya madini.

Sura hii inaelezea kwa undani mapungufu yaliyobainika na yanayohitaji kusimamiwa na Serikali ili kuboresha sekta ya madini, mafuta na gesi.

14.1 Mapungufu katika Kutoza Ushuru wa Mauzo ya Gesi Asilia

Kanuni ya 5(2)(b) na 6 za Kanuni za Mamlaka ya Udhibiti wa Shughuli za Mkondo wa Juu wa mafuta na gesi (Ushuru wa Mwaka, Ada na Tozo) za mwaka 2019 zinataka mkandarasi mwenye leseni ya kuchimba mafuta na gesi kulipa asilimia 1 ya pato ghafi la gesi asilia au mafuta litokanalo na mauzo kwa mwaka. Pia, kanuni ya 7 ya Kanuni hizo inataka mamlaka ndani ya siku 10 baada ya kuanza kipindi cha malipo kutuma hati ya madai kwa mkandarasi na mkandarasi kulipa ndani ya siku 30 baada ya siku ya kutolewa kwa hati ya madai.

Nilipitia mfumo wa kutoa hati za madai katika Mamlaka ya Udhibiti wa Shughuli za Mkondo wa Juu wa Mafuta na Gesi na kubaini mapungufu yafuatayo:

- Kutokuwepo kwa mtu anayepitia na kuidhinisha ukokotoaji wa ushuru kabla hati ya madai haijapelekwa kwa mkandarasi. Nilibaini kuwa ukokotoaji wa ushuru hufanywa na mtaalamu ambaye baadaye hutuma kiasi hicho idara ya uhasibu kwa ajili ya kutoa hati ya madai. Hakukuwa na mfumo wa kuhakiki usahihi wa ukokotoaji na uidhinishaji wa ushuru.
- Wakati PURA ikitoza ushuru wa huduma kama ilivyoelekezwa na kanuni, hakukuwa na usuluhisho uliofanywa kati ya kiasi cha gesi kilichozalishwa na kile kilichouzwa ambacho kilionekana kwenye hati za madai za wateja. Kiwango cha gesi kilichotumika kukokotoa ushuru wa huduma ni kile kilichooneshwu kwenye hati za madai zilizotolewa na mkandarasi kwenda kwa wateja wake. Usuluhisho wa taarifa hizi ungesaidia kuweka msingi wa kutaka maelezo kama kungetokea kiwango cha upotevu wa gesi wakati wa kusafirisha kimekuwa kikubwa zaidi ya kile kinachokubalika.
- Nilibaini pia kuwa PURA ilikuwa ikitegemea taarifa za uzalishaji wa gesi wa kila siku toka kwa wakandarasi. Mamlaka haikuwa na mfumo huru wa kupata na kuhakiki taarifa za uzalishaji wa gesi zilizoripotiwa na wakandarasi. Hivyo, inakuwa vigumu kwa mamlaka kubaini iwapo kulikuwa tofauti kubwa ambazo hazikuripotiwa kati ya gesi iliyouzwa na gesi iliyozalishwa.

Mapungufu yaliyobainika hapo juu yanababishwa na mamlaka kukosa mfumo wa kupata taarifa za uzalishaji kutoka kwenye vyanzo vya uzalishaji; na kukosekana kwa mtu wa kufanya usuluhisho wa taarifa za uzalishaji kati ya kiasi cha gesi kilichouzwa na kilichozalishwa.

Kukosena kwa mgawanyo wa kazi katika kuandaa, kuhakiki, na kuidhinisha kiwango cha ushuru wa huduma kabla ya kutoa hati ya madai kunaweza kupelekea mamlaka ya udhibiti kutokusanya kiasi halisi cha ushuru kwa sababu ya makosa yanayoweza kutokea

wakati wa kukokotoa ushuru huo. Pia, kutegemea tu taarifa za uzalishaji toka kwa wakandarasi kunaweza kusababisha PURA isibaini tofauti kubwa zinazoweza kujitokeza kati ya kiwango kinachopotea wakati wa kusafirisha gesi na kupata maelezo kama kiasi cha upotevu ni kikubwa kuliko kinachokubalika. Hii inaweza kusababisha kupotea kwa mapato ya ushuru.

Ninapendekeza PURA:

- a) **Itengeneze mfumo huru ambao utawezesha kupata taarifa za uzalishaji wa gesi ambazo zitatumika kusuluuhishwa na kiasi cha gesi kilichouzwa kwa wateja.**
- b) **Ianzishe utaratibu maalumu ambao utahusisha watu tofauti katika kuandaa, kupitia, na kuidhinisha hesabu za ushuru wa huduma kabla ya kutoa hati za madai kwa wakandarasi.**

14.2 Kuchelewa Kuandaa Kanuni za Uendeshaji wa Shughuli za Mafuta na Gesi

Kifungu cha 12(2) cha Sheria ya Mafuta na Gesi ya Mwaka, 2015 kinaitaka PURA kutunga kanuni na miongozo katika kutekeleza shughuli za mafuta na gesi. Kifungu cha 42(3) cha Sheria hiyo kinaitaka pia PURA kuandaa miongozo ikiwemo ile ya kugawana fedha zitokanazo na mauzo ya taarifa za gesi zinazopatikana kutokana na vibali vya utafiti wa gesi na mafuta.

Nilibaini kuwa PURA haikuwa imetengeneza miongozo kama ilivyotajwa katika Sheria ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015. Miongozo hiyo ingeweza kueleza mambo kama vile kusajili waendeshaji wa shughuli za mafuta na gesi, taratibu za kuomba leseni, namna ya kutafuta tozo na viwango vya kuhudumia wateja. Pia, mgao wa fedha zitokanazo na mauzo ya gesi ulibakia kuwa asilimia 80 kwa 20 kati ya TPDC na PURA ambapo kwa mgao huu TPDC ndiyo inayofaidika zaidi.

Kuchelewa kuandaa miongozo kumesababishwa zaidi na PURA kukosa watumishi wa kutosha kuiwezesha kutekeleza majukumu yake ikiwa pamoja na kutayarisha miongozo na nyaraka muhimu.. Ninaona kwamba, kukosekana kwa miongozo kunafanya utekelezaji wa Sheria ya Mafuta na Gesi kuwa mgumu kwa kuwa miongozo hiyo

ingeweza kutoa maelezo ya kina ya taratibu za kufuatwa wakati wa kutekeleza shughuli za Mafuta na Gesi.

Ninapendekeza Wizara ya Nishati kwa kushirikiana na PURA itafute namna bora ya kutayarisha miongozo ya Mafuta na Gesi ili kuongeza ufanisi katika kutekeleza majukumu yaliyoainishwa na Sheria ya Mafuta na Gesi.

14.3 Usimamizi wa Mfuko wa Mafuta na Gesi

14.3.1 Mapato Yaliyokusanywa Kutowelwa katika Mfuko wa Mafuta na Gesi

Kifungu cha 8 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 kilianzisha Mfuko wa Mafuta na Gesi kwa lengo la kuhakikisha (a) uimara wa kifedha na kiuchumi (b) fedha za uwekezaji katika mafuta na gesi zimehakikishwa (c) maendeleo ya kijamii na kiuchumi yanaimarika na (d) kulinda rasilimali za kizazi kijacho.

Kifungu cha 9 cha sheria hiyo kinaeleza kuwa vyanzo vya fedha vitakuwa (a) Mrabaha (b) Mgao wa faida kwa Serikali (c) gawio litokanalo na uwekezaji wa serikali katika shughuli za mafuta na gesi (d) kodi ya mapato itokanayo na utafiti, uzalishaji na uendelezaji wa rasilimali za mafuta na (e) faida ya uwekezaji wa mfuko. Kifungu cha 6 cha sheria hiyo pia kinaeleza kuwa Mamlaka ya Mapato Tanzania itakadiria, kukusanya na kuwajibika kwa kodi na ushuru wakati Shirika la Petroli Tanzania litakusanya na kuwajibika kwa mapato yasiyo ya kodi yatokanayo na shughuli za mafuta na gesi. Taasisi hizi mbili zimetajwa kuwa ni wakusanyaji wa mapato ya Serikali ya mafuta na gesi.

Nilipitia utendaji kazi wa Mfuko tangu ulipoanzishwa na kubaini kuwa Mfuko umekuwa ukipokea mapato toka vyanzo vyake viwili tu (mrabaha na mgao wa faida kwa Serikali) ambayo yalikuwa na jumla ya shilingi bilioni 190.94 hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020 na makusanyo haya yote yalifanywa na Shirika la Petroli Tanzania. Nilibaini pia kuwa chanzo kimoja (yaani faida itokanayo na uwekezaji unaofanywa na Mfuko) kati ya vyanzo vitano hakikuwa kimechangia kiasi chochote kupitia taasisi zilizotajwa za TPDC na TRA. Pia, hakukuwa na miamala ya mapato iliyofanywa na TRA na

TPDC katika Mfuko kutoka kwenye vyanzo viwili nya kodi ya mapato itokanayo na utafiti, uzalishaji na uendelezaji wa rasilimali za mafuta; na gawio litokanalo na uwekezaji wa Serikali katika shughuli za mafuta na gesi vinavyokusanywa na TRA na TPDC mtawalia.

Mamlaka ya Mapato Tanzania ilikubali kuwa imekusanya kodi ya mapato itokanayo na utafiti, uzalishaji na uendelezaji wa rasilimali za mafuta toka kwa makampuni ya mafuta na gesi yanayofanya shughuli zake katika mkondo wa juu (utafiti, uzalishaji na uendelezaji wa rasilimali za gesi). Kiasi kilichokusanya kuanzia mwaka 2016/17 hadi 2019/20 kilikuwa shilingi bilioni 144.40 na kiliwasilishwa kwenye Mfuko Mkuu wa Serikali badala ya Mfuko wa mafuta na gesi. Hata hivyo, Mamlaka ya Mapato Tanzania ilishindwa kuwajibika kwa mapato hayo kama inavyotakiwa na Kifungu cha 6 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015.

Pia, TPDC ilieleza kuwa, kwa mujibu wa Kifungu cha 218 cha Sheria ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015, Serikali inaweza, kupitia Shirika la Petroli Tanzania, kushiriki katika shughuli za mafuta na gesi chini ya Sheria hii kwa kufanya uwekezaji maalumu wa leseni au mkataba ulioruhusiwa na Sheria hii.

Kwa mukhtadha huu, Serikali inapaswa kuingiza mtaji kupitia TPDC endapo inaanua kushiriki katika uwekezaji, na faida inayopatikana itaingizwa katika Mfuko wa Mafuta na Gesi. Hivyo, Shirika linaelewa kuwa linatakiwa kupokea gawio kutokana na uwekezaji lililoufanya katika sekta ya mafuta na gesi lakini hii inakuwa sehemu ya mapato yake kwa kuwa uwekezaji ulifanywa na TPDC kupita fedha zake. TPDC inashiriki kwa kiasi cha asilimia 20 kupitia shughuli za uzalishaji wa gesi wa Mzazi Bay (inayomilikiwa na Muarel & Prom Ltd). Hata hivyo, ninaona hali hii ni kinyume na matakwa ya Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 kwa kuwa uwekezaji uliofanywa na TPDC ni uwekezaji wa serikali.

Huu ukiwa ni mwaka wa tano tangu kutungwa kwa sheria hiyo, Mfuko haujaweza kufanya uwekezaji wowote ili kuuwezesha kupata faida itokanayo na uwekezaji. Hii ni kwa sababu Kifungu cha 17(c) cha sheria hiyo kinataka Mfuko kutumia (ikiwa pamoja na

kuwekeza) fedha inayozidi baada ya kufikisha asilimia 3 ya pato la taifa. Hivyo, kwa kuwa mfuko haujafikisha asilimia 3 ya pato la taifa, hakuna fedha za ziada ambazo zimewekezwa.

Hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, Mfuko ulikuwa umekusanya kiasi cha shilingi bilioni 190.94 ikiwa sawa na asilimia 0.14 ya pato la taifa ambalo kwa mwaka 2019 lilikuwa shilingi bilioni 139,893.8 na hivyo kuufanya mfuko kushindwa kukidhi kigezo cha asilimia 3 inayotakiwa kuanza uwekezaji. Ninaona kuwa mapungufu katika kukusanya na kuweka fedha katika mfuko yanaufanya mfuko usiweze kutekeleza malengo yake. Kwa kiasi kinachowekwa na TPDC, itachukua muda mrefu mno kufikisha asilimia 3 ya pato la taifa kama inavyotaka sheria na hivyo kuufanya Mfuko usiweze kuchangia katika mfuko mkuu kwa ajili ya matumizi ya kibajeti; lakini pia kuchangia katika uwekezaji kwenye miradi ya mafuta na gesi ili kuwezesha maendeleo ya kijamii na kiuchumi.

Ninapendekeza TPDC na TRA kuhakikisha fedha zinazokusanya kutoka kwenye vyanzo vilivyotajwa na sheria zinawekwa kwenye akanti ya Mfuko kama inavyotakiwa na sheria ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015.

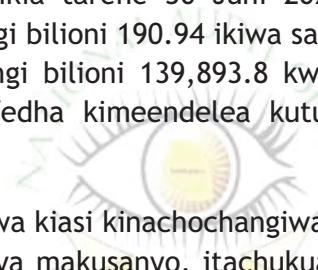
14.3.2 Mfuko wa Mafuta na Gesi Kushindwa Kufanya Kazi Zake Kutokana na Kiasi Kidogo cha Fedha

Kifungu cha 10 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 kinataka kuwepo kwa akaunti ya makusanyo itakayopokea mapato yote ya Mfuko na akaunti ya akiba ya mapato itakayopokea fedha kutoka katika akaunti ya kupokelea mapato na akaunti hizi zote zitatunzwa na Benki Kuu ya Tanzania. Kwa mujibu wa kanuni za fedha za Mfuko kama zinavyooleenza katika Kifungu cha 17 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015, shughuli za Mfuko katika kutekeleza malengo yaliyowekwa zitaendeshwa na fedha kutoka katika akaunti ya amana, ambapo katika mwaka wowote kwa kiwango cha juu kiasi sawa na asilimia 3 ya pato la taifa kitahamishiwa Mfuko Mkuu kwa ajili ya kuchangia bajeti na kiasi chochote cha fedha katika akaunti ya makusanyo kitakachokuwa zaidi ya asilimia 3 ya pato la taifa moja kwa moja kitahamishiwa katika akaunti ya amana.

Pia, Kifungu cha 17 cha Sheria hiyo kinaeleza kuwa fedha sawa na asilimia 0.1 ya pato la taifa zitawekwa kila mwaka katika akaunti ya amana ya Mfuko kwa ajili ya miradi ya kimkakati ya Shirika la Taifa la Maendeleo ya Petroli na zitatumika kwa utaratibu wa kawaida wa bajeti lakini hii itategemea iwapo akaunti ya amana itakuwa imepokea fedha kutoka akaunti ya makusanyo na kwamba fedha hizo hazizidi asilimia 1 ya pato la taifa.

Wakati wa ukaguzi wangu nilibaini kuwa hakukuwa na fedha zilizohamishwa kutoka akaunti ya makusanyo kwenda akaunti ya amana tangu kuanzishwa kwa Mfuko kwa kuwa akaunti ya makusanyo haijaweza kufikisha asilimia 3 ya pato la taifa. Kwa sababu hiyo, Mfuko hajaweza kutekeleza shughuli yoyote inayohusiana na malengo yake.

Aidha, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, akaunti ya makusanyo ilikuwa na shilingi bilioni 190.94 ikiwa sawa na asilimia 0.14 ya pato la taifa la shilingi bilioni 139,893.8 kwa mwaka 2019. Kwa hiyo, kiasi hiki cha fedha kimeendelea kutunzwa katika akaunti bila kuwekezwa.

Ninaona kuwa kwa kiasi kinachochangiwa kwenye Mfuko kila mwaka kupitia akaunti ya makusanyo, itachukua miaka mingi kwa Serikali kufikia malengo ya asilimia 3 ya pato la taifa kabla ya kuanza kupata matunda ya Mfuko huu. Inaweza pia kuwa vigumu kukusanya fedha kuiwezesha TPDC kuwekeza katika miradi ya kimkakati ambayo ingeweza kuongeza mapato zaidi ya Mfuko.

Ninapendekeza menejimenti ya Mfuko, kwa kutumia Kifungu cha 16 (4,5 &6) cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 ifanye marekebisho ya kigezo cha fedha cha asilimia 3 kinachotakiwa ili kuwezesha matumizi kuanza kufanyika katika Mfuko kwa fedha zilizokwishakusanya lakini baada ya kufanya tathmini za kiuchumi kuangalia asilimia nzuri inayoweza kutumika au mwongozo kwa matumizi ya mapato ya Mfuko.

14.3.3 Mkanganyiko Katika Muundo wa Usimamizi wa Mfuko

Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 imezipa taasisi na watu tofauti wajibu na kazi mbalimbali katika

kuendesha na kusimamia Mfuko huo kama vile, Waziri wa Fedha kuwa na wajibu wa kusimamia mapato ya mafuta na gesi; Benki Kuu ya Tanzania kuwa sekretarieti ya bodi ya ushauri ya uwekezaji na meneja uendeshaji wa Mfuko; Mlipaji Mkuu wa Serikali amepewa jukumu la kuwa ofisa masuuli wa Mfuko; Bodii ya Ushauri ya uwekezaji kumshauri Waziri wa Fedha juu ya mkakati wa uwekezaji wa Mfuko; TPDC na TRA wamewekwa kuwa wakusanyaji wa mapato ya Mafuta na Gesi yanayotakiwa na Serikali.

Nilipitia muundo wa usimamizi na mfumo wa uendeshaji wa Mfuko na kubaini kuwa, sheria ya Mfuko imetoa majukumu yenyenye mkanganyiko. Mathalani, Gavana wa Benki Kuu na Bodii ya Ushauri ya Uwekezaji imepewa jukumu la kutoa taarifa juu ya utendaji wa jumla wa Mfuko kwa Waziri (Kifungu cha 15(1) na (2) cha Sheria hiyo). Pa, Benki Kuu ya Tanzania imepewa mamlaka ya kuweka na kutekeleza viwango na kiasi cha vihatarishi kwa mikakati ya uwekezaji, wakati Kifungu cha 13 cha Sheria hiyo kinaitaka bodi ya ushauri ya uwekezaji kumshauri waziri juu ya mkakati wa uwekezaji wa mapato ya akaunti ya amana ya mfuko.

Hali hii inaleta mkanganyiko kwa kuwa Gavana wa Benki Kuu pia ni katibu wa bodi ya ushauri ya uwekezaji. Kifungu cha 10(1) cha Sheria hiyo kinamweka Mlipaji Mkuu wa Serikali kuwa ofisa masuuli wa Mfuko wakati Kifungu cha 10(2) kinaiweka Benki Kuu kuwa Meneja mwendeshaji wa Mfuko.

Pia, hakuna sehemu ya rejea juu ya uhusiano kati ya ofisa masuuli na Benki Kuu ambaye ndiye mwendeshaji wa Mfuko, na bodi ya ushauri ya uwekezaji na Waziri wa Fedha.

Bodi ya ushauri ya uwekezaji inateuliwa na Raisi na imepewa jukumu la kumshauri Waziri juu ya mkakati wa uwekezaji na kipindi Waziri wa Fedha anapokataa ushauri wa bodi atapeleka jambo hilo kwa Raisi kwa ajili ya uamuzi.

Ninaona kuwepo kwa mkanganyiko katika muundo wa uendeshaji wa Mfuko kunaweza kusababisha udhaifu katika usimamizi wa Mfuko na hivyo kuongeza ukiritimba katika kufanya maamuzi ya uwekezaji.

Ninapendekeza Menejimenti ya Mfuko na Wizara husika iangalie changamoto zilizopo katika mfumo wa uendeshaji wa Mfuko na kufanya marekebisho ya sheria ili kuongeza ufanisi katika kuusimamia Mfuko.

14.3.4 Kukosekana kwa Kanuni na Miongozo ya Uendeshaji wa Mfuko

Waziri wa Fedha anatakiwa na Kifungu cha 4 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015 kutunga na kusimamia sera zote, mkakati mpana wa uwekezaji, na miongozo ya Mfuko. Pia, Kifungu cha 23 cha sheria hiyo kimempa Waziri nguvu ya kutunga kanuni kwa utekelezaji bora wa sheria na kwa kushirikiana na waziri anayehusika na mafuta na gesi kutengeneza kanuni zinazohusiana na ukusanyaji na uwajibikaji wa mapato yatokanayo na mafuta na gesi yanayokusanywa na taasisi zilizokasimiwa wajibu huo (TRA na TPDC).

Hata hivyo, nilipitia shughuli za Mfuko na kubaini kuwa hakuna kanuni, mkakati wa uwekezaji na miongozo ya kusimamia shughuli za Mfuko zilizokuwa zimetungwa. Taasisi inayoendesha Mfuko Benki Kuu ya Tanzania ilikuwa inatumia miongozo yake ya ndani kuendesha mfuko huo. Hii inasababisha kuwa na mwanya wa namna ya utoaji taarifa na utendaji wa Mfuko unaofanywa na taasisi mbalimbali. Kwa mfano, kukosekana kwa kanuni juu ya makusanyo na uwajibikaji kwa mapato yatokanayo na mafuta na gesi kunasababisha baadhi ya vyanzo vya mapato ya Mfuko kutokusanywa na pande zenyenye majukumu yanayogongana haziwezi kutatua changamoto hizo.

Pia, nilibaini kuwa baadhi ya kazi na majukumu muhimu katika kuleta uwazi na uwajibikaji kwa Mfuko yaliyokasimiwa kwa taasisi na watu tofauti zilikuwa bado hazijatekelezwa, ikiwa ni pamoja na:

- Gavana na Bodi ya Ushauri ya Uwekezaji kuwasilisha taarifa ya utekelezaji kwa Waziri wa Fedha ikiwa kwa mujibu wa Vifungu vya 5 na 13(1)(b) vya Sheria hiyo.
- Taarifa za mapato ya gesi na mafuta na matumizi kuitishwa katika Kamati za Bunge kama kinavyotaka Kifungu cha 18(6) cha Sheria hiyo.

-
- Benki Kuu kuandaa na kutunza vizuri vitabu vya fedha kama kinavyotaka Kifungu cha 20 (1) cha Sheria hiyo.

Ninaona kuwa muundo wa sasa unasababisha kukosekana kwa uwajibikaji na usimamizi wa matakwa ya sheria kunakoweza kusababisha mapungufu na kukosa ufanisi katika kusimamia shughuli za Mfuko na hivyo kuathiri shughuli zake.

Ninapendekeza Wizara ya Fedha itumie Kifungu cha 23 cha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi kinamchoruhusu Waziri kutengeneza kanuni kwa mujibu wa vifungu vya sheria na kushauriana na waziri mwenye dhamana ya Mafuta na Gesi kuhakikisha kanuni za kukusanya na kuwajibika kwa mapato yatokanayo na Mafuta na Gesi.

14.4 Utekelezaji wa Miradi ya Mafuta na Gesi Asilia

14.4.1 Utekelezaji Usioridhisha wa Miradi ya Mkondo wa Chini wa Gesi kwenda kwenye Soko

Kifungu cha 9(2) cha Sheria ya Petroli ya Mwaka 2015 kinaipa Shirika la Maendeleo ya Petroli haki za kipekee za kumiliki na kuendesha miundombinu ya gesi yenye au kupitia kwa makampuni yake tanzu. Pia, Kifungu cha 9 cha Sheria hiyo kimeipa TPDC haki ya kipekee ya kushiriki katika maendeleo na umiliki wa kimkakati wa miradi na biashara ya gesi asilia kwa niaba ya Serikali.

Katika kutekeleza matakwa ya Sheria yaliyoainishwa hapo juu, TPDC ilitengeneza Mpango-mkakati wa kipindi cha 2018/19 - 2022/23 ambapo moja ya mikakati iliyopo kupitia lengo namba moja ni kuendeleza miundombinu ya usindikaji, usafirishaji, na usambazaji wa gesi asilia. Sambamba na mpango-mkakati, Shirika liliandaa mpango wa kubadilisha shirika kutengeneza faida kwa awamu ya I na ya II wa 2018/19-2021/22 kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya gesi asilia. Faida ya misingi iliyotegemewa katika kujenga miundombinu ya kusafirisha na kusambaza gesi ilihuisha kutengeneza biashara na mapato kwa Shirika na hivyo kuongeza wigo wa kodi kwa serikali; kupunguza kiasi cha uagizaji wa mafuta

ya gharama nje ya nchi na hivyo kupelekea faida za kimazingira na kiuchumi kwa taifa.

Nilibaini kuwa, Shirika libibainisha miradi kadhaa ambayo ilitarajiwa kutekelezwa katika kipindi cha mpango mkakati huu. Hata hivyo, kulikuwa na kasi ndogo ya utekelezaji wa miradi hii kama inavyoelezwa hapa chini.

- **Ujenzi wa Mtandao wa Bomba Kusambaza Gesi Asilia - Mkuranga**

Mradi huu ulilenga katika kusambaza gesi asilia kwa viwanda 11 na kwa wateja watarajiwa katika eneo hilo. Hata hivyo, nilibaini kuwa kwa mwaka 2019/20 kulikuwa hakuna kiwanda kipyaki kilichounganishwa kwenye mtandao wa gesi. Kwa mantiki hii, kwa kipindi cha mpango-mkakati ni viwanda viwili tu ndivyo vilivyouniganishwa kwenye mtandao wa gesi kati ya 11 vilivyokuwa vimepangwa. Viwanda vingine viwili makubaliano ya mauziano ya gesi yalikuwa yamekamilika na zabuni ya kupata mkandarasi wa kujenga miundombinu ya kusambaza gesi ilikuwa imetangazwa mwezi Juni 2020.

- **Kutotekelezwa kwa Mradi wa Gesi Asili iliyyoshinikwa (CNG)**

CNG ni namna nyingine ya kusambaza gesi asilia kwa watumiaji wa mwisho bila kutumia bomba kutoka kwenye chanzo. Kwa kutumia mfumo wa CNG, Gesi asilia inasindikwa na kusafirishwa na magari maalumu kwa wateja ambapo sehemu za kuhifadhi zimewekwa kwa ajili ya usambazaji endelevu. Faida za miradi ya CNG ni pamoja na kupungua kwa gharama kwa watumiaji kwa kuwa CNG ufanisi wake ni zaidi ya matumizi ya mafuta kwa karibia asilimia 50; na hupunguza uchafuzi wa hewa kwani CNG inatoa asilimia 20 mpaka 29 chini ya hewa ya ukaa (CO₂) itolewayo na matumizi ya mafuta.

Kulingana na Mpango-mkakati, TPDC ilipanga kusambaza gesi asilia kuititia CNG katika miji ya Dodoma, Morogoro na Tanga lakini hata hivyo haikutekeleza.

-
- **Ujenzi wa Mtando wa Kusambaza Gesi Asilia kwa Wateja wa Viwanda, Biashara na Taasisi Zisizo za Kibiashara na Wateja wa Majumbani katika Miji ya Dar es Salaam, Lindi na Mtwara**

TPDC ilipanga kujenga mtando wa kusambaza gesi katika miji ya Dar es Salaam hadi kufikia Juni 2019, na Lindi na Mtwara kufikia Juni 2020. Katika mpango kazi wake wa 2019/20, TPDC ilipanga kuunganisha wateja 1000 na 300 wa majumbani kwanye mtando wa gesi katika Jiji la Dar es Salaam na Mtwara mtawalia. Malengo haya yalitakiwa kufikiwa kwa asilimia 75 mpaka mwishoni mwaka wa fedha wa 2019/20.

Hata hivyo, nilibaini kuwa hadi kufikia Juni 2020 ujenzi wa mtando wa gesi kwa wateja wa matumizi ya majumbani katika miji ya Dar es Salaam, Lindi na Mtwara haukuwa umeanza. Zabuni kwa ajili ya kuunganisha wateja 1000 wa majumbani katika Jiji la Dar es Salaam ilifutwa kwa kuwa wazabuni hawakukidhi vigezo vya awali. Kutembelea eneo na kutengeneza michoro kwa matumizi ya majumbani katika mji wa Mtwara kazi ilikuwa imekamilika na mradi ulikuwa kwenye hatua ya kununua vifaa.

- **Mradi wa Ujenzi wa Bomba la Gesi Tegeta - Bagamoyo**

M Mpango-mkakati wa TPDC ulilitaka Shirika kujenga bomba la gesi kutoka Tegeta kwenda ukanda maalumu wa viwanda Bagamoyo kufikia Juni 2020. Hata hivyo, hadi kufikia muda huo, ujenzi wa mradi haukuanza. Ripoti ilionesha kuwa mwezi Januari 2020 ilifanyika ziara ya pamoja kati ya TPDC na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam ili kuhakiki njia ya mradi. DAWASA ilikubali kwa barua kutoa njia ya kupitishia miundombinu wakati majadiliano ya makubaliano (MoU) yalikuwa yakiendelea hadi kufikia mwezi Juni 2020. Utafiti mpya wa masoko kwa ajili ya kuhuisha tathmini yakinifu ya mradi huo uliofanyika Mei 2020 na tathmini yakinifu ilihuisha Juni 2020.

Nilibaini kuwa kukosekana kwa fedha za kutosha na kubadilika kwa mipango kuliko nje ya uwezo wa menejimenti kulisababisha kuchelewa kutekelezwa kwa mradi huu. Kwa maoni yangu, kukamilika kwa miradi hii kungeweza kuongeza matumizi ya gesi asilia na kusababisha ongezeko la mapato yatokanayo na mauzo ya

gesi hiyo. Pia, ninafahamu kuwa umeme unaozalishwa na TANESCO kwa kutumia gesi ni asilimia 62. Kutokana na ujenzi wa mradi wa Umeme wa Maji wa Bwawa la Nyerere unaotarajia kuzalisha kiasi cha MegaWatt 2,100, ninatatarajia mradi huu kuwa chanzo cha umeme wa bei nafuu kuliko kutumia gesi na hivyo kunaweza kusababisha matumizi ya gesi katika kuzalisha umeme kusitishwa. Kwa muktadha huu, kuwahi kukamilika kwa miradi iliyokuwa imepangwa kungeweza kupunguza matokeo hasi yanayoweza kuletwa na matumizi ya umeme wa maji kutoka Mradi wa Bwawa la Nyerere.

Hivyo, ninamashaka na kasi ndogo ya kutekeleza miradi iliyopangwa hata baada ya kipindi kilichopangwa katika Mpango-mkakati wa 2016/17-2020/21 kumalizika ambapo ingeongeza matumizi ya gesi asilia. Hii inazuia kupatikana kwa faida muhimu zinazotarajiwa kutoka kwenye matumizi ya gesi ambazo zinahusisha kutengeneza biashara na mapato kwa TPDC na hivyo, kuongeza wigo wa kodi kwa Serikali; kupunguza kiasi cha uagizaji wa mafuta ya gharama kutoka nje ya nchi; na kupelekea faida za kimazingira na kiuchumi kwa taifa.

Ninapendekeza kwamba Serikali kuititia wadau wakubwa katika sekta hii (TPDC, Wizara ya Nishati, na Wizara ya Fedha na Mipango) ifanye uchambuzi wa vyanzo vya fedha zinazotekeliza miradi hiyo kwa ajili ya kuendeleza miradi iliyobainishwa kwenye mipango wakati mipango ikiendana na vyanzo hivyo vya fedha.

14.4.2 Kuchelewa Kutekeleza Miradi ya Biashara ya Mafuta

Katika Mpango-mkakati wa 2018/19-2022/23, TPDC ilipanga kulinda usambazaji wa bidhaa ya mafuta Tanzania. Baadaye ilisisitizwa na Mpango wa kubadilisha Shirika kupata faida kwa awamu ya I na ya II wa 2018/19 - 2021/22 ambao ulielezea kwa kina miradi ya biashara ya mafuta ambayo ilipangwa kutekelezwa katika kipindi cha mpango-mkakati huo. Katika kuititia maendeleo ya utekelezaji wa Mikakati hii nilibaini masuala kadhaa kama yanavyofafanuliwa hapa chini.

Shirika lilipanga kujenga tanki la kuhifadhia mafuta na mafuta ya kimkakati na kufanya biashara ya mafuta. Katika Mkakati wa kuwezesha Shirika kupata faida, wigo wa mradi ulihusisha kujenga tanki kubwa katika maeneo ya kimkakati nchini ili kuweza kuhifadhi mazao ya petroli na kutoa huduma ya kuhifadhi mazao hayo. matanki makubwa ya kupokelea mafuta yalipangwa kujengwa katika Bandari za Dar es salaam, Tanga na Mtwara. Hata hivyo, nilibaini kuwa miradi yote hii haikutekelezwa katika kipindi hiki cha mwaka wa fedha kama ilivyokuwa imeelezwa katika mpango-kazi kutokana na kuchelewa kupatikana kwa ardhi na kuchelewa kwa taratibu za manunuzi ya kumpata mhandisi mshauri wa kwa ajili ya upembuzi yakinifu wa mradi.

Nilibaini pia kuwa, Shirika lilipanga kukarabati tanki namba 8 katika eneo la TIPER hadi kufikia Juni 2019 na Shirika lilikuwa limeshatumia kiasi cha shilingi milioni 675 kukarabati tanki namba 8 lakini kazi zilizokuwa zikiendelea zilisitishwa. Hii ilisababishwa na tathmini ya gharama iliyofanyika ambayo ilionesa kuwa gharama za ukarabati hazikuwa tofauti sana na gharama za kujenga tanki jipya; hivyo gharama zilizokwisha tumika zilikuwa ni matumizi yasiyo na manufaa.

Aidha, Shirika lilipanga kufanya ukarabati wa vituo vyake vya mafuta vilivyopo Singida, Makuyuni, Tarime, na Segera hadi kufikia Juni 2019. Hata hivyo, hadi kufikia Juni 2020 ukarabati wa vituo hivyo haukuwa umefanyika kutokana na kutopatikana kwa wazabuni wenye sifa. Jitihada zinaendelea kwa ajili ya kufanya ukarabati na zabuni za kupata wakandarasi kwa ajili ya kazi hizo zilitangazwa tarehe 30 Juni 2020.

Kuchelewa kutekeleza miradi iliyopangwa kunamaanisha kuchelewa kupatikana kwa faida zilizobainishwa mwanzo ambazo ni kutoa usalama wa usambazaji bidhaa za mafuta nchini; kujenga chanzo kingine cha mapato kwa Shirika na kupunguza utegemezi kwa ruzuku toka Serikalini; na kuongeza kushiriki kwa jamii na kuiwezesha Serikali kusimamia biashara ya mafuta.

Ninapendekeza menejimenti ya TPDC iongeze kasi katika kukarabati vituo vyake vya mafuta kama mkakati wa kujitangaza

katika soko na kufanya maamuzi kama inaendelea na ukarabati wa tanki namba 8 au linajenga tanki jipya.

14.5 Utendaji Kazi wa Masoko ya Madini

14.5.1 Kutotoza Mrabaha wa Madini Kwenye Mauzo Halisi

Kifungu cha 88(1) cha Sheria ya Madini (kama ilivyorekebishwa mwaka 2019) inaeleza kuwa kila mtu ambaye ni muuzaji mwenye leseni atatakiwa kwa mujibu wa matakwa na masharti ya leseni yake na sheria hii, kulipa Serikalini mrahaba kwenye pato ghafi la madini kama ilivyoleezwa na Kifungu cha 87(1). Pia, Kifungu 87(4) kinatoa tafsiri ya thamani ghafi kuhusisha mabadiliko muhimu, kwa kusafirisha au kuuza madini kunakofanywa na muuzaji mwenye leseni.

Pia, Kifungu cha 77 cha Sheria hiyo kinataka muuzaji kutunza taarifa sahihi za miamala yote aliyofanya na kuiwasilisha Tume ya Madini kila mwezi.

Nilipitia masoko manne ya madini (Dar es salaam, Arusha, Geita na Mara) na kubaini kuwa, mrahaba ulikuwa ukitozwa katika kila hatua ya mnyororo wa thamani (yaani kutoka kwa mchimbaji mpaka kwa muuzaji) kwa kuangalia bei elekezi wakati wa kuthaminisha madini hayo inayotolewa na Tume ya Madini kama inavyolekezwa na Kifungu cha 22(s) cha Sheria ya Madini na nyongeza ya mrahaba hutozwa kwa ongezeko la thamani linalotokea. Hata hivyo, nilibaini kuwa Tume ya Madini haitumii taarifa hizi zinazowasilishwa kwake na wauzaji wa madini kwa mujibu wa Kifungu cha 77 cha Sheria ya madini ili kulinganisha mrahaba uliopokelewa mwanzo na mrahaba unaostahili kutokana na bei/thamani halisi ya mauzo ya nje ya nchi ya madini hayo. Hii inamaanisha kuwa kama thamani halisi ya madini iliongezeka kuliko ile iliyotumika kutafutia mrahaba wa awali itapelekea kulipwa mrahaba kidogo.

Ninaona kuwa tofauti hizi katika bei halisi zinazotumika kuuzia madini na zile zinazotumika wakati wa uthamini wa madini yanayouzwa nje ya nchi zinaweza kupelekea kulipwa kwa mrahaba kidogo.

Ninapendekeza Tume ya Madini iweke utaratibu wa kuhakikisha bei halisi zilizotolewa kwenye mauzo ya madini yaliyouzwa nje ya nchi zinajulikana na kulinganishwa na bei zilizotumika kutoza mrahaba na hivyo kama kutakuwa na tofauti ilipwe.

14.5.2 Majibu ya Sampuli ya Dhahabu Kutokurudishwa kwa Ofisa Mkazi wa Madini kutoka Maabara ya Tume ya Madini

Kwa mujibu wa Kifungu 87(1) cha Sheria ya Madini iliyorekebishwa ya Mwaka 2019 kila mchimbaji aliyeidhinishwa atalipa kwa Serikali mrahaba kwenye pato ghafi la madini yaliyozalishwa chini ya leseni yake. Kwa kuongezea, Kifungu kidogo cha 5 cha Kifungu hapo juu kinaeleza kuwa ili kupata thamani ya pato ghafi, sampuli za madini zinaweza kuchukuliwa.

Makadirio ya mrahaba unaopaswa kulipwa na migodi mikubwa ya dhahabu yanafanywa na ofisa mkazi wa madini ambaye anawajibika kufuatilia kila siku mchakato wa uzalishaji katika migodi na kujiridhisha kuitia kumbukumbu na taarifa za uzalishaji zitolewazo na wamiliki wa migodi hiyo. Hata hivyo, ni kawaida kwa Tume ya Madini kuchukuwa sampuli kwa kila uzalishaji unaofanyika kwenye migodi kwa lengo la kuhakikisha usahihi wa uthamini uliofanywa. Sampuli hizo hutumwa kwenye maabara ya Tume iliyopo Dar es Salaam.

Nilibaini kuwa, matokeo ya maabara ya sampuli za dhahabu zilizochukuliwa kutoka Geita kwa sampuli zenye namba 00004 mpaka 000023 zilizochukuliwa kati ya tarehe 25 Juni 2018 na tarehe 26 Januari 2021 hayakurudishwa kwa Ofisa Mkazi wa Madini wa Geita ambapo ingeweza kusaidia katika kusuluuhisha taarifa ili kuona kama kuna nyongeza ya mrahaba inayopasa kulipwa. Ni naoni yangu kuwa, matokeo ya sampuli zilizochukuliwa ni muhimu kurudishwa kwa Ofisa Mkazi wa Madini hata kama hakuna mapungufu yaliyobainika. Kutorudishwa kwa matokeo ya maabara kwa sampuli zilizochukuliwa kunaharibu maana ya kuchukua sampuli hizo.

Ninapendekeza Tume ya Madini na Ofisi ya Ofisa Mkazi wa Madini:

-
- a) Wanzishe mfumo wa kushirikishana taarifa ya matokeo ya maabara kwa sampuli zinazochukuliwa katika maeneo yao ya kazi; na
 - b) Wafanye ulinganisho/usuluhihiwa wa matokeo hayo ili kuangalia iwapo kuna tofauti na kuchukua hatua stahiki kwa tofauti hizo.
- 14.5.3 Kutoanzishwa kwa Maghala ya Kuhifadhi Madini na Nyumba za Vito**

Kifungu cha 27 E (1) na (2) cha Sheria ya Madini (kama ilivyorekebishwa mwaka 2019) kinataka Waziri anayehusika na Fedha baada ya kushauriana na Tume na Gavana wa Benki Kuu ya Tanzania kuanzisha Ghala la Serikali la Madini ambalo litakuwa ndio mtunzaji mkuu wa madini ya chuma na vito vilivyopatikana na wamiliki wa madini hayo Tanzania. Vivyo hivyo, Sheria hiyo inamtaka Waziri anayehusika na Fedha na Waziri mwenye dhamana ya Madini kutunga kanuni za uhamishaji na uwekaji madini kwa wamiliki wa madini hayo katika Ghala la Serikali na taratibu za wahudumu na ada.

Kutokana na ukaguzi uliofanyika Geita, Arusha, Shinyanga, Musoma na Dar es salaam, nilibaini kuwa ghala la madini la Serikali halijaanzishwa. Taratibu za mashauriano ziliwu zinaendelea na kwa sasa Waziri wa Fedha na Benki Kuu walikuwa wameishirikisha Tume ya Madini kwa ajili ya kutoa mchango wake juu ya uanzishwaji wa ghala hilo kama inavyotakiwa na sheria.

Ninaona kuwa, kwa kuwa Serikali imeanzisha masoko, ghala la Serikali la madini linaweza kuwa nyenzo muhimu kwa ajili ya kutunzia madini ghafi yanayosubiri kuuzwa ama kwa kuchenjuliwa nchini na wauzaji waliodhinishwa au kusafirishwa pale inaporuhusiwa kwenda nje ya nchi kama inavyoelezwa na Kifungu cha 100A cha sheria hiyo.

Kutokuwepo kwa ghala la madini kunachelewesha kupatikana kwa malengo yaliyokusudiwa katika sheria ya madini na hivyo kutoa mwanya kwa uhifadhi usiodhibitiwa wa madini nchini ambapo kunaweza kusababisha mianya ya wizi na utoroshaji wa madini.

Ninapendekeza wadau wote katika mchakato huu waongeze kasi ya kuanzisha ghala la Serikali la madini na kutunga kanuni za uhamishaji na uwekaji wa madini katika ghala hilo kama sheria inavyotaka.

14.5.4 Mapungufu Yaliyobainika katika Kusimamia Masoko ya Madini

Kifungu cha 27E (1) na (2) cha Sheria ya Madini (kama ilivyorekebishwa mwaka 2019) kinataka Tume kuanzisha idadi ya masoko ya madini na vito Tanzania, ambayo yatakuwa na vituo vya minada, kubadilisha madini, na uuzaaji wa madini. Pia, Kanuni ya 4 ya Kanuni za Madini za Mwaka 2019 inataka masoko ya madini na vito kuwekwa katika maeneo ya kijiografia yaliyochaguliwa na Katibu Tawala wa Mkoa na kuidhinishwa na Tume.

Nilibaini mapungufu katika kuanzisha masoko kama ifuatavyo:

- Soko la Madini la Arusha halikuwa kwenye jengo moja na badala yake shughuli za biashara za madini ziliikuwa zinafanyika katika maeneo matatu tofauti ambayo ni AICC (Kiwanja Na. 46 na 47) ambapo ndipo ilipo Ofisi ya Tume ya Madini wakati wauzaji na madalali walikuwa katika majengo ya PSSSF na MAFAO mtawalia. Wafanyabiashara wa madini wanapata huduma za Tume katika Ofisi ya Tume na kuondoka na madini yao kwenda kwenye masoko mengine kutafuta wateja. Zoezi hili linaondoa lengo la masoko ya madini kuwa kituo kimoja chenye huduma zote. Hii ilisababishwa na uwepo wa idadi kubwa ya washiriki katika biashara ya madini hali iliyoababisha nafasi katika jengo moja kutotosheleza watu wote.
- Nilibaini pia kuanzishwa kwa masoko ya madini katika mikoa niliyoyatembelea, utaratibu wa kulipia gharama za pango la masoko hayo ulikuwa ukifanywa na wauzaji wa madini. Kwa sababu hiyo, gharama za pango za Ofisi ya Tume ya Madini ambazo zipo katika masoko hayo ziliikuwa zikilipwa na wauzaji wa madini na hivyo ingeweza kuleta mgongano wa kimaslahi na kuondoa uhuru wa Tume katika kutekeleza kazi zake.
- Kupitia masoko matano niliyoyatembelea (Arusha, Mara, Geita na Dar es Salaam) nilibaini kuwa hakukuwa na usalama wa

kutosha ikiwa pamoja na kukosekana kwa kamera za CCTV na kutokuwepo kwa mashine za uchunguzi (Scanning Machines) katika maeneo ya kuingilia na kutokea.

Mapungufu yaliyobainika yanaleta changamoto kwa Tume ya Madini katika kuendesha masoko ya madini.

Ninapendekeza kwamba Tume ya Madini:

- a) Ihakikishe masoko ya madini yanakuwa kituo kimoja kwa huduma zote katika kufanya biashara ya madini kwa kuweka shughuli zote za madini katika eneo au jengo moja linalotosha.
- b) Tume ilipie gharama za pango kwa ofisi zake zote zilizopo katika masoko ya madini; na
- c) Iboreshe usalama katika masoko ya madini.

SURA YA KUMI NA TANO

MAPITIO YA MAZAO NA BODI ZA MAZAO

15.0 Utangulizi

Katika hotuba ya Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania wakati akifungua rasmi Bunge la 12 la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, tarehe 13 Novemba 2020 alisisitiza kuwa matarajio ya Serikali ni kukibadilisha kilimo na kuwa cha kibiashara chenye kuongeza tija kwa lengo la kujihakikishia uhakika wa chakula, upatikanaji wa mali ghafi za viwanda, na kupata ziada ya kuuza nje. Hii ingewezekana tu kupitia upatikanaji wa uhakika wa pembejeo za kilimo kwa bei nafuu na kuboresha upatikanaji wa mitaji kwa wakulima wadogo. Hata hivyo, mafanikio ya malengo haya yanahitaji nguvu ya pamoja kati ya wadau wa kilimo kama wakala wa kilimo, wizara, na bodi za mazao pamoja na wadau wengine wakiwemo kutoka sekta binafsi.

Kama ambavyo nimekuwa nikiripoti katika taarifa zangu, mazao, bodi za mazao, wakala, na mifuko ya maendeleo ya mazao vimeendelea kukumbwa na changamoto ambazo zinazuia mafanikio ya sekta ya kilimo. Changamoto hizo zinahusisha huduma duni za ugani; kukosekana kwa masoko yenyе uhakika na bei za mazao zisizo za ushindani; na mifumo isiyoridhisha ya mitaji ya kilimo na miundombinu mibovu ya kilimo. Changamoto zingine ni bei kubwa za pembejeo za kilimo na kukosekana kwa taasisi za kutosha kufadhili maendeleo ya kilimo.

Sura hii inaongelea kwa mapana masuala na mapendekezo yanayohitaji utekelezaji ili kuongeza ufanisi wa utendaji wa Bodi za Mazao.

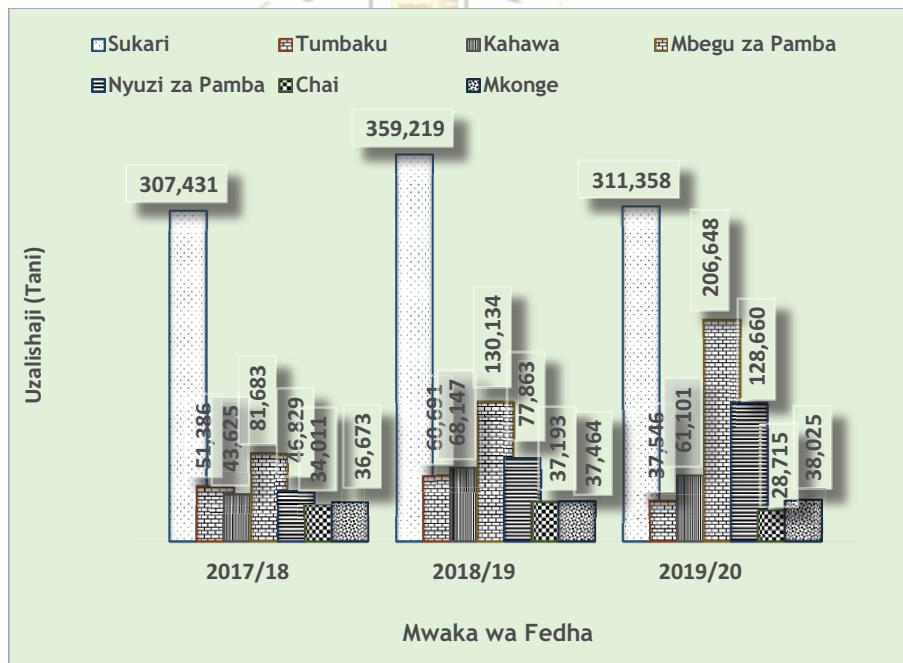
15.1 Kushuka kwa Uzalishaji wa Mazao ya Biashara

Aya ya 2.2.1 ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano 2016/17 - 2020/21 (NFYDP II) inaelezea kuwa, hadi kufikia mwaka 2016 kulikuwa na kuimarika katika uzalishaji wa baadhi ya mazao (mahindi, mchele, mbegu za mafuta, mifugo na uvuvi), lakini pia kulikuwa na kushuka kwa uzalishaji wa baadhi ya mazao muhimu ya biashara (Pamba, Korosho, kahawa na Mkonge).

Pamoja na juhudi na mikakati ya Serikali katika kuwekeza kwenye kilimo, mapitio ya takwimu za uzalishaji wa mazao ya biashara (Sukari, Tumbaku, Kahawa, Pamba, Chai na Mkonge) katika kipindi cha miaka mitatu 2017/18 hadi 2019/20 yanaonesha kutobadilika ingawa ulishuka katika mwaka 2019/20. Hata hivyo, kulikuwa na ongezeko kubwa katika uzalishaji wa mbegu na nyuzi za pamba kwa miaka yote mitatu kuanzia mwaka 2017/18 hadi 2019/20 wakati uzalishaji wa mkonge uliongezeka kidogo kwa kiasi cha tani 1000 kwa kila mwaka (**Kielezo Na 13**)
Error! Reference source not found..

Kupungua kwa uzalishaji wa sukari kulisababisha kuongezeka kwa kiwango cha sukari (ya viwandani na ya majumbani) inayoagizwa kutoka nje kutoka tani 127,553 kwa mwaka 2018/19 hadi tani 138,291 kwa mwaka 2019/20 kwa sukari ya viwandani na kutoka tani 37,419 kwa mwaka 2018/19 hadi tani 60,429 kwa mwaka 2019/20 kwa sukari ya matumizi ya nyumbani.

Kielezo Na. 13: Mwenendo wa Uzalishaji wa Mazao ya Biashara kwa Miaka Mitatu

Chanzo: Taarifa za Fedha za Bodi za Mazao Tajwa

Sababu za kupungua kwa uzalishaji ni pamoja na kushuka kwa mahitaji ya tumbaku katika soko la dunia kutokana na kampeni za kupinga matumizi ya tumbaku; kiwango kisichotosheleza cha uwekezaji katika baadhi ya mazao kama mkonge; kushuka kwa bei za mazao kunakokatisha tamaa wakulima na mlipuko wa ugonjwa wa Ugonjwa wa Virusi vya Korona (UVICO) katika kipindi cha mwaka 2019/20. Sababu nyingine ni kukosekana kwa masoko ya uhakika na ushindani wa bei na miundombinu mibovu ya kilimo.

Nina maoni kuwa juhudi za uwekezaji wa Serikali katika kilimo zinatakiwa kuwa na matokeo ya moja kwa moja kwenye uzalishaji. Kupungua kwa uzalishaji wa mazao makubwa ya biashara kuna madhara katika kiwango kinachosafirishwa nje ya nchi na hivyo kupunguza kiwango cha fedha za kigeni. Wakati soko la ndani la sukari likiwa bado halijatoshelezwa, kupungua kwa uzalishaji wa sukari kunaendelea kupunguza fedha za kigeni kuitia uagizaji wa sukari kutoka nje.

Ninapendekeza Wizara ya Kilimo kwa kushirikiana na bodi za mazao iendelee kubuni na kutekeleza mipango-mkakati inayolenga kupunguza changamoto zinazowakabili wakulima na viwanda vya kusindika mazao ili kuongeza uzalishaji.

15.2 Kutorejeshwa kwa Fedha Shilingi Bilioni 57.61 Zilizotolewa kwa Wakulima Kupitia Mikopo ya Pembejeo za Kilimo

Serikali kuitia taasisi zake kwa nyakati tofauti imekuwa ikitoa fedha kutekeleza shughuli za kilimo kwa nia ya kufikia malengo ya kupata chakula cha kutosha, uhakika wa chakula, maendeleo ya kiuchumi, na kupunguza umaskini. Utoaji huo wa fedha ni katika sehemu ya kutekeleza malengo yaliyopo katika Dira ya Taifa ya 2025. Mwaka 2011, Serikali ilianzisha Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania ikiwa na malengo makuu ya kutoa mikopo ya muda mfupi, wa kati, na muda mrefu kwa maendeleo ya kilimo. Hata hivyo, nilibaini kuwa benki hiyo haijaweza kuwa na matawi ya kutosha nchi nzima ili kusaidia kurahisisha wadau wa kilimo waliosambaa kote nchini kupata mikopo. Kwa hali kama hiyo, Serikali imekuwa ikitoa mikopo kwa bodi za mazao au mifuko ya maendeleo ya mazao kwa kutoa mikopo ya pembejeo za kilimo kwa wakulima

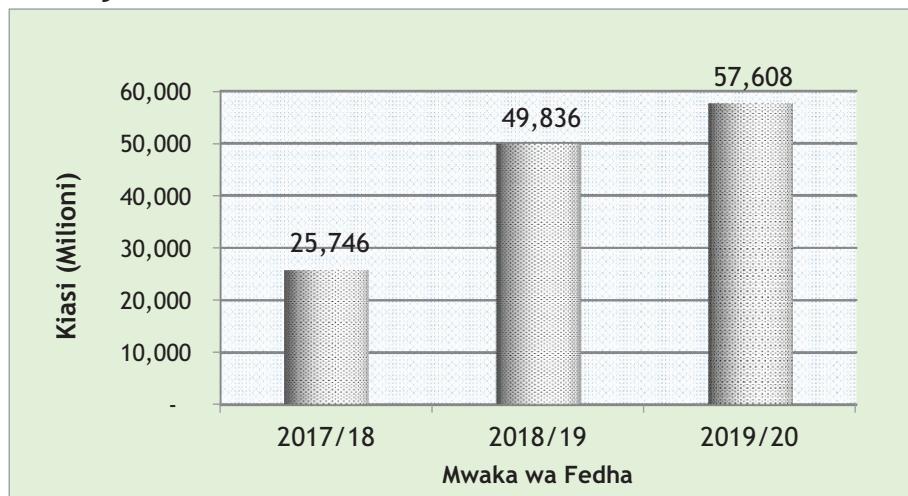
kupitia vyama vya ushirika (AMCOS). Mikopo hii mara nyingi hurejeshwa wakati wa mauzo ya mazao.

Nilibaini kuendelea kuongezeka kwa madeni ya fedha za Serikali wakati hakuna uhakika wa marejesho. Mfuko wa Maendeleo ya Pamba ulitoa mikopo ya kiasi cha shilingi bilioni 50.44 kwa wakulima kupitia vyama vya ushirika katika miaka 2018/19 na 2019/20 kupitia pembejeo za kilimo.

Hata hivyo, Mfuko umeweza kurejeshwa kiasi cha shilingi bilioni 5.06 tu ikiwa sawa na asilimia 10 ya mkopo uliotolewa na hivyo kufanya kiasi kilichobaki bila kurejeshwa kuwa shilingi bilioni 45.36. Urejeshaji hafifu wa mikopo unasababishwa na mabadiliko ya namna ya urejeshaji kama ilivyokuwa imekubaliwa mwanzoni wakati wa kutoa mikopo hiyo. Ilikubaliwa kuwa, wakati wa mauzo ya pamba kwa kila kilo inayouzwa zingekatwa shilingi 100 kulipa deni. Hata hivyo, kupitia mkutano wa wadau makubaliano ya awali yalibadilishwa na kuwa shilingi 42 kwa kilo. Pia, kiasi hicho hakikukatwa na AMCOS kwa kuwa wakulima kwa makusudi waliuza mazao yao kupitia AMCOS zingine ambazo hazikuwa na kumbukumbu zao za mikopo.

Deni hilo limekuwa likikua kwa miaka mitatu mfululizo kama inavyoainishwa kwenye **Kielelezo Na. 14**.

Kielelezo Na. 14: Ongezeko la Madeni kwa Wazabuni wa Pembejeo za Kilimo cha Pamba

Chanzo: Taarifa za Fedha za Mfuko (CIDTF) za miaka 2018/19 na 2019/20

Ninaona athari zinazoweza kutokea kutokana na kuendelea kushikilia fedha za wazabuni wa pembejeo za kilimo kwa sababu ya fedha hizo kuendelea kubakia kwa wakulima. Hii inaweza kusababisha kuanguka kwa wafanyabiashara wa pembejeo za kilimo ambao wanaweza wasiwe na uwezo wa kuendelea kusambaza pembejeo hizo. Pia, kama lengo la Serikali lilikuwa kusaidia wakulima kupata pembejeo za kilimo kwa wakati ambao hawakuwa na uwezo wa kuzinunua, itakuwa vigumu kwa Mfuko wa Maendeleo ya Pamba kuendelea na utaratibu huu kwa kuwa wazabuni wanaweza wasiwe tayari kuendelea kutoa huduma hiyo kutokana na kutolipwa madeni yao na hii itaathiri shughuli za kilimo cha pamba.

Ninapendekeza Serikali kwa kushirikiana na Mfuko (CDTF) na Bodi ya Pamba kuweka nguvu zaidi katika kurejesha kiasi cha fedha kutoka kwa wakulima na kuhakikisha fedha hizo zinalipa deni la wazabuni wa pembejeo za kilimo. Pia, Mfuko wa CDTF unatakiwa kuimarisha mifumo ya urejeshaji fedha pale unapokuwa umeuza kwa mkopo pembejeo za kilimo kwa wakulima.

15.3 Madeni Shilingi Bilioni 6.45 katika Bodi za Mazao

Kupitia Waraka Na.42 wa mwaka 2005, Serikali iliamua kufadhili shughuli za bodi zote za mazao kwa kuondoa tozo za mazao alizokuwa akikatwa mkulima ili kuwezesha kuendesha shughuli za Bodi hizo. Uwepo wa rasilimali fedha ni muhimu sana katika kuzisaidia bodi hizo kutekeleza majukumu yake. Wakati Serikali ikifanikiwa kulipa gharama za mishahara kwa wafanyakazi wa bodi za mazao na matumizi mengine ya kawaida, bado zipo shughuli zingine za bodi hizo zilizoendelea kutekelezwa kwa kutumia vyanzo vya ndani.

Wakati chanzo kikubwa cha fedha kwa shughuli za Bodi ni ruzuku kutoka Serikalini, nilibaini kuwepo kwa bodi za mazao zenye madeni ambayo hayaonekani kupungua kwa miaka miwili mfululizo. Bodи ya Mazao Mchanganyiko (CPB) ilikuwa na deni la kiasi cha shilingi bilioni 3.67 ikiwa mkopo kutoka NSSF mwaka 2017 na limeendelea kubaki bila kulipwa katika miaka 2018/19 na 2019/20 na hivyo kusababisha kupanda kwa riba hadi shilingi bilioni 2.21

kufikia tarehe 30 Juni 2020. Sababu iliyopelekea kutolipwa kwa mkopo huu ni uhaba wa fedha. Wakati huohuo, Bodi ya Pamba ilikuwa ikidaiwa shilingi milioni 627.26 mwishoni mwa mwaka na kati ya hizo, shilingi milioni 56.74 sawa na asilimia 9 ya madeni yote yatokanayo na biashara yalikuwa na zaidi ya miaka mitano.

Ninachukulia kuwa, kuwepo kwa madeni yasiyolipwa kwa muda mrefu na yenye riba kunaongeza mzigo wa kifedha kwa taasisi hizo na yanatoa taswira hasi ya ukwasi wa Bodi hizo. Pia, hali hii ya madeni inaweza kukwamisha uwezo wa taasisi hizo kukopesheka hasa kutoka kwa wazabuni na taasisi za kifedha.

Ninapendekeza kuwa Bodi ya Pamba na Bodi ya Mazao Mchanganyiko kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo zitafute namna bora ya kuhakikisha madeni hayo yanalipwa wakati wakifikiria kujadiliana na NSSF juu ya kupunguza riba kwa Bodi ya Mazao Mchanganyiko inayoendelea kukua kila siku.

15.4 Bei Ndogo Zinatolewa kwa Wauzaji wa Miwa ya Sukari inayosababishwa na Kuchelewa Kufunga Mashine za Kiwanda cha Sukari cha Mkulazi

Kampuni ya Mkulazi Holding Co. Ltd. ilisaini makubaliano ya aina mbili kati ya Kampuni ya Magole Cooperative Joint Enterprises Ltd. na Wakulima wa miwa Mbingiri. Makubaliano ya kwanza yalihushisha taasisi tatu ambazo ni Kampuni ya Mkulazi, Benki ya Azania na Ushirika wa Magole, wakati makubaliano ya pili yalihusisha Kampuni ya Mkulazi na wakulima wa miwa kwa ajili ya kuuza miwa kwa kampuni. Kupitia makubaliano yote haya, wakulima wa miwa walipatiwa mikopo ya jumla ya shilingi bilioni 2.8 ikiwa pamoja na riba kutoka Benki ya Azania. Kampuni ya Mkulazi ilitakiwa kununua miwa ya wakulima kwa bei ya shilingi 80,000 kwa kila tani kuanzia mwezi Aprili 2018 mpaka Aprili 2019.

Hata hivyo, nilibaini kuwa hadi kufikia mwezi Aprili 2019, kampuni ya Mkulazi haikuwa imefunga mitambo katika kiwanda na hivyo haikuweza kununua kiasi chochote cha miwa kutoka kwa wakulima kama yalivyokuwa makubaliano kati yao. Hali hii ilipelekea wakulima hao kuuza miwa yao kwa bei ya chini ya shilingi 63,000 kwa kila tani. Kwa sababu hiyo, bei hii ilisababisha wakulima hao

kupata hasara na hivyo kushindwa kulipa mkopo waliopata kutoka Benki ya Azania.

Pamoja na hatua zilizochukuliwa na wadau muhimu katika sekta ya kilimo ikiwa pamoja na Kampuni ya Mkulazi, Wizara ya Kilimo na vikundi vya wakulima wa miwa katika jambo hili, ninaona kuchelewa kufunga mitambo ya Kiwanda cha Mkulazi kuliwakatisha tamaa na kushusha ari ya wakulima hao wa miwa. Matokeo yake, mara kiwanda kitakapoanza kufanya kazi kinaweza kukosa malighafi (miwa) kama uzalishaji utashuka. Kwa upande mwingine, inaweza kupelekeea Benki ya Azania na taasisi zingine za kifedha kukata tamaa ya kuwakopeshwa wakulima.

Ninashauri Serikali iharakishe ufungaji wa mitambo ya Kiwanda cha Mkulazi ili kuwezesha kuanza kwa uzalishaji utakaosaidia kutoa suluhisho endelevu kwa wakulima wa miwa.

15.5 Changamoto Zinazokabili Kampuni za Kutengeneza Mbolea Nchini

Mpango wa Kitaifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2016/17-2020/21 unasisitiza juu ya maendeleo ya viwanda hasa katika sekta muhimu kama kilimo. Mwaka 2019/20 Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA) ilitoa vibali 386 (2018/19: 357) vya kuagiza mbolea na vibali 106 (2018/19: 154) vya kuuza mbolea nje ya nchi ikiwa ni ongezeko la asilimia 8 na kupungua kwa asilimia 31 mtawalia.

Nilibaini kuwa Tanzania ina viwanda 10 vya ndani vya mbolea na makampuni mawili ya virutubisho vya mbolea. Hata hivyo, takribani asilimia 90 (tani 451,855.14) ya mbolea inayotumika nchini huagizwa kutoka nje ya nchi. Uagizaji wa mbolea uliongezeka kutoka tani 498,171 na lita 133,141 mwaka 2018/19 hadi tani 537,506 na lita 151,575 kwa mwaka 2019/20.

Mpango wa Mabadiliko ya Mizingira ya Biashara Tanzania umeainisha mambo matatu yanayochangia gharama kubwa za uzalishaji wa mbolea nchini. Mambo hayo ni pamoja na ukosefu wa malighafi ya bei nafuu ya kuzalishia mbolea kama mabaki ya gesi asilia; vyanzo vya nishati vyenye gharama kubwa katika kuzalisha

mbolea vinavyotumika nchini; riba kubwa kwenye mikopo ya muda mrefu; na kodi kwa mali ghafi zinazoagizwa kutoka nje ya nchi.

Kuwepo kwa mazingira yasiyoridhisha katika uzalishaji wa mbolea kunakatisha tamaa wazalishaji na hivyo kunapunguza aina mbalimbali za mbolea zinazozalishwa nchini ambazo zinatumika zaidi na wakulima hivyo kuwa na aina chache sana za mbolea zinazozalishwa hapa nchini kama vile Kiwanda cha Mbolea cha Minjingu. Pia, ghamama kubwa za uzalishaji zinafanya bei ya mbolea zinazozalishwa nchini kuuzwa kwa bei ya juu ikilinganishwa na mbolea zinazoagizwa kutoka nje ya nchi.

Ninaonelea kuwa, uzalishaji mkubwa wa mbolea kuitia kampuni za hapa nchini kwa bei nafuu ungeweza kupunguza ghamama kwa wakulima katika sekta ya kilimo na kupunguza utegemezi katika mbolea zinazotoka nje.

Ninapendekeza kuwa wadau katika sekta hii wafanye mapitio kubaini vizuizi ambavyo vinatoa changamoto kwa uzajilishaji wa mbolea za ndani ili kutengeneza mazingira wezeshi ya maendeleo ya kilimo.

15.6 Uwekezaji Usiotosheleza katika Kilimo cha Miwa na Uzalishaji wa Sukari

Bodi ya Sukari Tanzania (SBT) ilianzishwa na kifungu cha 3 cha Sheria Na.26 ya the Sugar Industry Act, 2001 na ilianza shughuli zake tarehe 1 Julai 2003. Kazi zake kuu ni pamoja na kukuza na kuendeleza kilimo cha miwa; kuchochera uzalishaji na kuhamasisha matumizi ya sukari na mazao yake; kwishauri Serikali juu ya sera na mikakati ya kukuza na kuendeleza sekta ya sukari na kuchochera maendeleo ya wakulima wadogo wadogo wa miwa.

Katika mpango-mkakati wa 2016/17 mpaka 2020/21 bodi ya sukari ilipanga kuboresha uimara wa kifedha, kuimarisha sheria na kanuni na vile vile kusimamia shughuli za maendeleo kwa malengo ya kuongeza uzalishaji wa miwa na sukari. Hata hivyo, pamoja na utekelezaji wa mpango-mkakati huo kubakiza mwaka mmoja, nimeendelea kuona uzalishaji wa sukari ukibakia katika kiwango kile kile kwa takribani miaka minne mfululizo ya mpango-mkakati huo.

Nilibaini pia kuwa, mashamba makubwa ya kampuni (estates) yaliyovunwa yalipungua kwa asilimia 5 kutoka hekta 30,856.34 mwaka 2016/17 mpaka hekta 29,306.80 mwaka 2019/20 yakiwa ni ya makampuni ya Kilombero, Mtibwa, TPC Ltd and Kagera. Hakukuwa na kampuni mpya ya kilimo cha miwa ukiondoa Kampuni ya Mkulazi ambayo hatahivyo haikuwa na uzalishaji wowote.

Katika mapitio ya hesabu za Bodi ya Sukari, nilibaini kuwa mapato yatokanayo na uagizaji wa sukari toka nje ya nchi yalikuwa ya wastani wa shilingi bilioni 3.45 kwa miaka mitatu (2016/17 mpaka 2018/19), lakini yalipanda mpaka shilingi bilioni 4.69 mwaka 2019/20. Kuongezeka huko kwa mapato kunatoa nafuu kwani kwa miaka yote minne Bodi haikupokea ruzuku kutoka Serikalini. Hata hivyo, kutopokea ruzuku kunachangia kuzorotesha utekelezaji wa majukumu yake makuu ya kuchochea maendeleo ya uzalishaji sukari na kukuza kilimo cha miwa.

Ni maoni yangu kuwa Bodi kwakushirikiana na Wizara ya Kilimo inahitaji kufanya juhudzi zaidi kuhakikisha uwekezaji wa kuridhisha unafanywa na Serikali na sekta binafsi katika kilimo cha miwa na uzalishaji sukari.

Juhudi za kuendeleza kilimo cha miwa ya kuzalisha sukari kama zao muhimu hazijatosheleza ili kuongeza uzalishaji wa sukari nchini. Lakini, kuongezeka kwa mapato yatokanayo na ushuru wa kuagiza sukari nje ya nchi ni faida kwa bodi na chanzo cha mapato ambacho kitaweza kuifanya bodi kushindwa kwishauri Serikali juu ya sera na mikakati madhubuti ya kuendeleza uzalishaji wa miwa ya sukari.

Ninapendekeza Bodi ya Sukari kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo ifanye mapitio ya mipango-mkakati ya sasa ya undelezaji wa kilimo cha miwa ya sukari kwa ajili ya kuongeza uzalishaji wa sukari nchini.

SURA YA KUMI NA SITA

UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KATIKA SEKTA YA AFYA

16.0 Utangulizi

Sekta ya afya inajumuisha hospitali, vituo maalumu vya afya, na huduma zingine za afya zinazotolewa na taasisi za umma.

Ripoti hii inaangazia changamoto na mapungufu katika sekta ya afya. Mashirika na taasisi za afya zilizokaguliwa na ambazo ufanuzi wake unatolewa katika Sura hii ni Bohari Kuu ya Dawa (MSD), Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH), Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF), Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI), Taasisi ya Moyo Ocean Road, Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI), Kituo cha Afya cha Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam, na Kituo cha Afya cha Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine (SUA).

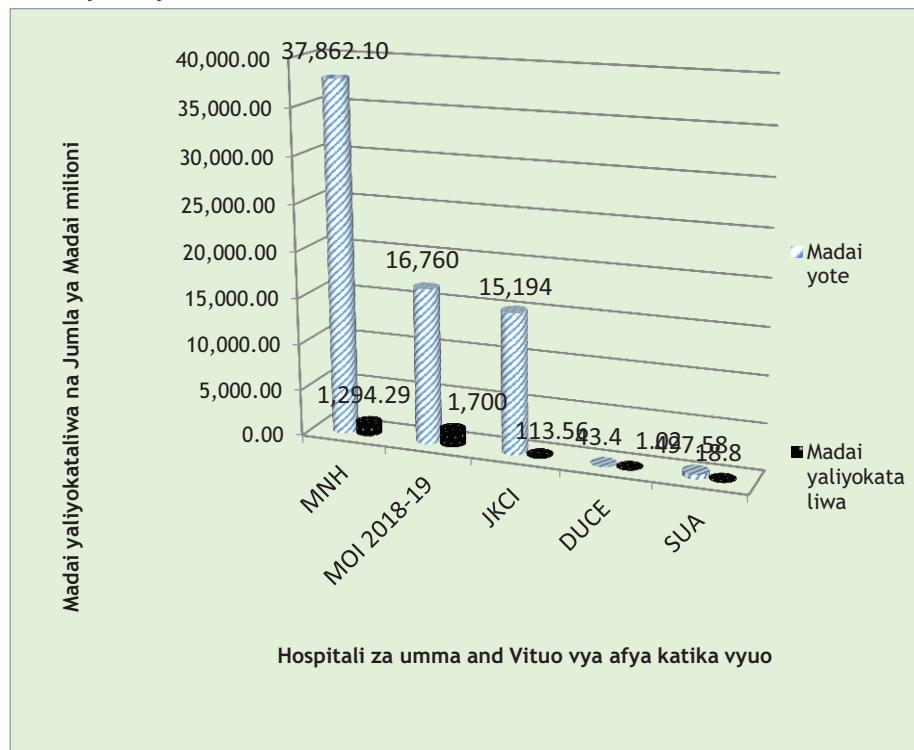
16.1 Madai ya Bima ya Afya Shilingi Bilioni 3.13 Yaliyokataliwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

Taasisi za afya za umma hutoa huduma za afya kwa wanufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na madai hayo huwasilishwa kwenye Mfuko kwa ajili ya malipo kwakuzingatia masharti waliyokubaliwa.

Katika mapitio yangu ya hati za madai zilizowasilishwa katika Mfuko NHIF nilibaini kiasi kikubwa cha madai ya huduma ya afya zilizotolewa na hospitali kilikataliwa. Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH), Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI), Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI), Vituo vya afya vya DUCE na SUA ziliwasilisha jumla ya madai ya shilingi milioni 70,357.08. Hata hivyo, madai ya shilingi milioni 3,127.67 sawa na asilimia 4 ya shilingi milioni 70,357.08 za madai yaliyowasilishwa kwenye Mfuko wa NHIF yalikataliwa kama yanavyooneshwa kwenye **Kielelezo Na.** **15.** Sababu zilizopelekea madai kukataliwa ni kutozingatiwa kwa kanuni na taratibu za NHIF katika utoaji wa huduma za afya kwa wanufaika. Kasoro zilizosababisha kukataliwa kwa madai ni pamoja na kutoza huduma au dawa kwa zaidi ya bei za NHIF; kutoza mara mbili huduma zilizotolewa; pamoja na kuwasilisha taarifa pungufu

za wagonjwa walotibisha. Hali hii ilisababisha hasara kwa taasisi husika na inaweza kudhoofisha utoaji wa huduma.

Kielelezo Na. 15: Madai yaliyokataliwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya

Chanzo: Taarifa ya Menejimenti ya MOI kwa mwaka 2018/19; na, MNH, JKCI, DUCE na SUA kwa mwaka 2019/20

Ninapendekeza taasisi za MOI, JKCI, Vituo vya Afya vya DUCE na SUA zifuate miongozo, kanuni na taratibu zilizowekwa na NHIF; yafanyike mazungumzo na uhakiki mpya wa fomu za madai yaliyokataliwa na kuona uwezekano wa kupunguza hasara hii kwa watoa huduma.

16.2 Kuchelewa Kuwasilisha Madai ya Bima ya Shilingi Bilioni 2.93

Nilibaini kuwa Taasisi ya Kansa ya Ocean Road (ORCI) haikuwasilisha madai ya bima kwa wakati kinyume na Kifungu cha 12 pamoja na Kifungu Kidogo cha 12.4 cha makubaliano kati ya Taasisi na NHIF vinavyotaka madai kuwasilishwa ndani ya siku 60 toka huduma ilipotolewa. Madai ya shilingi bilioni 2.93 yalichelewa

kuwasilishwa NHIF kwa muda wa kati ya siku 8 hadi 62 kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 51**.

Ucheleweshaji wa uwasilishaji wa madai unadhoofisha utoaji wa huduma kwasababu Taasisi hutegemea fedha hiyo kujiendesha.

Jedwali Na. 51: Madai yaliyocheleweshwa

Mwezi	Tarehe ya Ankara	Siku Zilizopita toka Huduma kutolewa	Siku Zilizochelewa	Madai (Sh. milioni)
19-Julai	24 Oktoba 2019	85	25	287.88
19-Agosti	25 Novemba 2019	85	25	304.1
19-Septemba	24 Disemba, 2019	85	25	260.21
19-Oktoba	03 Machi 2020	122	62	267.34
19-Disemba	09 Aprili 2020	98	38	315.32
20-Januari	09 Aprili 2020	68	8	320.39
20-Febuari	22 Mei 2020	83	23	268.66
20-Machi	21 Julai 2020	112	52	334.46
20-Aprili	21 Julai 2020	82	22	273.42
20-Mei	18 Agosti 2020	69	9	298.17
Jumla				2,929.95

Chanzo: Taarifa ya Ukaguzi wa Taasisi ya Kansa ya Ocean Road ya Mwaka 2019/20

Ninapendekeza Taasisi ya Kansa ya Ocean Road iwasilishe madai kwa wakati ili kupata malipo mapema yatakayosaidia kuendesha taasisi na utoaji huduma.

16.3 Kucheleva Kulipa Madai ya Bima ya Afya ya Shilingi Milioni 3,452.26

Hospitali za umma hutoa huduma kwa wanachama wa NHIF na wa makampuni binafsi ya bima ya afya. NHIF na makampuni binafsi ya Bima hutakiwa kuwa zimelipa madai hayo ndani ya siku 30 hadi 60 baada ya huduma kutolewa na madai kuwasilishwa.

Nilibaini kuwa makampuni binafsi ya bima ya afya na NHIF hayakulipa baadhi ya madai kwa wakati kulingana na makubaliano, hali iliyopelekea kuwa na madeni katika Mashirika ya Umma yanayozidi miezi sita na mengine zaidi ya mwaka. Makampuni binafsi ya bima ya afya yailikuwa na madeni ya shilingi milioni

564.94 yaliyokaa zaidi ya miezi sita wakati NHIF ilikuwa inadaiwa shilingi milioni 2,887.32 zilizokaa kwa zaidi ya miezi 12 kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na 52**.

Kuchelewa kulipa madeni kunaashiria uwepo wa mapungufu ya mfumo katika taasisi za bima unaopelekea malipo katika taasisi za afya za Serikali kutofanyika kwa wakati. Taasisi za afya za Serikali zinadai kiasi kikubwa cha fedha katika taasisi binafsi za bima ya afya na NHIF ambapo kutolipwa kwa madai hayo kunaathiri utendaji wa kazi.

Jedwali Na. 52: Madeni Yaliyopo Katika Makampuni Binafsi ya Bima ya Afya na NHIF

Na.	Mifuko ya Bima	Taasisi ya Mifupa Muhimbili	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete	Hospitali ya Taifa Muhimbili	Jumla
		Zaidi ya mwaka (Sh. milioni)	Zaidi ya mwaka (Sh. milioni)	Zaidi ya miezi sita (Sh. milioni)	
1	Mfuko wa NHIF	2,887.32	-	-	2,887.32
	Jumla ndogo				2,887.32
2	Kampuni ya Bima ya AAR	164.26	-	-	164.26
3	Kituo cha afya AAR	7.35	-	-	7.35
4	Kampuni ya Bima ya Jubilee	107.09	-	71.79	178.88
5	Kampuni ya Bima ya Momentum Tanzania	29.32	-	-	29.32
6	Kampuni ya Bima ya ya Resolution Health	56.93	9.21	63.54	129.68
7	Kampuni ya Bima ya Strategies	-	-	34.93	34.93
8	Kampuni ya Bima ya Ga	-	4.73		4.73
9	Kampuni ya Bima ya Metropolitan	-	3.09	12.7	15.79
	Jumla ndogo				564.79
	Jumla kuu	3,252.27	17.03	182.96	3,452.26

Chanzo: Taarifa ya madeni ya MOI kwa mwaka 2018/19; JKCI na MNH mwaka 2019/20

Ninapendekeza kwamba:

- a) Taasisi za afya za umma zihakikishe zinafanya juhudhi na zinazhukua hatua kali ili kukusanya madeni ya bima za afya mara moja;
- b) Hospitali za taasisi za afya za umma kwa kushirikiana na Serikali zihakikishe zinachukua hatua dhidi ya makampuni binafsi ya bima ya afya na kuhakikisha yanalipa bili za bima zilizokaa kwa muda mrefu.

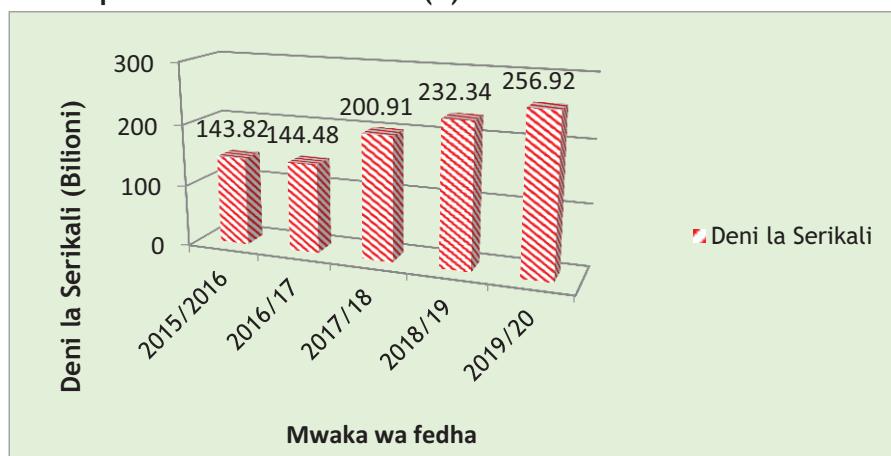
16.4 Ongezeko la Deni la Serikali Linahatarisha Utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa Shilingi Bilioni 256.92

Ukaguzi wangu wa taarifa za fedha za MSD umebaini kuwa deni la Serikali limeongezeka kwa shilingi bilioni 113.1 kutoka shilingi bilioni 143.83 mwaka 2015/16 hadi shilingi bilioni 256.92 mwaka 2019/20 sawa na ongezeko la asilimia 79 (**Kielelezo Na 16**).

Kuongezeka kwa deni hilo kumetokana na ulipaji hafifu wa hospitali, vituo vya afya vya Serikali na taasisi zingine za Umma baada ya kupelekewa dawa na vifaa tiba na MSD.

Kielelezo Na. 16: Muhtasari wa mwenendo wa deni la Serikali kwa kipindi cha miaka mitano (5).

Kielelezo Na. 16: Muhtasari wa Mwenendo wa Deni la Serikali kwa Kipindi cha Miaka Mitano (5)

Chanzo: Taarifa ya Ukaguzi ya MSD 2019/20

Ongezeko la deni hilo la muda mrefu linaibua shaka juu ya uwezo wa MSD kuendelea kutekeleza majukumu yake ipasavyo kutokana na kuwa na madai katika taasisi za Serikali.

Ninapendekeza Taasisi za Serikali kulipa madeni yao ili kulinda ufanisi katika uendeshaji wa Bohari Kuu ya Dawa.

16.5 Ongezeko la dawa na Vifaatiba Vilivyopokelewa Vikiwa Vimebakisha Muda wa Kuharibika Ulio Chini ya Asilimia 80 ya Muda wake wa Kutumika

Kipengele cha 7.1.3 cha Mwongozo wa Bidhaa wa Bohari Kuu ya Dawa wa Juni 2018 kinataka menejimenti ya Bohari kukokotoa muda uliobaki wa uhai wa dawa na vifaatiba vilivyopokelewa kwenye ghala ili kujiridhisha kuwa muda huo ni asilimia 80 ya uhai wa dawa na vifaatiba kuanzia vilipotengenezwa au muda uliobaki uwe miaka miwili.

Hata hivyo, katika mapitio yangu ya taarifa za dawa na vifaatiba vilivyopokelewa nilibaini katika mwaka wa fedha 2019/20 MSD ilipokea aina ya dawa na vifaa tiba 1,200 ambavyo muda wake wa kuharibika ulikuwa chini ya asilimia 80.

Nina shaka juu ya bidhaa hizo ambazo zinaweza kwisha muda wake wakati zikiwa katika ghala kabla hazijasambazwa kwa watumiaji hali ambayo inaweza kusababisha hasara kubwa itokanayo na ghamama ya kuzinunua na kuziharibu.

Ninapendekeza menejimenti ya Bohari Kuu ya Dawa iongeze usimamizi wa kupokea dawa na vifaatiba ili kuhakikisha vinapokelewa vikiwa na uhai uliobakia kabla ya kuharibika wa asilimia 80 toka vilipotengenezwa.

Aidha, ninapendekeza Bohari Kuu ya Dawa inunue Mfumo ambaou utazuia dawa na vifaatiba visivyofikia asilimia 80 ya uhai.

16.6 Ongezeko la Dawa na Vifaatiba vya Misaada vilivyoisha Muda Wake Vinavyozidi Kiwango Kilichowekwa cha Asilimia 3

Kipengele cha 7.3.3 cha Mwongozo wa Bidhaa za Bohari Kuu ya Dawa wa Juni 2018 kinamtaka Mkurugenzi wa Usambazaji kwa

kushirikiana na Kitengo cha Huduma za Wateja na Mkurugenzi wa Shughuli za Kanda kudhibiti kiwango cha kumalizika muda wa uhai wa dawa na vifaatiba kwa kiwango kisichozidi asilimia 2 ya gharama za mauzo ndani ya kipindi maalumu.

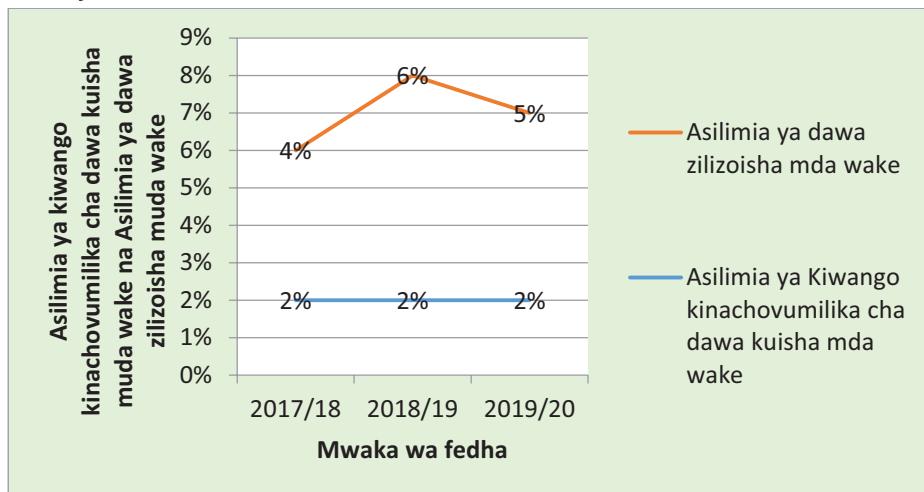
Nilibaini gharama za dawa na vifaatiba vyta misaada viliyoisha muda wake kwa mwaka 2019/20 vilikuwa shilingi bilioni 2.31. Kiwango cha bidhaa zilizokwisha muda wake kilikuwa ni asilimia 5 ya jumla ya gharama za mauzo za shilingi bilioni 45.6, ambacho ni zaidi ya kiwango kinachotakiwa cha asilimia 2.

Aidha, nilibaini mwenendo wa kutoridhisha wa dawa zilizoisha muda wake, ambapo kiwango cha bidhaa kwisha muda wake kwa mwaka 2018/19 kilipungua kutoka asilimia 6 hadi asilimia 5 kwa mwaka wa 2019/20 kama inavyooneshwaa kwenye **Kielelezo Na. 17** lakini bado kiwango hicho kipo juu ikilinganishwa na thamani ya dawa zilizoisha muda wake (shilingi bilioni 2.31).

Menejimenti ya MSD ilieleza kuwa Wizara ya Afya ilitaarifiwa kuhusu dawa na vifaatiba yya msada vinavyokaribia kwisha muda wake ambaa ulikuwa ni kati ya miezi miwili na mitatu na kuiomba wizara hiyo kuwasilisha orodha ya wateja wa kusambaza dawa na vifaatiba hivyo ili kuzuia dawa hizo kwisha muda wake lakini Wizara haikutoa orodha hiyo.

Kuwepo kwa asilimia kubwa ya dawa zilizoisha muda wa matumizi kunasababishwa na kuwepo kwa matumizi mbadala kwa dawa iliyopewa kipaumbele; kupungua kwa matumizi ya dawa na vifaatiba kutokana na kuanzishwa kwa dawa zingine; au kubadili mwongozo wa kutumia dawa zilizopo. Kupokea dawa na vifaatiba ambavyo muda wake wa uhai unakaribia kwisha na wizara kuchelewa kuwasilisha orodha ya usambazaji dawa na vifaatiba husababisha kuongezeka kwa gharama ya utunzaji wa dawa hizo pamoja na kutumia nafasi zaidi katika ghalaa.

Kielelezo Na. 17: Muhtasari wa Asilimia za dawa na vifaatiba vilivyoisha muda wake

Chanzo: Taarifa ya ukaguzi ya MSD na Taarifa ya Mali za MSD zilizo stoo ya mwaka 2019/20

Ninapendekeza MSD iache kupokea dawa ambazo muda wa uhai wake unakaribia kwisha.

- 16.7 Mashine ya Matibabu ya Saratani (Lamina flow Machine) Hajjawasilishwa Katika Hospitali ya Rufaa Mbeya kwa Kipindi cha Zaidi ya Miezi 12 Shilingi Milioni 400**

Serikali kuititia Wizara ya Afya ilitoa fedha shilingi milioni 400 katika vipindi tofauti vya Disemba 2018 (shilingi milioni 250) na Januari 2019 (shilingi milioni 150) kwa ajili ya ununuzi wa mashine ya matibabu ya kansa (lamina flow machine) kuititia MSD.

Mashine hiyo ilitarajiwa kuwasilishwa katika Hospitali ya Rufaa Mbeya tarehe 16 Machi 2020 lakini hadi Februari 2021 mashine hiyo haikuwa imewasilishwa. Kuchelewa kwa machine hiyo kumesababishwa na kuchelewa kukamilika kwa mchakato wa manunuzi unaofanywa na MSD.

Hali hii ilisababisha hospitali hiyo kushindwa kutoa huduma ya matibabu ya saratani kwa wananchi.

Ninapendekeza MSD ifuatilie kwa karibu ununuzi wa mashine hiyo na kuiwasilisha Hospitali ya Rufaa Mbeya.

16.8 Mashine ya Uzalishaji Barakoa Inafanya Kazi Chini ya Kiwango

Nilibaini kuwa MSD ilinunua mashine ya kutengeneza barakoa yenye thamani ya Dola za Marekani 270,314 kutoka kwa Shenzhen QBH Technology mwezi Mei 2020. Hata hivyo, sikupatiwa mkataba wa ununuzi ili kuutathmini.

Nilibaini pia kuwa mashine hiyo ilikuwa ikizalisha idadi ya barakoa iliyo chini ya matarajio. Nakala ya zabuni inaonesha kuwa mashine hiyo ilipaswa kuzalisha zaidi ya barakoa milioni 4 kwa mwezi, lakini menejimenti ilipanga kuzalisha barakoa 504,000 tu kwa mwezi. Taarifa ya uzalishaji ya miezi ya Agosti na Septemba 2020 inaonesha mashine hiyo ilizalisha barakoa 76,500 na 244,000 mtawalia kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na 18**. Hali hii inaonesha MSD haikufanikiwa kuzalisha asilimia 85 na 82 ya lengo katika mwezi wa Agosti na Septemba mtawalia. Pia, wastani wa uzalishaji kwa mwezi ulikuwa ni sawa na asilimia 4 ya uwezo wa mashine hiyo.

Hali hii inatokana na kompresa iliyopo kushindwa kufanya kazi muda wote hivyo kusababisha uzalishaji kusimama. Niliarifiwa na Menejimenti kuwa kompresa mpya ilisimikwa mwezi Oktoba 2020 kusaidia Kompresa iliyopo lakini bado Mashine hiyo ilitengeneza barakoa chini ya idadi iliyotarajiwa. Pia, hali hii ilitokana na kushindwa kukamilisha vipimo vitatu vyta kiufundi (technical specification) kwa muuzaji huyo ambavyo viliainishwa kuwa ni vigezo vidogo kutokana na uhitaji wa haraka wa mashine hiyo.

Hali hii inaashiria kuwa lengo la kutumia barakoa zinazozalishwa nchini kukabiliana na magonjwa ambukizi ya hewa halitofanikiwa. Aidha, mashine hiyo kufanya kazi chini uwezo wake kunaleta shaka juu ya thamani ya fedha katika ununuzi wa mashine husika kutokana na pengo kubwa la uzalishaji kati ya wastani wa uzalishaji kwa mwezi na uwezo halisi wa mashine hiyo.

Ninapendekeza MSD ihakikishe mashine hiyo inazalisha barakoa kama ilivyoelekezwa kwenye vipimo vyake. Aidha, uchunguzi ufanyike kuhakiki iwapo mashine hiyo ilinunuliwa kama vigezo vilivyokuwa vimeainishwa.

16.9 Amana Shilingi bilioni 12.15 Iliyopo Kwenye Taarifa za Fedha za MSD kwa Muda Mrefu

M Bohari Kuu ya Dawa (MSD) ilikuwa na amana yenye thamani ya shilingi bilioni 12.15 kwenye taarifa ya fedha ambayo ilikuwa imekaa kwa kipindi cha kuanzia mwaka mmoja (1) hadi miaka nane (8). Amana hiyo iliwekwa na Wizara ya Afya, Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa (NIMR), na wafadhili kwa ajili ya kununua dawa na vifaa tiba na kuviwasilisha hospitali husika pamoja na sekta zingine za afya. **Jedwali Na.53** linaonesha amana za muda mrefu.

Kuchelewa kufanya manunuzi pamoja na kusambaza dawa na vifaatiba vilivyopangwa kunaleta shaka juu ya uwezo wa utoaji huduma wa MSD pamoja na uwezekano wa fedha hizo kutumika katika shughuli zisizopangwa. Hali hii inasababishwa na kutokuwa na bidhaa za kutosha kukidhi mahitaji ya wateja.

Jedwali Na. 53: Muhtasari wa Fedha Zilizopo Kwenye Akaunti za Wateja Zilizokaa kwa Zaidi ya Mwaka Mmoja

Jina la Mteja	Kiasi (Sh.milioni)	Kipindi cha Muda Uliokaa bila Kutumika
Wizara ya Afya (Rehabilitation Commodities Account)	400	Zaidi ya mwaka
Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa (NIMR)	615.9	Zaidi ya mwaka
Wizara ya Afya(X RAY)	700	Zaidi ya mwaka
Serikali ya Norwei	767.97	Zaidi ya miaka 8
Wizara ya Afya (Medical Equipment and Maintenance)	836.82	Zaidi ya miaka 8
Shirika la Maendeleo ya Kimataifa la Swideni (SIDA)	1,323.22	Zaidi ya miaka 8
Wizara ya Afya - Biolarvicides Account	1,337.74	Zaidi ya mwaka
Programu ya Taifa ya Kudhibiti UKIMWI (NACP)	1,892.41	Zaidi ya mwaka
Wizara ya Afya-(Special Medical Supplies)	4,279.99	Zaidi ya miaka 2
Jumla	12,154.05	

Chanzo: Taarifa za fedha za MSD za 2019/20

Ninapendekeza MSD itumie fedha hizo kama zilivyokusudiwa.

16.10 Bohari Kuu ya Dawa (MSD) Kutokidhi Mahitaji ya Wateja kwa Asilimia 99.4

Bohari Kuu ya Dawa ilikuwa na lengo la kukidhi mahitaji ya wateja kufikia asilimia 90 kwa mwezi Juni 2020. Hata hivyo, katika

tathmini niliyofanya kwenye dawa zilizoagizwa na wateja, nilibaini kuwa jumla ya idadi ya dawa na vifaatiba 11,989,991 viliagizwa lakini dawa 71,745 zilitolewa kwa wateja sawa na asilimia 0.6 huku idadi ya dawa 11,918,246 hazikuweza kutolewa kwa wateja sawa na asilimia 99.4 kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na.54.Error! Reference source not found.**

Hali hii ilisababishwa na makisio yasiyo sahihi ya dawa zitakazotolewa kwa wateja, na hivyo kuishiwa bidhaa. Tatizo hili linaleta taswira mbaya kwa hospitali za Serikali na wadau mbalimbali wa afya.

Jedwali Na. 54: Muhtasari wa Idadi ya Dawa Ambazo Hazikukidhi Mahitaji ya Wateja

Mkoa	Idadi Iliyoagizwa	Idadi iliyotolewa	Idadi Haikutolewa	ambayo
Dodoma	2,492,156	12,705		2,479,451
D'Salaam	947,663	1,455		946,208
Iringa	652,046	14,673		637,373
Mbeya	473,138	2,307		470,831
Moshi	862,562	5,342		857,220
Mtwara	1,821,225	23,035		1,798,190
Muleba	1,359,900	1,279		1,358,621
Mwanza	1,680,885	999		1,679,886
Tabora	760,074	6,761		753,313
Tanga	940,342	3,189		937,153
Jumla	11,989,991	71,745		11,918,246

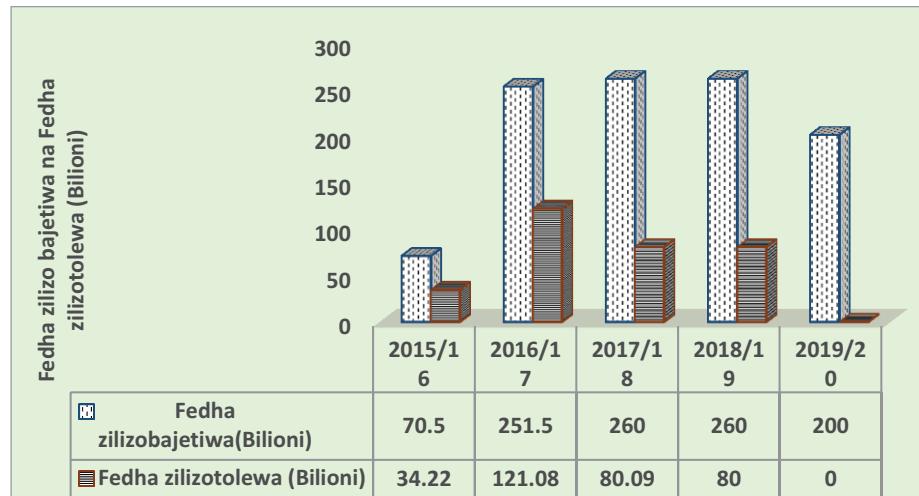
Ninapendekeza Bohari Kuu ya Dawa ifanye makisio ya mwaka ili kupata kiwango cha dawa na vifaatiba vitakavyotolewa kwa wateja ili kuzuia kuishiwa na bidhaa.

16.11 Utoaji wa Fedha wa Shilingi Bilioni 200 Usioridhisha wa Serikali katika Kuwezesha Manunuzi ya Dawa na Vifaa Tiba

Katika mwaka wa fedha 2019/20, Bohari Kuu ya Dawa ilitarajia kupokea shilingi bilioni 200 kutoka Serikalini kwa ajili ya ununuzi wa dawa na vifaatiba vingine lakini fedha hizo hazikupokelewa. Aidha, mwenendo wa utoaji wa bajeti kutoka Serikalini kwa kipindi cha miaka mitano iliyopita ulikiwa wa wastani wa asilimia 30 ya bajeti. Kwa kipindi cha miaka mitano iliyopita, Bohari Kuu ya Dawa ilipokea shilingi bilioni 315.39 kati ya jumla ya bajeti ya shilingi trilioni 1.04.

Pia, katika mwaka 2019/20, Bohari Kuu ya Dawa ilishindwa kununua dawa na vifaatiba vyenye thamani ya shilingi bilioni 118.56.

Kielelezo Na. 18: Mwenendo wa Utoaji wa Bajeti kwa Kipindi cha miaka 5 Iliyopita

Chanzo: Taarifa za utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa za miaka 2016, 2017, 2018, 2019 na 2020

Ninapendekeza Serikali itoe fedha zilizobajetiwa kwa Bohari Kuu ya Dawa ili kufanikisha utoaji wa huduma iliyobora kwa Watanzania.

SURA YA KUMI NA SABA

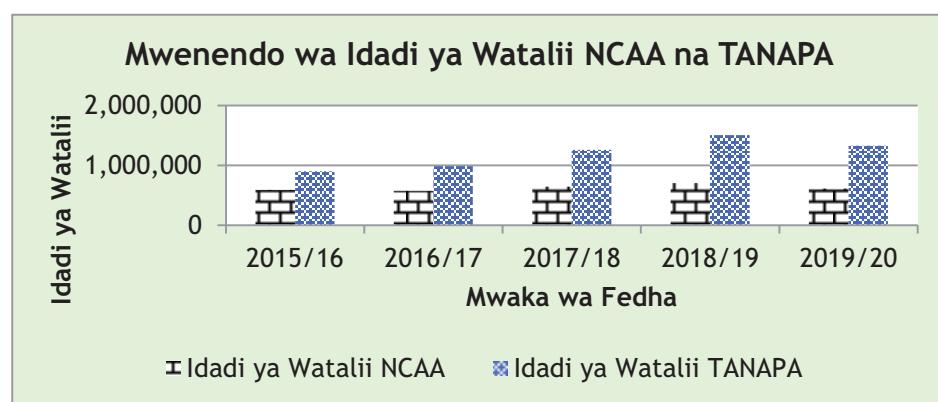
MAPATIO KATIKA SEKTA YA UTALII TANZANIA

17.0 Utangulizi

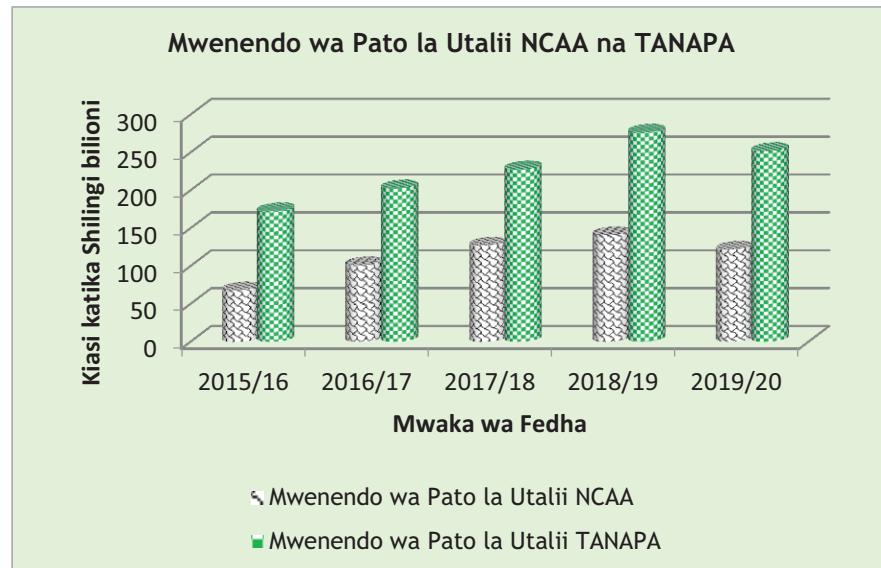
Mpango wa Pili wa Maendeleo ya Taifa wa Miaka Mitano (2016/17 - 2020/21) unabainisha mambo yanayochagiza kufikiwa kwa malengo yaliyowekwa katika sekta ya utalii ili kuchangia pato la Taifa na kutoa fursa za ajira. Mambo haya yanajumuisha kuitangaza Tanzania kuwa kivutio cha utalii; kupanua wigo wa bidhaa na huduma za utalii; kuainisha maeneo muhimu ya uwekezaji katika utalii; kuboresha miundombinu ya utalii hasa barabara kuelekea maeneo ya vivutio vya utalii; na kuboresha mafunzo yanayotolewa kwa watoa huduma za utalii na taasisi za mafunzo ya huduma.

Juhudi za Serikali pamoja na wadau wengine wa sekta ya utalii katika kutangaza na kukuza utalii nchini zimekuwa zikileta matokeo chanya ikiwa pamoja na kuongezeka kwa idadi ya watalii wanaokuja nchini (**Kielelezo Na. 19**) na ongezeko la mapato ya utalii kama inavyobainishwa na wadau wakuu wa sekta ya utalii ikiwemo Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania (TANAPA) na Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) kabla ya kuibuka kwa ugonjwa wa virusi vya korona (UVICO) uliotangazwa kama janga la dunia mwezi Machi 2020 kama **Kielelezo Na. 20** kinavyoonesha.

Kielelezo Na. 19: Mwenendo wa Idadi ya Watalii NCAA na TANAPA

Kielelezo Na. 20: Mwenendo wa Pato la Utalii NCAA na TANAPA

Uhifadhi wa vivutio vya utalii ni muhimu kwa utalii endelevu. Juhudi za Serikali katika kuboresha huduma za usafiri, miundombinu ya utalii, na kukuza na kutangaza utalii zinalenga kuiwezesha Tanzania kuwa kituo bora cha utalii duniani. Faida ya juhudhi hizo zitajidhihirisha na kuwa endelevu endapo tu vivutio vya utalii vitahifadhiwa kwa ukamilifu. Matokeo ya juhudhi za kutangaza utalii zinaweza kudhihirika baada ya miaka kadhaa kupita. Hivyo, kwa kipindi hicho ni vyema uhifadhi ukazingatiwa sasa ili baadaye matokeo ya juhudhi za utangazaji wa utalii yaendane na hali halisi ya vivutio vya utalii kwa wakati husika. Hivyo, kama uhifadhi hautazingatiwa kwa ukamilifu, vivutio vya utalii vinaweza kutoweka au thamani yake kubadili na kuifanya sekta ya utalii kutokuwa endelevu.

Katika taarifa zangu za miaka ya nyuma nilibaini na kuainisha changamoto muhimu katika kusimamia sekta ya utalii ambazo zinahatarisha ustawi wa urithi tulionao wa mali kale na mali asili ambazo ni vivutio vikubwa vya utalii nchini. Katika mwaka huu nimeendelea kubaini changamoto nyingi nilizozibainisha katika taarifa zangu za miaka ya nyuma na bado zipo na kasi ya utekelezaji wa mapendekezo yangu ni ndogo. Baadhi ya changamoto hizi ni kuzibwa na kupungua kwa njia za mapito ya wanyamapori; kuongezeka kwa idadi ya watu, shughuli za

kibinadamu na kusambaa kwa magugu vamizi katika Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro; na kupungua kwa upatikanaji wa maji katika maeneo ya hifadhi za taifa. Kwa kuwa sekta ya utalii nchini inategemea zaidi utalii wa wanyamapori, ushauri wa kukabiliana na changamoto ulielekezwa zaidi kwa Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA) na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa (TANAPA).

Sura hii inaeleza kwa muhtasari baadhi ya changamoto na mapungufu katika sekta ya utalii nchini pamoja na mapendekezo ya jumla juu ya hatua za kudhibiti, kuondoa na kuzuia changamoto na mapungufu au kupunguza athari zake.

17.1 Uhifadhi wa Maeneo na Vivutio vya Utalii

17.1.1 Shauku ya Maendelea ya Watu Kuzidi Malengo ya Uhifadhi wa Maeneo na Vivutio vya Utalii

Ikolojia ya maeneo ya vivutio vya utalii inategemea sana maeneo yanayozunguka. Maeneo yanayozunguka vivutio vya utalii yamekuwa yakizongwa na ongezeko la watu na uhitaji mkubwa wa mahitaji ya kibinadamu. Ongezeko la mahitaji ya chakula na makazi katika maeneo haya linachochea ongezeko la uhitaji wa maeneo kwa ajili ya makazi, malisho, kilimo na shughuli zingine za kiuchumi. Shinikizo la kupatikana kwa mahitaji haya limesababisha migogoro baina ya maeneo yaliyohifadhiwa kwa ajili ya utalii na jamii zinazozunguka. Migogoro hii imeamsha hisia na shauku ya kutatua maendeleo ya kibinadamu zaidi kuliko mambo ya uhifadhi.

Kwa mfano, nilibaini kuwepo kwa shughuli za uchimbaji wa mawe katika maeneo ya Mapango ya Amboni, Tanga. Uchimbaji huu umechochewa na ongezeko la mahitaji ya malighafi katika kiwanda cha jasi kilichopo karibu na Amboni. Vishindo vya vilipuzi mawe na uchimbaji wa mawe katika maeneo ya karibu na Mapango ya Amboni kumesababisha uharibifu mkubwa wa mazingira na kuhatarisha uimara wa mawe yaliyopandiana katika mapango hayo. Shughuli za uchimbaji zimeachwa zikiendelea bila ya kuchukuliwa hatua za kiuhifadhi za kulinda usalama na thamani ya mapango hayo na eneo linalozunguka.

Kwa upande wa ndani ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro, Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro inatakiwa kudhibiti uingiaji wa

watu, makazi, ujenzi wa majengo, mienendo ya watu, na shughuli za kibinadamu ndani ya eneo hilo kama ilivyoelekezwa katika Vifungu vya 6, 23, 24 na 35 vya Sheria ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro ili kusaidia kudhibiti idadi ya watu, mifugo, uanzishwaji wa maeneo ya makazi, na ujenzi wa nyumba za kudumu. Hata hivyo, ndani ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro kumejengwa shule 25 na vituo vya afya 11 na bado ipo shauku ya kuongeza zaidi. Kuna kata 11 zenye jumla ya vijiji 25 ambapo baadhi ya vijiji kama vile Endulen vimeduwa vikubwa na vimeduwa na shughuli nyingi za kiuchumi mithili ya miji mingine nje ya eneo la hifadhi.

Bodi ya Wakurugenzi ya Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro imeguswa sana na hali duni ya maisha ya watu waishio ndani ya eneo la hifadhi hali iliyosababisha kutoa maelekezo ya kuruhusu matumizi ya pikipiki ndani ya hifadhi. Utumiaji wa pikipiki ndani ya eneo la hifadhi unapunguza ufanisi wa juhudini za ulinzi wa wanyamaporini na ufuatiliaji wa majangili kwa kuwa imethibitika pikipiki zimekuwa zikitumiwa katika matukio ya uharifu ndani na nje ya hifadhi.

Pia, Bodi iliagiza Mamlaka kuandaa mpango wa fidia kwa waathiriwa wa wanyamaporini kwa jamii ziishizo ndani ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro. Pamoja na nia nzuri ya Bodi ya Wakurugenzi katika kuweka mikakati ya kusaidia jamii ya Wamasai waishio ndani ya eneo la Hifadhi, nilibaini kuwapo kwa mazingira yanayoweza kuchochea udanganyifu wa malipo ya madai ya fidia kutokana na ugumu katika kuhakiki na kuthibitisha uhalisi wa ushahidi wa madai ya uharibifu unaoombewa fidia. Hali hii inaathiri mikakati na juhudini za uhifadhi wa ikolojia ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro.

Nimekuwa nikitoa taarifa juu ya kuzibwa kwa maeneo ya mapito na matawanyiko ya wanyamaporini kutokana na shughuli za kibinadamu lakini hatua toshelezi hazichukuliwi kunusuru hali hiyo. Maeneo haya ni muhimu katika ikolojia ya hifadhi na ustawi wa wanyamaporini. Hata hivyo, wadau wamekuwa wakiguswa na kuegemea zaidi katika maendeleo ya watu kuliko uhifadhi wa ikolojia na wanyamaporini.

Kwa mfano, maeneo mawili ya mapito ya wanyama katika Hifadhi ya Taifa ya Arusha (ANAPA) yamezibwa kutokana na makazi ya

watu na shughuli za kilimo. Maeneo hayo ni King'ori -Simanjiro kwa upande wa kusini mwa hifadhi na eneo la Ziwa Momella-Lendoiya katika Bonde la Sanya, kwa upande wa mashariki mwa hifadhi hiyo. Kwa upande wa Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro, eneo la chini la Olbalbal na eneo la Ndutu yamezibwa na kuathiriwa na shughuli za kibinadamu ikiwemo ufugaji. Ndutu ni eneo mama kwa mazalia ya nyumbu na pundamilia katika msafara maarufu wa kuhama kwa nyumbu (*Wildbeest migration*). Eneo la Olbalbal na Ndutu yanaunganisha Bonde la Ngorongoro, Msitu wa Nyanda ya Juu wa Ngorongoro na Hifadhi ya Taifa ya Serengeti.

Ninapendekeza kuwa Serikali (a) Iweke njia mbadala za maendeleo ya watu wa jamii zinazoishi ndani au zinazozunguka maeneo ya vivutio vya utalii ili kuwezesha ufanisi wa mipango na juhudzi za uhifadhi wa maeneo na vivutio vya utalii; na (b) Ifanye maamuzi mahususi kuhusu Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na utaratibu wake wa matumizi mseto wa ardhi ya eneo hilo ili kuwezesha uhifadhi wenyewe ufanisi.

17.1.2 Hatari ya Kutoweka kwa Vivutio vya Utalii Katika Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Katika Mapango ya Amboni

Tanzania ina maeneo mengi ya vivutio vya utalii ikiwa pamoja na hifadhi za taifa 22, mapori tengefu 42, mapori ya akiba 22, Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro, hifadhi za misitu 463, Vivutio vya Kiutamaduni 133, Hifadhi za Jumuiya za Jamii (WMAs) 38, fukwe za mchanga kaskazini na kusini mwa Dar es Salaam, na maeneo mengine. Maeneo haya yamegawanyika katika mifumo ya ikolojia za maeneo mbalimbali na zinatofautiana hali na mahitaji ya uhifadhi kutokana na aina ya matumizi yake kiatalii.

Maeneo haya yote yamekuwa katika hatari ya kuathiriwa na mambo mbalimbali yanayotokana na kuongezeka kwa shauku ya maendeleo ya watu kutoka kwa jamii, Serikali na wadau wengine, hali inayoathiri mikakati na juhudzi za uhifadhi wa maeneo hayo.

Wakati wa ukaguzi, niliendelea kukagua maeneo ya vivutio vya utalii na kubaini kuwepo kwa mapungufu katika kusimamia maeneo hayo. Mifano ya maeneo mahususi na yanayohitaji hatua za haraka kunusuru ni Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Mapango ya Amboni

ambayo yako katika hatari kubwa zaidi ya kuharibika na kutoweke baada ya muda mfupi kutokana na kutodhibitiwa kikamilifu kwa shughuli za kibinadamu zinazoendelea ambazo zinakwamisha mipango na juhudzi za uhifadhi wa maeneo hayo, kama inavyofafanuliwa zaidi hapa chini.

i) **Hatari ya Kutoweke kwa Vivutio vya Utalii katika Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro**

Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro limeorodheshwa kuwa miongoni mwa maeneo ya urithi wa dunia chini ya kigezo cha asilia, tangu mwaka 1979. Mwaka 2010, Kamati ya Urithi wa Dunia ya UNESCO ililitangaza Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro kuwa eneo la urithi wa dunia lenye matumizi mseto kwa kuzingatia takwimu za kipekee za mabadiliko na maendeleo ya mwanadamu katika eneo hilo. Kimataifa, tangu mwaka 1981, Enelo la Hifadhi ya Ngorongoro linatambulika kama sehemu ya “Serengeti-Ngorongoro Biosphere Reserve” chini ya Programu ya UNESCO ya watu na mazingira (UNESCO’s Man and Biosphere (MAB) Programme).

Kwa mujibu wa taarifa mbalimbali, mfumo wa matumizi mseto wa Enelo la Hifadhi ya Ngorongoro ambao uhifadhi wa maliasili na wanyamapori unafanywa sambamba na maendeleo ya watu wanaoishi ndani ya eneo hilo, ulikuwa unafaa kwa kipindi ambacho idadi ya watu na mifugo katika eneo la hifadhi ilikuwa ndogo. Pia tamaduni za jamii hizo za wafugaji zilikuwa hazina athari kubwa za kimazingira. Tamaduni hizo zilikuwa rafiki kwa uhifadhi wa wanyamapori na jamii hizo zikawa sehemu ya ikolojia ya eneo la hifadhi.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwapo kwa athari kubwa za kiikolojia na kimazingira zinazohatarisha kuharibika kwa ikolojia na kutoweke kwa wanyamapori katika eneo hilo. Shughuli za kibinadamu zinazoendelea ndani ya eneo la hifadhi zinaathiri maisha ya wanyamapori na zinaharibu miundombinu ya kiikolojia inayosaidia maisha ya viumbe hai katika eneo hilo. Hadi wakati wa ukaguzi mwezi Septemba 2020, bado hapakuwa na maamuzi ya kusitisha shughuli za kibinadamu ambazo zinaendelea kufifisha maisha ya wanyamapori na mazingira ya eneo la hifadhi. Wizara ya Maliasili na Utalii iliunda timu kuitia upya ufanisi wa mfumo wa sasa wa

matumizi mseto ya ardhi ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro ili kuja na mapendekezo ya namna bora ya matumizi ya eneo hilo kwa lengo la kunusuru maliasili zake zisiendelee kuharibiwa, lakini maamuzi bado hayajafanyika juu ya nini kifanyike

Nilibaini kuwa, idadi ya watu wanaoishi katika eneo hilo iliongezaka kutoka takribani 8,000 miaka ya 1950 hadi kufikia zaidi ya watu 93,000 (Sensa ya mwaka 2017). Idadi ya mifugo iliongezaka na kufikia zaidi ya 750,000 kutoka 250,000. Pia, nilibaini tamaduni za jamii zinazoishi ndani ya hifadhi zimebadilika kutoka wafugaji wa kuhamahama wasio na makazi ya kudumu na kuwa jamii za wafugaji zilizoanzisha makazi ya kudumu ambapo kwa sasa kuna vijiji 25 ambavyo baadhi yake vimekuwa miji na kujengwa nyumba za kisasa bila kuzingatia masharti ya uhifadhi; na zimejengwa shule 25 na vituo vya afya 11 kwa ajili ya kuboresha huduma za kibinadamu ndani ya eneo la hifadhi. Shughuli za kibinadamu zimechangia kwa kiasi kikubwa kuharibika kwa mazingira ya eneo la hifadhi na kusambaa kwa magugu vamizi.

Zaidi ya asilimia 75 ya eneo la Bonde la Ngorongoro na sehemu kubwa ya eneo la Ndutu yametapakaa magugu vamizi. Haya ni maeneo muhimu zaidi kwa malisho na makazi ya wanyamapori katika Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro. Pamoja na juhudzi za Wizara ya Maliasili na Utalii kuunda timu ya kufanya mapitio ya matumizi mseto ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro tangu mwaka 2018, bado Serikali haijafanya maamuzi juu ya nini kifanyike kunusuru eneo hilo.

Endapo hali ya sasa itaendelea hivi, ikolojia ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro itaharibiwa na kushindwa kusaidia maisha ya viumbe hai katika eneo, hali inayoweza kuhatarisha hadhi ya NCA katika orodha ya urithi wa dunia.

Napendekeza Serikali ifanye maamuzi na kuchukua hatua za haraka (a). kusimamisha shughuli zote za kibinadamu zinazoharibu mazingira na ikolojia ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na kuwezesha mchakato wa kurejesha hali ya uhifadhi wa mazingira na ikolojia ya eneo hilo; (b) kudhibiti idadi ya watu na mifugo ndani ya eneo la hifadhi ili kuhakikisha hakuna uharibifu wa mazingira na ikolojia ya eneo; na (c)

kutafuta mbinu mbadala za kudhibiti na kuhifadhi Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro kuwa endelevu.

ii) **Hatari ya Kutoweka kwa Mapango ya Amboni**

Mapango ya Amboni ni mapango makubwa na marefu zaidi ya miamba ya chokaa katika ukanda wa Afrika Mashariki. Mapango haya yako umbali wa takribani kilomita nane (8) kaskazini mwa Jiji la Tanga na yako pembezoni mwa barabara iendayo Mombasa kutoka Tanga. Kwa mujibu wa historia ya mapango haya, inasadikika yalitokea takribani miaka milioni 150 wakati wa zama za Jurasi. Eneo la mapango ni kilomita za mraba 234. Kwa mujibu wa tafiti mbalimbali, inasadikika kuwa eneo hili lilikuwa chini ya bahari takribani miaka milioni 20 iliyopita. Eneo hili lina jumla ya mapango kumi (10) lakini ni pango moja (1) tu ndilo linatumika kwa shughuli za utalii. Sifa za kipekee za mapango haya ni pamoja na viumbe hai (mimea ya uoto wa asili na wanyama mbalimbali) vinavyoishi katika eneo hilo, ambavyo vimekuwa kivutio kwa watalii wengi hivyo kuwezesha kukusanya kwa mapato ya utalii.

Wakati wa ukaguzi, nilibaini uharibifu mkubwa wa mazingira katika eneo linalozunguka Mapango hayo na baadhi ya sehemu ndani ya mipaka ya eneo la mapango. Uharibifu huo umetokana na shughuli za uchimbaji wa mawe ya chokaa yanayotumiwa kama malighafi katika kiwanda cha uzalishaji wa bodi za jasi kilichopo Jirani na eneo hifadhi. Uchimbaji wa mawe kwa kutumia vilipuzi unasababisha mitikisiko mikubwa inayohatarisha uimara wa mapango hayo. Pia, mmomonyoka wa udongo unaosababishwa na mto unaopita pembezoni mwa mapango, unahatarisha kutoweka kwa barabara inayotumika kuelekea katika mapango hayo.

Endapo hatua za haraka hazitachukuliwa kudhibiti uharibifu wa mazingira na shughuli za kibinadamu zinazohatarisha usalama na uhifadhi wa mapango na viumbe hai vya eneo hilo, ipo hatari kubwa ya sifa za kipekee za mapango hayo kutoweka.

**Ninapendekeza Serikali kuchukua hatua za haraka kuhakikisha
(a) Shughuli za kibinadamu zinazohatarisha usalama wa mapango
ya Amboni zinasitishwa mara moja (b) Hatua zinachukuliwa**

kurejeshwa kwa ukamilifu hali ya uhifadhi wa mazingira ya eneo hilo.

17.1.3 Haja ya Juhudi za Pamoja Kitaifa za Kudhibiti Magugu Vamizi katika Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Maeneo ya Hifadhi za Taifa

Sekta ya utalii nchini inategemea zaidi utalii wa wanyamapori. Ustawi wa maisha ya wanyamapori unategemea sana ustawi wa ikologia ya eneo la hifadhi. Ikolojia ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na ikolojia ya baadhi ya Hifadhi za Taifa za Manyara na Arusha zimevamiwa na magugu vamizi. Hatua za haraka zinatakiwa kuchukuliwa kukabiliana na magugu haya. Madhara yanayotokana na magugu haya ni makubwa na hayaondosheki kwa urahisi, hivyo kuhatarisha uhifadhi na ustawi wa maeneo yaliyoathiriwa. Magugu vamizi yanabadilisha muundo na mfumo wa maisha ya viumbi hai katika ikolojia kwa kuziondosha spishi asilia.

Yana uwezo wa kubadilisha mfumo wa mlishano wa kiikolojia kwa kubadilisha mzunguko wa virutubisho na hadrolojia ya mifumo ya ikolojia asilia. Kadiri magugu haya yanavyoachwa kwa muda mrefu bila kudhibitiwa ndivyo ghamama za kuyaondoa zinavyoongezeka au kushindwa kuyaondoa kabisa. Kwa kuwa magugu vamizi hayaliwi na wanyamapori na yanaondosha mimea inayoliwa na wanyamapori, yatasababisha ubaba wa malisho kwa wanyama pori. Kukosekana kwa malisho kutawafanya wanyamapori kuhama na kwenda maeneo mengine yenye malisho. Hali hii ikiendelea kwa muda mrefu, ipo hatari ya wanyamapori kufa kwa kukosa chakula au kutoweke kabisa kwenye maeneo yaliyovamiwa na magugu.

Ukaguzi wangu ulibaini kuwa magugu vamizi yametapakaa sana katika Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro na hifadhi za taifa. Mamlaka hizi mbili kila moja inafanya juhudini binafsi katika kudhibiti magugu vamizi bila kushirikiana na wadau wengine. Kasi na juhudini zinazofanywa haziendani na kasi ya ongezeko la magugu vamizi. Magugu vamizi yanaongezeka kwa kasi katika Eneo la Ngorongoro na Mbuga za Manyara na Arusha.

Nilibaini asilimia 75 ya eneo la Bonde la Ngorongo lilikuwa limevamiwa na magugu vamizi. Pia, magugu vamizi yamesambaa

karibu kila sehemu ya eneo la hifadhi ya Ngorongoro nje ya Bonde ikiwemo eneo la Ndutu. Bonde la Ngorongoro ni eneo mama kwa makazi na malisho ya aina nyingi za wanyamapori wakati Ndutu ni eneo linalotumiwa kama mazalia ya nyumbu na pundamilia katika msafara maarufu duniani wa kuhama kwa nyumbu (wildbeest migration). Pia, nilibaini kuwa, magugu vamizi yametapaka katika maeneo mengine mengi nje ya maeneo ya hifadhi ambayo yanatumiwa kwa shughuli za kilimo au malisho ya wanyama wanaofugwa. Kimsingi, magugu vamizi yanaingizwa katika maeneo yaliyohifadhiwa kwa njia mbalimbali.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa njia zinazotumiwa na Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa kudhibiti magugu vamizi hazitoi suluhisho la kudumu. Mamlaka hizi zimekuwa ziking'oa au kuchoma moto magugu vamizi ikiwa kila mamlaka inafanya hivyo yenye bila kushirikiana na wadau wengine. Hivyo, kung'oa au kuchoma moto magugu ndani ya maeneo ya hifadhi bila kudhibiti njia za kuingia kwake au bila kushirikisha mamlaka zingine ili kuyadhibiti pia katika maeneo mengine nje ya hifadhi, hakutatoa suluhisho la kudumu.

Napendekeza Serikali ilitambue tatizo la magugu vamizi kama janga la kitaifa na kuhakikisha wadau mbalimbali katika nyanja zote wanahusishwa katika kuondoa, kudhibiti na kuzuia magugu vamizi katika eneo la hifadhi ya Ngorongoro, hifadhi za Taifa na maeneo mengine.

17.2 Kutangaza na Kukuza Utalii

17.2.1 Kukosekana kwa Tafiti Zinazoonesha Moja kwa Moja Kinachowavutia Watalii Kutembelea Vivutio vya Utalii Nchini

Wizara ya Maliasili na Utalii, Bodi ya Utalii Tanzania, Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro, na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa zimekuwa mhimiili mkuu katika kutangaza na kukuza utalii nchini. Taasisi hizi zimekuwa zikiendesha programu mbalimbali za kutangaza na kukuza utalii nchini ikiwa pamoja na utalii wa ndani na wa kimataifa. Pia, zimekuwa zikiratibu na kushirikiana na wadau mbalimbali katika sekta ya utalii kama vile makampuni yanayomiliki hoteli za kitalii, makampuni ya utalii, watoahuduma

za kitalii, jamii zinazozunguka mbuga, pamoja na vyombo vyahabari ili kuongeza idadi ya watalii na kuongeza thamani ya pato la sekta ya utalii.

Juhudi kubwa zimekuwa zikifanywa kuboresha mambo yanayochochea kukua kwa sekta ya utalii nchini ikiwepo kutangaza vivutio vyahabari ili kuongeza idadi ya watalii, kuboresha miundombinu muhimu kwenye maeneo ya vivutio vyahabari ili kuongeza idadi ya watalii, kuongeza ufanisi na elimu juu ya vivutio vyahabari ili kuongeza idadi ya watalii, kuboresha usafiri na huduma za usafiri, kuwezesha uwekezaji wa mahoteli na huduma mbalimbali katika sekta. Mambo haya yote yanachangiwa na hali ya utulivu na amani nchini.

Hata hivyo, nilibaini kutokuwepo kwa tafiti kwa sekta au kwa taasisi binafsi ili kubainisha ni kwa kiwango gani mambo yanayofanywa katika sekta ya utalii au yanayofanywa na taasisi yanachangia ukuaji wa sekta ya utalii hasa kuongeza idadi ya watalii wa ndani na wa kimataifa. Tafiti hizo zingewezesha ufanisi wa mipango na mgawanyo wa rasilimali ambapo fedha na rasilimali zingetengwa kulingana na umuhimu na aina ya kivutio cha utalii. Tafiti hizo zingewezesha kupima ufanisi wa hatua zinazochukuliwa kutangaza na kukuza sekta ya utalii.

Kwa mujibu wa taasisi za serikali katika sekta ya utalii, ukuaji wa sekta ya utalii hautokani na jitihada katika jambo moja pekee bali hutokana na muunganiko wa jitihada za pamoja. Hivyo, nilibaini kuwa mgawanyo wa fedha na rasilimali katika kutangaza na kukuza utalii unafanywa kulingana na fedha zilizopo na si kwa kuzingatia umuhimu. Kwa hiyo, ipo hatari ya kuwa fedha na rasilimali nyingi zinaelekezwa katika mambo yenye mchango mdogo katika kutangaza na kukuza utalii na kinyume chake. Kulingana na hali ya sasa, hakuna namna ya moja kwa moja ya kupima mchango wa kila jambo linalofanywa katika kukuza utalii nchini.

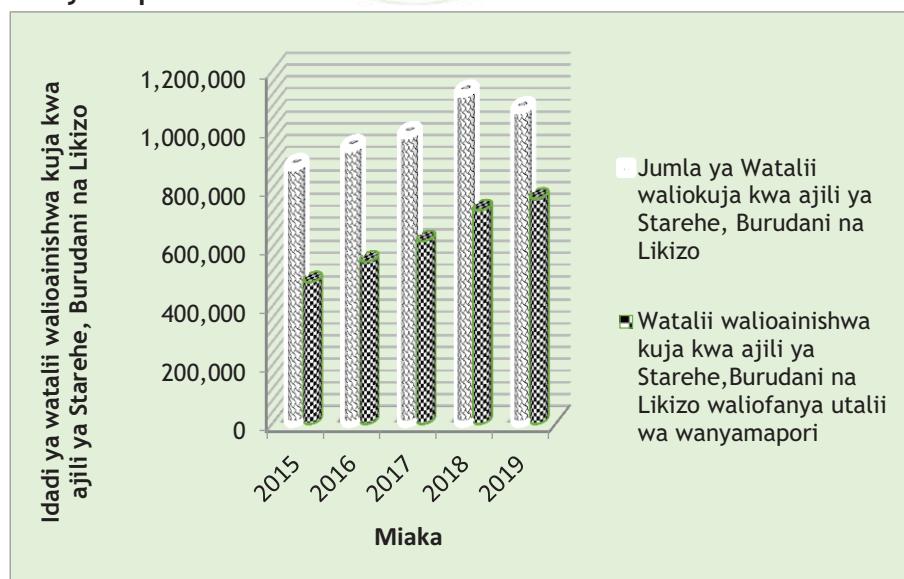
Ninapendekeza Serikali ihakikishe tafiti zinafanyika kubaini mchango wa jitihada zinazofanywa katika kukuza utalii nchini na kwa taasisi husika ili kuwezesha ufanisi katika kupanga, kutekeleza na kupima matokeo ya kila jambo linalofanywa kukuza na kutangaza utalii.

17.2.2 Sekta ya Utalii kuwa Tegemezi katika Utalii wa Wanyamapor Kuliko Aina Zingine za Utalii

Kwa ujumla, utalii unamaanisha hali ya watu kusafiri kutoka maeneo yao ya makazi kwenda sehemu zingine kwa kipindi kisichopungua saa 24 na kisichozidi miezi sita kwa lengo la kustarehe. Utalii unaweza kuwa wa namna tofautitofauti kutegemeana na malengo ya mtalii mwenyewe. Unaweza kuwa utalii wa vivutio maalumu, utalii wa mazingira, utalii wa kilimo, utalii wa kibiashara, na utalii wa starehe. Pia, unaweza kuwa utalii wa kitamaduni, utalii wa kijamii, utalii wa burudani, utalii wa kimichezo, utalii wa wanyamapor, na utalii wa fukwe.

Wakati wa ukaguzi wa taasisi za serikali zilizo katika sekta ya utalii, nilibaini kuwa sekta ya utalii nchini hasa Tanzania Bara, inategemea zaidi utalii wa wanyamapor tofauti na Tanzania visiwani (Zanzibar) ambapo utalii wa aina zingine ndiyo umeshamiri. Ukiachilia mbali mgawanyo asilia wa rasilimali za utalii nchini, Tanzania Bara imewekeza zaidi katika utalii wa wanyamapor kuliko aina zingine za utalii. Kutohana na hali hiyo, mapato ya utalii yanatokana zaidi na utalii wa wanyamapor.

Kielelezo Na. 21: Mwenendo wa watalii waliokuja nchini kwa ajili ya Starehe, Burudani na Likizo kufanya utalii wa wanyamapor -TANAPA

Pamoja na jitihada zinazofanywa kunyanya na kukuza aina zingine za utalii bado utalii wa wanyamaporu umekuwa msingi mkuu wa sekta ya utalii.

Hali ya sekta kutegemea aina moja ya utalii kama msingi wake mkuu inahatarisha ustawi wa sekta ya utalii na kuiweka sekta katika hatari ya kuporomoka endapo kutatokea janga kwa wanyamaporu kama vile magonjwa ya wanyamaporu.

Pia utegemezi wa aina hii unafifisha na kuzorotesha ukuaji wa sekta ya utalii kwa kuwa fursa katika aina zingine za utalii hazitumiwi vizuri.

Ninapendekeza serikali kuandaa na kutekeleza mkakati wa kuhakikisha kuwa, pamoja na utalii wa wanyamaporu, aina zingine za utalii zinatangazwa na kukuzwa vyakutosha ili kupanua wigo wa mapato katika sekta ya utalii.

- 17.3 Mfumo na Uratibu wa Kitaasisi katika Kusimamia Sekta ya Utalii Nchini**
- 17.3.1 Kutoratibiwa kwa Shughuli za Utangazaji na Ukuzaji wa Utalii Baini ya Taasisi za Serikali**

Kutangaza utalii ni mionganini mwa vigezo muhimu vinavyochangia kukuza sekta ya utalii nchini. Kwa kutambua umuhimu wa kazi hiyo, Bodi ya Utalii Tanzania imepewa jukumu la kuongoza harakati za kuitangaza Tanzania kuwa kivutio bora cha utalii, huku ikisaidiana na mamlaka zingine katika sekta ya utalii. Kwa kuwa sekta ya utalii nchini inategemea utalii wa wanyamaporu.

Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa zimekuwa mstari wa mbele katika kutangaza utalii na zimekuwa na mchango mkubwa.

Kwa kipindi cha mwaka wa fedha 2019/20, Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa zilitumia jumla ya shilingi bilioni 26.86.

**Jedwali Na. 55: Fedha Zilizotumiwa na NCAA na TANAPA
Kutangaza Utalii Mwaka 2019/20**

Taasisi	Fedha Zilizotumiwa na Taasisi yenye (Sh.)	Fedha Zilizopelekwa Bodi ya Utalii ikiwa Mchango wa Maonesho ya Utalii (Sh.)	Fedha Zilizopelekwa Wizara ya Maliasili na Utalii (Sh.)	Jumla ya Fedha Zilizotumiwa na Taasisi kwa Shughuli za Kutangaza Utalii (Sh.)
Ngorongoro	3,400,255,839	114,061,075	3,637,647,000	7,151,963,914
TANAPA	12,104,152,000	1,045,123,000	6,561,041,000	19,710,316,000
Jumla	15,504,407,839	1,159,184,075	10,198,688,000	26,862,279,914

Nilibaini shughuli za utangazaji zinazofanywa na Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro, Mamlaka ya Hifadhi za Taifa, Bodi ya Utalii Tanzania, na Wizara ya Maliasili na Utalii kuititia idara yake ya utalii hazijaunganishwa kimkakati ili kuongeza ufanisi katika kutangaza utalii. Taasisi hizi kila moja ina utaratibu na mikakati yake ya kutangaza vivutio vya utalii ambavyo hazijaoanishwa ili kuwa na mtazamo au mwelekeo wa aina moja katika kufikia lengo la pamoja kama nchi katika kukuza utalii. Kwa mfano, Bodi ya Utalii Tanzania haina mpango-mkakati katika kutangaza na kukuza utalii wa ndani bali ilikuwa na mpango-mkakati wa kutangaza utalii wa Tanzania nje ya nchi.

Hata hivyo, mpango huo ulikwisha muda wake tangu mwaka 2012. Mamlaka ya Hifadhi za Taifa haijawahi kuwa na mpango-mkakati wa kutangaza na kukuza utalii bali imekuwa ikifanya shughuli za kutangaza na kukuza utalii kutegemeana na fedha za bajeti za zinazotengwa kila mwaka. Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro haina mwendelezo wa juhudzi za kutangaza na kukuza utalii kwa wanafunzi wa shule za msingi, sekondari na vyuo kama ambavyo ilifanya mwaka uliopita. Vivo hivyo, Wizara ya Maliasili na Utalii, ambavyo mkakati wake wa kutangaza vivutio vya utalii kwa kutumia wasanii wa ndani haujahuishwa na taasisi zingine na hivyo kukosa dira na mwendelezo.

Ninapendekeza Serikali kuititia Bodi ya Utalii ihakikishe inaandaa na kutekeleza mkakati wa pamoja wa kutangaza na kukuza utalii nchini ambao utaunganisha na kuoanisha shughuli za utangazaji utalii kwa kila taasisi na wadau wengine katika sekta na

kubainisha wajibu wa kila taasisi/ mdau katika kutekeleza mkakati huo.

17.3.2 Athari za Mlipuko wa Ugonjwa wa Virusi vya Korona (UVIKO) na Hatua za Kukabiliana Nazo

Mlipuko wa ugonjwa wa Korona uliathiri sekta mbalimbali ikiwemo utalii kutokana na zuij la kusafiri. Pamoja na juhudzi za Serikali katika kukabiliana na janga la UVIKO na kufungua mipaka yake kuruhusu watu na watalii mbalimbali kuingia nchini, mataifa mengine bado yalikuwa hayajaweza kukabiliana na ugonjwa huo na yaliendelea kufunga mipaka ya nchi zao. Hivyo, hapakuwa na ruhusa ya kutoka au kuingia katika nchi hizo. Janga la UVIKO liliathiri nchi nydingi ambazo zimekuwa zikileta watalii wengi nchini na hivyo kusababisha kupungua kwa idadi ya watalii na mapato kwa mwaka wa fedha 2019/20 kama **Jedwali Na. 56** na **Jedwali Na. 57** yanavyoonesha.

Jedwali Na. 56: Athari za UVIKO Kwenye Idadi ya Watalii

Jina la Taasisi	Idadi ya Watalii (2019/20)	Idadi ya Watalii (2018/19)	Tofauti
TANAPA	1,328,633	1,501,976	173,343
NCAA	609,984	701,891	91,907

Jedwali Na. 57: Athari za UVIKO kwenye Mapato ya Utalii

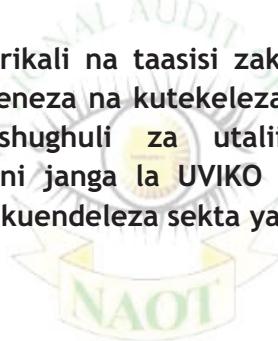
Jina la Taasisi	Mapato ya Utalii (Sh.) (2019/20)	Mapato ya Utalii (Sh.) (2018/19)	Tofauti (Sh.)
TANAPA	251,805,883,647	276,211,346,635	24,405,462,988
NCAA	121,625,250,000	140,813,800,000	19,188,550,000
Jumla	373,431,133,647	417,025,146,635	43,594,012,988

Nilibaini kuwa miradi mbalimbali katika sekta ya utalii ilahirishwa na mengine kusitishwa kutokana na ama kukosekana kwa fedha za mapato ya utalii zilizotarajiwa kufadhili miradi hiyo au kukwama kwa shughuli za kiuratibu katika kutekeleza miradi hiyo kutokana na UVIKO. Baadhi ya miradi hiyo ni mradi wa Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro wa ujenzi wa barabara ya Loduare - Golin inayounganisha Wilaya ya Karatu na Hifadhi ya Taifa ya Serengeti kuititia Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro yenyeye urefu wa kilomita 83 ambayo ilitakiwa ijengwe kwa kiwango cha zege kwa fedha za mapato ya utalii.

Ujenzi wa barabara hii ulilenga kutekeleza mkakati na mbinu za kuongeza mapato ya utalii na kupunguza hasara za kiuchumi zikijumuisha zile za matengenezo ya magari kutokana na ubovu wa barabara hii. Kwa upande wa Mamlaka ya Hifadhi za Taifa, UVIKO uliathiri utekelezaji wa miradi 28 ya maendeleo yenyе thamani ya shilingi bilioni 13.07. Kwa upande wa Bodi ya Utalii Tanzania, iliahirisha programu za kutangaza utalii kama vile kusitishwa kwa maonesho ya Utalii ya Kimataifa.

Aidha, nilibaini Mamlaka ya Eneo la Hifadhi ya Ngorongoro na Mamlaka ya Hifadhi za Taifa zilitengeneza na kutekeleza mkakati wa kuendesha shughuli za mamlaka zao na utalii wakati wa UVIKO-19. Hata hivyo, mikakati na hatua zilizochukuliwa kipindi hicho zilikuwa za muda mfupi wakati janga la UVIKO bado linaendelea katika nchi zinazoleta watalii wengi nchini na haijulikani ni lini janga hili litaisha au kudhibitiwa.

Ninapendekeza Serikali na taasisi zake kwenye sekta ya utalii ihakikishe inatengeneza na kutekeleza mkakati wa muda mrefu wa kuendesha shughuli za utalii wakati wote ambao haijajulikana ni lini janga la UVIKO litadhibitiwa na kutafuta mbinu mbadala za kuendeleza sekta ya utalii.

SURA YA KUMI NA NANE

UFANISI WA MAMLAKA ZA UDHIBITI KATIKA KUTEKELEZA MAJUKUMU YAO

18.0 Utangulizi

Mamlaka za udhibiti zinajumuisha Mashirika ya Umma au Wakala wa Serikali zenyne wajibu na uhuru wa kusimamia sekta maalumu na mienendo katika kufuata matakwa ya kanuni, sheria na taratibu zilizowekwa katika sekta husika.

Serikali ilianzisha mamlaka za udhibiti kama nyenzo ama vyombo vyta kudhibiti masuala mbalimbali yakiwemo ya namna ya uendeshaji wa taasisi/mashirika ya umma na mashirika binafsi. Lengo ni kuweka misingi ya maelewano, uwiano na usawa baina ya watu, taasisi za umma na taasisi binafsi katika kufanya shughuli zao ama kutekeleza majukumu yao na kulinda maslahi ya umma bila kuathiri ukuaji wa sekta husika katika kutekeleza majukumu ya kiudhibiti.

Kuna zaidi ya mamlaka za udhibiti 57 zilizoanzishwa na Serikali kufanya majukumu mbalimbali ya kiudhibiti nchini. Baadhi ya mamlaka zinasimamia mienendo ya mashirika ya umma na zingine zinasimamia shughuli za moja kwa moja. Kila mamlaka ya udhibiti imeanzishwa kwa sheria mahususi ambazo ndizo zinazipa mamlaka hizo uwezo ya kutekeleza shughuli zao.

Ukaguzi wangu ulijumuisha mapitio ya ufanisi wa mamlaka za udhibiti katika kutekeleza majukumu yao. Nilibaini mapungufu na changamoto mbalimbali zinazozikabili mamlaka hizo zikiwemo kukosekana kwa fedha na watumishi katika kutekeleza majukumu yao; kutokua na teknolojia za kuongeza ufanisi katika kutekeleza majukumu yao ya kiudhibiti; na mapungufu katika kuwianisha michakato ya udhibiti baina ya mamlaka za udhibiti hali inayopelekea mwingiliano wa majukumu na kuathiri shughuli za udhibiti na ufuataji wa kanuni, sheria na taratibu.

Hivyo, sura hii inaelezea kwa ufupi mambo yaliyobainika kuathiri ufanisi ya Mamlaka za Udhibiti katika kutekeleza majukumu yao kama ifuatavyo:

18.1 Kuchelewa Kupitisha Mapendekezo ya Mabadiliko ya Sheria, Kanuni na Sera Zinazotumiwa Kusimamia Shughuli za Udhibiti

Sheria za uanzishaji wa mamlaka za udhibiti zinazipa nguvu za kisheria mamlaka hizo na msingi wa namna ya kutekeleza kazi za udhibiti. Sera za kitaifa zinatoa mtazamo, mwelekeo na mfumo wa utendaji kazi wa nchi juu ya mambo yaliyotajwa katika sera husika na hivyo kuzisaidia mamlaka za udhibiti kutengeneza dira na mipango ya kitaasisi katika kutekeleza majukumu yake. Inapotoka kuna ombwe la kisheria, kanuni ama sera katika kutoa mwongozo wa kiudhibiti, mapendekezo ya mabadiliko na maboresho ya sheria, kanuni ama sera hutolewa ili kuwezesha shughuli za udhibiti kufanywa kwa ufanisi na kwa mujibu wa sheria, kanuni na sera husika.

Wakati wa ukaguzi, nilibaini kasi ndogo ya mchakato wa kupitisha mabadiliko ya sheria kwa mamlaka za udhibiti tano (5) ambazo zilianza mchakato wa marekebisho ya sheria, kanuni ama sera zinazotoa miongozo katika udhibiti. Mapendekezo hayo yanalenga kuboresha kwa kuweka sheria ama sera kutoana na mapungufu ya kisheria yaliyobainishwa kwa lengo la kuongeza ufanisi katika shughuli za udhibiti. Mamlaka hizo ninafafanuliwa hapa chini.

18.1.1 Tume ya Ushindani wa Biashara (FCC)

Tume ya Ushindani wa Biashara ni chombo huru cha Serikali kilichoanzishwa kwa Sheria ya ushindani namba 8 ya mwaka 2003 kwa lengo la kukuza na kulinda ufanisi na uadilifu katika ushindani wa kibashara nchini na kuwalinda wateja kutoana na udanganyifu na mienendo isiyofaa katika biashara. Malengo makuu ya sheria ya ushindani ni kuongeza ufanisi katika uzalishaji, ugawaji na usambazaji wa bidhaa na huduma. Hata hivyo, nilibaini kuwa Sheria ya Nembo na Maelezo ya Bidhaa ya Mwaka 1963 ambayo inatoa mwongozo wa matumizi ya nembo na maelezo ya bidhaa kulingana na biashara husika haijatoa mwongozo wa kisheria juu ya hatua gani zichukuliwe kudhibiti bidhaa ambazo hazzoneshi mahali zilipozalishwa. Kukosekana kwa mwongozo wa kisheria kwa bidhaa za namna hiyo kunaiweka nchi katika hatari ya kuruhusu bidhaa bandia kuwafikia watumiaji na kuhatarisha usalama wa afya zao. Kutoana na mapungufu hayo, nilibaini shehena 20 kati ya 45 za

bidhaa ziliruhusiwa kuingia katika soko hali ya kuwa maelezo ya bidhaa hizo hayaoneshi mahali zilikotengenezwa.

Kutokana na mapungufu hayo ya kisheria, na kwa lengo la kuongeza udhibiti wa bidhaa, Tume ilipendekeza mabadiliko ya sheria; lakini hadi wakati wa ukaguzi mwezi Novemba 2020 mabadiliko hayo hayakuwa yamepelekwa Wizarani kwa ajili ya kupitishwa.

18.1.2 Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania (GBT)

Bodi ya Michezo ya Kubahatisha ni chombo cha Serikali kilichoundwa kudhibiti michezo ya kubahatisha nchini ya Sheria Na. 41 ya Michezo ya Kubahatisha ya Mwaka 2003. Bodi hii ina wajibu wa kusimamia na kudhibiti mwenendo wa uendeshaji wa shughuli za michezo ya kubahatisha nchini.

Wakati wa ukaguzi, nilibaini kuwa sheria na kanuzi za Bodi ya Michezo ya Kubahatisha hazina kipengele cha hatua za kisheria za kuwawajibisha waendeshaji wa michezo ya kubahatisha wanaokiuka matakwa ya kisheria. Menejimenti ya Bodi ya Michezo ya Kubahatisha ilipeleka mapendekezo ya mabadiliko ya kanuni za michezo ya kubahatisha ili pamoja na marekebisho mengine, kuongeza kipengele cha hatua za kuchukua kisheria kwa wanaokiuka sheria na kanuni za michezo ya kubahatisha ili kuiwezesha Bodi kuchukua hatua. Hata hivyo, hadi wakati wa ukaguzi mwezi Oktoba 2020, mapendekezo hayo yalikuwa bado hayajapitishwa.

18.1.3 Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA)

Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania ilianzishwa chini ya Sheria ya Bima Na. 10 ya Mwaka 2009 ikiwa na majukumu ya kuratibu sera na kusimamia mambo mengine yanayohusu bima nchini. Mwaka 2014, TIRA ilipendekeza kuwepo kwa Sera ya Taifa ya Bima na ikawasilisha rasimu ya sera hiyo Wizara ya Fedha na Mipango kwa hatua zaidi. Sera hiyo, pamoja na mambo mengine, inalenga kuisaidia nchi kuvutia uwekezaji wa moja kwa moja wa kigeni kwa ustawi na ukuaji endelevu wa uchumi. Kwa sasa kuna mapungufu ya miundombinu ya soko la bima ambayo yatatatuliwa ikiwa kutakuwa na sera mwafaka itakayoongoza na kutoa utaratibu mzuri wa ukuzaji wa sekta ya bima. Mapungufu hayo ni pamoja na

wigo mdogo wa huduma ya bima, kutolindwa kikamilifu kwa maslahi ya watumiaji wa bima, na kutokuwepo kwa viwango mahususi vyta fidia kwa wahanga wa ajali mbalimbali katika soko la bima. Maeneo mengi ya vijijini hayajafikiwa na huduma za bima. Mahakama na makampuni ya bima yameachiwa nguvu ya kuamua kiwango cha fidia kwa waathirika wa ajali mbalimbali hali inayoweza kusababisha kukandamizwa kwa waathirika wa ajali. Pia, ukosefu wa fedha na teknolojia katika sekta ya bima nchini unasababisha sehemu kubwa ya bima za miradi mikubwa ya maendeleo kuchukuliwa na makampuni ya nje na hivyo kuathiri uchumi wa ndani ya nchi. Kupitishwa na kutekelezwa kwa ukamilifu kwa sera hiyo kunatarajiwa kuongeza mtazamo chanya wa jamii katika sekta ya bima na kutaisaidia Serikali kuendesha na kutekeleza mfumo wa bajeti wa nchi kwa uhakika na utaratibu mzuri zaidi kwa kuhamishia vihatarishi kwenye mifumo ya kibima.

Hata hivyo, ukaguzi wangu ulibaini kuwa, hadi kufikia kipindi cha ukaguzi mwezi Novemba 2020, rasimu ya Sera ya Taifa ya Bima haikuwa imepitishwa na ipo katika hatua za uchakataji katika Wizara ya Fedha na Mipango. Hivyo, bado sekta ya bima inaendeshwa kwa kutumia Sheria ya Bima ya Mwaka 2009 na kanuni zake.

18.1.4 Mamlaka ya Udhibiti Usafiri Ardhini (LATRA)

Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini (LATRA) ilianzishwa na Sheria ya Bunge Na. 3 ya 2019 kwa ajili ya kudhibiti sekta ya usafiri wa nchi kavu hasa usafirishaji wa bidhaa na watu, reli na usafiri wa kebo. Nilibaini kuwa muundo wa kisheria wa sasa hautoi picha ya moja kwa moja juu ya mamlaka ya LATRA katika kutoa leseni za uendeshaji wa biashara kwa Shirika la Reli Tanzania na TAZARA.

LATRA iko katika mchakato wa kufanya Marekebisho ya kanuni ambazo zitaiwezesha kuwa na mamlaka ya kutoa leseni kwa mashirika yanayofanya biashara ya usafirishaji kwa njia ya reli kama vile TRC na TAZARA. Pia, sheria ya TAZARA iko katika mchakato wa kufanyiwa marekebisho ili kutambua mamlaka ya LATRA katika usalama wa huduma za reli ya TAZARA.

18.1.5 Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC)

Shirika la Wakala wa Meli Tanzania lilianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania ya Mwaka 2017. Majukumu ya Shirika ni kusimamia na kudhibiti sekta ya usafiri wa majini, kuwezesha biashara ya usafirishaji majini, na kufanya biashara ya wakala wa meli.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa TASAC haikuwa na kanuni za kusimamia na kudhibiti vivuko vya serikali vinavyomilikiwa na TEMESA. Kwa mujibu wa menejimenti ya TASAC, kanuni zinafanyiwa mabadiliko na rasimu ya mabadiliko ilishajadiliwa na wadau mwezi Disemba 2020. Kanuni hizo zinasubiri kupelekwa kwenye Bodi ya TASAC na baadaye Wizarani kwa hatua zaidi.

Ninapendekeza Serikali ihakikishe kasi ya mchakato wa kupitisha mabadiliko ya sheria, kanuni na sera inaongezeka ili kuwa na mfumo wa kisheria uliokamilika katika kila sekta na kuziongezea nguvu na uwezo wa kisheria mamlaka za udhibiti katika kutekeleza na kuongeza ufanisi wa shughuli za mashirika hayo.

18.2 Mamlaka za Udhibiti kukosa Rasilimali na Uwezo wa kutosha kutekeleza Majukumu ya Udhibiti kwa Ukamilifu

Mamlaka za uzidhibiti zimepewa majukumu makubwa ya kulinda maslahi ya umma na kuweka miundombinu na mazingira bora ya ukuaji wa sekta zilizo chini ya usimamizi wa mamlaka hizo. Kuwa na rasilimali za kutosha ni mionganini mwa mambo muhimu katika kuwezesha ufanisi wa mamlaka za udhibiti.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa mamlaka nyingi za udhibiti hasa zinazotegemea ruzuku kutoka serikalini ziliwu zinakabiliwa na ukosefu wa fedha au rasilimali za kutosha kutekeleza majukumu yao kikamilifu. Hali hii ilizifanya mamlaka za udhibiti kupunguza wigo wa kutekeleza majukumu yake na hivyo kujikuta zinafanya kazi kulingana na fedha zilizopo na si kulingana na mipango zilizojiwekea kwa kipindi husika. Nilibaini kuwa fedha zilizopangiwa bajeti hazikuletwala kwa ukamilifu kutoka Serikalini (**Jedwali Na 58**). Sehemu kubwa ya fedha ambazo hazikuletwala ziliwu kwa ajili ya shughuli za maendeleo za kuongeza ufanisi katika kusimamia sekta na kuziimarisha mamlaka hizi.

Jedwali Na. 58: Fedha Zilizopokelewa na Mamlaka za Udhibiti Kulinganisha na Bajeti ya Mwaka 2019/20

Na	Jina La Taasisi	Kiasi Kilichok asimiwa (Sh.milio ni)	Fedha Zilizopo kelewa (Sh.mili oni)	Kiasi ambacho hakikup okelewa (Sh.mili oni)	Asilimi a ya Kiasi ambacho kilipok elewa (%)	Asili mia ya Kiasi amba cho hakik upok elew a (%)
1	Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje Nchi (EPZA)	13,253	1,108	12,145	8	92
2	Bodi ya Udhibiti wa Stakabadhi Ghalani (WRRB)	1,360	356	1,004	26	74
3	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari (MPRU)	3,805	1,362	2,443	36	64
4	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	9,466	4,028	5,438	43	57
5	Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za Usafiri wa Nchi Kavu (LATRA-CCC)	691	300	391	43	57
6	Baraza la Elimu ya Ufundji Tanzania (NACTE)	7,626	3,936	3,690	52	48
7	Bodi ya Tumbaku Tanzania	1,851	1,024	827	55	45
8	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania (COSTECH)	5,611	3,159	2,452	56	44
9	Shirika la Miliki Bunifu (COSOTA)	611	355	256	58	42
10	Baraza la Sanaa Tanzania (BASATA)	1,452	917	535	63	37
11	Bodi ya Usajili wa Wahandisi (ERB)	3,283	2,074	1,209	63	37
12	Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA)	28,518	19,950	8,568	70	30
13	Baraza la Usuluhishi (FCT)	2,823	1,886	937	67%	33%
14	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB)	14,590	10,049	4,541	69	31
15	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	1,593	1,100	493	69%	31%
16	Bodi ya Usanifu wa Majenzi na Upimaji (AQSRB)	1,226	896	330	73	27

Na	Jina La Taasisi	Kiasi Kilichok asimiwa (Sh.milio ni)	Fedha Zilizopo kelewa (Sh.mili oni)	Kiasi ambacho hakikup okelewa (Sh.mili oni)	Asilimi a ya Kiasi ambacho kilipok elewa (%)	Asili mia ya Kiasi amba cho hakik upok elew a (%)
17	Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA)	1,046	771	275	74	26
18	Bodi ya Korosho Tanzania	1,149	895	254	78	22
19	Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma (PPRA)	8,193	6,439	1,754	79	21
20	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzania (TMDA)	5,138	4,185	953	81	19
21	Bodi ya Maziwa Tanzania	411	338	73	82	18
22	Baraza la Michezo Tanzania	781	673	108	86	14
23	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	12,759	11,388	1,371	89	11
24	Baraza la Taifa la Biashara Tanzania (TNBC)	1,336	1,201	135	90	10
25	Tume ya Vyuo Vikuu Tanzania (TCU)	1,972	1,774	198	90	10
26	Mamlaka ya Kudhibiti Petroli Mkondo wa Juu (PURA)	2,241	2,026	215	90	10
Jumla		132,785	82,190	50,595	62	38

Chanzo: Taarifa za Fedha

Pia, nilibaini kuwepo kwa upungufu wa wafanyakazi katika Mamlaka za Udhibiti hali inayoathiri mifumo ya ndani ya uendeshaji wa taasisi, kupunguza wigo wa utoaji huduma za udhibiti, na kulazimika kutumia watu wa nje kufanya shughuli za msingi. Kwa mfano, kwa mwaka wa fedha 2019/20, Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma (PPRA), ililazimika kutumia shilingi milioni 948.13 kuwalipa wataalamu 58 waliongibia nao mikataba ili kuisaidia mamlaka hiyo kufanya ukaguzi wa manunuzi katika taasisi mbalimbali nchini.

Ninapendekeza Serikali itazame upya mfumo wa utoaji fedha kwa Mamlaka za Udhibiti na kutekeleza mfumo ambao

utaimarisha upatikanaji wa fedha na rasilimali zingine za kutosha kuziwezesha kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi na kwa ukamilifu.

18.3 Ufahamu mdogo wa Jamii juu ya Uwepo wa Mamlaka za Udhibiti na Kazi Zao

Mamlaka za udhibiti zina majukumu makubwa ya kulinda maslahi ya umma na ustawi wa ukuaji wa sekta wanazozisimamia. Ni muhimu kwa jamii na wadau mbalimbali kufahamu uwepo wa taasisi hizi, kazi zao, upatikanaji wa huduma zao, na namna zinavyoweza kufikiwa na jamii ama wadau mbalimbali.

Nilibaini kuwepo kwa juhudini za mamlaka hizi katika kujitangaza kwa jamii na wadau mbalimbali juu ya uwepo wao, kazi zao na namna zinavyoweza kufikiwa. Hata hivyo, nilibaini kuwa njia zinazotumika kujitangaza, wadau wanaohusishwa, na mawanda ya kujitangaza hayatoshelezi kuifanya jamii pana ya Watanzania kutambua uwepo wa wake na kazi zake.

Kwa mfano, juhudini za kujitangaza zinazofanywa na Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za LATRA, Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za EWURA, Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za TCRA, Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za TCAA na mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA) kwa washiriki wanaowachagua hazijatosha kuleta athari chanya za kufahamika kwa taasisi hizi. Pia, hakuna mbinu na utaratibu wa kupata mrejesho juu ya athari na ufanisi wa juhudini na hatua zinazochukuliwa na mamlaka kujitangaza kwa jamii na wadau mbalimbali.

Hivyo, mamlaka nyingi za udhibiti zimekuwa zikifahamika kwa watu na wadau wachache. Mamlaka nyingi hazifahamiki kwa jamii kuwa zipo, zina kazi gani, zinatoa huduma gani na zinaifikiwaje na jamii. Hali hii inainyima fursa jamii na wadau mbalimbali kupeleka malalamiko, maoni ama kupata msaada kutoka kwa mamlaka husika pindi wanapohitaji msaada.

Ninapendekeza Serikali kuhakikisha mamlaka za udhibiti (a) zinatengeneza na kutekeleza mikakati yenye ufanisi katika kujitangaza ili kuiwezesha jamii na wadau mbalimbali

kuzifahamu na ziweze kufikiwa (b) kuanzisha na kutekeleza utaratibu wa kupata mrejesho wa ufanisi wa kazi zao kutoka kwa jamii na wigo wa wadau mbalimbali kutoa changamoto zao.

18.4 Matumizi ya Teknolojia katika kuwezesha ufanisi wa utekelezaji wa majukumu ya kiudhibiti

Kuweka miundombinu ya teknolojia inayowanishaa na kuhuishaa mamlaka ya taasisi katika udhibiti kunawezesha ufanisi katika kutekeleza majukumu ya kiudhibiti. Teknolojia inawezesha mamlaka kuifikia jamii katika wigo mpana zaidi; na huongeza na kurahisisha mamlaka kufahamika zaidi na kufikiwa kwa urahisi katika kutoa huduma.

Pia, teknolojia inawezesha upatikanaji na uchambuzi wa takwimu mbalimbali kwa urahisi na ufanisi zaidi kwa ajili ya kufanya maamuzi mbalimbali.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwepo kwa Mamlaka za Udhibiti ambazo hazijawekeza kwenye mifumo ya kiteknolojia katika kutekeleza majukumu yao ya msingi.

Mamlaka nyingi zinatekeleza majukumu yao kwa utaratibu wa kawaida na si kwa kutumia mifumo ya kiteknolojia. Utaratibu huu hauna ufanisi kwa kuwa ni ngumu kufikiwa na watu wote katika wigo mpana kwa kuwa baadhi ya mamlaka za udhibiti zina ofisi sehemu moja na si katika maeneo mengi nchini. Kwa mfano, Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma TCAA ingekuwa na mifumo ya kiteknolojia katika kukusanya malalamiko na madai ya abiria na watumiaji wa usafiri wa anga, ingekuwa na ufanisi mkubwa katika kubaini udhaifu wa huduma za usafiri wa anga na kuchukua hatua stahiki dhidi ya watoahuduma ili kulinda maslahi ya umma. Vivyo hivyo, ingekuwa kwa TCRA CCC, NEEC, MPRU na taasisi zingine ambazo hazina mifumo ya kiteknolojia katika kutekeleza majukumu yao.

Pia, nilibaini kuwa kulikuwa na baadhi ya taasisi kama vile TIRA, TBS, LATRA na GBT ambazo zilikuwa na mifumo ya TEHAMA katika kutekeleza majukumu yao. Hata hivyo, si majukumu yote ya kimamlaka ya taasisi hizo yametengenezewa mifumo katika utekelezaji wake. Bado kuna baadhi ya majukumu yanafanywa nje

ya mifumo ya TEHAMA. Pia, kwa taasisi zenyenye mifumo, bado kulikuwa na uhitaji wa mifumo hiyo kuboreshwa zaidi ili nayo iweze kuwa na ufanisi kikamilifu.

Hali hii inaashiria kuwa, kiwango cha uwekezaji wa TEHAMA katika mamlaka za udhibiti bado ni kidogo na hivyo kunahitajika uwekezaji zaidi ili kuongeza ufanisi katika kutekeleza majukumu yao.

Ninapendekeza Serikali ihakikishe mamlaka za udhibiti zinawekeza kwenye teknolojia katika kutekeleza majukumu yao ya kisheria kwa kadiri inavyohitajika ili kuongeza ufanisi wa kutekeleza majukumu yao na kutoa huduma.

18.5 Mapungufu katika Uhuishaji wa Michakato ya Udhibiti baina ya Mamlaka za Udhibiti

Uhuishaji wa kazi za udhibiti baina ya mamlaka za udhibiti unawezesha ufanisi na mawasiliano bora baina ya mamlaka hizo na wadau wa sekta zinazosimamiwa. Wakati wa ukaguzi nilibaini matukio yanayoonesha kuwa mamlaka ya kiudhibiti ya taasisi moja kwa nyingine hayako bayana ambapo kuna wakati mamlaka moja kutekeleza majukumu ya mamlaka nyingine. Baadhi ya taasisi ambazo mamlaka yake yanaingiliana:

i) Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) dhidi ya Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA)

Majukumu ya Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) juu ya usimamizi wa baharini, mazingira ya baharini, ulinzi, na usalama baharini unajumuisha kusimamia Sheria ya Meli za Biashara kama ilivyoelezwa katika Kifungu cha 11(1)(a) cha Kanuni za Wakala wa Meli Tanzania za Mwaka 2017. Pia, Kanuni Na. 4 ya Wakala wa Meli Tanzania (*Waendeshaji wa Vituo vya Bandari*) 2020 inakataza mtu ama taasisi yeyote kufanya shughuli za bandari bila kuwa na leseni halali inayotolewa na Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC). Pia, Kanuni ya 6 ya Kanuni hizo inamtaka mtu ama taasisi yeyote yenye lengo la kufanya shughuli za bandari kutuma maombi ya kupatiwa leseni kwa Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (TASAC) kabla ya kuanza kazi zake.

Hata hivyo, wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa, Mamlaka ya Bandari Tanzania iliendesa shughuli zake bila kuwa na leseni kutoka kwa Shirika la Wakala wa Meli Tanzania (TASAC). Kwa mujibu wa Sheria ya Wakala wa Meli Tanzania ya mwaka 2017, kuwa na leseni kunamaanisha kuwa na kibali cha kuendesha huduma ya usafirishaji baharini kinachotolewa na mkurugenzi mkuu wa TASAC.

Huduma hizo zinajumuisha huduma za bandari za majini, huduma za bandari za nchi kavu na huduma za usafirishaji majini. Nilibaini kuwepo kwa mkanganyiko kuhusu Mamlaka ya Bandari Tanzania kuwa na leseni kwa kuwa uwepo wake na uendeshaji wa shughuli zake umetokana na sheria ya kuanzishwa kwake yaani Sheria ya Bandari Na.17 ya Mwaka 2004. Kwa maana hiyo, Mamlaka ya Bandari inaendesa shughuli zake hata bila kuwa na leseni kutoka TASAC. Hali hii inaathiri mamlaka ya kiudhibiti ya TASAC dhidi ya Mamlaka ya Bandari na hakuna uhuishaji wa kisheria uliofanyika hadi sasa ili kuweka bayana mwongozo wa kisheria katika eneo hili.

Ninapendekeza Serikali ihuishe sheria za TASAC na TPA ili kuondoa mkanganyiko na kuwezesha utekelezaji kikamilifu wa majukumu ya kiudhibiti.

ii) Mamlaka ya Udhibiti Usafiri Ardhini (LATRA) dhidi ya Shirika la Reli Tanzania (TRC) na TAZARA

Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini (LATRA) ina jukumu la kusimamia usafiri na huduma za usafiri wa ardhini kwa mujibu wa Kifungu cha 5 cha Sheria ya Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri wa Ardhini ya Mwaka 2019. Miongoni mwa kazi za LATRA ni kutoa, kuongeza muda ama kufuta vibali na leseni kwa waendeshaji wa huduma za usafiri wa ardhini.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa LATRA inatoa leseni na vibali ama kuongeza muda au kufuta leseni na vibali kwa wadau wengine kwenye sekta lakini haifanyi hivyo kwa Shirika la Reli Tanzania (TRC) wala TAZARA kwa kuwa kuna sheria zilizoanzisha TRC na TAZARA. Uwepo na ufanyaji kazi wa taasisi hizo hautegemei utaratibu wa leseni kutoka kwa LATRA. Pia, kwa mujibu wa Kifungu cha 2 cha Sheria ya Reli ya Tanzania-Zambia, viwango vya tozo katika kitabu cha tozo cha TAZARA haviwezi kubadilishwa na

yeote baina ya nchi wanachama. Kwa maana hiyo, LATRA haina mamlaka ya kuchukua hatua zozote juu ya viwango vya tozo vitakavyoamuliwa na TAZARA. Hali hii inaweza kuiathiri LATRA katika kutimiza majukumu yake ya kiudhibiti kwa taasisi hizi.

Kwa mujibu wa menejimenti ya LATRA, mchakato wa kuwepo kwa kanuni zitakazodhibiti hali hii unaendelea na unatarajiwa kukamilika mwaka 2021, ambapo inatarajiwa kwamba taasisi zinazoendesha shughuli za usafirishaji kwa njia ya reli zitatakiwa kupata leseni. Pia, Sheria mpya za TAZARA zipo katika mchakato wa kutengenezwa ili kuhuisha mamlaka ya LATRA kwa TAZARA.

Ninapendekeza Serikali ihuishe sheria za LATRA dhidi ya TRC na TAZARA ili kuondoa mkanganyiko na kuwezesha utekelezaji kikamilifu wa majukumu ya kiudhibiti.

SURA YA KUMI NA TISA

UFANISI WA TAASISI ZA UMMA KATIKA KUBORESHA UTOAJI WA HUDUMA KATIKA MAZINGIRA YA KIBIASHARA

19.0 Utangulizi

Serikali inapaswa kuboresha mazingira ya biashara kwa kutoa motisha kuwezesha ubunifu wa sekta binafsi na wadau wengine ili kuiwezesha Tanzania kuwa na ushindani wa kibiashara kwa kukuza uzalishaji, kuwezesha ubunifu, na kukuza muunganiko wa kiuchumi sambamba na ushirikiano wa ndani na nje ya nchi. Serikali inaendelea kukuza taasisi zake katika jitihada za kufikia Tanzania ya viwanda.

Wakati wa kupitia ufanisi wa taasisi za kimkakati nilibaini maeneo yanayohitaji maboresho ili kuimarisha utendaji kazi wa taasisi hizo. Taasisi nilizopitia zinajumuisha Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), Shirika la Simu Tanzania (TTCL), Shirika la Posta Tanzania (TPC), na Shirika la Umeme Tanzania (TANESCO).

19.1 Kutopungua kwa Muda wa Meli Kukaa Bandarini

Wakati wa kupitia mpango wa Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA) wa mwaka 2019/20 nilibaini kuwa Mamlaka ilipanga kupunguza muda wa meli kukaa bandarini kutoka siku tatu (3) hadi mbili (2) kufikia Juni 2020 kwa upande wa meli za mafuta na mizigo. Hata hivyo, baada ya kupitia taarifa za meli nilibaini kuwa muda wa kukaa meli bandarini unaanzia siku tatu (3) mpaka sita (6) kinyume na mpango wa Mamlaka kama inavyoonenyeshwa kwenye **Jedwali Na. 59**. Pia nilipitia ripoti ya masoko ya mwaka na kuona malalamiko ya wateja kuhusiana na kuchelewa kwa meli bandarini. Hali hii inaleta taswira mbaya kwa Mamlaka na nchi kwa ujumla kuhusu ufanisi wa bandari yetu.

Nilibaini kuwa kuchelewa kwa meli bandarini kunasababishwa na udhaifu wa miundombinu ya bandari kama vile mipira midogo ya kupitishia mafua na nafasi ndogo ya kuhifadhi mizigo bandarini. Kukaa kwa meli muda mrefu bandarini kunaathiri ufanisi wa Mamlaka na kunapunguza ushindani wa kibiashara na bandari za nchi zingine.

Jedwali Na. 59: Muda wa meli kukaa bandarini

N A	Jina la Meli	Nam ba ya Usajil i	Tarehe ya Kuwasiili kwa Meli	Tarehe ya Kuondoka kwa Meli	Muda Uliotu mika	Muda Uliota rajiwa	Utofa uti	Eneo
1	MV. Western Oslo	14193	02/04/2020	07/04/2020	5	2	3	Nafaka
2	MT. Ardmore Sealion		21/07/2019	26/07/2019	5	2	3	Mafuta
3	MT. Alpine Maya	13763	25/11/2019	29/11/2019	4	2	2	Mafuta
4	MT. Pacific Diamond	13212	02/07/2019	08/07/2019	6	2	4	Mafuta
5	MT. Epic Madeira	13245	11/07/2019	18/07/2019	7	2	5	Mafuta
6	MT. Front Pollux	13367	09/08/2019	17/08/2019	8	2	6	Mafuta
7	MSC Gina	14358	05/05/2020	10/05/2020	5	2	3	Kontena

Ninashauri Mamlaka ya Bandari iimarishe miundombinu yake ili kupunguza muda wa meli kukaa bandarini kwa lengo la kuongeza ufanisi wa Mamlaka na kuongeza ushindani wa kibiashara na mapato ya serikali.

19.2 Uduhai Kwenye Uendeshaji wa Vyombo vya Mamlaka ya Bandari

Mapitio ya ripoti ya ajali iliyoandaliwa na Mamlaka ya Bandari kwa mwaka wa fedha 2019/20 yilibaini matukio 82 ya ajali zilizotokana na uendeshaji wa vyombo vya Mamlaka. Kati ya matukio 82, matukio 16 yalisababishwa na wafanyakazi na matukio 66 yalisababishwa na vibarua wa Mamlaka. Aidha, nilibaini kuwa matukio mengi yalisababishwa na vibarua ambao walikuwa hawana uzoefu na hawakupatiwa mafunzo ya jinsi ya kuendesha vyombo hivyo. Ajali zitokanazo na uendeshaji wa vyombo vya Mamlaka zina adhari kwenye ufanisi wa kazi za Mamlaka kwani zinachelewesha utoaji huduma kwa wakati na hatimaye Mamlaka kukosa mapato.

Mamlaka ilieleza kuwa imechukua hatua Madhubuti kuhusu suala hili ikiwemo kutoa mafunzo endelevu kwenye Chuo cha Bandari kwa wafanyakazi na vibarua wanaoendesha vyombo vya Mamlaka ili

kuwaongeza ujuzi na utaalamu kwa ajili ya kuongeza ufanisi wa kazi kwa Mamlaka.

Ninaishauri Mamlaka ya Bandari kuhakikisha inatoa mafunzo endelevu kwa wafanyakazi wake sanasana vibarua kabla ya kuanza kuendesha vyombo vya Mamlaka ili kupunguza ajali. Pia, iajiri watumushi wenyewe uzoefu na ujuzi wa kuendesha vyombo hivyo ili kuongeza imani kwa wateja na ufanisi wa Mamlaka.

19.3 Kuchelewa Kumaliza Ujenzi wa Mradi wa Maegesho ya Meli Bandari ya Mtwara

Nimepitia ripoti ya mradi wa ujenzi wa maegesho ya meli katika Bandari ya Mtwara wenyewe thamani ya shilingi bilioni 137.39 na kubaini ucheleweshaji wa mradi huo licha ya kuongeza muda wa mkataba mara tatu. Nyongeza ya muda ya mwisho iliihilia tarehe 31 Julai 2020. Mradi ulipangwa kukamilika tarehe 27 Februari 2019, hata hivyo, hadi ninamaliza ukaguzi wangu tarehe 26 Agosti 2020 kiasi cha shilingi bilioni 70.81 (asilimia 52) kilikuwa kimeishalipwa kwa mkandarasi wakati utekelezaji wa mradi ulikuwa umefikia asimilia 80. Nyongeza ya mwisho ya muda wa mkataba imeisha, kwa hiyo mkandarasi anatakiwa kukatwa tozo ya ucheleweshaji kwa sababu muda aliongezewa ulikuwa unatosha kukamilisha mradi wote.

Nilielezwa kuwa kuchelewa kumalizika kwa mradi kumetokana na, hususani, suala la ulaini wa udongo na changamoto ya malipo ya kazi ya nyongeza pamoja na changamoto ya UVIKO 19. Hali hii imesababisha kucheleweshwa kwa upanuzi wa ukubwa wa bandari na kusababisha ukosefu wa mapato yanayotarajiwa kutokana na uzalishaji wa gesi kwenye Bahari ya Hindi, usafirishaji wa mazao ya chakula na biashara kama korosho ghafi pamoja na saruji. Ucheleweshaji wa mradi umesababisha mkandarasi mshauri kudai gharama za nyongeza ya muda na kusababisha ongezeko la gharama za ujenzi. Gharama za mkandarasi mshauri ziliongezeka kutoka shilingi bilioni 5.01 hadi shilingi bilioni 5.79 na gharama za nyongeza ya muda ziko kwenye mapitio kwa ajili ya makubaliano.

Ninaishauri Mamlaka ya Bandari kufuatilia kwa ukaribu mradi huu ili kuhakikisha unaisha mapema iwezekanvyo ili kuweza

kufikia malengo ya mradi na kupunguza gharama za nyongeza za mkandarasi mshauri. Pia, Mamlaka idai kwa mkandarasi tozo ya ucheleweshaji wa kumaliza mradi.

19.4 Upungufu wa Fedha za Kukamilisha Miradi ya Kimkakati katika Shirika la Simu Tanzania (TTCL)

Shirika ya Simu Tanzania lilipanga kutekeleza mradi wa kimkakati wa kuongeza mitambo ya simu (Power System and Transmission system) vijijini kwenye mradi wa UCSAF awamu ya III katika kata 60 kupitia Zabuni Na. PA/032/HQ/2019-2020/G/67.1 yenye thamani ya shilingi bilioni 339.76. Hata hivyo, mradi ulitekelezwa kidogo kwa sababu ya uhaba wa fedha. Kampuni ilifanikiwa kutekeleza sehemu ya mradi ya ‘Mobile Network Rollout’ wenyе thamani ya shilingi bilioni 10.29.

Aidha, mwaka huu wa fedha Serikali ilipitisha bajeti ya kuleta shilingi bilioni 3.5 kwa miradi ya Shirika; hata hivyo, hadi tunafunga mwaka, Serikali haikuleta fedha hizo. Pia, nilibaini ukusanyaji hafifu wa madai ya Kampuni kutoka kwa wateja wake mbalimbali. Ukaguzi wangu umeonesha madeni yanaongeza mwaka hadi mwaka, ambapo mwaka 2019/20 Kampuni ilikuwa na madai ya shilingi bilioni 257.63, ambapo yaliongezeka kwa shilingi bilioni 22.01 ikilinganishwa na kiasi kilichorekodiwa mwaka 2018/19. Kiasi kikubwa cha madeni kinashikilia fedha ambazo zingeweza kuwekezwa kwenye miradi ya faida ya kimkakati ya kusaidia uendeshaji wa Kampuni.

Utekelezaji hafifu wa miradi ya kimkakati kunaathiri upanuaji wa shughuli za Kampuni kwa kuongeza idadi ya wateja vijijini na kuongeza uwezo wa kupambana kwenye soko la mitandao ya simu. Ninasisitiza kuwa mmiliki wa Shirika aongeze mtaji wa ziada ili kuiwezesha kukamilisha miradi ya kimkakati itakayosaidia kuongeza mapato yake na kuiwezesha kuongeza wateja, ufanisi, na uwezo wa kupambana kwenye soko la mitandao ya simu.

Ninapendekeza TTCL iendelee kuomba msaada wa fedha Serikalini ili kutekeleza miradi ya kimkakati itakayosaidia kuongeza idadi ya wateja vijijini na kuongeza uwezo wa kupambana kwenye soko. Pia, itafute vyanzo vingine vyaa mapato

ikiwemo mikopo kutoka kwenye taasisi za fedha ili kugharamia miradi hiyo. langalie uwezekano wa kushirikisha vyombo vyadola vyatserikali kwenye kudai madeni pale ambapo mbinu zandani zimeshindwa kuzaa matunda.

19.5 Ukoefu wa Muunganiko wa Mfumo wa Ankara na Mfumo wa Kielekitroniki wa Kukusanya Mapato ya Umma (GEPG system)

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa mfumo wa ankara haujaunganishwa na mfumo wa GEPG kwa ajili ya usimamizi thabiti wa mapato. Kwa sasa, ankara zinatengenezwa kwenye mfumo wa ankara wakati kumbukumbu namba kwa ajili ya kufanya malipo hutolewa kwenye Mfumo wa GEPG. Hii inaweza sababisha makosa ya kibinadamu na ugumu kwenye kufanya usuluhishi wa taarifa baina ya mifumo hiyo. Kimsingi ilitakiwa mfumo wa ankara uunganike na Mfumo wa GEPG ili kumbukumbu namba ionane na namba ya ankara.

Kukosekana kwa muunganiko kati ya mfumo wa ankara na Mfumo wa GEPG kunaweza kusababisha kutokea kwa makosa ya kibinadamu na uwezekano wa ubadhilifu wa fedha hivyo kusababisha hasara kwa Kampuni. Pia, hali hii inasabisha ugumu kwenye kufanya usuluhisho kati ya mfumo wa ankara na Mfumo wa GEPG na ufualtiliaji wa hali ya malipo. Menejimenti ya TTCL ilieleza kuwa Mfumo wa GEPG utaunganishwa na mfumo mpya wa ERMS baada ya kukamilika.

Ninapendekeza TTCL kukamilisha kwa haraka mradi wa mfumo mpya wa ERMS na maboresho ya mfumo wa ankara ili iunganike na Mfumo wa GEPG kwa ajili ya kurahisisha ufuatiliaji wa malipo na kurahisisha usuluhishi kati mifumo hiyo miwili.

19.6 Kukosekana kwa Makubaliano ya Usimamizi wa Mkongo wa Taifa wa Mawailiano

Mwaka 2008 Kampuni ya Simu Tanzania ilipewa jukumu la kusimamia Mkongo wa Taifa wa Mawailiano baada ya kukabidhiwa na Wizara ya Mawasiliano kwa kipindi hicho. Hata hivyo, hakuna makubaliano ambayo yanaipa TTCL haki ya kurudishia gharama zake inazoingia wakati wa kusimamia shughuli za Mkongo wa Taifa. Kutokana na changamoto za kifedha zinazopitia TTCL, ni vizuri

kukawa na makubaliano ya maandishi yanayoonesha haki za TTCL kwenye usimamizi wa huu wa Mkongo wa Taifa ikiwa pamoja na kurudishiwa gharama inazoingia wakati wa usimamizi. Mapato inayostaili kupata kwa mwaka 2019/20 kutokana na usimamizi wa Mkongo wa Taifa ni shilingi bilioni 15.30. Kukosekana kwa makubaliano ya kusimamia mkongo kunasababisha TTCL kushindwa kurudishiwa gharama zake inazoingia wakati wa kusimamia mkongo. **Jedwali Na. 60** linaonesha mapato yatokanayo na usimamizi wa mkongo wa taifa kwa mwaka 2019/20.

Menejmenti ya TTCL ilieleza kuwa kutokana na changamoto za usimamizi wa shughuli za Mkongo na za kisheria, Serikali imeunda kamati maalumu kutoka Ofisi ya Waziri Mkuu ili kuitia changamoto hizi na kutoa mwelekeo wa jinsi ya kusimamia Mkongo wa Taifa.

Jedwali Na. 60: Mapato Yatokanayo na Usimamizi wa Mkongo wa taifa kwa mwaka 2019/20

Maelezo	Maelezo	Kiasi (Sh.)
Tozo ya usimamizi wa mkongo	Asilimia 15 ya mapato ghafi ya mkongo wa taifa kwa mwaka	4,286,000,691
Gharama ya upangaji	Kodi ya pango la makao makuu kwa mwezi ni dola za Marekani 20/kwa mita kwa mita za mraba 196	107,658,268
Gharama za kutunza mkongo	Malipo ya kutunza mkongo kutokana na tozo za TTCL	10,909,093,026
Jumla		15,302,858,241

Ninapendekeza TTCL ifuatilie na ifanye kazi kwa ukaribu na kamati maalumu iliyoundwa ili kuhakikisha kuna makubaliano ya jinsi ya kurudishiwa gharama inazoingia wakati wa usimamizi wa mkongo wa taifa na suluhu kwenye mambo ya kisheria.

19.7 Utekelezaji Hafifu wa Mipango ya Kimkakati ya Kufufua Shirika la Posta Tanzania

Mpango-mkakati wa Shirika la Posta Tanzania wa miaka 10 (2014-2023) ulipendekeza mikakati nane ya kulitua Shirika kutoka kuwa shirika pekee la kiserikali la kutoa huduma kwenda kwenye shirika la kibishara na kupambana katika mazingira ya soko huria. Mipango iliyopendekezwa ilikuwa (i) mkakati wa kujipanga upya kwa kuwa

na makampuni tanzu yenyе kujiendesha; (ii) kuwa na bidhaa na huduma mseto ili kuongeza uhitaji kwa jamii; (iii) kujenga uwezo kwa rasilimali-watu; (iv) uwekezaji kwenye TEHAMA; (v) kuongeza mtaji kwa Shirika; (vi) uwekezaji kwenye vitendeakazi; (vii) kutafuta masoko; na (viii) utafutaji wa rasilimali. Katika mapitio ya utekelezaji wa mikakati hiyo, nilibaini mikakati ifuatayo ambayo ilikuwa hajatekelezwa.

19.7.1 Uanzishwaji wa Makampuni Tanzu Yenyе Kujiendesha

Mpango-mkakati wa Shirika la Posta Tanzania wa miaka 10 (2014-2023) ulishauri kuwa ili shirika liwe la biashara za ushindani ni lazima lianzishe makampuni tanzu yatakayoweza kujiendesha. Mikondo ya kibiashara (business line) inatakiwa kubadili mfumo wa sasa wa kuendesha kampuni tanzu na kuwa wa kujitegemea ili kuongeza ufanisi katika utendaji wa makampuni tanzu yenyе kujiendesha na kuongeza ufanisi wa Shirika la Posta katika nyanja za kifedha na katika kutoa huduma. Hata hivyo, nimebaini kuwa Shirika halijaanzisha kampuni tanzu yoyote kama ilivyoshauriwa kwenye mpango-mkakati kuwa na kampuni tanzu kama vile (i) kampuni tanzu kwenye huduma ya posta kwenye mabasi na mizigo ili kusafirisha barua na mizigo; (ii) kampuni tanzu ya huduma za haraka (EMS); (iii) kampuni tanzu ya kibenki; (iv) kampuni tanzu ya kubadilishia fedha za kigeni; na (v) kampuni tanzu ya biashara za majengo na viwanja.

19.7.2 Udhaifu Kwenye Utoaji wa Huduma na Bidhaa Mseto na Masoko

Ukaguzi wangu ulibaini kukosekana kwa utoaji wa huduma na bidhaa mseto kwenye soko kama ilivyoshauriwa kwenye mpango-mkakati wa miaka 10 kwa lengo la kuongeza ushindani kwenye soko na kuliongezea shirika mapato (**Rejea Jedwali Na. 61**).

Huduma zingine zinahusisha kutoanzishwa kwa huduma za kiposta kwenye maeneo ya kimkakati kama vile Stendi ya Mabasi ya Ubungo; Soko la Kariakoo; Soko la Mlimani City, Soko la Stendi ya Mabasi Mbezi; na masoko ya stendi za mabasi mikoa mingine. Udhaifu kwenye kutangaza huduma na bidhaa za shirika na mapungufu kwenye uwekezaji wa vitendeakazi unapunguza ufanisi wa Shirika katika kuongeza wateja wake.

Jedwali Na. 61: Bidhaa na Huduma Mpya Zilizopendekezwa Lakini Hazikuanzishwa

Aina ya Bidhaa na Huduma	Maelezo
SMART POSTA	Huduma hii itaongeza thamani kwa mteja kwa kumpa taarifa kupitia ujumbe mfupi wa simu endapo mzigo utakuwa umefika kwenye ofisi za Shirika la Posta.
Huduma ya ufuutiliaji wa mzigo na huduma kimtandao (Online Tracking Service)	Mteja atakuwa na uwezo wa kufuutilia kifurushi au barua yake kutoka kwa mtumaji kwenda kwa anayetuma.
Huduma ya bahasha maalumu (Special Posta Envelops and Cards with TPC log)	Hii ni huduma ya bahasha maalumu itakayoongeza thamani kwa mtumaji kwa kuwashawishi wateja kutumia bahasha hizi na kuacha zile za zamani.
Kuduma za Kimtandao	Huduma itakayosaidia jamii kupata taarifa za serikali na huduma kwa urahisi na gharama nafuu.

Chanzo: Ripoti ya Shirika la Posta na mihitasari ya menejimenti

Udhaifu katika utekelezaji wa mpango-mkakati wa miaka 10 unatokana na uhaba wa fedha na rasilimali-watu. Kuchelewa tekeleza mpango huu kunasabisha kushindwa kwa shirika kuongeza ufanisi wa utoaji wa huduma na bidhaa na hatimaye kushindwa kuongeza wateja wake na mapato kwa ujumla.

Ninapendekeza Shirika la Posta lipitie upya utekelezaji wa mpango-mkakati wa miaka kumi (2014-2023) kwa lengo la kujua utekelezaji kwa ujumla wake na kuainisha maeneo ya kuelekeza nguvu ili kuongeza ufanisi kwenye utoaji wa huduma na bidhaa za Shirika; na kujipambanua kibashara ili kuongeza ushindani kwenye soko kwa lengo la kuiongezea wateja na mapato.

19.8 Uzalishaji wa Umeme Chini ya Malengo kwa Megawati 135

Shirika la Umeme Tanzania kwa kushirikiana na Serikali inapambana kuongeza kiwango cha umeme nchini kwa megawati 2,115 kutokana na utekelezaji wa mradi wa umeme wa maji wa Bwawa la Julius Nyerere (JNHPP).

Kiwango cha umeme wa sasa kwenye vyano vyote ni megawati 1,565.72 ikijumuisha megawati 573.70 (asilimia 36.64) za umeme wa maji, megawati 892.72 (asilimia 57.02) za umeme wa gesi, megawati 88.80 (asilimia 5.67) za umeme wa mafuta, na megawati 10.50 (asilimia 0.67) za umeme wa biomasi.

Licha ya juhudini kubwa za Serikali za kuongeza kiwango cha umeme nchini, nimebaini kuwa mitambo ya Kinyerezi I na Kinyerezi II ilikuwa inazalisha umeme wa megawati 290 chini ya kiwango kilichotarajiwa cha megawati 398. Hali hii inatokana na matatizo ya kiufundi katika mitambo hii kama inavyooneshwa kwenye **Jedwali Na. 62**. Pia, nilibaini kuwa mtambo wa kufua umeme wa Nyakato ulikuwa unazalisha umeme wa megawati 36 badala ya megawati 63 zilizotarajiwa kutokana na matatizo ya kiufundi yaliyojitokeza kwenye uniti nne, hivyo kuwa na upungufu wa megawati 27 za umeme.

Jedwali Na. 62: Kuzalisha Umeme Chini ya Kiwango

Mtambo	Uwezo wa Mtambo (MW)	Kiasi (MW)	Kinachozalishwa	Kiasi ambacho Hakizalishwi (MW)
Kinyerezi I	150		140	10
Kinyerezi II	248		150	98
Jumla	398		290	108

Chanzo: Ripoti ya uzalishaji wa mitambo ya umeme

Ni maoni yangu kuwa changamoto nilizoziona zinachangia kuongeza ghamara za uzalishaji wa umeme kwa TANESCO ili kuweza kufidia kiwango cha upungufu wa umeme uliosababishwa na uzalishaji mdogo ikilinganishwa na kiwango tarajiwa cha mitambo. Pia, TANESCO inaweza kukosa umeme wa dharura ikitokea vyanzo muhimu vimeshindwa kuzalisha umeme.

Ninapendekeza TANESCO lishughulikie changamoto za mitambo ya kuzalisha umeme ya Kinyerezi I na Kinyerezi II ili kuweza kuzalisha kiwango cha umeme kinachotarajiwa. Pia, ifanye matengenezo ya uniti nne za mtambo wa kufua umeme wa Nyakato na mitambo mingine ili kuhakikisha kuwa kiwango cha juu cha umeme kinazalishwa.

19.9 Udhafu katika Kusoma Mita za Vituo Vidogo na Kujalizia (Substations and Feeders meters)

Hizi ni mita zilizouanganishwa kwenye mfumo mkuu wa mita ili kusaidia kuona usomaji sahihi wa umeme na kuona kiasi gani cha umeme unaopotea kwenye uzalishaji, kwenye transfoma na kuyumba kwa umeme. Hata hivyo, mapitio yangu ya ufanisi wa mita hizi yamebaini kuwa kati ya mita 667, mita 347 (asilimia 52)

hazisomi kwenye mfumo wa mita kuu kwa mwaka wa fedha 2019/20. Hali hii ilisababishwa na changamoto za kimtandao na udhaifu wa mita zenyewe.

Kuna viashiria vya kushindwa kutambua mapema upotevu wa umeme kwenye maeneo mbalimbali na kutoa ripoti isiyo sahihi ambayo inaweza pelekea upotevu wa mapato.

Ninapendekeza TANESCO kuitia mita ambazo hazisomi kwenye mfumo mkuu wa mita na kuandaa ripoti ya kila mita kwa ajili ya marekebisho. Pia, ihakikishe kwamba changamoto zote za mita zinafanyiwa kazi ikiwemo suala la mtandao.

19.10 Kutokutumika Kwa Fedha Shilingi Bilioni 10.75 za Mfuko wa Ubora Miundombinu ya Umeme

Makubaliano kati ya TANESCO na Kampuni ya Pangea Minerals Limited ya Mgodi wa Buzwagi ya tarehe 29 Mei 2007 yanaonesha kuwa ikitokea hitilafu kwenye umeme, Kampuni ya Pangea itakata dola za Marekani 5,000 na inaweza ikakata dola za Marekani 3,125 kwa kila nusu saa kwenye ankara za miezi inayofuata. Kiasi kinachokatwa ni kwa ajili ya Mfuko wa Ubora wa Miundombinu ya Umeme ambazo zinatakiwa kutunzwa kwenye akaunti ya benki ya pamoja na kutumiwa na TANESCO kufanya matengenezo ya miundombinu ya umeme ikitokea hitilafu. Kama hakutakuwa na hitilafu au kukatika kwa umeme kwa muda wa miezi minne mfululizo, makubaliano yanataka fedha za Mfuko zilipwe kwa TANESCO.

Wakati wa ukaguzi nilibaini kuwa fedha za Mfuko wa Ubora wa Miundombinu ya Umeme ziliikuwa zikikatwa kwa miaka 10 mfululizo na zimefikia kiasi cha shilingi bilion 10.75. Hata hivyo, nilibaini kuwa TANESCO haijawai kulipwa fedha hizo licha ya matengenezo yanayofanyika kwenye miundombinu ya umeme ya kampuni hiyo. Pia, nilibaini kukosekana kwa vielelezvo vya fedha za matengenezo yaliyofanyika kwa miaka 10 mfululizo na hakuna ankara zozote zilizopelekwa kwa ajili ya kudai malipo ya kurejeshewa fedha za matengenezo.

Aidha, nilibaini kutofunguliwa kwa akaunti ya benki ya pamoja kwa ajili ya kutunza fedha za Mfuko wa Ubora wa Miundombinu ya

Umeme kinyume na maelekezo ya makubaliano. Hivyo, fedha zilizokuwa zinakatwa kwenye ankara za TANESCO zinatunzwa kwenye akaunti za benki za Pangea kwa miaka yote 10. Mapungufu haya yanatokana na usimamizi dhaifu wa vifungu vya makubaliano ya fedha za Mfuko wa Ubora wa Miundombinu ya Umeme.

Ninapendekeza TANESCO iandae taarifa ya matengezo yote yaliyofanyika kwa kipindi cha miaka 10 na kudai marejesho ya fedha hizo kutoka kwa Kampuni ya Pangea. Pia, TANESCO ihakikishe inawasiliana na Kampuni ya Pangea ili kufungua akaunti ya benki ya pamoja kama ilivyoelekezwa kwenye makubaliano.

19.11 Mapungufu katika Usambazaji wa Umeme kwa ZECO

Mkataba wa Ugavi wa Umeme kati ya TANESCO na Kampuni ya Umeme ya Zanzibar (ZECO) wa tarehe 22 Aprili 2010, unaonesha kuwa, bei ya umeme itategemea na bei zilizoidhinishwa na EWURA. Mapitio ya makubaliano ya mkataba na rekodi za umeme uliopelekwa na kuuzwa kwa ZECO zilibaini mapungufu yafuatayo;

- a) Kukoma kwa Ruzuku ya Serikali ya Asilimia 31 ya Ankara ya kila Mwezi kwa ZECO**

Mnamo tarehe 18 Januari 2013 TANESCO na ZECO walikubaliana kuwa, bei ya umeme itapunguzwa kwa asilimi 31 ambayo itafidiwa na Serikali ya Tanzania kuititia Wizara ya Nishati (MoE).

Hata hivyo, mnamo tarehe 30 Septemba 2019, Wizara iliiandikia barua TANESCO kuacha kutuma ankara za umeme za 31% na kufuta kiasi cha deni anachodaiwa. Mnamo tarehe 31 Januari 2020 TANESCO iliandika barua kwenda kwa Msajiri wa Hazina kuomba mwongozo juu ya kufuta, hata hivyo mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020 hakuna jibu lilopokelewa kutoka kwa Msajiri wa Hazini na jumla ya deni la Wizara lilifikia shilingi bilioni 95.55.

Kwa maoni yangu, kufuta deni la ZECO sio suluhisho sahihi na la kudumu, kwa sababu mauzo yanatokana na Mkataba ambao unahitaji ZECO kulipa Ankara, kwani TANESCO itahitaji kulipwa asilinia 31 ya ankara za ZECO ili kufidia gharama za uzalishaji.

b) Mgogoro wa Malipo ya Shilingi Bilioni 49.89

Nilibaini kuwa Kampuni ya Umeme Zanzibar (ZECO) inapinga kulipa kiasi cha shilingi 16,550 kwa kVA/mwezi ikidai kuwa ni kubwa, hivyo imekuwa ikilipa shilingi 8,647.73 kwa kVA/mwezi badala ya shilingi 16,550 kwa kVA / mwezi. Hivyo, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, kiasi kinachodaiwa na kupingwa na ZECO kimefikia shilingi bilioni 49.89.

c) Pendekazo la kupunguza bei ya nishati ambayo inaweza kusababisha mapato kupungua kwa kila mwaka kwa shilingi bilioni 26

Mnamo tarehe 16 na 17 Disemba 2019, TANESCO na ZECO zilijadili pendekazo la kiwango kipy Cha bei ya umeme cha shilingi 130/kWh, tofauti na kiwango cha sasa cha shilingi 157.21kWh kulingana na bei iliodhinishwa na EWURA. Maoni yangu ni kuwa pendekazo la kupunguza bei ya umeme kutoka shilingi 157.21kWh hadi shilingi 130/kWh kutasababisha kupunguza mapato kwa shilingi 26 bilioni kwa mwaka.

Ninapendekaza TANESCO iwasiliane na Serikali kuhusu changamoto zinazoendelea juu ya Mkataba wa Ugavi wa Umeme na ZECO na juu ya kulipa fidia ya kiasi kikubwa cha mapato ambacho hakikusanywi.

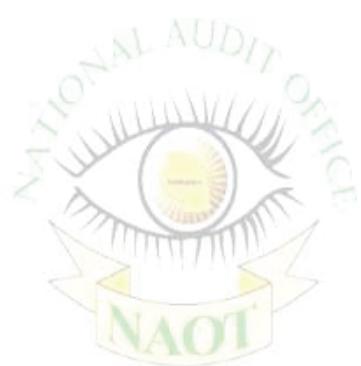
19.12 Kutokuwepo kwa Mkataba wa Huduma kati ya TANESCO na TTCL na Madai ya Shilingi Bilioni 8.14

Nilibaini kuwa TANESCO, Kampuni ya Simu Tanzania na Wizara ya Mawasiliano walikuwa hawajasaini mkataba wa huduma wakati TANESCO ikiendelea kutoa huduma ya matengenezo ya Mkongo wa Taifa. Hii ilikuwa kinyume na Kifungu cha 2.5 cha mkataba kati ya TANESCO na Wizara ya Mawasiliano uliosainiwa tarehe 24 Aprili 2014 ambao TANESCO ilikubali kutoa huduma kwa ada ya mwaka itakayoyajadiliwa na kukubalika katika mkataba wa wa kutoa huduma. Hata hivyo, kufikia tarehe 30 Juni 2020, taaifa za madai ya TANESCO zinaonesha Shirika linaidai TTCL shilingi biliono 8.14.

TANESCO kuendelea kutoa huduma bila makubaliano ya bei kati ya pande zote kunaweza kusababisha changamoto ikiwemo ubora wa utoaji wa huduma au kutolipwa malipo ya huduma.

Ninapendekeza TANESCO, TTCL na Wizara ya Nishati kujadili na kusaini mkataba wa huduma.

.

SURA YA ISHIRINI

UZINGATIAJI WA SHERIA NA MIONGOZO

20.0 Utangulizi

Taasisi za umma zinapaswa kuzingatia sheria, taratibu, kanuni na miongozo yote katika kuendesha shughuli zake. Uzingatiaji huo huifanya taasisi kujiepusha na faini, riba na adhabu.

Nilifanya tathmini ya taasisi za umma katika kufuata sheria, taratibu, kanuni na miongozo na kugundua changamoto mbalimbali kama vile ucheleweshaji na kutopelekwa kwa makato ya kisheria kwenye mamlaka husika, na kutowasilisha taarifa na kulipa kodi kwa wakati.

Aidha, katika tathmini yangu, niligundua taasisi za umma zinapoteza fedha nyingi katika mashtaka mbalimbali hivyo nimeamua kuangalia pia masuala yanayohusu sheria na mashtaka yanayozikabili taasisi za umma yanayoendelea katika mahakama na mabaraza katika hatua tofauti za kusikilizwa ambapo taasisi za umma ni wadaiwa. Nilibaini kuwa mashtaka mengi yalikuwa yanahusiana na fidia za ardhi na madai ya watumishi walioachishwa kazi kimakosa.

Hivyo, Sura hii inaonesha masuala ya kufuata sheria, taratibu, kanuni na miongozo pamoja na usimamizi wa mashtaka.

20.1 Ucheleweshaji na Kutopelekwa kwa Makato ya Kisheria

Makato ya kisheria ni makato ya lazima kutoka kwenye malipo ya wafanyakazi ambayo hupunguzwa na waajiri na kuwasilishwa kwenye taasisi husika kwa wakati maalumu. Makato yaliyotajwa katika sura hii ni michango ya mifuko ya pensheni (PSSSF na NSSF), kodi, michango ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF).

Sheria za mifuko ya hifadhi za jamii za NSSF na PSSSF zinawataka waajiri waliosajiliwa katika Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kuwasilisha makato ya wafanyakazi wao ndani ya siku 30 za mwezi unaofuata.

Kifungu cha 16(1) cha Sheria ya ufundi na mafunzo kinamtaka kila mwajiri kabla ya siku ya saba ya kila mwezi unaofuata kumlipa kamishna tozo hiyo. Aidha, Kifungu cha 84(1) cha Sheria ya Kodi ya Mapato ya mwaka 2004 kinamtaka kila wakala aliyezuia kodi kulipa kwa Kamishna ndani ya siku saba baada ya mwisho wa kila mwezi kwa kodi yoyote aliyoizua.

Nilifanya tathmini kwenye uzingatiaji wa sheria na kanuni na kugundua kuwa taasisi za umma 22 zilichelewesha kuwasilisha makato ya kisheria yenye jumla ya shilingi milioni 5,749.93. Makato hayo yanajumuisha kodi ya mapato shilingi milioni 1,337.01; michango ya PSSSF shilingi milioni 3,421.96 na NSSF shilingi milioni 35.59; mchango wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) shilingi milioni 594.93; kodi ya maendeleo ya ufundi shilingi milioni 327.49; na makato ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF) shilingi milioni 32.95 kama inavyoonekana kwenye **Kiambatisho Na. IX** Ucheleweshaji huo ulikuwa kati ya siku 5 na siku 140.

Aidha, nilibaini taasisi zingine za umma 9 hazikuwasilisha makato ya kisheria ya shilingi milioni 20,956.61. Hii ilijumuisha makato ya mapato shilingi milioni 13,173.05, michango ya PSSSF shilingi milioni 7,107.30 na NSSF shilingi milioni 1.8, makato ya Bima ya Taifa ya Afya shilingi milioni 29.43, makato ya kodi ya maendeleo ya ufundi shilingi milioni 509.95; na makato ya Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi shilingi milioni 135.08 kama inavyoonekana kwenye **Kiambatisho Na. IX**.

Pia, nilibaini kuwa NSSF ilichelewesha makato ya kisheria ya shilingi milioni 1,654.34 ikiwa pamoja na makato ya PSSSF ya shilingi milioni 482.99 kwa siku 40.

Kuchelewesha au kutopeleka makato ya kisheria kunasababisha adhabu zinazoleta matumizi yasiyo ya lazima ambayo yangeweza kusaidia taasisi katika shughuli zake. Kampuni ya Huduma za Meli ililipa shilingi milioni 208.8 kama adhabu ya kuchelewesha michango ya pensheni ya NSSF na PSSSF kwa kipindi cha kuanzia Februari 2016 hadi Agosti 2018.

Ninapendekeza mashirika ya umma na taasisi zingine za Serikali ziwasilishe kwa wakati makato ya kisheria kwa mifuko ya hifadhi za jamii, bima ya afya, na Mamlaka ya Kodi kama inavyotakiwa na Sheria.

20.2 Mashtaka ya Thamani ya Shilingi Bilioni 3.450.77 Yanayoyakabili Mashirika ya Umma na Taasisi Zake

Nilifanya tathmini kwenye mashtaka yanayokabili taasisi za umma na kubaini kuwa mashirika 18 yanakabiliwa na mashtaka 154 katika mahakama na mabaraza (ikijumuisha Kamishna wa Usuluhihi na Upatanishi) katika hatua tofauti za kusikilizwa. Taasisi za umma zilikuwa wadaiwa katika kesi zote 154 zenye jumla ya madai ya shilingi bilioni 3.450.77. Kati ya kesi 154, kesi 63 zinahusiana na ajira; kesi 13 zinahusiana na ardhi; na kesi 78 zinahusiana na kesi mashauri mengine ya madai (isipokuwa kesi za ajira na ardhi) kama inavyoainishwa kwenye **Jedwali Na 63**.

Jedwali Na. 63: Muhtasari wa kesi zinazokabili Taasisi za Umma

Na	Taasisi za Umma	Kesi za Madai (Isipokua za Ajira na Ardhi)	Kesi za Ardhi	Kesi za Ajira	Jumla ya Kesi	Kiasi Sh.bilioni
1	Chuo Kikuu cha Ardhi	1	1	3	5	6.67
2	Mamlaka ya Kanda Maalumu za Kuzalisha Bidhaa za Nje	0	1	0	1	1
3	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	0	1	0	1	0.31
4	Tume ya Ushindani	0	0	1	1	1
5	Kituo cha Elimu Kibaha	2	0	3	5	1.78
6	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	7	8	24	39	4
7	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani	1	0	0	1	210
8	Shirika la Viwango Tanzania	1	0	0	1	7.11
9	Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa	2	0	5	7	1.47

Na	Taasisi za Umma	Kesi za Madai (Isipokua za Ajira na Ardhi)	Kesi za Ardhi	Kesi za Ajira	Jumla ya Kesi	Kiasi Sh.bilioni
	Umma					
10	Shirika la Bima la Taifa	44	0	9	5	2,516.68
11	Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu	5	0	4	9	9.07
12	Mamlaka ya Usimamizi wa Bima	1	0	0	1	156
13	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania	2	1	1	4	346.19
14	Mamlaka ya Elimu Tanzania	1	0	0	1	0.23
15	Kampuni ya Stamigold	1	0	1	2	0.16
16	Mamlaka ya Usimamizi wa Nishati na Maji	0	0	1	1	0.99
17	Kampuni ya Ndege Tanzania	1	0	6	7	3.94
18	Mamlaka ya Bandari Tanzania	9	1	5	15	184.17
	Jumla	78	13	63	154	3,450.77

Chanzo: Taarifa za fedha na Menejimenti za Mashirika ya Umma na Bodi Zingine kwa mwaka 2019/20

Aidha, nilibaini kuwa kati ya kesi mbili (FCC na EPZA) za shilingi bilioni 2 ambapo kila taasisi ikiwa na kesi moja ya shilingi bilioni 1, mahakama iliamuru taasisi hizo ziwalipe wadai lakini taasisi hizo zilikata rufaa. Kesi 152 zenye jumla ya madai ya shilingi bilioni 3.448.77 bado zilikuwa katika hatua za kusikilizwa.

Pia, nilibaini kuwa mahakama iliamuru taasisi nne kuwalipa wadai shilingi bilioni 1.76 baada ya kupoteza kesi tano (5), hivyo kesi hizi hazipo kwenye mashtaka ikiwa na hazipo kwenye idadi ya kesi 154, kama ifuatavyo:

- i. Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili kilipoteza kesi mbili hivyo kuamliwa kuwalipa wadai shilingi bilioni 1.01 ambapo shilingi milioni 580 zilihusu kesi ya ardhi na shilingi milioni 432.42 zilihusu kesi ya ajira. Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020, madai hayo yalikuwa bado hayajalipwa.

-
- ii. Mahakama iliamuru Taasisi ya Elimu Kibaha kumlipa mdai shilingi milioni 200 katika kesi iliyokuwa ikihusisha kesi nyingine za madai (Hii ni kati ya kesi sita zinazoendelea kusikilizwa zenyet thamani ya shilingi bilioni 1.97). Hata hivyo, hadi kufikia tarehe 30 Juni 2020 madai hayo hayakulipwa.
 - iii. Mahakama iliamuru Chuo cha Ustawi wa Jamii kumlipa mdai shilingi milioni 459.13 katika kesi inayohusisha ajira. Hadi tarehe 07 Oktoba 2020 shilingi milioni 15.17 tu ndizo zilikuwa zimelipwa kwa mdai.
 - iv. Taasisi ya Uhasibu Arusha (IAA) ilimlipa mdai shilingi milioni 85 tarehe 08 Agosti 2020 baada ya Mahakama kuamuru hivyo.

Aidha, nilibaini kesi zilizo na thamani kubwa ambapo Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzania (TMDA) ilishitakiwa na Tanzania Pharmaceutical Industry (TPI) katika Mahakama Kuu Kanda ya Dar es Salaam pamoja na Wizara ya Afya, Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wazee na Watoto, na Mwanasheria Mkuu wa Serikali kwa kusimamisha uzalishaji wa dawa za kufubaza virusi vya UKIMWI (ARV) kwa madai ya kiwanda hicho kilikuwa kikizalisha ARVs bandia. Hadi tarehe 30 Juni 2020 kesi hiyo ilihuhsisha kiasi cha shilingi bilioni 210. Ikitokea TPI ikashinda kesi hiyo, TMDA na washtakiwa wengine watapata hasara kubwa sana.

Pia, Shirika la Bima la Taifa (NIC) lilikuwa na kesi 53 zenyet jumla ya madai ya shilingi bilioni 2,516.68. Kesi hizo zipo kwenye hatua tofauti za kusikilizwa na maamuzi ya mahakama bado hayajatolewa.

Uwepo wa mashtaka hayo unaashiria kutowepo usimamizi imara wa masuala ya kesi kwenye taasisi za umma. Imejitokeza mara kadhaa kuwa kesi za ajira zimekuwa nyingi, ambapo kati ya kesi 154, kesi 63 zinahusu masuala ya ajira sawa na asilimia 40. Hii inaashiria pia mahusiano ya shaka kati ya taasisi za umma na watumishi wake. Ikitokea wadai wakashinda kesi hizo, taasisi zitapata hasara kubwa inayoweza kuathiri shughuli za kiutendeji za taasisi hizo.

Ninapendekeza mashirika ya umma na taasisi zingine za Serikali zilitahidi kutatua migogoro mapema kabla kufikishwa mahakamani na pale inapobidi, masuala hayo yazungumzwe nje

ya mahakama isipokuwa kama kuna uwezekano mkubwa wa Taasisi kushinda kesi hiyo; na mashirika na taasisi zimshirikishe Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika masuala ya sheria kabla ya kujiingiza kwenye kesi.

20.3 Uwasilishaji wa Taarifa za Fedha zenye Makosa Makubwa

Kanuni ya 71(1) ya Kanuni za Ukaguzi wa Umma ya mwaka 2009 inawataka maofisa masuuli kuwasilisha kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali hesabu za taasisi zao ndani ya miezi mitatu baada ya kufungwa kwa mwaka wa fedha husika kwa madhumuni ya ukaguzi.

Nilibaini kuwa taasisi za umma 165 ziliwasilisha taarifa za fedha kabla au mnamo tarehe 30 Septemba 2020. Nyingine ziliwasilisha mwanzoni mwa mwezi Oktoba 2020, ambapo taasisi 44 ziliwasilisha taarifa zenye makosa.

Hii ilitokana na kuwasilisha taarifa hizo haraka ili kuepuka kuonekana zichelewa badala kupitia taarifa hizo ili kuhakikisha ubora wake. Matokeo yake, ilichukua muda kutambua makosa hayo na kupendekeza marekebisho wakati wa ukaguzi ambayo yaliongeza muda wa ukaguzi.

Ninapendekeza mashirika ya umma na taasisi zingine za Serikali zipitie taarifa za fedha ili kurekebisha makosa kabla ya kuziwasilisha kwangu kwa ajili ya ukaguzi.

20.4 Mapato na Malipo ya Shilingi Milioni 6,502.01 Yaliyofanyika bila Kutoa Risiti za Kielekitroniki na Shilingi Milioni 1,965.88 za Bila Kupewa Risiti za Kielekitroniki

Kanuni ya 28 ya Kanuni za Kodi ya Mapato (Vifaa vya Kodi vya Kielekitroniki) za Mwaka 2012 inamtaka kila mnunuzi kudai stakabadhi au ankara ya kielekitroniki pindi anaponunua bidhaa au huduma.

Aidha, Kifungu cha 36(1) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi kinamtaka mtu ambaye anauza bidhaa au kutoa huduma au kupokea malipo, kwa kuzingatia bidhaa au huduma alizozitoa, kutoa ankara ya fedha kwa kutumia kifaa cha kielekitroniki.

Nilibaini katika ukaguzi wangu kuwa taasisi za umma 5 hazikuzingatia Sheria za kodi kwa kutoa huduma kwa wateja na kupata mapato yenye jumla ya shilingi milioni 6,502.01 bila kutolewa kwa risiti za kielekitroniki. Aidha, taasisi za umma 8 zilifanya malipo ya kiasi cha jumla ya shilingi milioni 1,965.88 kwa watoahuduma bila kudai risiti za kielekitroniki.

Taasisi za umma ambazo hazikutoa risiti za kielekitroniki ni kama Shirika la Masoko la Kariakoo shilingi milioni 1,834.23, Kampuni ya Chuo cha Teknolojia shilingi milioni 629.60, Bodi ya Korosho Tanzania shilingi milioni 9.4, Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vyta Ushirika shilingi milioni 2,049.76, na Kampuni Tanzu ya Chuo cha Ufundu Arusha shilingi milioni 1,980.01.

Kwa taasisi za umma ambazo zilifanya malipo bila kudai risiti za kielekitroniki ni Bodi ya Korosho Tanzania shilingi milioni 41.23, Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya shilingi milioni 249.04, Chuo cha Kumbukumbu ya Mwalimu Nyerere shilingi milioni 94.83, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tabora shilingi milioni 100.24, Chuo cha Ufundu Arusha shilingi milioni 159.31, Chuo Kikuu cha Dodoma shilingi milioni 853.91, Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundistadi shilingi milioni 382.53, na Mamlaka ya Bandari Tanzania shilingi milioni 84.79.

Kutokutoa risiti kielekitroniki ni kosa ambalo linaweza kupelekea adhabu na faini kama ilivyoainishwa katika Kifungu cha 86(1)(b) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi.

Hivyo, ninapendekeza mashirika ya umma na taasisi za serikali yahakikishe yanadai risiti kielekitroniki pale zinapofanya malipo kwa watoahuduma na kutoa risiti hizo pale zinapopata mapato ili kuepuka makosa yanayotokana na kutofufata Sheria za Kodi.

20.5 Kutolipa Kodi ya Shilingi Milioni 33,704.96 kwa Mashirika ya Umma

Kifungu cha 54(a) cha Sheria ya Usimamizi wa Kodi inamtaka mlipakodi kulipa kodi kwa wakati. Aidha, Kifungu cha 66 cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ya mwaka 2014 kinataka kodi ya ongezeko la thamani kulipwa siku ya 20 ya kila mwezi unaofuata ambaeo ndiyo tarehe ya kupeleka taarifa za kodi kwenye Mamlaka

ya Mapato Tanzania. Kifungu cha 84(1) cha Sheria ya Kodi ya Mapato inamtaka mzuia kodi kulipa kodi hiyo ndani ya siku saba baada ya mwezi wa makato. Kifungu cha 66(1) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani (VAT) ya Mwaka 2014 kinataka walipakodi kuandaa marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani na kulipa madeni yatokanayo na kodi hiyo ndani ya siku 20 baada ya mwezi wa mauzo.

Katika kufanya tathmini ya ulipaji wa kodi, nilibaini kuwa kodi ya zuiyo yenye thamani ya shilingi milioni 2,244.86 haikukatwa hivyo haikuwasilishwa kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania. Mashirika ya umma ambayo hayaku kata kodi hiyo ni Shirika la Masoko la Kariakoo shilingi milioni 53.29, Chuo cha Taifa cha Usafirishaji shilingi milioni 113.76, Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tabora shilingi milioni 22.94, Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania shilingi milioni 31.22, na Taasisi ya Mifupa Muhimbili shilingi milioni 621.56. zingine ni Chuo Kikuu cha Dar es Salaam shilingi milioni 990.62, Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundu Stadi shilingi milioni 31.71, Kampuni ya Maendeleo ya Uwanja wa Ndege wa Kilimanjaro shilingi milioni 130.98, na Hospitali ya Taifa Muhimbili shilingi milioni 248.77.

Aidha, kodi ya ongezeko la thamani ya shilingi milioni 19,674.13 haikuwasilishwa kwa Mamlaka ya Mapato Tanzania. Mashirika ambayo hayakuwasilisha kodi hiyo ni Shirika la Nyumba la Taifa shilingi milioni 2,124.65, Shirika la Masoko la Kariakoo shilingi milioni 18, Kampuni ya Ubungo Plaza LTD (UPL) shilingi milioni 393.28, NSSF shilingi milioni 2,056.08, Shirika la Maendeleo ya Petroli shilingi milioni 9,611, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam shilingi milioni 2,882.33, na Shirika la Utangazaji Tanzania shilingi milioni 2,588.79.

Pia, nilibaini kuwa kodi ya kampuni iliyofanyiwa tathmini na kutolipwa ilikuwa shilingi milioni 12,034.74 ambapo inajumuisha KMC shilingi milioni 1,861.78, DAWASA shilingi milioni 7,242.62, STAMIGOLD shilingi milioni 366.8, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam shilingi milioni 1,413.53, na Kitengo cha Uchapishaji cha (DUP) Chuo Kikuu cha Dare es Salaam shilingi milioni 1,150.

Hali hii inatokana na utekelezaji finyu wa sheria za kodi. Aidha, kushindwa kulipa kodi kwa wakati ni kosa chini ya sheria za kodi ambapo kunaweza kupelekea riba na adhabu pamoja na upotevu wa mapato kwa Serikali.

Ninapendekeza taasisi za umma na Mamlaka ya Mapato Tanzania kutekeleza ipasavyo sheria za kodi juu ya ukusanyaji wa kodi.

20.6 Kutowasilisha au Kuchelewa Kupeleka Marejesho ya Kodi

Kifungu cha 91(1) ya Sheria ya Kodi ya Mapato kinamtaka kila mlipakodi kuwasilisha marejesho kwa kipindi kisichozidi miezi sita baada ya mwisho wa mwaka wa mapato. Aidha, Kifungu cha 84(2) cha Sheria hiyo kinamtaka kila mzuiakodi kuwasilisha rejesho la zuio la kodi ndani ya siku 30 baada ya kila miezi sita.

Kifungu cha 66(1) cha Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani ya Mwaka 2014 kinawataka walipakodi kuandaa marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani na kulipa madeni yatokanayo na kodi hiyo ndani ya siku 20 baada ya mwezi wa mauzo.

Nilifanya tathmini katika uwasilishaji wa marejesho ya kodi na kubaini kuwa Shirika la Huduma za Meli halikukata kodi ya zuio kiasi cha shilingi milioni 3,571.03 wakati Baraza la Usuluhihi la Mamlaka ya Usimamizi wa Maji na Nishati na Chuo cha Ufundii Arusha walikata zuio la kodi la shilingi milioni 13.69 na 27.76 mtawalia ambapo jumla ni shilingi milioni 41.45 lakini hazikuwasilishwa TRA kwa wakati.

Shirika la Maendeleo ya Uwanja wa Ndege wa Kilimanjaro halikuwasilisha marejesho ya kodi ya ongezeko la thamani shilingi milioni 314.88 kwa mwezi Januari 2020, na Shirika la Posta Tanzania halikuwasilisha kodi ya ongezeko la thamani na kodi ya kampuni shilingi milioni 211.26 na shilingi milioni 836.6 mtawalia kutokana na makadirio yasiyo sahihi ya marejesho yaliyopelekea kulipa kodi pungufu.

Aidha, nilibainia taasisi 4 za umma hazikuwasilisha marejesho ya nusu mwaka ya mapato kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 64.**

**Jedwali Na. 64: Muhtasari wa Mashirika ya Umma Ambayo
Hayakuwasilisha Marejesho ya Kodi**

Na.	Mashirika ya Umma	Maelezo
1	Baraza la Usimamizi wa Watumiaji wa Huduma za EWURA	Kutowasilisha marejesho ya nusu mwaka kwa kipindi cha Disemba 2019 na Januari 2020
2	Kampuni na Taasisi ya Ushauri ya Chuo cha Teknolojia Dar es Salam	Kutowasilisha marejesho ya mwaka wa mapato Disemba 2020 kwa mwaka wa 2019/20
3	Shirika La Ranchi Za Taifa	Kutowasilisha marejesho ya mwaka wa mapato Disemba 2020 kwa mwaka wa 2019/20
4	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	Kutowasilisha marejesho ya mwaka wa mapato kuanzia 2015/16 hadi 2019/20

Chanzo: Taarifa za ukaguzi za Mashirika ya Umma na Bodi zingine kwa mwaka 2019/20

Kuchelewa kuwasilisha marejesho ya mapato na Shirika la Bima la Taifa kulipelekea adhabu ya shilingi milioni 631.65 kwa kipindi cha miaka mitatu kuanzia mwaka 2015/16 hadi 2017/18.

Hali hii ilisababishwa na kutozingatia sheria za marejesho ya kodi ambako ni kosa linalosababisha riba na adhabu.

Ninapendekeza TRA iongeze rasilimali-watu na fedha katika kuwafuatlia walipakodi wote ambao hawatii sheria za kodi.

20.7 Kodi ya Ongezeko la Thamani ya Shilingi Milioni 70.23 Iliyotozwa kwenye Zana za Kilimo zenye Msamaha wa Kodi

Aya ya kwanza katika Jedwali la Sheria ya Kodi ya Ongezeko la Thamani linaonesha zana za kilimo ambazo zina msamaha wa kodi. Kampuni Hodhi ya Mkulazi iliingia mkataba na Kampuni ya Hughes Agricultural Tanzania kuititia zabuni Na. PA/150/2018-2019/G/06 ya kununua zana za kilimo zenye thamani ya shilingi milioni 460.4 ikijumuisha Kodi ya Ongezeko la Thamani.

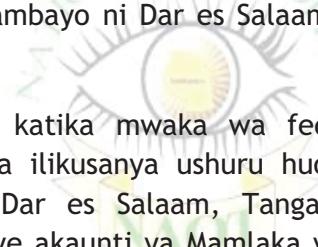
Zana hizo zilikuwa vifaa vya trekta ambavyo vinatumika wakati wa kulima kama vile kutifua na kusawazisha ardhi. Kodi ya ongezeko la thamani ili yotozwa ni shilingi milioni 70.23. Sheria ya Kodi hiyo imetoa msamaha wa zana za kilimo kutozwa kodi. Hali hii ilitokana na kutokuwa na uelewa kuhusu sheria hiyo inayohusu zana za kilimo. Kodi ya ongezeko la thamani ili yolipwa ni kinyume na sheria hiyo na inapelekea hasara kwa Kampuni Hodhi ya Mkulazi.

Ninapendekeza Mamlaka ya Mapato Tanzania iwachukulie hatua stahiki muuzaji wa zana za kilimo aliyechukua kodi ya ongezeko la thamani kwa kushindwa kufuata sheria za kodi.

20.8 Ushuru wa wa Kutumia Miundombinu ya Bandari wa Shilingi Bilioni 73.77 Uliokusanya na Mamlaka ya Bandari Tanzania kinyume na Sheria ya Fedha ya Mwaka 2017

Kifungu cha 42(3) cha Sheria ya Fedha ya 2017 kinaitaka Mamlaka ya Mapato Tanzania kukusanya ushuru wa maegesho ya meli bandarini na kuyaweka makusanyo hayo kwenye akaunti ya Benki Kuu iliyofunguliwa kwa ajili hiyo. Kiasi kilichokusanya wa kitawasilishwa Mamlaka ya Bandari Tanzania na Mlipaji Mkuu wa Serikali.

Hata hivyo, nilibaini kuwa katika mwaka wa fedha 2019/20, Mamlaka ya Bandari Tanzania ilikusanya ushuru wa kutumia miundombinu ya bandari wa jumla ya shilingi bilioni 73.77 kutoka mikoa mitano, ambayo ni Dar es Salaam, Mwanza, Tanga, Kigoma na Mtwara.

Aidha, nilibaini katika mwaka wa fedha 2019/20 Mamlaka ya Mapato Tanzania ilikusanya ushuru huo kiasi cha shilingi bilioni 326.68 kutoka Dar es Salaam, Tanga na Mtwara. Fedha hizo ziliwekwa kwenye akaunti ya Mamlaka ya Bandari Na. 9921159201 kinyume na Sheria ya Fedha. Ukusanyaji wa Ushuru huo na Mamlaka ya Bandari Tanzania kupitia akaunti ya Mamlaka ya Bandari ni kinyume cha Sheria na unaweza kupelekea matumizi yasiyotarajiwa.

Ninapendekeza Ushuru wa Maegesho ya Meli Bandarini ukusanywe na Mamlaka ya Mapato Tanzania.

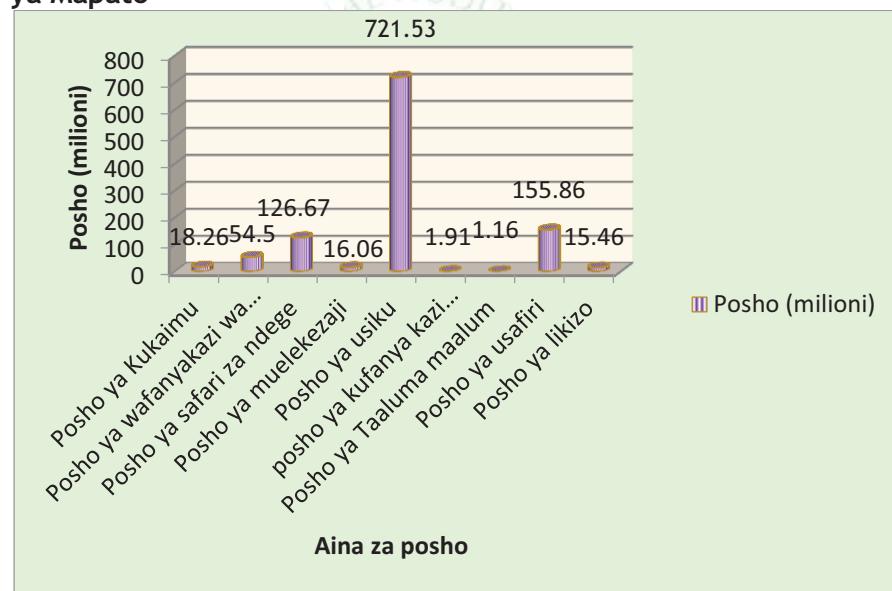
20.9 Posho za Watumishi Hazikukatwa Kodi Shilingi Bilioni 1.11

Kifungu cha 7(3) cha Sheria ya Mapato ya Mwaka 2014 kiliondoa posho ya nyumba, posho ya usafiri, posho ya madaraka, posho ya kufanya kazi saa za ziada, poshoya kufanya kazi katika mazingira magumu, na honoraria kwa mtumishi wa Serikali au taasisi ambayo bajeti yake hulipwa yote au kwa kiwango kikubwa na ruzuku za Serikali.

Hata hivyo, nilibaini kuwa licha ya Kampuni ya Ndege Tanzania kutofadhiwa kwa kiasi kikubwa na Serikali, haikujumuisha posho zote zilizolipwa kwa watumishi wake kwenye kukokotoa kodi ya mapato kama inavyotakiwa na Sheria ya Kodi ya Mapato. Kwa mfano, mwaka fedha 2019/20 Kampuni ililipa jumla ya posho za shilingi bilioni 1.11 kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na. 22** bila kutoza kodi ya mapato.

Nilibaini kuwa kutokata kodi ya mapato katika posho hizo kulisababishwa na kutokuwa na ujuzi wa kutosha juu ya matumizi ya Sheria ya Kodi ya Mapato kwa watumishi ambao wanashughulika na posho na malipo ya mishahara. Hii inapelekea Serikali kupoteza mapato. Pia, inaweza kusababisha adhabu na riba zisizo za lazima kutoka Mamlaka ya Mapato Tanzania.

Kielelezo Na. 22: Posho za Watumishi Ambazo Hazikukatwa Kodi ya Mapato

Chanzo: *Taarifa ya fedha ya bandari*

Ninapendekeza Kampuni ya Ndege Tanzania ikate kodi ya mapato katika posho za watumishi na kuiwasilisha Mamlaka ya Mapato Tanzania.

Kiambatisho Na. I: Mwenendo wa Hati zilizotolewa na Maelezo ya Hati

Na.	Jina la Taasisi	Aina Ya Hati Iliyotolewa
1	Balaza la Michezo Tanzania	Hati Inayoridhisha
2	Balaza la Sanaa Tanzania	Hati Inayoridhisha
3	Baraza la Elimu ya Ufundu Tanzania	Hati Inayoridhisha
4	Baraza la Kiswahili Tanzania	Hati Inayoridhisha
5	Baraza la Mitihani Tanzania	Hati Inayoridhisha
6	Baraza la Taifa la Biashara Tanzania	Hati Inayoridhisha
7	Baraza la Taifa la Ujenzi	Hati Inayoridhisha
8	Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira	Hati Inayoridhisha
9	Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Mawasiliano	Hati Inayoridhisha
10	Baraza la Ushauri la Watumiaji wa Huduma za Usafiri wa Anga	Hati Inayoridhisha
11	Baraza la Ushindani	Hati Inayoridhisha
12	Baraza la Usimamizi Watumiaji Huduma za Usafiri wa Nchi Kavu	Hati Inayoridhisha
13	Baraza la Usuluhishi wa Mapato ya Kodi	Hati Inayoridhisha
14	Baraza la Uwezeshaji Wananchi Kiuchumi	Hati Inayoridhisha
15	Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania	Hati Inayoridhisha
16	Benki ya Maendeleo ya TIB	Hati Inayoridhisha
17	Benki ya Posta Tanzania	Hati Inayoridhisha
18	Benki ya Rasilimali Tanzania (TIB)	Hati Inayoridhisha
19	Bodi ya Amana Za Bima	Hati Inayoridhisha
20	Bodi ya Chai Tanzania	Hati Inayoridhisha
21	Bodi ya Kahawa Tanzania	Hati Inayoridhisha
22	Bodi ya Korosho Tanzania	Hati Inayoridhisha
23	Bodi ya Maziwa Tanzania	Hati Inayoridhisha
24	Bodi ya Michezo ya Kubahatisha Tanzania	Hati Inayoridhisha
25	Bodi ya Mikopo ya Elimu ya Juu	Hati Inayoridhisha
26	Bodi ya Mkonge	Hati Inayoridhisha
27	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko	Hati Inayoridhisha
28	Bodi ya Nyama Tanzania	Hati Inayoridhisha
29	Bodi ya Pamba Tanzania	Hati Inayoridhisha
30	Bodi ya Pareto Tanzania	Hati Inayoridhisha
31	Bodi ya Rufaa za Mapato ya Kodi	Hati Inayoridhisha
32	Bodi Ya Sukari Tanzania	Hati Inayoridhisha
33	Bodi ya Tumbaku Tanzania	Hati Inayoridhisha
34	Bodi ya Udhibiti wa Stakabadhi Gharani	Hati Inayoridhisha
35	Bodi ya Usajili Wa Wakandarasi	Hati Inayoridhisha
36	Bodi ya Usajiri wa Wahandisi	Hati Inayoridhisha
37	Bodi Ya Usanifu Wa Majenzi Na Upimaji	Hati Inayoridhisha
38	Bodi ya Utalii Tanzania	Hati Inayoridhisha
39	Bodi ya Wahasibu na Wakaguzi Tanzania	Hati Inayoridhisha
40	Bodi ya Wataalamu wa Ununuzi Na Ugavi	Hati Inayoridhisha
41	Bohari Kuu ya Dawa	Hati Inayoridhisha
42	Chuo cha Biashara	Hati Inayoridhisha
43	Chuo cha Diplomasia	Hati Yenye Shaka
44	Chuo cha Kumbukumbu cha Mwalimu Nyerere	Hati Inayoridhisha

Na.	Jina la Taasisi	Aina Ya Hati Iliyotolewa
45	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini	Hati Inayoridhisha
46	Chuo cha Sukari cha Taifa	Hati Inayoridhisha
47	Chuo cha Tekinolojia Dar Es Salaam	Hati Inayoridhisha
48	Chuo cha Ubaharia Dar Es Salaam	Hati Inayoridhisha
49	Chuo cha Ufundu Arusha	Hati Inayoridhisha
50	Chuo cha Uhasibu Arusha	Hati Inayoridhisha
51	Chuo cha Usafirishaji cha Taifa	Hati Inayoridhisha
52	Chuo cha Usimamizi wa Fedha	Hati Inayoridhisha
53	Chuo cha Ustawi wa Jamii	Hati Inayoridhisha
54	Chuo cha Wanyamaporu Afrika	Hati Inayoridhisha
55	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili	Hati Inayoridhisha
56	Chuo Kikuu Cha Ardhi	Hati Inayoridhisha
57	Chuo Kikuu Cha Dar es Salaam	Hati Yenye Shaka
58	Chuo Kikuu cha Dodoma	Hati Inayoridhisha
59	Chuo Kikuu cha Kilimo na Tekinolojia cha Mwalimu Nyerere	Hati Inayoridhisha
60	Chuo Kikuu cha Kilimo Sokoine	Hati Inayoridhisha
61	Chuo Kikuu cha Mzumbe	Hati Inayoridhisha
62	Chuo Kikuu cha Sayansi na Tekinolojia Mbeya	Hati Inayoridhisha
63	Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi	Hati Inayoridhisha
64	Chuo Kikuu Huria cha Tanzania	Hati Inayoridhisha
65	Chuo Kikuu Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam	Hati Inayoridhisha
66	Chuo Kishiriki cha Elimu Mkwawa	Hati Inayoridhisha
67	Kampuni ya Huduma ya Meli	Hati Inayoridhisha
68	Kampuni ya Kiwanja cha Ndge cha Kimataifa cha Kilimanjaro	Hati Inayoridhisha
69	Kampuni ya Mkulanzi	Hati Inayoridhisha
70	Kampuni ya Nyumba Za Watumishi	Hati Inayoridhisha
71	Kampuni ya Nyumba za Watumishi - Mfuko Wa Uwekezaji Katika Miliki	Hati Inayoridhisha
72	Kampuni ya Ranchi za Taifa	Hati Inayoridhisha
73	Kampuni ya Stamigold	Hati Inayoridhisha
74	Kampuni ya TTCL Pesa	Hati Inayoridhisha
75	Kampuni ya Ubungo Plaza	Hati Inayoridhisha
76	Kampuni ya Uwekezaji Ya NHC na PPF	Hati Inayoridhisha
77	Kapuni ya Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro	Hati Inayoridhisha
78	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari	Hati Inayoridhisha
79	Kituo cha Elimu Kibaha	Hati Inayoridhisha
80	Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini	Hati Inayoridhisha
81	Kituo cha Uwekezaji Tanzania	Hati Inayoridhisha
82	Maktaba ya Taifa	Hati Inayoridhisha
83	Makumbusho ya Taifa	Hati Inayoridhisha
84	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani	Hati Inayoridhisha
85	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundu Stadi	Hati Inayoridhisha
86	Mamlaka ya Elimu Tanzania	Hati Inayoridhisha

Na.	Jina la Taasisi	Aina Ya Hati Iliyotolewa
87	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro	Hati Inayoridhisha
88	Mamlaka ya Hifadhi za Taifa	Hati Inayoridhisha
89	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania	Hati Inayoridhisha
90	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	Hati Inayoridhisha
91	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	Hati Inayoridhisha
92	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Bukoba	Hati Inayoridhisha
93	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Dar es Salaam	Hati Inayoridhisha
94	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Dodoma	Hati Inayoridhisha
95	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Iringa	Hati Inayoridhisha
96	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Kahama	Hati Inayoridhisha
97	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Kahama -Shinyanga	Hati Inayoridhisha
98	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Kigoma	Hati Inayoridhisha
99	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Lindi	Hati Inayoridhisha
100	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Masasi-Nachingwea	Hati Inayoridhisha
101	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Mbeya	Hati Inayoridhisha
102	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Morogoro	Hati Inayoridhisha
103	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Moshi	Hati Inayoridhisha
104	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Mpanda	Hati Inayoridhisha
105	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Mtwara	Hati Inayoridhisha
106	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Musoma	Hati Inayoridhisha
107	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Mwanza	Hati Inayoridhisha
108	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Shinyanga	Hati Inayoridhisha
109	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Singida	Hati Inayoridhisha
110	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Songea	Hati Inayoridhisha
111	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Sumbawanga	Hati Inayoridhisha
112	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Tabora	Hati Inayoridhisha
113	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi Wa Mazingira Tanga	Hati Inayoridhisha
114	Mamlaka ya Rufaa za Manunuzi ya Umma	Hati Inayoridhisha
115	Mamlaka ya Udhibiti wa Huduma za Nishati Na Maji	Hati Inayoridhisha
116	Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma	Hati Inayoridhisha
117	Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania	Hati Inayoridhisha
118	Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania	Hati Inayoridhisha
119	Mamlaka ya Udhibiti wa Mkondo wa Juu wa Petroli	Hati Inayoridhisha
120	Mamlaka ya Udhibiti wa Soko la Mitaji	Hati Inayoridhisha
121	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuuza Nje ya Nchi	Hati Inayoridhisha
122	Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania	Hati Inayoridhisha
123	Mamlaka ya Usafiri wa Ardhini	Hati Inayoridhisha
124	Mamlaka ya Usimamizi wa Bandari	Hati Yenye Shaka
125	Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania	Hati Inayoridhisha
126	Mamlaka ya Usimamizi wa Nishati na Maji (EWURA CCC)	Hati Inayoridhisha
127	Mfuko wa Dhamana ya Kuendeleza Sekta ya Korosho	Hati Inayoridhisha
128	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi	Hati Inayoridhisha
129	Mfuko Wa Hifadhi ya Jamii Kwa Watumishi Wa Umma	Hati Inayoridhisha
130	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba	Hati Inayoridhisha
131	Mfuko wa Mawasiliano kwa Wote	Hati Inayoridhisha

Na.	Jina la Taasisi	Aina Ya Hati Iliyotolewa
132	Mfuko wa wadhamini wa Kampuni ya TTCL Pesa	Hati Inayoridhisha
133	Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii (NSSF)	Hati Inayoridhisha
134	Ofisi ya Taifa ya Takwimu	Hati Inayoridhisha
135	Shilika la Maendeleo la Taifa	Hati Inayoridhisha
136	Shirika la Bima la Taifa	Hati Inayoridhisha
137	Shirika la Habari la Taifa	Hati Inayoridhisha
138	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania	Hati Inayoridhisha
139	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo	Hati Inayoridhisha
140	Shirika la Masoko la Kariakoo	Hati Inayoridhisha
141	Shirika la Miliki Bunifu	Hati Inayoridhisha
142	Shirika la Ndege Tanzania	Hati Inayoridhisha
143	Shirika la Nyuma la Taifa	Hati Inayoridhisha
144	Shirika la Taifa la Madini	Hati Inayoridhisha
145	Shirika la Usimamizi wa Ulaguzi wa Vyama vyta Ushirika	Hati Inayoridhisha
146	Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda	Hati Inayoridhisha
147	Shirika la Viwango Tanzania	Hati Inayoridhisha
148	Shirika la Wakala wa Meli Tanzania	Hati Inayoridhisha
149	Soko la Bidhaa Tanzania (TMX)	Hati Inayoridhisha
150	Taasisi ya Chakula na Lishe	Hati Inayoridhisha
151	Taasisi ya Elimu Tanzania	Hati Inayoridhisha
152	Taasisi ya Elimu ya Watu Wazima	Hati Inayoridhisha
153	Taasisi ya Kansa Ocean Road	Hati Inayoridhisha
154	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete	Hati Inayoridhisha
155	Taasisi ya Taifa ya Utafiti Wa Dawa	Hati Inayoridhisha
156	Taasisi ya Uhndisi na Usanifu Mitambo Tanzania	Hati Inayoridhisha
157	Taasisi ya Utafiti wa Uvuvi Tanzania	Hati Inayoridhisha
158	Taasisi ya Utafiti wa Viuatilifu Katika Ukanda wa Kitropiki	Hati Inayoridhisha
159	Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori	Hati Inayoridhisha
160	Tasisi ya Utafiti Wa Misitu Tanzania	Hati Inayoridhisha
161	Tume ya Nishati ya Atomiki Tanzania	Hati Inayoridhisha
162	Tume ya Sayansi na Teknolojia	Hati Inayoridhisha
163	Tume ya Ushindani ya Biashara	Hati Inayoridhisha
164	Tume Ya Vyuo Vikuu Tanzania	Hati Inayoridhisha
165	Wakala wa Maendeleo ya Wakulima Wadogo wa Chai Tanzania	Hati Inayoridhisha

Kiambatisho Na. II: Hali ya Utekelezaji wa Mapendekezo ya Ukaguzi wa Miaka iliyopita

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
1	2012/13	Benki ya Azania ilitakiwa kuwa chini ya udhibiti wa Msajili wa Hazina na kuwasilisha taarifa zake za fedha kwa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ajili ya ukaguzi kwa mujibu wa ibara ya 143 ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na kifungu cha 9(a)(iii) na (iv) cha Sheria ya Ukaguzi wa Umma Na.11 ya Mwaka 2008.	Wizara iliomba ushauri kutoka kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ili kupata ufanuzi katika suala hili. Mwanasheria Mkuu ameshauri kifungu cha 3 cha sheria ya Ukaguzi wa Umma Ukurasa wa 418 kifanyiwe mabadiliko ili kumpa mamlaka Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali kukagua taasisi zilizoanzishwa na Sheria ya Kampuni. Hivyo, maana ya "Taasisi za Umma" ibadilishwe ili iongeze Taasisi zilizoanzishwa chini ya Sheria ya Makampuni kama sehemu kubwa ya Hisa zinashikiliwa na wanahisa kutoka Serikalini, yatatakiwa Kukaguliwa na Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali.	Ni matarajio yangu kuwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali ataanzisha mchakato wa kubadili Sheria ya Ukaguzi wa Umma kujumuisha taasisi zote za umma yakiwemo makampuni ambayo Serikali ndiye mwanahisa mkuu. Hivi sasa Benki ya Azania inamilikiwa kwa asilimia 51.95 na mfuko wa PSSSF.	Haijatekelezwa
2	2015/16	Nilipendekeza Menejimenti ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya kuwa na makubaliano ya kimaandishi na mkopaji na kupata dhamana ya Serikali. Pia ilishauriwa kuhakikisha kuwepo kwa makubaliano ya kisheria kabla ya kutoa mikopo mipyä.	Mfuko ulipokea barua kutoka Wizara ya Fedha na Mipango mnamo tarehe 15 Disemba 2015 yenye Kumb.Na CJA.452/479/01 inayooresha nia ya kuubadili mkopo na kuwa hati fungani isyo ya fedha, hivyo kufuta madeni yote ya Hifadhi ya Jamii	Nilibaini kuwa bado mfuko umeendelea kutoa mkopo kwa Serikali bila ya kuwa na makubaliano ya kisheria na mikopo iliyopita haijabadilishwa kuwa hati fungani isyo ya fedha kama ilivoelekezwa na barua yenye Kumb.Na CJA.452/479/01	Haijatekelezwa
3	2015/16	Nilipendekeza Menejimenti ya Shirika la Posta kufuata matakwa ya	Menejimenti iliomba Serikali kufuta madai ya shilling bilioni 1.38	Hakuna ushahidi ambao menejimenti ya Shirika la Posta	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		kisheria na kiudhibiti kwa kulipa madai ya mrahaba na ada za mwaka kiasi cha shilingi bilioni 1.38 kwa Mamlaka ya Mawasiliano Tanzania	kwa TCRA.	ililetia kwa ajili ya uhakiki ili kuthibitisha kuwa Menejimenti iliiomba Serikali kufuta madai hayo.	
4.	2015/16	Ujenzi wa Mradi wa Maji Songwe Kuhusu mradi huu, Serikali ilishauriwa yafuatayo: i. Kuidhinisha mkataba wa kuanzishwa kwa Tume ya Bonde la Mto Songwe ili kuwezesha mradi kuanza. ii. Kuhusisha TANESCO katika mchakato wa ujenzi wa bwawa la chini na katika ujenzi wa mtambo wa kuzalisha umeme kwa kutumia maji ili kutoa ushauri wa kiufundi wakati unapohitajika.	Ushiriki wa TANESCO katika shughuli za uwakezaji, kwenye shughuli za kuzalisha na kusambaza nishati ya umeme, hasa katika kuhamasisha ukusanyaji wa rasilimali za utekelezaji wa mradi na kutoa msaada wa kiufundi. Tunachukua ushauri pamoja na wazo la TANESCO kushiriki katika ujenzi wa bwawa dogo na mtambo wa uzalishaji umeme kwa kutumia maji na kutoa ushauri wa kiufundi wakati unapohitajika.	Majibu Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo, utekelezaji wa mradi bado haujaanza.	Haijatekelezwa
5	2015/16	Kutolipwa kwa Kodi ya Pango na Wizara ya Nishati na Madini Shilingi Bilioni 1.117 Nilipendekeza Uongozi wa TANESCO kufuatilia na kuhakikisha iliyokuwa Wizara ya Nishati na Madini inalipa kodi inayodaiwa.	Menejimenti bado inafuatilia ulipwaji wa kodi hiyo ya pango kutoka wizarani, lakini pia wizara ilirudisha sehemu ya jengo waliokuwa wamepanga.	Kodi ya pango bado inaendelea kutokulipwa na mpaka kufikia 30 Juni 2020 jumla ya deni ni shilingi bilion 1.97.	Haijatekelezwa
6	2015/16	Kutofufata Taratibu Katika Malipo ya Kodi kwa UDSM Nilipendekeza Menejimenti ya Chuo Kikuu: i. Ikokotoe upya sehemu yake ya asilimia 10	Hatua zinazofaa zinaendelea ikiwa pamoja na kulipa fidia ya Hati ya madai kwa kiasi kilichobaki Zinaandaliwa, Wakati huohuo, UDSM inafanya kazi mambo	Utekelezaji bado unaendelea, nitaendelea kufuatilia utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Katika hatua za utekelezaji.

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		<p>kama inavyotakiwa na mkataba na tofauti idaiwe kutoka kwa mpangaji.</p> <p>ii. Kushauriana na mpangaji na kufikiria kuingiza vifungu vyote muhimu kama vile kuruhusu idara ya ukaguzi wa ndani ya Chuo kufanya ukaguzi wa mapato na gharama za uendeshaji.</p>	mengine yanayohusiana na Kampuni ya MHL ili kuweka njia bora ambayo itakuwa na manufaa ya pamoja na uwazi.		
7	2015/16	<p>Tathmini ya Randama ya Makubaliano kwenye Ukusanyanji wa Ushuru wa Maegesho ya Meli Bandarini kati ya Mamlaka ya Bandari Tanzania na Mamlaka ya Mapato Tanzania</p> <p>Nilipendekeza uongozi wa Mamlaka ya Bandari uwasiliane na Mamlaka ya Mapato kuhusiana na vigezo na masharti ya randama ya makubaliano ili pande zote mbili zitimize masharti ya makubaliano ili kuhakikisha kuwa ufanisi wa uendeshaji wa Mamlaka ya Bandari huathiriwa kwa njia mpya ya ukusanyaji wa ushuru wa maegesho ya meli bandarini wa Mamlaka ya Mapato Tanzania</p>	<p>Makusanyo yote yanafanywa na Mamlaka ya Mapato kama ilivyoainishwa katika Sheria za Fedha za Umma</p>	<p>Nimebaini kwa mwaka 2019/20 Mamlaka ya Bandari Tanzania bado wanakusanya mapato hayo kinyume na Sheria za Fedha za Umma</p>	Katika hatua za utekelezaji
8	2016/17	<p>Kushuka Mwenendo kifedha TANESCO kwa kwa</p>	TANESCO imechukua hatua mbalimbali kwa lengo la kuboresha utendaji wa	<p>Majibu Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo, ninangoja</p>	Katika hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		<p>Nilipendekeza TANESCO kutafuta njia ya kuboresha ukuaji wake wa kifedha ili kuweza kusaidia maendeleo ya taifa kupitia maendeleo ya viwanda.</p> <p>Hatua zilizochukuliwa hadi sasa ni hizi zifuatazo:</p> <p>Kwanza, kupunguza gharama za uzalishaji kuitia miradi ya uwekezaji katika vyanzo vyta bei naafuu vyta kuzalisha nguvu za umeme (Kinyerezi II na Stigler Gorge).</p> <p>Pili kuendelea na mradi wa upanazi kwa ajili ya ugani wa Gridi ya Taifa (Makambako-Songea, Kaskazini - Magharibi ya gridi ya taifa) kuunganisha matawi yaliyotengwa ambayo hutumia mafuta ya gharama kubwa kwenye uzalishaji.</p> <p>Tatu, kuboresha miundombinu ya usambazaji ili kupunguza vikwazo vyta umeme na kuongeza idadi ya uanganishwaji wa wateja wapya kutoka wateja 250,000 hadi 290,000 kwa mwaka ili kuongeza mapato.</p> <p>Nne, kuongeza wigo wa ukusanyaji kutoka asilimia 94 hadi asilimia 98 kutoka kwa wateja kuitia matumizi ya LUKU na kuitia kampeni ya "KA-</p>	<p>kifedha wa kampuni kwa ajili ya usaidizi endelevu wa mabadiliko ya kitaifa ya uchumi kwa njia ya viwanda.</p> <p>Hatua zilizochukuliwa hadi sasa ni hizi zifuatazo:</p> <p>Kwanza, kupunguza gharama za uzalishaji kuitia miradi ya uwekezaji katika vyanzo vyta bei naafuu vyta kuzalisha nguvu za umeme (Kinyerezi II na Stigler Gorge).</p> <p>Pili kuendelea na mradi wa upanazi kwa ajili ya ugani wa Gridi ya Taifa (Makambako-Songea, Kaskazini - Magharibi ya gridi ya taifa) kuunganisha matawi yaliyotengwa ambayo hutumia mafuta ya gharama kubwa kwenye uzalishaji.</p> <p>Tatu, kuboresha miundombinu ya usambazaji ili kupunguza vikwazo vyta umeme na kuongeza idadi ya uanganishwaji wa wateja wapya kutoka wateja 250,000 hadi 290,000 kwa mwaka ili kuongeza mapato.</p> <p>Nne, kuongeza wigo wa ukusanyaji kutoka asilimia 94 hadi asilimia 98 kutoka kwa wateja kuitia matumizi ya LUKU na kuitia kampeni ya "KA-</p>	<p>ukamilishwaji wa miradi tajwa.</p>	

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
			TA" kwa walioshindwa kulipa madeni. Aidha kupunguza gharama za uendeshaji		
9	2016/17	Riba inayopaswa kulipwa kwa Kampuni ya Pan African Energy dola za Marekani milioni 10.43 Nilipendekeza TANESCO kutafuta njia za kutatua migogoro ili kuepuka kulimbikiza kiasi kikubwa cha Ankara ambazo hazijalipwa.	TANESCO imeedelea kuimarisha dhima ya kulipa deni la PAET Kuanzia Julai 2016 hadi tarehe 31 Machi 2018 jumla ya shilingi bilioni 350.63 zimelipwa. Hivi sasa deni lillobaki ni shilingi bilioni 188.79 ambazo TANESCO imedhamiria kulipa shilingi bilion 2 kila wiki.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea. Hata hivyo naendelea kusisitiza Menejimenti ya TANESCO kuongeza jitihada za kumaliza deni hilo	Ipo katika hatua za utekelezaji.
10	2016/17	Kodi ambayo Haijalipwa na Hospitali ya Tumaini dola za Marekani milioni 9.4. Nilipendekeza uongozi wa TANESCO kuhakikisha amri ya mahakama inatekelezwa bila kuchelewa zaidi.	Hukumu ilitolewa kwa upande wa TANESCO. Hivi sasa, TANESCO imefungua maombi ya utekelezaji wa hukumu ya Mahakama Kisheria baada ya kuondoa maombi ya awali ambayo yalionesha Hospitali ya Muhibili kama Mchukuaji wa Hukumu (Judgement debtor).	Jibu Menejimenti nimelipokea, nitaendelea kufuatalia utekelezaji wake.	Katika hatua za utekelezaji
11	2016/17	Deni tarajiwa baina ya SCBHK na TANESCO Dola za Marekani milioni 148.4 Nilipendekeza TANESCO kuandaa chanzo mbadala cha fedha ili kuweza kulipa deni ikitokea SCBHK kushinda kesi.	Matokeo mabaya ya kubatilishwa hayatakuwa ya mwisho kwa deni la TANESCO. Jambo hilo litarejeshwa kwenye mahakama za ndani ambapo utekelezaji utaamuliwa kirahisi kwa kuzingatia uwezo wa TANESCO kutekeleza amri. Maombi yanayohusiana na utekelezaji wa tizo yamehamishiwa kwa Wakili Mkuu wa Serikali kwa ajili kushughulikia.	Jibu Menejimenti limechukuliwa.	Imepitwa na wakati

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
			Kwa hivyo, hakuna gharama zaidi ambazo Shirika litaingia zaidi ya zile za kisheria. Mawasiliano yalifanyika kupitia barua yenyewe kumbukumbu Na. SEC.273/12/2018.		
12	2016/17	<p>Kuchelewa Kuwahamishia Wateja kwenye Viwango vyao Sahihi vya Tozo za meme</p> <p>Nilipendekeza TANESCO kuhakikisha hatua za udhibiti zinawekwa. Pia, kuhakikisha wateja wake wanakuwa katika viwango sahihi vya tozo kulingana na matumizi yao. Aidha, nilipendekeza TANESCO kuweka mfumo wa kiteknolojia utakaoweza kutekeleza mabadiliko kwa haraka ili kupunguza makosa ya kibinadamu.</p>	TANESCO imeimarisha taratibu za udhibiti kuhakikisha wateja wanahamishiwa katika viwango stahiki kulingana na matumizi yao.	Jibu la Menejimenti limechukuliwa. Nitaendelea kufuatilia utekelezaji kamili wa pendekezo.	Katika hatua ya utekelezaji.
13	2016/17	<p>Ongezeko kubwa la deni na Jitihada zisizotosheleza katika Ukusanyaji wa Madeni katika Hospitali ya Taifa Muhimbili.</p> <p>Hospitali ilipendekezwa ibuni njia mbalimbali na kufanya jitahada zaidi katika kukusanya madeni yake.</p>	<p>Kufikia mwaka wa fedha 2017/2018 kiasi cha shilingi bilioni 54.59 kilikuwa kinadaiwa, shilingi bilioni 46.63 zilikusanywa hadi kufikia tarehe 30 Juni, 2018. Hivyo kufanya makusanyo kufikia asilimia 85.4. Jumla ya deni la kibisahara likuwa Shilingi bilioni 18.16 kufikia tarehe 30 Juni, 2018, kati ya hizo shilingi bilioni 7.96 zililipwa, shilingi bilioni 9.63 ankarabado haijatolewa kwa NHIF na shilingi bilioni 0.56 ankarabado haijatolewa</p>	<p>Majibu nimeyapokea. Hata hivyo, Hospitali bado in akiasi kikubwa cha deni la kibisahara. Mpaka kufikia tarehe 30 Juni 2020, deni likuwa ni shilingi bilioni 33.93 (2019: Shilling Biliioni 33.28).</p>	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
			kwa makampuni mengine yanayodaiwa.		
14	2016/17	Ankara za Bima ya Afya za Hospitali ya Taifa Muhimbili Zilizokataliwa Shilingi Bilioni 1.86 Nilipendekeza Hospitali kuchunguza ankara zilizokataliwa kwa lengo la kutafuta sababu za kukataliwa na kuchukua hatua zinazofaa. Pia, kuchunguza mfumo wa kuandaa madai ili kutambua mapungufu na udanganyifu katika uandaaji wa madai.	Hospitali imeboresha kwa kiasi kikubwa uthibitisho wa madai ya bima. Madai yanayokataliwa yamepungua kutoka asilimia 6 mwaka 2016/2017 hadi asilimia 3 mwaka 2017/2018. 'Mnamo mwaka 2016/2017 Hospitali ilitoa Ankara ya shilingi 31.7 bilioni na kulipwa shilingi bilioni 29.8 ambapo mwaka 2017/2018 jumla ya malipo kutoka Julai, 2017 hadi Machi, 2018 ilikuwa shilingi bilioni 29.45 na kiasi kilicholipwa ni shilingi bilioni 28.45.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea, hata hivyo, bado Hospitali ina kiasi cha madai yaliyo kataliwa. Katika mwaka wa fedha 2019/20 kiasi kilichokataliwa ni shilingi bilioni 1.29 (2019: Shilingi Bilioni 2.18). Napendekeza Menejimenti ya Muhimbili iimarishe zaidi mfumo wake wa kuandaa madai.	Haijatekelezwa
15	2016/17	UWASSA Moshi kuchelewa Kukamilisha Kazi za Shilingi Bilioni 1.18 Mamlaka ilipendekezwa kufuatilia Wizara ya Maji na Umwagiliaji kuhusu utekelezaji wa mradi wa awamu ya pili.	Menejimenti iliwasilisha mapendekezo ya shilingi bilioni 1 za mradi wa majitaka kwa Wizara ya Maji tarehe 24 Septemba, 2020 ambayo yalipitishwa na Wizara katika bajeti ya 2020/2021. Pendekezo jingine la shilingi 11,149,469,808 iliwasilishwa Wizara ya Fedha na Mipango tarehe 14 Julai, 2020 ikiomba kuufadhili miradi iliyokuwa ikiendelea mpaka kufikia tarehe 30 Juni, 2020.	Majibu ya Menejimenti yamechukuliwa. Hata hivyo utekelezaji wa mapendekezo unasubiriwa	Katika hatua za utekelezaji.
16	2016/17	Ukinzani kati ya Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa	TCAA CCC iliwasilisha jambo hilo kwa vyombo	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea kwa	Halijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		<p>Anga Tanzania na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania</p> <p>Nilipendekeza kuwa, Kifungu 52(4) cha Sheria ya Mamlaka ya Usimamizi wa Anga - CCC (2006) kiendane na Ibara ya 143 ya Katiba.</p>	<p>husika vya serikali, ikiwa pamoja na Wizara Mama, Wizara ya Sheria na Katiba, Ofisi ya AG, CAG, na TCAA kupitia barua yenye kumbukumbu Na. TCAA CCC / 06/181 ya tarehe 31 Januari 2018. Aidha, tumeungana na TCAA kurekebisha Sheria ya Aviation Civil, Cap 80 ili kuendana na Kifungu 143 (2) (c) cha Katiba.</p>	<p>ajili ya kufuatilia utekelezaji wa pendekezo. Mwaka huu hakukwa na majibu.</p>	
17	2016/17	<p>Tofauti katika Mapato Yaliyopotiwa Shilingi Milioni 607 na Shirika la Posta.</p> <p>Nilipendekeza Shirika la Posta kuhakikisha ofisi zote zinaunganishwa na mfumo wa mapato, kufanya usuluhishi wa mapato katika ofisi zake zote ambazo hazijaunganishwa na mfumo, na kuchunguza sababu za tofauti iliyopotiwa.</p>	<p>Uongozi unaboresha mfumo wake wa mapato ambao utaunganishwa na Post Global Netsmart. Hata hivyo, katika kipindi cha mwaka mfumo huo haukuwa umefungwa.</p>	<p>Jibu la Menejimenti limechukuliwa na nitaendelea kufuatilia mpaka utekelezaji ukamilike.</p>	Katika hatua za utekelezaji.
18	2016/17	<p>Madeni ambayo Hayajasuluhishwa Yanayodaiwa na Shirika la Simu Tanzania Shilingi Milioni 922.05</p> <p>Nilipendekeza Shirika la Utangazaji Tanzania kuhakiki madeni haya kwa pamoja na Shirika la Simu ili kutatua tofauti.</p>	<p>Menejimenti imepokea mapendekezo ya ukaguzi kwa ajili ya utekelezaji. Tarehe 14 Disemba, 2017, TTCL iliitaarifu TBC kupitia barua pepe kuwa ipo katika mchakato wa kutafuta idhini ya kuondoa kiasi chenye mgogoro.</p>	<p>Jibu la Menejimenti limepokelewa. Hata hivyo, nasubiri utekelezaji wa mapendekezo.</p>	Haijatekelezwa
19	2016/17	<p>Kushuka Thamani Miradi Isiyokamilika Shilingi Bilioni 1.61</p> <p>Nilipendekeza kampuni iliyokuwa ya RAHCO ifanye</p>	<p>TRC kupitia serikali inatekeleza mradi wa treni ya umeme (SGR) ambapo utekelezaji wake uko asilimia 50.</p>	<p>Jibu la Menejimenti limechukuliwa. Nitaendelea kufuatilia utekelezaji wa mradi</p>	Katika hatua ya utekelezaji.

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		uchunguzi wa miradi inayotaka kuifanya na kufanya uamuza sahihi. Pia, ichukue hatua stahiki kwa wafanyakazi wote waliohusika kuisababishia hasara kampuni hiyo.		utakapokamilika.	
20	2016/17	Miamala ya Udanganyifu Dola za Marekani 26,356.65 na EURO 2,500 Nilipendekeza Chuo cha Ubaharia kufuatilia kwa umakini mwenendo wa ubadhirifu huo kwa kitengo cha Makosa ya Mtando cha Jeshi la Polisi ili kujuu hatua iliyofikiwa ili kufanikisha upatikanaji wa fedha hizo. Pia, Nilipendekeza chuo kihakikishe nyaraka za malipo zinahakikiwa kabla malipo hayajafanyika.	Jeshi la Polisi Tanzania kwa kushirikiana na wenzao wa Interpol wanaendelea kufanya uchunguzi wa kina ili kuhakikisha fedha hizo zinapatikana.	Wakati nikitambua juhudiza serikali, naendelea kufuatilia jambo hili mpaka pale fedha zilizopotea zitakaporejeshwa .	Katika hatua ya utekelezaji
21	2016/17	Madeni ya Mirabaha ya Shilingi Milioni 987.86 kwa Vituo vya Televisheni na redio Nilipendekeza COSOTA kuongeza jitihada ili kuhakikisha vituo vya televisheni na redio vinawajibika kulipa mirabaha hiyo.	Televisheni na Redio tu zimelipa. COSOTA ilipokea barua tarehe 13.4.2017 kutoka wizarani ikielezea kuwa wanatakiwa kuandika tena viwango vilivypangwa kwa televisheni na redio zinapotumia kazi za wasanii na rasimu ya sheria mpya kwa ajili ya kupitishwa na wizara. Mpaka kufikia Oktoba 2020, COSOTA ilituma sheria Wizara ya Viwanda na Biashara marekebisho ya viwango na hivyo inasubiri kuthibitishwa.	Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa. Nasisitiza bado iongeze nguvu kwenye ukusanyaji wa mrahaba kwa vituo vya redio na televisheni.	Katika hatua ya utekelezaji
22	2016/17	Mapungufu katika		Hakuna majibu	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		<p>Kuripoti Hesabu za uwekezaji katika Mfuko wa Uhifadhi katika Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro (NCAA) (Ngorongoro Protection Fund)</p> <p>Nilipendekeza Menejimenti ya mamlaka kufuatilia na kupata nyaraka zinazothibitisha umiliki wa Mfuko wa Uhifadhi kwa kuainisha uhusiano uliopo kati ya Mamlaka na Mfuko huo.</p>		kutoka kwa Serikali.	
23	2016/17	<p>Utata wa Umiliki wa Kituo cha Mafuta cha COPEC Kilichopo Eneo la Makumira</p> <p>Shirika la Maendeleo ya Petroli lilipendekezwa kufuatilia umiliki wake katika makampuni hayo mawili ili kujua hali ya uwekezaji wake na kuchukua hatua zinazofaa.</p>	Katika mwaka wa fedha 2019/2020 TPDC ilihuisha mkataba wa pango na vituo vyote.	Utekelezaji bado unaendelea; Nitaendelea kuangalia utekelezaji.	Katika hatua ya utekelezaji
24	2016/17	<p>Kutofanyika kwa Marekebisho ya Mazingira katika Mgodi wa Buhemba</p> <p>Nilipendekeza Shirika la Madini la Taifa liwasiliane na Wizara ya Nishati kwa ajili ya kupata suluhiho la kurekebisha mazingira ya mgodi huo.</p>		Serikali haijatoa majibu kwa pendelezo.	Haijatekelezwa .
25	2016/17	<p>Viwanja Visivyo na Hatimiliki vyenye Thamani ya Shilingi Bilioni 5.44</p> <p>Nilipendekeza Ofisi ya Taifa ya Takwimu kuchukua hatua zinazofaa ili kuhakikisha maeneo</p>	Hati miliki Dar es salaam, Kigoma na Dodoma zipo. Ufuatiliasi unaendelea kupata hati miliki kwa ardhi anayomilikiwa na NBS katika mkoa wa Arusha.	Majibu ya menejimenti yamepokelewa na niasubiri kupatikana kwa hati zilizobaki.	Katika hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		yote inayoyamiliki yanakuwa na hatimiliki zake.	Kwa sasa, NBS and BoT kwa kushirikiana na Wizara ya Ardhi na Maendeleo ya Makazi na Shirika la Nyumba la Taifa zinafanya kazi kwa pamoja katika utaratibu mzuri ili kupata hati miliki tofauti kwa majengo ya NBS na BoT yaliyopo mkoani Arusha.		
26	2016/17	Ukosefu wa Mapato kutokana na kutotekelzwa kwa Vifungu vya Mkatuba katika kiwanja cha Kunduchi- Chuo Kikuu cha Dar es Salaam Kwa kuwa kipindi cha miaka 10 ya mkatuba kinakaribia kufika mwisho, Nilipendekeza mkatuba kurekebishwa ili kuweza kubadili vifungu vya mkatuba ili kupata malipo ya kodi badala ya utaratibu wa mwanzo.	Mapendekezo yamechukuliwa. Kabla ya mwisho wa mwezi Machi 2018, timu ya Chuo Kikuu itakuwa tayari imeshakutana kwa ajili ya marekebisho ya Mkatuba.	Majibu ya Menejimenti yanazingatiwa. Hata hivyo, hakuna marekebisho ya mkatuba yaliyofanyika.	Haijatekelezwa
27	2016/17	Kutolewa kwa Mikopo zaidi ya kiasi cha Mkatuba Shilingi Bilioni 6.18 Nilipendekeza Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii kuchunguza sababu za malipo zaidi kwa taasisi hizo nne na kuhakikisha kunafanyika majadiliano juu ya urejeshwaji wa fedha hizo. Pia, Mfuko katika siku zijazo, uhakikishe hakuna malipo ya ziada yanayofanywa kinyume na mikataba.		Serikali hajatoa majibu kwa pendekozo.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
28	2016/17	<p>Kukosekana kwa Usimamizi wa Hakimiliki za Tafiti - (SUA)</p> <p>Nilipendekeza kuwa Chuo Kikuu Cha Kilimo Sokoine (SUA) kichukue hatua za kudhibiti na kuhakikisha tafiti zake hazichapishwi kwa umma bila kibali chake na kuweka mkakati wa kibiashara dhidi ya tafiti hizo.</p> <p>Pia nilipendekeza SUA kuwasiliana na Mamlaka husika ili kupata haki miliki ya ubunifu na tafiti zilizofanywa na chuo ambazo tayari zinatumwiwa katika soko/jamii bila kibali cha SUA na kuweka utaratibu wa kuingia mikataba na watumiaji ili kukiwezesha chuo kupata mrahaba na ada za kila mwaka.</p>	Uongozi wa Chuo unafanya kazi mapendekezo ya ukaguzi kuweka katika maadishi ya IPRs	Majibu ya Menejimenti yamezingatiwa, nitaendelea kufuatilia utekelezaji	Utekelezaji unaendelea
29	2016/17	<p>Ukosefu wa Fedha kwa Ajili ya Shughuli za Bohari Kuu ya Dawa (MSD)</p> <p>Nilipendekeza MSD ifuatilie na kuhakikisha Serikali inalipa deni lake ili kuimarisha mtaji wa Bohari, na kuwezesha ufanisi wa Bohari katika utoaji wa huduma zake.</p>	Menejimenti ilishaiandikia mara kadhaa Wizara ya Fedha na Mipango kupitia Wizara ya Afya kueleza hali mbaya kifedha iliyopo na kuiomba ilipe deni lake.	Pamoja na kutambua juhudzi zilizofanywa na Bohari, na kwa kuwa hakuna fedha zilizopokelewa kutoka Serikalini, Ninaendelea kusisitiza kuwa Menejimenti ya Bohari ya Dawa iendelee kuwasiliana na Wizara ili deni lilipwe.	Haijatekelezwa
30	2016/17	<p>Kutofanya kazi kwa baadhi Vituo vya Mafuta na Kuisha kwa muda wa Mikataba baina ya TPDC na Watoa huduma za Mafuta</p> <p>Nilipendekeza TPDC kuingia makubaliano</p>	Serikali imepokea mapendekezo ya ukaguzi	Mpaka sasa bado mapendekezo yangu hayajatekelezwa, kwani hakuna ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		mapya ya ukodishaji na wapangaji wake, kukarabati majengo yaliyochakaa na kupangisha majengo yasiyotumika kwa sasa ili kupata faida za kiuchumi zilizokusudiwa.			
31	2016/17	<p>Ukomo wa Wigo wa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali katika Sekta ya Madini, Gesi, na Mafuta</p> <p>Kutokana na umuhimu wa sekta ya madini, gesi, na mafuta, kuna ulazima wa kurekebisha sheria-mama za madini na mafuta ili ziweze kumtaja na kumpa Mdhibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali mamlaka ya wazi ya kupata taarifa zilizo na zisizo za kihasibu za makampuni ili kuboresha uwajibikaji wa makampuni hayo juu ya maliasili walizopewa kuziendeleza.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
32	2016/17	<p>Kutokuwapo kwa Kanuni za Kuelezea Sheria za Maliasili na Rasilimali</p> <p>Nilipendekeza Serikali, kupitia Wizara ya Madini, kutunga kanuni zitakazoongoza na kusimamia utekelezaji wa Sheria za Rasilimali na Maliasili.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
33	2016/17	<p>Kutofanyika kwa Uhakiki wa Gharama za Uwekezaji wa Migodi</p> <p>Nilipendekeza kuwa, Serikali, kupitia Tume ya Madini,</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa .

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		kufanya uhakiki wa usahihi wa gharama za awali na mwendelezo wa uwekezaji katika migodi kuthibitisha usahihi wa taarifa za uwekezaji zilizotolewa na makampuni ya migodi ili kuiwzesha serikali kukusanya mapato stahiki kupitia mrabaha na kodi.			
34	2016/17	<p>Ucheleweshwaji wa Uendelezaji wa Vitalu Na. 4/1B/1C</p> <p>Nilipendekeza kuwa Shirika la Maendleo ya Petroli Tanzania (TPDC) na Wizara ya Nishati:</p> <p>a. Kutunga na kusaini makubaliano yatakayoongoza shughuli za utafutaji na uchimbaji wa mafuta katika vitalu husika;</p> <p>b. Kuhakikisha leseni ya utafutaji wa mafuta inatolewa kwa shirika la mafuta ili kufanikisha uendelevu wa vitalu 4/1B na 4/1C; na</p> <p>c. Kuwasiliana na Serikali pamoja na washirika wengine kuweza kupata fedha za kuendesha na kufanikisha mradi husika.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
35	2016/17	Kutoendelezwa kwa Vitalu Saba vya Mafuta Kwenye Kina Kirefu cha Bahari na Kitalu Kimoja katika Ziwa Tanganyika		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa .

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Nilipendekeza Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania kuieleza Serikali umuhimu wa kupitia Vifungu vya Mfano (modal) wa Mikataba wa Uzalishaji wa Gesi (MPSA) wa Mwaka 2013 ili kuhamasisha uwekezaji katika vitalu.			
36	2016/17	Matumizi ya Mitambo ya Gesi chini ya Uwezo wake Nilipendekeza Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC) kutafuta wateja wapya wa gesi ili kuongeza matumizi ya mitambo, ambapo itasababisha kuongezeka kwa faida ya jumla kwa shirika		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa .
37	2016/17	Mrabaha Kulipwa Kutoka Kwenye Faida ya Serikali Nilipendekeza kuwa, kwa mamlaka iliyopewa katika Kifungu Na. 4 cha Sheria ya Mikataba ya Maliasili na Rasilimali, Serikali kupitia na kubadilisha vifungu vya mikataba wa Songosongo ili kuwezesha mrabaha kulipwa kwa pamoja kati ya mmiliki wa leseni au mkandarasi kama ilivyoelekezwa kwenye Sheria ya Petroli ya Mwaka 2015		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa .
38	2016/17	Kutolipwa kwa Ankara za Mauzo ya Gesi Asilia kutoka TANESCO kwenda TPDC kiasi cha Shilingi Bilioni 248		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Nilipendekeza kuwa, Serikali kupitia Wizara ya Fedha na Mipango na Wizara ya Nishati kuisadia TANESCO kufanikisha kulipa deni lake wanalodaiwa na TPDC ili kuliokoa shirika lisiweze kupokonywa haki zake na Benki ya Exim - China.			
39	2017/18	Madeni ya Muda Mrefu Niilipendekeza Shirika la Bima la Taifa na Kituo cha Kimataifa cha Mikutano Arusha lihakikishe sera zao za malipo ya kodi za pango za majengo yao zinafuatwa.	Serikali imepokea mapendekezo. Itazitaarifu Menejimenti za NIC na AICC, na zitaongozwa na kushauriwa kuweka njia ambazo zitapelekea kukusanya kiasi madai	Utekelezaji unaendelea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Utekelezaji unaendelea
40	2017/18	Utumikaji wa Bei Zisizo Sahihi na Malipo kwa ajili ya Wanachama Wasiochangia Nilipendekeza Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) kuboresha udhibiti kwenye madai kwa kuhakikisha inatumia mfumo wa kompyuta kwa siku zijazo na kuongeza umakini katika kushughulikia madai hayo kwa sasa.	Mfuko umeboresha mfumo wake kuanzia tarehe 1 Novemba 2018 kupitia uchungiaji kwa njia ya mtandao. Hivyo, wateja wote wasiochangia hawatambulika. Mfuko umevitaka vituo vyote vya afya kutumia mfumo wa ukaguzi kwa wagonjwa kabla hawajapewa huduma kuanzia tarehe 1 Disemba 2018. Mfumo wa kutambua wagonjwa wasiochangia lakini wanapewa huduma umeanza kutumika mwezi Septemba 2018.	Utekelezaji unaendelea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Utekelezaji unaendelea
41	2017/18	Kutopatikana kwa Wafaidika wa Mikopo shilingi Trilioni 1.46 - Bodii ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu	Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi. Bodii itashauriwa kutumia vyanzo vingine vya taarifa kuweza kuwatambua	Utekelezaji unaendelea. Hadi kufikia mwishoni mwa mwaka wa fedha 2019/20, wafaidika kwa kiasi cha shilingi milioni 347.28	Utekelezaji unaendelea

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Nilipendekeza Bodilishirikiane na taasisizingine na vyanzo vingine vya taarifa ili kuiongezea nguvukanzidata yake na kuweza kuwatambua wakopaji ambaohaijawenza kuwatambua.	wakopaji ili kuongeza makusanyo.	bado hawakuwawamepatikana	
42	2017/18	Kutegemea Zaidi Wahisani wa Maendeleo katika kufanikisha Shughuli za Msingi za Taasisi Nilipendekeza Serikali iongeze ruzuku ili taasisi iweze kutimiza majukumu yake kwa ufanisi.	Jitihada za ndani bado zinaendelea, NBS kuongeza mapato na pia kuwasiliana na Serikali katika kuongeza ruzuku katika shirika hil	Utekelezaji unaendelea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Iko katika hatua za utekelezaji
43	2017/18	Kutotambuliwa kwa Mapato yatokanayo na riba kutoka kwenye akaunti za Amana - Benki ya Uwekezaji (Biashara na Maendeleo) Shilingi Bilioni 7.61 na Mfuko wa UTT Shilingi Milioni 962 Nilipendekeza kuwa Menejimenti ya RAHCO (kwa sasa TRC) ifanye ufuatiliaji ili kuweza kurejesha kiasi kilichowekezwa. Pia, Serikali iangilie kati na na kuchukua hatua stahiki ili kunusuru hali iliyopo kwa kuwa inaathili shughuli za RAHCO.	Serikali kupitia Msajili wa Hazina itafuatilia ilikuahakikisha mapendekezo ya Mkaguzi yanafanyiwa kazi. Hatua za utekelezaji zitawasilishwa kwa Mkaguzi kipindi kijacho.	Pamoja na majibu ya Serikali, hakuna hatua zilizochukuliwa kutekeleza mapendekezo ya ukaguzi	Haijatekelezwa
44	2017/18	Kutokukusanya kwa Mapato Yatokanayo na Kodi kutoka Makampuni ya Mawasiliano Dola za Marekani 540,800 Nilipendekeza Menejimenti ya RAHCO (kwa sasa TRC) ifanye ufuatiliaji wa karibu ili kuhakikisha kuwa	Serikali kupitia iliyokuwa RAHCO (Sasa TRC) itafuatilia ili kuhakikisha mapendekezo ya Mkaguzi yanafanyiwa kazi. Hatua za utekelezaji zitawasilishwa kwa mkaguzi kipindi kijacho	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		kiasi cha fedha kilichopaswa kulipwa kinapatikana kutoka kwa wakodishaji			
45	2017/18	Mashirika ya Umma Kutokuwa na Bodi za Wakurugenzi na Bodi za Wadhamini Nilipendekeza Mamlaka husika ichukue hatua madhubuti ikiwemo kuanza mchakato wa kuteua Bodi kabla ya kwisha kwa muda wa Bodi.	Serikali imefanya uteuzi kujaza nafasi za wajumbe wa Bodi katika Mashirika mbalimbali ya Serikali	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, bado baadhi ya mashirika ya Serikali kama TPDC na NDC hayana Bodi. nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake	Haijatekelezwa
46	2017/18	Kukosekana kwa Utaratibu wa Kuhakikisha Bidhaa zote Zinazoingia Nchini Zinakatiwa Bima na Makampuni ya Kitanzania Nilipendekeza TIRA ishirikiane na wadau wengine kama vile Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA), Shirika la Wakala wa Meli (TASAC), Mamlaka ya Bandari Tanzania (TPA), na Shirika la Viwango Tanzania (TBS) wenye majukumu mbalimbali katika uingizaji wa bidhaa nchini ili kuwe na utaratibu na nguvu ya pamoja katika kuboresha, kudhibiti na kuhakikisha bidhaa zote zinazoingia nchini zinakatiwa bima na makampuni ya bima ya Tanzania.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
47	2017/18	Utoaji wa Leseni kwa Ajili ya Kutumia Nembo ya Ubora kwa Bidhaa Zisizofaa Nilipendekeza kuwa TBS ichunguze na kuchukua hatua kwa leseni ambazo zilitolewa kwa	Suala hilo bado linashughulikiwa kwakuwa mzigo wa bidhaa hizo umesimamishwa na msafirishaji	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		wateja ambao majaribio ya bidhaa zao na tathmini za awali za viwanda vyao zilishindwa na kuhakikisha taratibu za utoaji wa leseni zinafuatwa bila upendeleo.			
48	2017/18	<p>Kutokuwa na Umiliki na Mamlaka Dhidi ya Mkongo wa Taifa wa Mawasiliano (NICTBB)</p> <p>Nilipendekeza menejimenti ya Shirika la Simu likae na Serikali ili kupata ufumbuzi na iweze kumiliki Mkongo huo kwa ajili ya usimamizi mzuri</p>	<p>Kwa mujibu wa Sheria ya Shirika la Mawasiliano Tanzania Namba 12 ya mwaka 2017; umiliki wa miundombinu ya kimkakati ya Mawasiliano ikiwemo NICTBB na NIDC iko chini ya Serikali ya Tanzania TTCL imepewa jukumu la kusimamia miundombinu hii kwa niaba ya Serikali. Kufuatia changamoto juu ya uendeshaji na utekelezaji wa kanuni mbalimbali na sheria; Serikali imeunda kamati maalum chini ya Ofisi ya Waziri Mkuu kukagua changamoto hizo ikiwemo umiliki ambapo imekuja na njia sahihi ya kuendesha NICTBB kwa ufanisi. Ripoti ya mwisho inatarajiwaa robo ya mwisho ya mwaka 2018/2019.</p>	<p>Majibu ya Serikali nimeyapokea. Lakini hakuna maendeleo yaliyoonekana. Nitaendelea kufutilia hadi utekelezaji kamili</p>	Haijatekelezwa
49	2017/18	<p>Kutokurejeshewa Gharama za Kuendesha NICTBB za Shilingi Bilioni 20.63</p> <p>Nilipendekeza Shirika la Simu lifanye ufuutiliaji Wizarani juu ya kiasi linachodai na lihakikishe kiasi chote kinapatikana.</p>	<p>Tunapendekeza kukatana kwa kiasi ambacho kinadaiwa na TTCL na NICTBB ili kumaliza deni hili.</p>	<p>Majibu ya Serikali nimeyapokea. Nitaendelea kufutilia utekelezaji wake.</p>	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
50	2017/18	<p>Kutotekeleza Hatua Walizokubaliana Juu ya Kupunguza Madhara ya Ajali za Barabarani</p> <p>Nilipendekeza TANAPA kuimarisha hatua za ufuatiliaji wa ajali za barabarani. Pia, kutafuta wadau wengine kama TANROAD na kushirikiana nao gharama za matengenezo ya barabara kwa TANAPA.</p>	TANAPA imeandaa hatua tofauti katika kupunguza madhara ya ajali za barabarani	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
51	2017/18	<p>Kampuni ya Ndege ya Tanzania (ATCL)</p> <p>Nilipendekeza kuwa Kampuni ya Ndege ya Tanzania iendelee kuimarisha utendaji wake wa kazi ili kuweza kupata faida kwa kuongeza mapato na kupunguza gharama za uendeshaji kwa kutoa huduma nzuri kwa wateja, kutumia vizuri ndege zilizopo, na kubuni mbinu za kupunguza gharama zaidi. Pia, nilipendeke za Serikali itoe msaada wa kifedha kwa Kampuni ili kuiwezesha kulipa madeni ya nyuma yanayoiongezea gharama kuititia ulipaji wa riba ambazo zinachukua nafasi kubwa ya gharama</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya	Haijatekelezwa
52	2017/18	<p>Posho Zilizolipwa Kinyume na Waraka wa Msajili wa Hazina katika Shirika la Viwango na Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shilingi Bilioni 1.88</p> <p>Nilipendekeza Msajili</p>	Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi. Msajiri wa Hazina atahakikisha Waraka zinazohusu malipo ya Maposho kwa watumishi wa Umma zinafuatwa.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Ingawa, DAWASA bado inaendelea kulipa posho kinyume na Waraka wa Msajili wa Hazina	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		wa Hazina ahakikishe kuwa nyaraka za Serikali ambazo zinafanya kazi zinazingatiwa na kama kuna mahitaji maalumu yamejitekeza kwa baadhi ya taasisi, atoe mwongozo kwa mahitaji hayo.			
53	2017/18	Kukosekana kwa Miongozo ya Posho Zilizolipwa kwa Watumishi wa Mashirika ya Umma Pamoja na kuwapo kwa Waraka wa Msajili wa Hazina Na. 1 wa mwaka 2010 wa tarehe 22 Julai 2010 wenyewe Kumbukumbu Na. TYC/T200/583/18, kila taasisi ya umma ina sheria, kanuni, na sera zake zinazoongoza malipo ya posho kwa watumishi wake. Nilipendekeza Msajili wa Hazina achunguze posho zote zinazolipwa kwenye taasisi mbalimbali za umma kisha atoe miongozo ambayo itasaidia taasisi hizo katika kulipa posho.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya	Haijatekelezwa
54	2017/18	Kuchelewa kukamilika kwa Miradi ya Nyumba za NHC Yenye Thamani ya Shilingi Bilioni 245.55 Nilipendekeza kuwa Menejimenti ya NHC ifuatilie kwa karibu, na kuhakikisha inapata kibali cha kukopa toka Wizara ya Fedha na Mipango pamoja na kueleza hasara itakayopatikana kwa kukosa kibali hicho. Pia, ihakikishe inafanya upembuzi		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		yakinifu kabla hawajaingia mikataba ya ujenzi wa miradi.			
55	2017/18	Kuungana kwa Benki za Serikali Nilipendekeza kuwa Serikali ifuutilie kwa ukaribu mwenendo ili kuepusha kudidimia kwa kwa Benki hiyo baada ya kuungana. Aidha, Serikali inapaswa ihakikishe kuwa mapungufu ya benki kabla hazijaunga hayaathiri benki mypa.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
56	2017/18	Kuwepo kwa Hundu Zilizochacha Shilingi Milioni 836.80 Nilipendekeza menejimenti za mifuko zichukue hatua za haraka kwenye ukusanyaji wa madeni hayo, na hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watakaoshindwa kulipa.	Serikali imepokea mapendekezo ya mkaguzi. Hivyo, itazielekeza Menejimenti za Mifuko ya Hifadhi ya Jamii kuandaa mikakati itakayowezesha kukusanya kiasi hicho, pamoja na kuchukua hatua za kisheria dhidi ya watakaoshindwa kulipa.	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
57	2017/18	Ucheleweshaji wa Urejeshwaji wa Malipo Yaliyofanyika Kimakosa zaidi ya Mara Moja kwa Wastaafu - Shilingi Milioni 218.31 Nilipendekeza Mfuko utumie mbinu zingine ili uweze kupata kiasi chake kilichobaki.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi na pia itaelekeza PSSSF kutafuta njia ambayo itawezesha kupata kiasi chake inachodai	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo, sijaona ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	Haijatekelezwa
58	2017/18	Watumishi Ambao Utumishi wao Ulikoma bila Kulipa Mikopo yao kwa Mifuko Shilingi Milioni 821.82 Nilipendekeza mifuko iongeze nguvu na bidii dhidi ya wale wote ambaa walikuwa hawajalipa	Mfuko umeingia katika makubaliano ya mkopo na wadaiwa hao na kwa wale ambaa wamehamia taasisi zingine wataendelea kukatwa ili kulipa mkopo wao. Mpaka sasa malipo ya kila mwezi yanaendelea	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		mikopo kipindi wanaondoka ndani ya mifuko; na hatua za kisheria zichukuliwe dhidi ya watakaoshindwa kurejesha mikopo yao.	na hakuna mtu alieshindwa kulipa.		
59	2017/18	Mkopo Uliokosa Maelezo kutoka Azania Bank Shilingi Milioni 372.76 Nilipendekeza Menejimenti ya Bodii ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko kuonesha malengo, masharti, na matumizi ya mikopo. Pia, kuwajibika kwa kuchukua mikopo bila idhini ya Bodii.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mdhitibi na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali na itachunguza kwa ukaribu juu ya suala hilo	Majibu ya serikali nimeyapokea. Hata hivyo hamna ushahidi juu ya utekelezaji wa mapendekezo hayo.	Haijatekelezwa
60	2017/18	Mkopo wa Muda Mrefu Shilingi Bilioni 47.4 Nilipendekeza Serikali kuangalia uwezekano wa kuiondolea deni hilo ili kuiwezesha DAWASA kufanya kazi kwa ufanisi zaidi	Serikali imepokea mapendekezo ya Mdhitibiti na Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali, Aidha, Serikali itaangalia uwezekano wa kuifutia deni hilo ili kuiwezesha DAWASA kutoa huduma kwa ufanisi zaidi	Majibu ya serikali nimeyapokea, nitaendelea kufuitalia utekelezaji	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
61	2017/18	Kasi Isiyoridhisha ya Ukusanyaji wa mikopo iliyotolewa na Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA) Nilipendekeza kwamba TEA iimarishe ukusanyaji wa mikopo pamoja na kuweka mikakati stahiki katika ukusanyaji wa madeni hayo	Serikali imeboresha mikakati ya ukusanyaji wa mikopo kwa kuunda Kamati ya ufuatilaji wa mikopo ambayo inawajibika kwa makusanyo ya mikopo yote inayotakiwa kurejeshwa. Pia Mamlaka imesitisha kutoa mikopo kwa shule na taasisi za kitaaluma, huku bado ikiendelea kuboresha mchakato wa kukusanya madeni.	Majibu ya serikali nimeyapokea, nitaendelea kufuitalia utekelezaji	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
62	2017/18	Kushindwa Kutoza Malipo ya Fidia ya Uharibifu Shilingi Bilioni 1.98	DAWASA itaelekezwa kufanya mapitio ya mkataba na kudai	Majibu ya Serikali nimeyapokea. Hata hivyo,	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
		Nilipendekeza DAWASA idai fidia hiyo kutoka kwa mkandarasi.	fidia ya uharibifu kama ikithibitika kuna ucheleweshwaji.	sijaona ushahidi wa utekelezaji wa mapendekezo yangu.	
63	2017/18	<p>Malipo Zaidi katika Mfuko wa Utafiti wa Wanafunzi Shilingi Milioni 225.18 katika Chuo Kikuu cha Dar es Salaam</p> <p>Nilipendekeza Makamu Mkuu wa Chuo Kikuu cha Dar es Salaam aielekeze Menejimenti ya Mfuko wa Utafiti wa Wanafunzi (CCCS) kuzingatia viwango vilivopitishwa na Baraza la Chuo katika Mwongozo Mkuu wa Chuo (Prospectus) na miongozo mingine; badala ya kutumia maamuzi na busara binafsi.</p>	Kamati kuchunguza suala hili ndani miezi mitatu na hatua zitachukuliwa kufuatia mapendekezo ya kamati.	Majibu ya Menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
64	2017/18	<p>Kutokutumika Kikamilifu kwa Mfumo wa GC</p> <p>Nilipendekeza NIC iwasiliane na muuza huduma ili kuhakikisha masuala yote yaliyobaki kama ilivyooneshwa katika Hati ya Mahitaji ya Kazi za Mfumo yanatatuliwa; na kwamba, mfumo unafanya kazi kikamilifu kama uliyotarajiwa.</p>	Mda wa mfumo umeisha(Uchakavu)		Imepitwa na mda
65	2017/18	<p>Hisa za UDA Ziliuzwa Bila Kuidhinishwa na Msajili wa Hazina</p> <p>Nilipendekeza Hisa zilizorejeshwa kwa Msajili wa Hazina zitolewe kwa Serikali ili iweze kuwa mwanahisa mwenye hisa nyingi.</p>		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
66	2017/18	Mabasi ya Mwendokasi		Hakuna majibu ya Serikali juu ya	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Nalipendekeza DART iongeze kasi ya kutekeleza makubaliano ya kuongeza mabasi ili kukidhi mahitaji ya sasa kwa kutoa huduma nzuri.		mapendekezo haya.	
67	2017/18	Madeni Ambayo Hayajarejeshwa Shilingi Milioni 469.25 Nilipendekeza COSTECH ihakikishe inachukua hatua kwa wale wote walioshindwa kutekeleza majukumu ya mkopo na kuhakikisha mikopo hiyo inarejeshwa.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Kwa sasa COSTECH inatunga Sera ya Ukopeshaji baada ya kukamilika kwa Sheria ya COSTECH. Aidha, deni linalodaiwa limewasilishwa kwa Msajili wa Hazina kuangalia namna ya urejeshwaji wake.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Haijatekelezwa
68	2017/18	Mikopo kwa Watumishi na Wachangaiji wa NSSF ili Kununua Hisa za Vodacom Shilingi Bilioni 1.86 Nilipendekeza NSSF iweke rasmi utaratibu wa mikopo iliyotolewa na iweke masharti mahususi kuhusiana na mikopo hiyo. Aidha, ianzishe hatua thabiti za kurejeshwa kwa mikopo hiyo ili kukwepa kupata hasara ya fedha hizo.	Urejeshaji wa mkopo uliotolewa wa Shilingi milioni 206 kwa wafanyakazi wa NSSF juu ya ununuza hisa za Vodacom unaendelea ambapo NSSF amekuwa akipunguzia kiasi hicho kwenye Mshahara wa mfanyakazi kila mwezi Pia NSSF kwa sasa inakamilisha taratibu za uhamisho wa hisa za DSE kwa kuingia Mkataba rasmi kati ya Mfuko huo na wafanyakazi wanaonufaika ili uhamisho wa umiliki wa hisa uweze kufanyika kulingana na taratibu ya DSE. Inatarajiwa kuwa uhamisho wa umiliki kutoka kwa wafanyakazi kwenda NSSF	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuatilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
			utamalizika ifikapo mwishoni mwa Februari 2021.		
69	2017/18	Mradi wa KFW kwenye Mbuga ya Wanyama Serengeti Nilipendekeza Mamlaka ya Hifadhi za Taifa Tanzania na Mamlaka ya Mapato Tanzania kumaliza suala la msamaha wa kodi ili kusaidia utekelezaji wa mradi.		Hakuna majibu ya Serikali juu ya mapendekezo haya.	Haijatekelezwa
70	2017/18	Kodi Zinazodaiwa Kwenye Taasisi za Umma (TBC) Shilingi Bilioni 2.27 Nilipendekeza kuwa Taasisi za Umma zilipe kodi kwa wakati ili kuondokana na malipo ya adhabu yanayotokana na ucheleweshaji.	Serikali kwa kupitia TBC iliandika barua yenye kumbukumbu Na.CDA:341/361/0 1 ya tarehe 27 Machi 2019 kwenda TRA kuhusu mpango wa malipo	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake.	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
71	2017/18	Madeni ya Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa Mkongo wa Taifa Shilingi Bilioni 10.83 Nilipendekeza Shirika la Simu na Wizara ya Ujenzi, Mawasiliano, na Uchukuzi wamalize suala la kodi ya ongezeko la thamani la Mkongo wa Taifa.	Serikali imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Mapendekezo haya yatatekelezwa kwa kuwa na maridhiano pamoja na kuzingatia Kanuni za Sherika husika.	Majibu ya Serikali nimeyapokea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake	Haijatekelezwa
72	2018/19	Kuchelewa Kukabidhi Nyumba kwa Wateja Nilipendekeza WHC kuongeza juhudu katika kumalizia ujenzi.	Menejimenti imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Ujenzi bado unaendelea	Majibu ya menejimenti nimeyapokea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake	Ipo kwenye hatua za utekelezaji
73	2018/19	Wapangaji Bila Mikataba. Nilipendekeza KADCO na KMC kuwasainisha mikataba wapangaji	Menejimenti imepokea mapendekezo ya Mkaguzi. Kwa KMC, zoezi la kusainisha mikataba	Majibu menejimenti ya nimeyapokea; nitaendelea kufuutilia utekelezaji wake	Ipo kwenye hatua za utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
		wake.	linaendelea		
74	2018/19	Kupoteza Mapato kutokana na Kuchelewa Kuhuisha Leseni za Makubaliano ya Uzalishaji wa Pamoja wa Mafuta na Gesi (PSA) Nilipendekeza Menejimenti ya Shirika iharakishe utekelezaji wa maelekezo ya Kamati ya Bunge ya Hesabu za Serikali na kuwasiliana na Waziri wa Nishati ili kuhakikisha leseni zinatolewa	Makubaliano ya Uzalishaji wa Pamoja wa Mafuta na Gesi yanaangaliwa kwa ukaribu na Mwanasheria mkuu. Leseni zitatolewa/kupewa nyingine baada za kwanza mda wake kuisha baada ya kuangaliwa na Mwanasheria Mkuu	Majibu ya menejimenti nimeyapokea	Yamepitwa na muda
75	2018/19	Kutofanyiwa Marekebisho kwa Taarifa za Hesabu za Kampuni ya M & P kuendana na Hoja za Ukaguzi zinazohusisha Dola za Marekani Milioni 45. Nilipendekeza Menejimenti ya Shirika la Maendeleo ya Petroli ihakikishe taarifa za fedha za Kampuni ya M&P zinafanyiwa marekebisho ili ziweze kuonesha mgao halisi wa faida kwa Shirika na kusitiza uthabiti katika kufuata vigezo na masharti vya mkataba wa PSA kwa pande zote.			Haijatekelezwa
76	2018/19	Kukosekana kwa Hatua za Kisheria dhidi ya Waendeshaji wa Michezo ya Kubahatisha Wasiofufuta sheria Nilipendekeza GBT iwasiliane na Wizara ya Fedha na Mipango ili kufanya marekebisho ya	Uongozi umepokea mapendekezo ya mkaguzi. GBT itaendelea kuwasiliana na Wizara ya Fedha na Mipango juu ya marekebisho yanayopendekezwa katika sheria ya michezo ya kubahatisha	Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa. Utekelezaji wa hoja utafatiliwa	Ipo katika hatua ya Utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Kanuni na kuweka Hatua za Kisheria dhidi ya waendeshaji wa michezo ya kubahatisha wanaokiuka taratibu.			
77	2018/19	<p>Utekelezaji duni wa Miradi ya Maendeleo TZS Milioni 509.56</p> <p>Nilipendekeza NCC ifanye juhudzi za kuomba misaada ya Serikali na kutambua vyanzo vingine ambavyo vinawenza kugharamia miradi yake.</p>	<p>Uongozi Umepokea mapendekezo ya mkaguzi. NCC bado inaendelea na juhudzi za kuomba ruzukni ya Serikali kugarami miradi</p>	<p>Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa. Utekelezaji wa hoja utafuatiliwa</p>	Ipo katika hatua ya Utekelezaji
78	2018/19	<p>Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC):</p> <p>Usimamizi wa Upandaji wa Zao la Mpira wa Kihuhwi na Kalunga.</p> <p>Nilipendekeza NDC ihakikishe shughuli za kupanda miti mipy ya mpira na kuajiri wafanyikazi kwa wakati zinatekelezwa ili kufikia malengo.</p> <p>Mradi wa Uunganishaji wa Matrekti</p> <p>Kuhakikisha mazungumzo na Serikali ya Polland yamekamilika na matrekti kutolewa kulingana na makubaliano.</p> <p>Hekta 250 za Ukanda wa Viwanda Hazijaendelezwa.</p> <p>Nilipendekeza NDC ihakikishe shughuli zilizopangwa zinatekelezwa kwa wakati kulingana na muda uliowekwa katika mpango mkakati.</p>	<p>Uongozi umepokea mapendekezo ya mkaguzi.</p> <p>NDC bado inaendelea na utekelezaji wa miradi</p>	<p>Majibu ya uongozi yamepokelewa. Hakuna utekelezaji uliobainika kufanyika kwa mwaka huu.</p>	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
		<p>Uzalishaji Mdogo wa Biolarvicides</p> <p>Nilipendekeza kwamba Wizara ya Afya inunue lita zaidi za Biolarvicides kutoka kwenye mtambo ili kuongeza Mtambo za ya uzalishaji.</p> <p>Uamuzi wa serikali Uliosubiriwa kwa Muda Mrefu juu ya kurekebisha KMTC</p> <p>Nilipendekeza NDC ihakikishe kwamba masuala yanayozua utekelezaji wa miradi yanashughulikiwa.</p>			
79	2018/19	<p>Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CARMATEC).</p> <p>Nilipendekeza CARMATEC kufufua mitambo iliyotelekezwa na kutatua changamoto zinazoukabili mtambo wa Biogas.</p>	Uongozi umepokea maoni ya mkaguzi	<p>Majibu ya uongozi yamepokelewa. Hakuna utekelezaji uliobainika kufanyika kwa mwaka huu.</p>	Haijatekelezwa
80	2018/19	<p>Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)</p> <p>Shirika lihakikishe ubia unasihamiwa vizuri na vibali vya ujenzi kupatikana kabla ya miradi kuanzhishwa.</p> <p>Kwa kuongezea, idhini sahihi kupatikana kabla ya mabadiliko yoyote kuanzhishwa; na • Kujadiliana na OilCom (TZ) Ltd ili kufikia njia bora ambayo ukiukaji unawenza kurekebishwa.</p>	<p>Kuhusiana na Oilcom, Mwanasheria Mkuu wa Serikali alishauri kufanya majadiliano na OilCom ili kufikia njia bora ambayo ukiukaji wa Mkataba wa Ubia utarekebishwa. NHC inategemea maelekezo na usimamizi wa majadiliano kutoka kwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali.</p> <p>Kuhusiana na Kadri Complex, NHC bado inasubiri ushauri / maoni ya Mwanasheria Mkuu juu ya jambo hili. Muda wa</p>	<p>Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa. Utekelezaji wa hoja utafutiliwa</p>	Ipo katika hatua ya Utekelezaji

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali ya Utekelezaji
			utekelezaji wa jambo hili unategemea na mipango ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. NHC inaendelea kufanya ufuatiliaji wa mara kwa mara katika ofisi ya Mwanasheria Mkuu.		
81	2018/19	<p>Kituo cha Uwekezaji Tanzania.</p> <p>Nilipendekeza kwamba TIC itengeneze miongozo itakayowezesha Kituo kushirikiana na taasisi zingine za Serikali katika kutekeleza majukumu yake kwa ufanisi.</p> <p>Kukosekana kwa Vigezo vilivyo bayana vya kutathmini mtaji unaotegemewa kuwekezwa.</p> <p>Nilipendekeza kwamba TIC iweke vigezo bayana vitakavyotumika kutathmini uwezo wa kifedha wa wawekezaji na pia uwezo wa upatikanaji wa mtaji unaohitajika.</p>		<p>Kwa mwaka 2019/20 bado kuna ucheleweshaji wa kuhudimia wawekezaji kwa zaidi yam waka mmoja.</p>	Haijatekelezwa
82	2018/19	<p>Kutokuwepo kwa Uthaminishaji wa Kiuhalisia kwa PSSSF</p> <p>Nilipendekeza PSSSF ifanye uthaminishaji wa Kiuhalisia wa Mfuko na kuainisha uendelevu wake.</p>	Uongozi umepokea maoni ya mkaguzi. Uthaminishaji wa kiuhalisia wa mfuko unaendelea	Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa. Utekelezaji wa hoja utafatiliwa	Iko kwenye hatua za utekelezaji
83	2018/19	<p>Uwezekano wa Kutorejeshea Fedha za Amana zilizofikia muda wake: Bilioni 111.</p> <p>Nilipendekeza kwamba usimamizi</p>	Uongozi umepokea maoni ya Mkaguzi. Mifuko ya Mitaji haijaweza kurejesha fedha iliyowekezwa.	Majibu ya uongozi yamepokelewa, bado nasisitiza juu ya ufuatiliaji wa karibu ili kurejesha fedha iliyowekezwa.	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		wa Mifuko ufuatilie kwa karibu kuhakikisha fedha zilizowekezwa zinarejeshwa.			
84	2018/19	Ankara zenye Mzozo Kiasi cha Dola milioni 42.83 Nilipendekeza kwamba TANESCO ifanye mazungumzo ya pamoja na wadai husika ili kutatua mizozo iliyopo kwa kuzingatia vifungu vya makubaliano ya uuzaji wa gesi.	Uongozi umepokea maoni ya mkaguzi TANESCO iko katika mchakato wa kuhakiki ankara ili kutatua mzozo uliopo	Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa. Utekelezaji wa hoja utafuatiwa	Iko kwenye hatua za utekelezaji
85	2018/19	Uwekezaji Ulifanywa Ukilinganisha na Hisa zilizopatikana Nilipendekeza Serikali ibadilishe mikataba iliyosainiwa kati ya Songas Limited dhidi ya TANESCO na TPDC.		Serikali haikutoa majibu kwa pendeleko hili	Haijatekelezwa
86	2018/19	Masharti yenye utata ya Ufadhilli wa Kampuni/ Mradi Nilipendekeza kwamba Serikali itumie Mikataba ya Maliasili (Ipitie na Kujadili upya Masharti yenye utata), 2017 kwa: a) Kujadiliana na wanahisa wa upendeleo (baadae mkopo) ili kurekebisha viwango vya riba vinavyotozwa na kuilipa Serikali fidia kwa riba iliyozidishwa.		Serikali haikutoa majibu kwa pendeleko hili	Haijatekelezwa
87	2018/19	Shida iiliyopo juu ya Mauzo ya Nishati na Umiliki wa Mali za Kimkakati Baada ya Kukamilika kwa Mradi wa Songo Songo Nilipendekeza		Serikali haikutoa majibu kwa pendeleko hili	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		<p>kwamba TANESCO ijadili na Songas Limited ili kukubaliana juu ya masharti ya uuzaaji wa umeme kabla ya utekelezaji wa aya ya 4 ya makubaliano ya umeme, pia</p> <p>Serikali irekebisha mikataba yote iliyosainiwa kuhakikisha kuwa mali za kimkakati (ardhi, visima vya gesi, na turbini) zinarudishwa kwa Serikali au Songas Limited inafanywa kuwa shirika la umma.</p>			
88	2018/19	<p>Miradi ya Madini Iliyoanzishwa Haifanyi kazi.</p> <p>Kutokamiliaka kwa Uhamisho wa Umiliki wa Hisa kwa STAMICO na NDC</p> <p>Nilipendekeza kwamba Wizara ya Madini ifikirie kurudisha leseni za uchimbaji wa madini na Kampuni ya TANCOAL Energy Limited na kuitaka Kampuni ya Tan Power Resources kulipa deni ya kodi.</p>	<p>Uongozi umepokea maoni ya Mkaguzi</p> <p>Wizara ya Madini bado inakagua leseni kwa utekelezaji</p>	<p>Majibu ya uongozi wa taasisi yamepokelewa.</p> <p>Utekelezaji wa hoja utafatiliwa</p>	Utekelezaji Unaendelea
89	2018/19	<p>Kuchelewa Kufutwa Rasmi kwa Mfuko wa Fedha za Mazao kufuatia Maagizo ya Serikali</p> <p>Nilipendekeza kwamba Bodi kwa kushirikiana na Wizara ya Kilimo kuharakisha mchakato wa kufutwa kwa Mfuko kisheria</p>		<p>Serikali haikutoa majibu kwa pendekazo hili</p>	Haijatekelezwa
90	2018/19	Kupungua kwa Kiasi na Bei ya Mazao Yanayouzwa nje		<p>Serikali haikutoa majibu kwa pendekazo hili</p>	Haijatekelezwa

Na	Mwaka	Mapendekezo ya Ukaguzi	Jibu la Serikali	Maoni ya Mkaguzi	Hali Utekelezaji ya
		Nilipendekeza Bodii za Mazao na Wizara ya Kilimo (a) kutekeleza mikakati ya kushughulikia changamoto za kisekta ili kwamba, wakulima hawakatishwi tamaa na kushuka kwa bei na uzalishaji. (b) Kuongeza ufuatiliaji wa sekta kuititia kuongeza thamani na ubora wa mazao ili kukuza soko la ndani na nje.			
91	2018/19	Ununuzi wa Hisa za UDA na Kulipa Mkopo kwa Kutumia Mapato ya UDART TZS bilioni 4.75 Nilipendekeza Serikali ifutilie mbali hisa za kikundi cha Simon na ichukue hatua za kisheria dhidi ya Mwenyekiti Mtendaji na Mkurugenzi Mtendaji wa UDART		Serikali haikutoa majibu kwa pendekezo hili	Haijatekelezwa

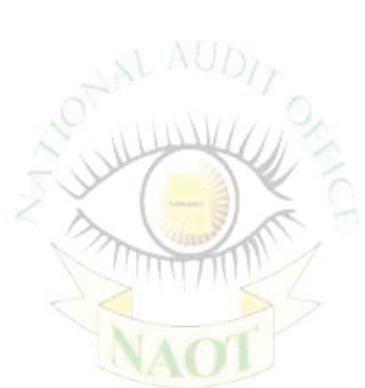

Kiambatisho Na. III: Mashirika yenye ukusanyaji hafifu wa mapato ya Ndani

Na.	Mashirika	Bajeti Shilingi Milioni	Kilichokusany wa Shilingi Milioni	Naksi MMilioni	Asilimia ya Makusanyo (%)	Asilimia ya Naksi (%)
1	Chuo Kikuu cha Mwalimu Julius K. Nyerere cha Kilimo na Teknolojia (MJNUAT)	249	2	247	1	99
2	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba (CDTF - (Cotton Board)	111,160	6,403	104,757	6	94
3	Kilimanjaro International Leather Industry Company Limited	1,371	357	1,014	26	74
4	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CARMATEC)	1,175	319	856	27	73
5	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	1,280	396	884	31	69
6	Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)	29,989	9,738	20,251	32	68
6	Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)	29,989	9,738	20,251	32	68
7	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	7,600	2,721	4,879	36	64
8	Bodi ya Maziwa Tanzania (TDB)	1,060	380	680	36	64
9	Shirika la Miliki Bunifu (COSOTA)	813	336	477	41	59
10	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma	5,573	2,414	3,159	43	57
11	Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE)	3,039	1,531	1,508	50	50
12	Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU)	18,627	10,191	8,436	55	45
13	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	5,611	3,128	2,483	56	44
14	Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL)	2,416	1,376	1,040	57	43
15	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	317,878	186,448	131,430	59	41
17	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	264,343	162,283	102,060	61	39
16	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuuza Nje ya Nchi (EPZA)	2,652	1,582	1,070	60	40
17	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	264,343	162,283	102,060	61	39
18	Chuo Kikuu cha Dodoma	50,762	31,366	19,396	62	38
19	Bodi ya Usajili wa Wahandisi (ERB)	6,873	4,348	2,525	63	37
20	Shirika la Maendeleo ya Petroli Tanzania (TPDC)	727,119	475,200	251,919	65	35
21	Chuo cha Ustawi wa Jamii (ISW)	4,998	3,328	1,670	67	33
22	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	16,166	11,153	5,013	69	31
23	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari (MPRU)	2,769	1,925	844	70	30
24	Mamlaka ya Udhibiti wa Soko la Mitaji (CMSA)	4,371	3,041	1,330	70	30
25	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Iringa	11,272	7,894	3,378	70	30
26	Kampuni ya Ubungo Plaza	4,519	3,188	1,331	71	29

Na.	Mashirika	Bajeti Shilingi Milioni	Kilichokusanyo wa Shilingi Milioni	Naksi MMilioni	Asilimia ya Makusanyo (%)	Asilimia ya Naksi (%)
27	Tanzania Telecommunications Corporation	208,923	148,947	59,976	71	29
28	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza	38,582	27,747	10,835	72	28
29	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	4,061	2,922	1,139	72	28
30	Watumishi Housing Company Real Estate Investment Trust	3,954	2,908	1,046	74	26
31	Chuo cha Elimu ya Ufundu Stadi (VETA)	21,077	15,813	5,264	75	25
32	Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapori (TAWIRI)	1,440	1,081	359	75	25
33	Kituo cha Elimu Kibaha (KEC)	4,537	3,410	1,127	75	25
34	Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA)	1,466	1,112	354	76	24
35	Tume ya Vyuo Vikuu Tanzania (TCU)	6,010	4,627	1,383	77	23
36	Baraza la SanaaTanzania (BASATA)	532	410	122	77	23
37	Chuo cha Ufundu Arusha (ATC)	21,491	16,689	4,802	78	22
38	Chuo Kikuu Mzumbe (MU)	19,787	15,429	4,358	78	22
39	Mkwawa University College of Education	9,161	7,362	1,799	80	20
40	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachingwea	3,221	2,564	657	80	20
41	Mamlaka ya Hifadhi za Taifa (TANAPA)	314,919	250,966	63,953	80	20
42	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma	23,186	18,593	4,593	80	20
43	Baraza la Elimu ya Ufundu Tanzania (NACTE)	8,095	6,563	1,532	81	19
44	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)	3,723	3,028	695	81	19
45	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam (DAWASA)	152,085	124,738	27,347	82	18
46	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	3,368	2,767	601	82	18
47	Shirika la Usimamizi wa Ukaguzi wa Vyama vya Ushirika (Co-operative and Audit Supervision Corporation - COASCO)	2,486	2,050	436	82	18
48	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhibibili (MUHAS)	13,002	10,760	2,242	83	17
49	Tume ya Ushindani (FCC)	13,245	11,026	2,219	83	17
50	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Shinyanga	7,840	6,551	1,289	84	16
51	Chuo cha Wanyamapori Afrika (MWEKA)	6,009	5,047	962	84	16
52	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	3,181	2,751	430	86	14
53	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Moshi	11,527	10,073	1,454	87	13

Na.	Mashirika	Bajeti Shilingi Milioni	Kilichokusanyo wa Shilingi Milioni	Naksi MMillioni	Asilimia ya Makusanyo (%)	Asilimia ya Naksi (%)
54	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO)	7,937	6,996	941	88	12
55	Tanzania Ports Authority	1,018,891	900,563	118,328	88	12
56	Shirika la Posta Tanzania	37,177	31,630	5,547	85	15
57	Maktaba ya Taifa	1,460	1,300	160	89	11
58	Chuo Cha Elimu ya Biashara (CBE)	10,756	9,587	1,169	89	11
59	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani (TMDA)	33,564	30,005	3,559	89	11
		3,620,377	2,617,062	1,003,31 4	72	28

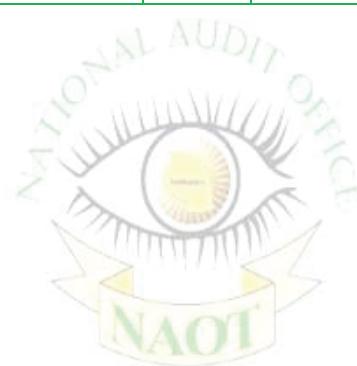

Kiambatisho Na. IV: Bajeti kutoka Serikalini na kiasi halisi kilichotolewa

S/N	Taasisi	Bajeti Shilingi Milioni	Iliyotolewa Shilingi Milioni	Naksi Shilingi Milioni	Asilimia Iliyotolewa (%)	Asilimia Naksi
1	Shirika la Maendeleo la Taifa (NDC)	17,675	0	17,675	0	100
2	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Sumbawanga/Rukwa	1,183	0	1,183	0	100
3	Tanzania Telecommunications Corporation Limited	3,500	0	3,500	0	100
4	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuza Nje ya Nchi (EPZA)	13,253	1,108	12,145	8	92
5	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	124,743	18,849	105,894	15	85
6	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	3,778	762	3,016	20	80
7	Bodi ya Udhibiti wa Stakabadhi Ghalani	1,360	356	1,004	26	74
8	Mwalimu Julius K. Nyerere University of Agriculture and Technology	8,470	2,390	6,080	28	72
9	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijiivini (CARMATEC)	3,074	945	2,129	31	69
10	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Moshi	871	283	588	32	68
11	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari (MPRU)	3,805	1,362	2,443	36	64
12	Taasisi ya Utafiti wa Wanyamapor (TAWIRI)	14,854	5,696	9,158	38	62
13	Mamlaka ya Elimu ya Ufundji Stadi (VETA)	217,333	86,802	130,531	40	60
14	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	9,466	4,028	5,438	43	57
14	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO)	11,106	4,585	6,521	41	59
15	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	9,466	4,028	5,438	43	57
16	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini (LATRA CCC)	691	300	391	43	57
17	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwara	9,615	4,673	4,942	49	51
18	Baraza la Elimu ya Ufundji Tanzania (NACTE)	7,626	3,936	3,690	52	48
19	Shirika la Utafiti wa Maendeleo ya Viwanda (TIRDO)	10,183	5,418	4,765	53	47
20	Bodi ya Tumbaku Tanzania	1,851	1,024	827	55	45
21	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	5,611	3,159	2,452	56	44
22	Shirika la Miliki Bunifu (COSOTA)	611	355	256	58	42
23	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)	3,123	1,856	1,267	59	41
24	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam (DAWASA)	117,947	70,387	47,560	60	40
25	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Kigoma	2,090	1,251	839	60	40
26	Baraza la SanaaTanzania (BASATA)	1,452	917	535	63	37
27	Bodi ya Usajili wa Wahandisi (ERB)	3,283	2,074	1,209	63	37

S/N	Taasisi	Bajeti Shilingi Milioni	Iliyotolewa Shilingi Milioni	Naksi Shilingi Milioni	Asilimia Iliyotolewa (%)	Asilimia Naksi
28	Chuo cha Wanyamapori Afrika (MWEKA)	3,990	2,573	1,417	64	36
29	Baraza la Ushindani (FCT)	2,823	1,886	937	67%	33
30	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko (CPB)	14,590	10,049	4,541	69	31
31	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	1,593	1,100	493	69	31
32	Mamlaka ya Elimu Tanzania (TEA)	28,518	19,950	8,568	70	30
33	Chuo Kikuu Mzumbe (MU)	32,807	23,122	9,685	70	30
34	Kiwanda cha Bidhaa za Ngozi Kilimanjaro (KILICL)	68,400	49,123	19,277	72	28
35	Bodi ya Usanifu wa Majenzi na Upimaji (AQSRB)	1,226	896	330	73	27
36	Chuo Kikuu cha Dodoma	68,709	50,565	18,143	74	26
37	Baraza la Kiswahili Tanzania (BAKITA)	1,046	771	275	74	26
38	Chuo cha Ufundji Arusha (ATC)	9,230	6,805	2,424	74	26
39	Mamlaka ya Udhibiti wa Soko la Mitaji (CMSA)	709	532	177	75	25
40	Chuo cha Ustawi wa Jamii (ISW)	5,134	3,900	1,234	76	24
41	Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL)	70,743	54,170	16,573	77	23
42	Chuo Kishiriki cha Elimu Dar es Salaam (DUCE)	22,924	17,729	5,195	77	23
43	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS)	66,700	51,661	15,039	77	23
44	Kituo cha Elimu Kibaha (KEC)	17,113	13,267	3,846	78	22
45	Bodi ya Korosho Tanzania	1,149	895	254	78	22
46	Chuo Cha Elimu ya Biashara (CBE)	13,009	10,172	2,837	78	22
47	Mamlaka ya Udhibiti wa Manunuzi ya Umma (PPRA)	8,193	6,439	1,754	79	21
48	Hospitali ya Taifa Muhimbili	70,113	55,581	14,532	79	21
49	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachingwea	200	158	42	79	21
50	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA)	151,669	121,625	30,044	80	20
51	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Dawa (NIMR)	11,292	9,067	2,225	80	20
52	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzani (TMDA)	5,138	4,185	953	81	19
53	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Singida	721	589	132	82	18
54	Bodi ya Maziwa Tanzania (TDB)	411	338	73	82	18
56	Shirika la Taifa la Madini (STAMICO)	8,081	6,985	1,096	86	14
55	Chuo Kikuu cha Ushirika Moshi (MUCO)	13,775	11,435	2,340	83	17
56	Mkwawa University College of Education	13,050	10,796	2,254	83	17
57	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini	10,045	8,596	1,449	86	14

S/N	Taasisi	Bajeti Shilingi Milioni	Iliyotolewa Shilingi Milioni	Naksi Shilingi Milioni	Asilimia Iliyotolewa (%)	Asilimia Naksi
	(IRDP)					
58	Baraza la Michezo Tanzania	781	673	108	86	14
59	Shirika la Taifa la Madini (STAMICO)	8,081	6,985	1,096	86	14
62	Hospitali ya Taifa Muhimbili	70,113	55,581	14,532	79	21
60	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	12,759	11,388	1,371	89	11
61	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dodoma	12,574	11,292	1,282	90	10
62	Baraza la Taifa la Biashara Tanzania (TNBC)	1,336	1,201	135	90	10
63	Tume ya Vyuo Vikuu Tanzania (TCU)	1,972	1,774	198	90	10
64	Mamlaka ya Kudhibiti Petroli Mkondo wa Juu (PURA)	2,241	2,026	215	90	10
		1,353,317	805,830	547,487	60	40

Kiambatisho Na. V: Mashirika na taasisi zenyé madai ya muda mrefu

Na. .	Taasisi	Kiasi (Sh. Milioni)	Madai ya Muda Mrefu Shilingi Milioni	Madai yaliyo Pendekez wa Kufutwa Shilingi Milioni	Asilimi a Madai ya Muda Mrefu (%)	Asilimia ya Madai ya Kufutwa (%)
1	Kampuni ya Ndege Tanzania (ATCL)	9,325	4,765	5,016	51	54
2	Bodi ya Usanifu wa Majenzi na Upimaji (AQSRB)	1,267	1,263	440	100	35
3	Chuo Kikuu cha Ardhi (ARU)	6,656	3,423	668	51	10
4	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Arusha	3,374	596	596	18	18
5	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Babati	447	241	241	54	54
6	Bodi ya Korosho Tanzania	5,789	3,679	-	64	
7	Mfuko wa Kuendeleza Zao la Korosho (CDITF)	10,944	10,527	-	96	
8	Kituo cha Pembejeo za Kilimo na Teknolojia Vijijini (CAMARTEC)	554	487	-	88	
9	Chuo Cha Elimu ya Biashara (CBE)	4,538	1,557	1,557	34	34
10	Tume ya Sayansi na Teknolojia ya Tanzania	3,974	3,283	3,283	83	83
11	Bodi ya Wahandisi (CRB)	7,286	6,380	6,380	88	88
12	Shirika la Usimamizi wa Ukguzi wa Vyama vya Ushirika (Co- operative and Audit Supervision Corporation -COASCO)	2,819	2,206	2,206	78	78
13	Shirika la Miliki Bunifu (COSOTA)	1,037	868	-	84	
14	Mfuko wa Maendeleo ya Pamba (CDTF - (Cotton Board)	57,544	32,693	-	57	
15	Chuo cha Teknolojia (DIT)	7,915	6,590	-	83%	
16	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)	1,041	714	-	69	0
17	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam (DMI)-ICB	476	121	121	25	25
18	Chuo Kikuu cha Dodoma	7,294	3,211	627	44	9
19	Bodi ya Usajili wa Wahandisi (ERB)	1,112	297	297	27	27
20	Mamlaka ya Ukanda wa Kutengeneza Bidhaa za Kuza Nje ya Nchi (EPZA)	7,298	668	668	9	9
21	Chuo cha Usimamizi wa Fedha (IFM)	2,250	1,641	1,641	73	73
22	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini (IRDP)	5,200	1,497	1,280	29	25
23	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Iringa	1,516	1,254	829	83	55
24	Mamlaka ya Maji Safi Kahama Shinyanga	1,894	419	419	22	22

Na. .	Taasisi	Kiasi (Sh. Milioni)	Madai ya Muda Mrefu Shilingi Milioni	Madai yaliyo Pendekez wa Kufutwa Shilingi Milioni	Asilimi a Madai ya Muda Mrefu (%)	Asilimia ya Madai ya Kufutwa (%)
25	Shirika la Masoko la Kariakoo (KMC)	1,456	743	-	51	
26	Kituo cha Elimu Kibaha (KEC)	1,400	720	401	51	29
27	Kitengo cha Usimamizi wa Hifadhi za Bahari (MPRU)	570	200	200	35	35
28	Kampuni ya Huduma za Meli (MSCL)	1,545	1,201	1,201	78	78
29	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Masasi Nachingwea	673	338	-	50	
30	Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya	2,028	378	378	19	19
31	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mbeya	5,864	4,499	1,759	77	30
32	Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	284,825	260,469	32,172	91	11
33	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	2,941	326	326	11	11
34	Mamlaka ya Maji safi na Usafi wa Mazingira Mpanda	443	378		85	0
35	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mtwarea	2,125	1,562	1,562	74	74
36	Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI)	12,233	6,037	-	49%	
37	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Musoma	2,168	211	211	10	10
38	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Mwanza	6,705	2,365	2,365	35	35
39	Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira (NEMC)	11,301	3,100	-	27	0
40	Baraza la SanaaTanzania (BASATA)	42	39	-	92	
41	Baraza la Taifa la Ujenzi (NCC)	584	244	244	42	42
42	Baraza la Mitihani la Tanzania (NECTA)	1,951	275	-	14	0
43	Shirika ya Nyumba la Taifa (NHC)	38,283	23,889	23,889	62	62
44	Chuo cha Usafirishaji cha Taifa (NIT)	3,392	1,799	1,799	53	53
45	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	76,913	20,413		27	0
46	Shirika la Ranchi za Taifa (NARCO)	10,911	1,488	1,488	14	14
47	Mamlaka ya Hifadhi ya Eneo la Ngorongoro (NCAA)	1,743	1,139	1,139	65	65
48	NHC/PPF IPS Building	1,314	415	415	32	32
49	Mamlaka ya Maji Safi Kahama Shinyanga	1,900	1,350	-	71	0
50	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo (SIDO)	542	315	-	58	
51	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	1,544	1,134	434	73	28

Na. .	Taasisi	Kiasi (Sh. Milioni)	Madai ya Muda Mrefu Shilingi Milioni	Madai yaliyo Pendekez wa Kufutwa Shilingi Milioni	Asilimi a Madai ya Muda Mrefu (%)	Asilimia ya Madai ya Kufutwa (%)
52	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga	5,236	2,076		40	0
53	Shirika la Utangazaji Tanzania (TBC)	7,466	4,576		61%	0
54	Shirika la Viwango Tanzania (TBS)	4,831	3,710	-	77	0
55	Mamlaka ya Usafiri wa Anga Tanzania (TCAA)	20,313	9,390	9,390	46	46
56	Mamlaka ya Udhibiti wa Mawasiliano Tanzania (TCRA)	56,338	36,277	36,277	64	64
57	Bodi ya Pamba Tanzania (TCB)	2,115	790	790	37	37
58	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania (TEMDO)	232	147	-	63	
59	Taasisi ya Elimu Tanzania (TIE)	273	227	-	83	
60	Shirika la Posta Tanzania	23,086	9,234		40	
61	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TANTRADE)	764	497		65	0
62	Shirika la Mawasiliano Tanzania (TTCL)	307,456	253,484		82	
63	Shirika la Ugavi wa Umeme Tanzania (TANESCO)	257,627	156,641		61	
64	Mfuko wa Mawasiliano kwa Wote (UCSAF)	18,705	7,395	7,395	40	40
65	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundji Stadi (VETA)	6,133	1,869		30	0
66	Mfuko wa Fidia kwa Wafanyakazi (WCF)	116,623	101,177	53,853	87	46
	Jumla	1,454,144	1,010,897	203,957	70	14
	Asilimia	100%	70%	14%		

Kiambatisho Na. VI: Masurufu Yasiyorejeshwa na Watumishi

Na	Jina la Taasisi	Masurufu	Maelezo
1	Chuo Kikuu cha Dar es salaam (UDSM)	5,600,000,000.00	Masurufu yasiyorejeshwa na yaliyotolewa kwa watumishi walio na masurufu mengine katika vyuo tofauti kwa kiasi cha shilingi bilioni 3.8 na 1.8 mtawalia.
2	Chuo cha Ufundii Stadi (VETA)	750,771,713.00	VETA makao makuu ilikuwa na masurufu yasiyorejeshwa ya shilingi milioni 23.92 kwa kati ya mwaka mmoja na miaka 2; shilingi milioni 112.44 kati ya miaka 2 na 3; na shilingi milioni 616.29 zikiwa hazijarejeshwa kwa zaidi ya miaka mitatu (3).
3	Taasisi ya Taifa ya utafiti wa magonjwa ya binadamu (NIMR)	501,760,302.00	Kutorejeshwa kwa masuruuf kwa kipindi cha zaidi ya miezi 12. Kati ya hizo kiasi cha shilingi milioni 49.87 kilikuwa mikopo kwa watumishi kilichokuwa bado kurejeshwa.
4	Shirika la Bima la Taifa (NIC)	399,000,000.00	Masurufu na karadha yasiyorejeshwa na watumishi yenye jumla ya Shilingi milioni 76 na Shilingi milioni 323 mtawalia.
5	Mamlaka ya Dawa na Vifaatiba Tanzania (TMDA)	381,646,820.00	Kuchelewa kurejesha masurufu kwa kipindi kati ya siku moja na siku 77.
6	Chuo cha Kilimo Sokoine (SUA)	374,990,000.00	Kuchelewa kurejesha masurufu yaliyotolewa kwa kazi za utafiti kwa kati ya siku 19 mpaka 353.
7	Taasisi ya Teknolojia Dar es salaam (DIT)	248,800,000.00	Kuchelewa kurejesha masurufu kwa wastani wa siku 116.
8	Bodi ya Pamba (TCB)	172,071,100.00	Watumishi 16 waliopewa masurufu wakati hawajamaliza kurejesha masurufu waliopewa mwanzo.
9	Taasisi ya Mifupa (MOI)	169,844,954.00	Mrundikano wa masurufu kwa muda mrefu
10	Mamlaka ya Bandari (TPA)	167,275,030.00	Kuchelewa kurejesha masurufu kati ya siku 15 na 366 katika Bandari ya Kigoma, Bandari ya Mwanza na Makao makuu.
11	Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS)	117,940,534.00	Masurufu yasiyorejeshwa mpaka mwishoni mwa mwaka wa fedha.
12	Chuo Kikuu Huria cha Tanzania (OUT)	89,719,478.00	Masurufu kwa wanafunzi kilichokuwa hakijarejeshwa kwa zaidi ya mwaka.
13	Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania (TFNC)	65,337,586.00	Masurufu yaliyokuwa hayajarejeshwa na watumishi kwa zaidi ya siku 180 na hakuna hatua zilizokuwa zimechukuliwa ilikurejesha kiasi hicho.
14	Mamlaka ya maji DAWASA.	61,814,115.00	Kuchelewesha kurejesha masurufu kati ya siku 6 mpaka siku 122
15	Mamlaka ya Uthibiti wa Huduma za Nishati na Maji	53,807,450.00	Masurufu yasiyorejeshwa mpaka mwishoni mwaka

Na	Jina la Taasisi	Masurufu	Maelezo
	(EWURA)		
16	Shirika la Madini la Taifa (STAMICO)	40,502,262.00	Kuchelewa kurejesha masurufu kwa kipindi cha mpaka miezi 51.
17	Bodi ya Katani Tanzania (TSB)	35,877,563.00	Madai ya Masurufu kwa watumishi ambayo haijarejeshwa.
18	Mamlaka ya Udhibiti wa Mbolea Tanzania (TFRA)	28,740,300.00	Masurufu yaliyokuwa bado hayajarejeshwa kwa zaidi ya siku 14 wakati shughuli za masurufu hayo zilikuwa zimekwisha kukamilika.
19	Bodi ya Utalii Tanzania (TTB)	23,649,048.00	Masurufu kwa watumishi ambayo hayajarejeshwa.
20	Mamlaka ya Udhibiti Usafiri Ardhini (LATRA)	23,430,000.00	Kuchelewa kurejesha masurufu
21	Chuo Cha Usmamizi wa Fedha (IFM)	21,363,970.00	Masurufu maalumu yaliyopotiwa kama matumizi moja kwa moja kabla ya kurejeshwa
22	Kampuni ya MCB	15,240,000.00	Masurufu yasiyorejeshwa kwa kat i ya siku 28 na 570.
23	Chuo Kikuu Cha Sayansi na Teknolojia Mbeya (MUST)	15,240,000.00	Masurufu yasiyorejeshwa kwa muda wa siku kat i 28 na 570.
24	Chuo Cha Sukari Cha Taifa (NSI)	12,746,280.00	Kiasi cha masurufu kilichobaki bila kurejeshwa mpaka tarehe 30 Juni 2020 kutoka kwa watumishi tofauti tofauti.
25	Mamlaka ya Maji Safi na Maji (TUWASA)	11,637,000.00	Pamoja na kuchelewa kurejesha masurufu, hakukuwa na hatua zilizochukuliwa za kuhakikisha urejeshwaji unafanywa
26	Baraza la Ushauri la Watumiaji Huduma za Mawasiliano (TCRA-CCC)	7,774,900.00	Masurufu yasiyorejeshwa kwa zaidi ya miezi mitano.
27	Shirika la Nyumba la Taifa (NHC)	6,954,000.00	Kuchelewa kuchukua hatua kwa watu waliochelewa kurejesha masurufu.
28	Shirika la Uwekezaji la NHC PPF	4,832,500.00	Kuchelewa kurejesha masurufu yaliyochukuliwa
29	Mamlaka ya maji safi na maji tak a Singida (SUWASA)	2,069,000.00	Masurufu ya watumishi ambayo hayajarejeshwa kwa kat i ya siku 28 mpaka 2,325.
		9,404,835,905.00	

Chanzo: Taarifa za ukaguzi za mashirika husika.

Kiambatisho Na. VII: Taasisi Zisizokuwa na Bodi za Wakurugenzi na Wenyeviti Wanaokaimu

Na	Jina la Taasisi	Tarehe ya mwisho ya Bodi kuisha muda wake	Idadi ya siku bila Bodi	Nafasi ya Mkurugenzi Mkuu
1	Bodi ya Wataalamu wa Manunuzi na Ugavi	Septemba 2019	270	Mkurugenzi anakaimu
2	Kituo cha Zana za Kilimo na Teknolojia Vijijini	Agosti 2018	660	Mkurugenzi anakaimu
3	Bodi ya Korosho Tanzania	Novemba 2018	570	Mkurugenzi anakaimu
4	Bodi ya Maziwa Tanzania	Agosti 2019	300	Mkurugenzi anakaimu
5	Bodi ya Nyama Tanzania	Septemba 2019	270	Mkurugenzi anakaimu
6	Kituo cha Mikutano cha Kimataifa cha Arusha	Oktoba 2019	240	Mkurugenzi yupo
7	Kituo cha Uhusiano wa Nje	Septemba 2019	270	Mkurugenzi yupo
8	Mfuko wa Kuendeleza Zao la Korosho	Novemba 2018	570	Mkurugenzi yupo
9	Mamlaka ya Udhibiti wa Soko la Mitaji	Februari 2020	120	Mkurugenzi yupo
10	Chuo cha Ubaharia Dar es Salaam	Machi 2020	90	Mkurugenzi yupo
11	Chuo cha Mipango na Maendeleo Vijijini	Julai 2019	330	Mkurugenzi yupo
12	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete	Novemba 2019	210	Mkurugenzi yupo
13	Baraza la Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Usafiri Ardhini	Julai 2019	330	Mkurugenzi yupo
14	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Masasi-Nachingwea	Machi 2020	90	Mkurugenzi yupo
15	Taasisi ya Kansa ya Ocean Road	Mei 2019	390	Mkurugenzi yupo
16	Benki ya Maendeleo ya Kilimo Tanzania	Aprili 2019	420	Mkurugenzi yupo
17	Tume ya Nguvu za Atomiki Tanzania	Juni 2019	360	Mkurugenzi yupo
18	Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania	Decemba 2019	180	Mkurugenzi yupo
19	Shirika la Viwango Tanzania	Juni 2019	360	Mkurugenzi yupo
20	Taasisi ya Uhandisi na Usanifu Mitambo Tanzania	Novemba 2019	210	Mkurugenzi yupo
21	Shirika la Maendeleo na utafiti wa Viwanda (TIRDO)	Oktoba 2018	600	Mkurugenzi yupo
22	Taasisi ya Uhasibu Arusha	Julai 2019	330	Mkurugenzi yupo
23	Mamlaka ya Udhibiti wa Bima Tanzania	Aprili 2019	420	Appointed
24	Shirika la Maendeleo ya Petrol	Juni 2018	720	Mkurugenzi yupo
25	Taasisi ya Utafiti wa Wanyama Pori	March 2019.	450	Mkurugenzi yupo
26	Benki ya Uwekezaji wa Maendeleo Tanzania	July 2019	330	Mkurugenzi yupo
27	Shirika la Maendeleo Tanzania	August 2019	300	Mkurugenzi yupo
28	Makumbusho ya Taifa	April 2019	420	Mkurugenzi yupo
29	Shirika la Utangazaji Tanzania	Septemba 2019	270	Mkurugenzi yupo
30	Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya	May 2020	30	Mkurugenzi yupo

Kiambatisho Na. VIII: Miradi iliyochelewa kukamilika katika Taasisi na Mashirika ya Umma

Taasisi	Jina la Mradi	Kiasi cha Mkataba Shilingi 'Bilionti'	Tarehe ya Kuanza Mradi	Tarehe ya kumaliza	Muda wa uchelew aji	Hatua ulipofikia mradi
Bodi ya Korosho Tanzania	Ujenzi wa maghala eneo la Tunduru, Mkuranga na Mkinga	17.12	Mei 2017	Julai 2018	Miaka miwili (2)	Mradi umekamilika kwa asilimia 17. Bado upo kwenye msingi.
Taasisi ya Mifupa Muhimbili	Ujenzi wa jengo la MOI awamu ya III	24.96	Septemba 2012	Novemba 2013	Miaka saba (7)	Mradi umekamilika kwa asilimia 17.
Chuo cha Sayansi na Teknolojia Mbeya	Ujenzi wa maktaba awamu ya I	2.49	Machi 2017	Julai 2018	Miaka miwili (2)	Mradi umekamilika kwa asilimia 97.1
Chuo cha Usimamizi wa Fedha	Ujenzi wa jengo la utawala, maktaba na madarasa ya Chuo cha Ualimu Simiyu	0.97	Juni 2019	Septemba 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika lakini bado haujakabidhi wa kutohana na uwepo wa mapungufu yanayohitaji marekebisho.
Mamlaka ya Hifadhi ya Ngorongoro	Ujenzi wa mradi wa maji Oldonyosambu	0.51	Agosti 2018	Februari 2019	Mwaka mmoja (1) na miezi mnne (4)	Mradi umekamilika kwa asilimia 90.
Mfuko wa Taifa wa Hifadhi ya Jamii	Ujenzi wa hotel ya kitalii ya Mwanza	72.80	Novemba 2013	Oktoba 2016	Miaka nane (8)	Mradi umekamilika kwa asilimia 74
	Ujenzi wa Dungu Farm & Toangoma Satellite Town	149.12	Februari 2014	Septemba 2016	Miaka nane (8)	Hatua zilizofikiwa katika mradi wa Dungu ni asilimia 80 na Toangoma asilimia 85.
	Ujenzi wa jengo la Mzizima	233.30	Septemba 2013	Machi 2017	Miaka mitatu (3)	Mradi umekamilika kwa asilimia 82
	Ujenzi wa nyumba za bei ya chini awamu ya III - Mtoni Kijichi	156.80	Julai 2013	Januari 2015	Miaka mitano (5)	Sehemu (lot) 1-10 imekamilika kwa asilimia 83, sehemu (lot) 11-16 imekamilika kwa asilimia 66 na sehemu (lot) 17-22

Taasisi	Jina la Mradi	Kiasi cha Mkataba Shilingi 'Bilioni'	Tarehe ya Kuanza Mradi	Tarehe ya kumaliza	Muda wa uchelew aji	Hatua ulipofikia mradi
						imekamilika kwa asilimia 84.
	Ukarabati wa hospitali ya Apollo	4.08	Octoba 2012	Agosti 2015	Miaka mitano (5)	Mradi umekamilika kwa asilimia 96.
Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga	Uboreshaji wa usambazaji maji katika Mji wa Muheza.	2.61	Mei 2019	Mei 2020	Miezi 11	Mradi umekamilika kwa asilimia 75.
Chuo Kikuu cha Dodoma	Jengo la kitengo cha Imaging	3.41	Februari 2019	Februari 2020	Miezi tisa (9)	Mradi umekamilika kwa asilimia 98.
Mamlaka ya Elimu ya Ufundi Stadi	Utengenezaji wa alama za barabarani	0.96	Juni 2018	Desemba 2018	Miaka miwili (2)	Mradi umekamilika kwa asilimia 99.
	Ujenzi wa mabweni mawili kituo cha mafunzo ya ufundi Morogoro	1.10	Septemba 2018	Septemba 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika kwa asilimia 50.
	Ukarabati wa Majengo yaliyopo na Ujenzi wa vituo vya ziada vya Kituo cha Mafunzo ya Ufundi Wilayani Karagwe Mkoani Kagera.	4.65	Novemba 2018	Novemba 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika kwa asilimia 75.
	Ujenzi wa kituo cha mafunzo ya ufundi cha Chato	10.71	Agosti 2018	Novemba 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika kwa asilimia 99.5.
	Uanzishwaji wa Kituo cha Mafunzo na Huduma za Ufundi Stadi Mkoani Geita (RVTSC) Kwa Kuunganishwa kwa TEHAMA Mkoani Geita	9.99	Septemba 2018	Agosti 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika kwa asilimia 29.5.
Mamlaka ya Bandari Tanzania	Kutengeneza eneo la Hekar tano (5) kwa kuweka tofali (pavement) na Mifumo mitano (5) ya Mifereji	37.03	Mei 2019	Aprili 2020	Miezi mitano (5)	Mradi unaendelea

Taasisi	Jina la Mradi	Kiasi cha Mkataba Shilingi 'Bilionti'	Tarehe ya Kuanza Mradi	Tarehe ya kumaliza	Muda wa uchelew aji	Hatua ulipofikia mradi
	ya kupitishia maji katika Bandari Kavu ya Kwala Ruvu					
	Ukarabati wa barabara ya lango namba 5 na eneo la maegesho katika Bandari ya Dar es Salaam - awamu ya II.	3.00	Agosti 2018	Februari 2019	Miaka miwili (2)	Mradi huu upo katika hatua za mwisho ikiwa imebakia kazi ya kupaka dawa (sealant) katika maeneo ya maungio na kurekebisha kasoro zilizojitokeza.
	Ujenzi wa Barabara Bandari ya Kagunga I	0.55	Mei 2019	Oktoba 2019	Mwaka mmoja (1)	Mradi umekamilika kwa asilimia 98.
	Ujenzi eneo la maegesho (Berth) katika Bandari ya Mtwara	137.39	Mei 2017	Februari 2019	Mwaka mmoja (1) na mmoja na miezi sita (6)	Mradi umekamilika kwa asilimia 80.
	Jumla	873.55				

Kiambatisho Na. IX: Muhtasari wa Mashirika ya Umma Yaliyochelewa Kuwasilisha/Ambayo Hayajawasilisha Makato ya Kisheria

A	Mashirika ya Umma Na Taasisi Zingine Zilizochelewa Kuwasilisha Makato ya Kisheria							
Na .	Mashirika ya Umma	PSSSF(m ilioni)	NSSF (millioni)	NHIF (millioni)	WCF (milio ni)	PAYE (milio ni)	SDL (milio ni)	Jumla (million i)
1	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	0	0	233.01	0	0	0	233.01
2	Shirika la Masoko Kariakoo	0	0	34.96	0	0	0	34.96
3	Barazala Mitihani La Tanzania	275.29	0	0	0	0	0	275.29
4	Bodi ya Nafaka na Mazao Mchanganyiko	0	19.68	12.36	0	0	0	32.04
5	Chuo cha Teknolojia Dar es Salaam	96.6	0	92.57	0	0	0	189.17
6	Bodi ya Usajili wa Wakandarasi	38.23	0	0	0	0	0	38.23
7	Baraza la Ushauri wa Watumiaji wa Huduma za Mamlaka ya Udhibiti wa Nishati na Maji	0	15.91	0	7.93	0	0	23.84
8	Tume ya Ushindani	0	0	0	0	99.04	0	99.04
9	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Iringa	0	0	0	0	26.11	0	26.11
10	Mamlaka ya Usafiri wa Ardhini	162.47	0	0	0	0	0	162.47
11	Baraza la Taifa la Usimamizi wa Mazingira	100.82	0	0	0	0	0	100.82
12	Chuo cha Taifa cha Usafirishaji	0	0	63.92	0	0	0	63.92
13	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Kahama	0	0	0	0	0	24.97	24.97
14	Chuo Kikuu cha Sayansi na Teknolojia Mbeya	530.67	0	0	0	0	0	530.67
15	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Morogoro	588.61	0	43.73	0	0	0	632.34
16	Mfuko wa Hifadhi ya Jamii kwa Watumishi wa Umma	482.99	0	-	18.26	974.17	178.92	1,654.34
17	Taasisi ya Moyo Ocean Road	233.79						233.79
18	Chuo cha Ufundu Arusha	168.51	0	-	0	0	0	168.51
19	Shirika la Maendeleo la Taifa	198.66	0	-	6.76	237.69	47.61	490.72

A Mashirika ya Umma Na Taasisi Zingine Zilizochelewa Kuwasilisha Makato ya Kisheria								
Na .	Mashirika ya Umma	PSSSF(m ilioni)	NSSF (millioni)	NHIF (millioni)	WCF (milioni)	PAYE (milioni)	SDL (milioni)	Jumla (million i)
20	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tanga	-	0	-	0	0	75.99	75.99
21	Chuo Kikuu cha Dar es salaam	545.32	0	-	0	0	0	545.32
22	Mamlaka ya Elimu na Mafunzo ya Ufundistadi	-	0	114.38	0	0	0	114.38
	Jumla Ndogo (A)	3421.96	35.59	594.93	32.95	1337.0 1	327.4 9	5,749.9 3
B Mashirika ya Umma ambayo Hayakuwasilisha Makato ya Kisheria								
	Mashirika a Umma	PSSSF	NSSF	NHIF	WCF	PAYE	SDL	JUMLA
1	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Dar es Salaam	5,023.20	0	0	125.58	5,426. 98	5.65	10,581.4 1
2	Shirika la Masoko Kariakoo	281.99	1.8	29.43	9.5	206.1	249. 12	777.94
3	Mamlaka ya Maji Safi Na Usafi Wa Mazingira Kigoma	1425.07	0	0	0	0	0	1,425.07
4	Taasisi ya Mifupa Muhimbili	0	0	0	0	2973.3 5	0	2,973.35
5	Mamlaka ya Maji Safi na Usafi wa Mazingira Tabora	0	0	0	0	115.57	0	115.57
6	Shirika la Maendeleo ya Viwanda Vidogo	0	0	0	0	0	255. 18	255.18
7	Bodi ya Korosho Tanzania	377.04						377.04
8	Chuo kikuu cha Dodoma	0	0	0	0	117	0	116.60
9	Chuo Kikuu cha Dar es Salaam	0	0	0	0	4334.4 5	0	4,334.45
	Jumla Ndogo (B)	7,107.30	1.80	29.43	135.08	13,173 .05	509. 95	20,956.6 1
	Jumla (A+B)							

Chanzo: Taarifa za ukaguzi za mashirika ya umma na Bodi zingine kwa mwaka 2019/20